

Základy práva – maturitní okruhy

9. aktualizované a doplněné vydání

JUDr. Miroslav Ondrůš, Ph.D., LL.M.

Honeste vivere, neminem laedere, suum cui que tribuere

2024/2025

OBSAH

1. Státověda	7
1.1 Pojem státu.....	7
1.2 Znaký státu.....	7
1.3 Funkce státu.....	9
1.4 Formy vlády.....	9
1.5 Demokracie.....	10
2. Teorie práva	11
2.1 Pojem práva.....	11
2.2 Vznik práva.....	12
2.3 Prameny práva.....	12
2.4 Stádia zákonodárného procesu.....	13
2.5 Ústavní pořádek.....	14
3. Ústavní právo I	16
3.1 Status prezidenta republiky.....	16
3.2 Pravomoci podle čl. 62 Ústavy.....	16
3.3 Pravomoci podle čl. 63 Ústavy.....	16
3.4 Pravomoci stanovené běžnými zákony podle čl. 63 odst. 2 Ústavy.....	17
3.5 Vznik a zánik funkce.....	17
3.6 Vztah prezidenta k jednotlivým složkám moci.....	18
4. Ústavní právo II	20
4.1 Vznik, složení a základní otázky jednání Parlamentu.....	20
4.2 Mandát člena Parlamentu.....	21
4.3 Pravomoci Parlamentu.....	23
4.4 Volby.....	23
5. Ústavní právo III	25
5.1 Soudní soustava v ČR.....	25
5.2 Působnost soudů.....	25
5.3 Soudci obecných soudů.....	26
5.4 Nezávislost a nestrannost.....	26
5.5 Ústavní soudnictví v ČR.....	27
5.6 Lidská práva.....	28
6. Občanské právo I	30
6.1 Právní dualismus.....	30
6.2 Občanské právo.....	30
6.3 Občanský zákoník.....	30
6.4 Zásady soukromého práva.....	31
6.5 Svěprávnost a právní osobnost fyzické osoby.....	31
6.6 Vlastnické právo.....	32
6.7 Ochrana vlastnického práva.....	33
6.8 Originární a derivativní nabytí vlastnického práva.....	34
7. Občanské právo II	36
7.1 Závazkové právo.....	36
7.2 Vznik závazků.....	37
7.3 Zánik závazků.....	37
7.4 Kupní smlouva.....	38
7.5 Nájem.....	40
7.6 Nájem bytu a domu.....	40
8. Občanské právo III	44
8.1 Dědické právo obecně.....	44
8.2 Předpoklady dědění.....	44
8.3 Závěť, vedlejší doložky v závěti.....	46
8.4 Dědická smlouva.....	47
8.5 Odkaz.....	47

8.6 Intestátní dědická posloupnost	47
8.7 Nepominutelný dědic, vydědění	48
9. Občanské právo IV	50
9.1 Pojem, předmět, principy a prameny rodinného práva	50
9.2 Vznik manželství	50
9.3 Nesezdané soužití a registrované partnerství	52
9.4 Zánik manželství	52
9.5 Náhradní rodinná péče	52
9.6 Vyživovací povinnost	53
9.7 Určení otcovství	54
10. Pracovní právo I	55
10.1 Pojem pracovního práva	55
10.2 Prameny pracovního práva	Chyba! Záložka není definována.
10.3 Subjekty pracovněprávního vztahu	55
10.4 Způsoby vzniku pracovního poměru	55
10.5 Mzda	56
10.6 Plat	58
11. Pracovní právo II	62
11.1 Změna pracovního poměru	62
11.2 Skončení pracovního poměru	63
11.3 Překážky na straně zaměstnance	65
12. Správní právo I	66
12.1 Správní právo – pojmy	66
12.2 Základy administrativního členění ČR	66
12.3 Obecní zřízení	67
12.4 Orgány obce	67
12.5 Druhy obcí	68
12.6 Úkoly obcí v samostatné a přenesené působnosti	68
12.7 Kraj – obecné otázky	69
12.8 Působnost a orgány kraje	69
12.9 Konkrétní záležitosti kraje	70
13. Správní právo II	71
13.1 Prameny přestupkového práva	71
13.2 Pojem přestupku, věk a nepříčetnost	71
13.3 Skutková podstata přestupku	72
13.4 Sankce a ochranná opatření	73
13.5 Řízení o přestupcích	75
13.6 Příkazní řízení	75
14. Trestní právo hmotné I	76
14.1 Pojem, účel a funkce trestního práva	76
14.2 Základní zásady trestního práva hmotného	77
14.3 Prameny trestního práva	78
14.4 Pojem trestného činu	78
14.5 Druhy trestných činů a třídění trestných činů	78
14.6 Pojmové znaky – obecné znaky	79
14.7 Pojmové znaky trestného činu – skutková podstata trestného činu	80
15. Trestní právo hmotné II	84
15.1 Vývojová stádia trestného činu	84
15.2 Příprava	84
15.3 Pokus	85
15.4 Zánik trestnosti přípravy a pokusu	85
15.5 Trestnost přípravy a pokusu	85
15.6 Pachatel a nepřímý pachatel trestného činu	85
15.7 Trestná součinnost obecně	86
15.8 Spolupachatel	87
15.9 Účastenství v užším smyslu	87

16. Trestní právo hmotné III	89
16.1 Obecně k okolnostem vylučujících protiprávnost	89
16.2 Krajní nouze	89
16.3 Nutná obrana	90
16.4 Srovnání krajní nouze a nutné obrany	92
16.6 Přípustné riziko	92
16.7 Oprávnění použití zbraně	93
16.8 Souběh trestných činů	93
16.9 Recidiva	94
17. Trestní právo hmotné IV	95
17.1 Trestněprávní sankce	95
17.2 Účel trestu	95
17.3 Druhy trestů	95
17.4 Ochranná opatření	99
18. Trestní právo hmotné V	101
18.1 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	101
18.2 Trestný čin x provinění x čin jinak trestný	101
18.3 Účel a podstata opatření	101
18.4 Výchovní opatření	102
18.5 Ochranná opatření	103
18.6 Trestní opatření	103
18.7 Opatření ukládána dětem mladším patnácti let	103
19. Trestní právo procesní I	104
19.1 Pojem trestního řízení a trestního práva procesního	104
19.2 Účel trestního řízení	104
19.3 Prameny trestního práva procesního	104
19.4 Základní zásady trestního řízení	105
19.5 Obecné zásady	105
19.6 Zásady zahájení řízení	106
19.7 Zásada veřejnosti	106
19.8 Zásady dokazovací	106
19.9 Zásada materiální pravdy	107
20. Trestní právo procesní II	108
20.1 Nepřípustnost trestního stíhání	108
20.2 Subjekty trestního řízení	109
20.3 Soudy	109
20.4 Státní zastupitelství	109
20.5 Policejní orgán	110
20.6 Pomocné osoby orgánů činných v trestním řízení	110
20.7 Podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený	110
20.8 Poškozený, zúčastněná osoba	111
21. Trestní právo procesní III	112
21.1 Obecně k institutu zajištění pro účely trestního řízení	112
21.2 Zajištění a opatření osob důležitých pro trestní řízení	112
21.3 Zajištění věcí a jiných majetkových hodnot důležitých pro trestní řízení	114
22. Trestní právo procesní IV	117
22.1 Podstata vazby	117
22.2 Zákonné podmínky pro zajištění osoby vazbou	117
22.3 Konkrétní důvody vazby	117
22.4 Délka trvání vazby	118
22.5 Rozhodnutí o vazbě	118
22.6 Opatření nahrazující vazbu	119
22.7 Vazba mladistvého	120
22.8 Příkaz k zatčení	120
23. Trestní právo procesní V	121
23.1 Stádia trestního řízení	121

23.2 Postup před zahájením trestního stíhání	122
23.3 Skončení prověřování	124
23.4 Zahájení trestního stíhání	124
23.5 Skončení vyšetřování.....	125
24. Trestní právo procesní VI.....	129
24.1 Rozhodnutí podle trestního řádu	129
24.2 Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí.....	131
25. Trestní právo procesní VII	133
25.1 Opravné prostředky – obecně.....	133
25.2 Řádné opravné prostředky.....	134
25.3 Mimořádné opravné prostředky	135
25.4 Ústavní stížnost.....	135

SEZNAM ZKRATEK

ČNB	Česká národní banka
ÚS	Ústavní soud (Brno)
PS	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
Sb.	Sbírka zákonů
MS	Mezinárodní smlouva
NKÚ	Nejvyšší kontrolní úřad
ČNR	Česká národní rada
Sb. m. s.	Sbírka mezinárodních smluv
ZSM	Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.)
OZ	Občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.)
SJM	Společné jmění manželů
ABGB	Všeobecný zákoník občanský z roku 1811 „ <i>Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch</i> “
ZP	Zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb.)
TŘ	Trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb.)
TZ	Trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.)
TČ	Trestný čin
TOPO	Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (zákon č. 418/2011 Sb.)
LZPS	Listina základních práv a svobod (2/1993 Sb.)
PČR	Policie České republiky
GIBS	Generální inspekce bezpečnostních sborů

Vážený studente, vážená studentko,

maturitní zkouška z předmětu práva je finálním završením tvé „právní cesty“ na Bezpečnostně právní akademii. Tento studijní materiál si klade za cíl Vás seznámit s obsahem jednotlivých maturitních okruhů. Cílem nebylo vyčerpat maturitní okruhy do poslední materie. Předkládám pouze základní pilíř, který má být oporou pro účely maturitní zkoušky. Právo je v oboru Bezpečnostně právní činnost klíčovým předmětem, který spolu s kriminalistikou, bezpečnostní přípravou, kriminologií, penologií, psychologií a dalšími odbornými předměty tvoří unikát, který činí Bezpečnostně právní akademii výjimečnou – střední školou svého druhu.

Právo je dynamický obor, proto nepovažuji za nutné učit se jeho doslovné znění, důležité je pochopit smysl a účel právní normy nebo institutu. Absolvent by si do života měl odnést alespoň základní orientaci v právu.

Maturitní okruhy jsou koncipovány podle jednotlivých právních odvětví. První kapitoly se zabývají ústavním právem, následuje právo občanské, rodinné a pracovní. Dvě kapitoly jsou věnovány správnímu právu. Podstatná část maturitních okruhů je věnována stěžejnímu odvětví – právu trestnímu.

Doufám, že učební text bude přínosným zdrojem pro pochopení základů práva a přispěje k úspěšnému složení maturitní zkoušky z předmětu právo.

Hodně štěstí!

Ilustrace: Mgr. Kateřina Fabiánová

Revize: Mgr. Bc. Karin Tylová, Mgr. Nikola Ševčíková

Učební text vychází ze stavu právní úpravy platné k 1. lednu 2025

V Olomouci, 2012 – 2025

JUDr. Miroslav Ondrůš, Ph.D., LL.M.

1. KAPITOLA

Státověda: Pojem, znaky, funkce státu a formy vlády. Demokracie a její možné formy.

Klíčové pojmy

pojem stát	suverenita	funkce státu	monarchie
znaky státu	výlučnost	demokracie	republika
státní moc	státní občanství	principy demokracie	referendum

Osnova výkladu

- 1.1 Pojem státu
- 1.2 Znaky státu
- 1.3 Funkce státu
- 1.4 Formy vlády
- 1.5 Demokracie

1.1 Pojem státu

Pojem stát se v souvislosti s vývojem společnosti mění, a proto neexistuje univerzální definice, která by vyčerpala všechny charakteristické prvky po celou dobu jeho existence. Stát vzniká z rodové společnosti, která již nestačí korigovat vztahy ve svém vnitřně organizovaném řádu. Stát vzniká ve společnosti, která si ho vytváří jako vyčleněnou instituci k zajištění sociálního pořádku. Bylo potřeba, aby větší uskupení lidí na určitém území se podřídilo subjektu (státu) a určitým prostředkem (právo) se vynucovalo požadované chování.

- Stát je korporace usedlého obyvatelstva na určitém území s originální mocí.
- Stát je politická forma organizace společnosti.
- „Stát je *institucionalizovanou formou společenského života na určitém území, které prostřednictvím všeobecně závazných pravidel, za nimiž stojí jeho mocenská autorita (prostřednictvím právního řádu), působí na společenské vztahy*“¹

1.2 Znaky státu

1. Státní moc
2. Suverenita a výlučnost
3. Státní území
4. Státní občanství
5. Existence práva
6. Existence daní a poplatků

1.2.1 Státní moc

Moc je společenský jev, jehož základem jsou vztahy mezi jednotlivci, společenskými skupinami a institucemi. V rámci těchto vztahů je potřeba, aby zde existovala autorita (*auctoritas – úcta*), tedy podřízenost jednotlivců vůči politicky vyčleněné skupině lidí, která vykonává státní moc. Naprosto ideální stav by byl tehdy, jestliže by tato podřízenost byla přirozená. Tohoto stavu se však nikdy nedočkáme, a proto stát jako mocenská instituce musí disponovat takovými prostředky, kterými lze vynutit chování i proti vůli jednotlivců.

Politická legitimita je schopnost jednotlivců respektovat (podřít) se státní moci (projev respektu ke státní moci). Následné uplatňování státní moci vůči jednotlivcům nazýváme **legitimitu státní moci**. Je-li takový to proces v souladu s právem, nazýváme jej **legalita**.

1.2.2 Suverenita a výlučnost

Státní suverenita (svrchovanost) – moc státu je nejvyšší, úplná a výlučná. Obsahem pojmu suverenita je **nezávislost na jiných moci**. **Státní suverenita má dva projevy:**

- a) vnitřní – suverénní státní moci nelze odporovat – není žádný konkurent této moci [federace je suverénní, ale členské státy v ní nikoliv, podléhají federaci, zatímco konfederace je nesuverénní a členské státy suverénní (aplikovatelné na EU)].

¹ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J. *Základy státovědy*. 3. vydání. Masaryková univerzita: Brno, 2002.

- b) vnější – suverénní stát není závislý na jiné vnější moci – je nezávislý na okolních státech, výjimkou jsou omezení dané mezinárodním právem.

Př. V USA má vnitřní suverenitu federace jako celek, nikoli jednotlivé členské státy.

Př. V Evropské unii je to mu jinak, jak judikoval Ústavní soud, Česká republika má tzv. sdílenou suverenitu vůči EU.

Výlučnost = existence jedné státní moci v rámci státu. Není zde tedy žádná konkurenční státní moc.

1.2.3 Státní území

Státní území je esenciální prvek státu (nezbytný prvek státu). Každý stát musí mít alespoň kus suchozemské povrchu, na kterém vykonává státní moc (srov. rozlohu Vatikánu, která je pouze 44 hektarů; opak pak Rusko, které je rozlohou nejrozsáhlejší). Území je ohraničeno státními hranicemi – **právem vymezené spojnice bodů na zemském povrchu**.

Hranice se určují zpravidla třemi způsoby:

- orografické – sleduje se přesně reliéf zemského povrchu (řeky, pohoří – Česká republika).
- geografické – vychází se z nejkratší možné spojnice mezi dvěma body v terénu (některé státy v USA – Nevada, Wyoming) nebo jinak uměle určená státní hranice (České Velenice/Gmünd)
- astronomické – hranice sleduje rovnoběžky nebo poledníky (část státních hranic mezi USA a Kanadou)

Státní území zahrnuje:

- suchozemský povrch
- vodní plochy (v ČR – 2 % z celkové rozlohy)
- prostor pod povrchem země (teoreticky až k jádru); prakticky však do takové hloubky, do které lze dolovat
- vzdušný prostor asi do 100 km od povrchu
- pobřežní vody asi do 12 mil (19,2 km)

Problém fiktivních území:

Režim na palubách lodí či letadel se řídí podle právního řádu státu, ve kterém jsou tyto prostředky registrovány (princip registrace či princip vlajky – význam např. pro trestní právo). Nejsou považovány za státní území státu, ve kterém se zrovna nacházejí (ve výjimečných situacích se řídí režimem státu, na kterém se nacházejí např. při únosech letadla).

Vznik státního území:

- prvotní **okupací** území (dnes již takovýto způsob nabytí není reálný, srov. však Liberland)
- **akresence** (umělý přírůstek – např. poldery v Nizozemí nebo letiště v japonské Ósace)
- **akcese** (přírodní přírůstek – např. naplaveniny nebo vznik nového ostrova v oceánu, např. ostrov Hunga Tonga – Hunga Ha‘apai, který vznikl během let 2009 až 2022)
- **cese** (převodem na základě mezinárodní smlouvy, např. postoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu ze strany Československa v roce 1945); anexe se nepovažuje za způsob nabytí území (srov. Krym, obecně tak Rusko-Ukrajinskou válku)
- **adjudikace** (rozhodnutí mezinárodního orgánu, např. v roce 1920 získalo Československo část Těšínska)
- **secese** (odtržením od státu, např. v roce 1971 se Bangladéš odtrhla od Pákistánu)
- **vydržení** (dlouhodobé faktické vykonávání moci na určitém území např. pohraniční území Grisbadarna v roce 1909 – spor mezi Švédskem a Norskem)

Př. cese – v roce 1867 zakoupili Spojené státy americké od carského Ruska Aljašku za pouhých 7,2 milionů dolarů.

1.2.4 Státní občanství

Legální definice státního občanství neexistuje. Nicméně o definici se ve svém rozhodnutí pokusil Ústavní soud, jde o „relativní trvalý svazek fyzické osoby a státu.“ (nález Ústavního soudu ze dne 13. září 1994, sp. zn. Pl. ÚS 9/94).

A. Způsoby nabývání státního občanství

- 1) **Původní** (originální – příčina nabytí závisí pouze na osobě nabyvatele).
 - a) Udělení státního občanství na žádost fyzické osoby (naturalizace) – osoba musí splnit zákonné podmínky.
 - b) Prohlášení o volbě státního občanství (opce).
 - c) Nalezení dítěte na území státu – užije se princip *ius soli* (vychází se z toho, že je státním občanem ČR, dokud se neprokáže, že je občanem cizího státu).
- 2) **Odvozené** (určující je status jiné osoby)
 - a) Narození (filiace) – nejčastější způsob. Pokud alespoň 1 rodič je státním občanem, získává dítě automaticky občanství ČR bez ohledu na to, kde se dítě narodilo (problém, když druhý rodič je jiného občanství a v jeho státě také platí stejný princip → dvojí občanství), zvláštním případem narození dítěte bezdomovcům, pokud má alespoň 1 rodič trvalý pobyt na území republiky, v tomto případě dítě získává státní občanství ČR.

- b) Osvojení (adopce)
- c) Určení otcovství – matka je cizí státní občan, dítě narozeno mimo manželství → v případě určení otcovství k dítěti toto dítě nabývá občanství ČR.

B. Pozbývání státního občanství

- a) Prohlášením občana – zákonné podmínky (zletilost; občan se zdržuje v cizině; je státním občanem cizího státu), prohlášení před zastupitelským orgánem ČR.

Státoobčanský slib dle § 27 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky: „*Slibuji na svou čest věrnost České republice. Slibuji, že budu dodržovat její Ústavu a ostatní zákony České republiky.*“

1.2.5 Existence práva

Právo jako prostředek k regulaci společenských vztahů – nezbytný prvek státu (viz kapitola č. 2).

1.2.6 Existence daní a poplatků

Vybírání daní a poplatků je nutným předpokladem pro fungování státu, neboť daně a poplatky zajišťují ekonomickou funkci státu (za poplatek zpravidla náleží protiplnění, za daň nikoliv).

1.3 Funkce státu

Pro stát je charakteristické, že vyvíjí určitou činnost, kterou realizuje pomocí institucí. Funkce státu můžeme rozdělit na vnější a vnitřní.

Vnitřní funkce státu

- a) Bezpečnostní – zajištění bezpečnosti občanů a jejich majetku i vnitřní zabezpečení fungování státu, jeho orgánů a institucí na státním území.
- b) Právní – zajištění respektování právního řádu ve všech oblastech činnosti dané společnosti, svobod a práv občanů.
- c) Ekonomická – stanovení podmínek pro efektivní chod ekonomiky a její garance.
- d) Sociální – zajištění občanů v nemoci, ve stáří či při ztrátě prostředků na obživu.
- e) Kulturní – péče o kulturní dědictví České republiky (památkářská činnost), ale i o přírodu a krajinu.

Vnější funkce státu

- a) Zahraniční vztahy – zajištění vztahů s dalšími státy (diplomacie)
- b) Obchod – regulace zahraničního obchodu
- c) Obrana – obrana území před případným napadením

1.4 Formy vlády

1.4.1 Monarchie

- Absolutistická (absolutní) – panovník je suverénem, má veškerou moc, stojí nad zákony (Saúdská Arábie, Svazijsko, Brunej).
- Konstituční – oslabení moci panovníka, který je fakticky omezen šlechtou a buržoazií, to nachází svůj projev v dělbě moci, tj. v omezení moci panovníka, existencí parlamentu (stavů), případně i vlády, panovník má prerogativy (výhody), je neodpovědný, má silné postavení (absolutní veto), parlament je fungujícím kontrolním prvkem (Lucembursko, Thajsko, Monako)
- Parlamentní – zpravidla nevolený, dědičný, doživotní monarcha, je součástí všech mocí, spíše panuje, ale nevládne (Nizozemské království, Švédsko, Španělsko).²

1.4.2 Republika

- Prezidentská – jádrem je konkurence mezi moci zákonodárnou a výkonnou – neslučitelnost funkcí, striktní, nejdůslednější oddělení mocí, obě mají vlastní, odlišný zdroj legitimacy, jsou v zásadě rovnocenné, může být mírná převaha na straně prezidenta (USA, Bělorusko, Turecko).
- Parlamentní – kooperace mezi moci zákonodárnou a výkonnou – slučitelnost, moc zákonodárná je zdrojem legitimacy moci výkonné (důvěra vládě, volba prezidenta), moc zákonodárná má mocenskou převahu vůči moci výkonné, která jí

² Velká Británie se považuje za Parlamentně-konstituční monarchii

odpovídá (nikoli prezident), vláda odpovídá parlamentu (dolní komoře), institut důvěry x nedůvěry, předkládá parlamentu zákony, většina schvaluje (Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Rakousko)

– Smíšené formy vlády:

- kancléřské Německo,
- poloprezidentská Francie, Rusko Portugalsko, Ukrajina či Rumunsko
- direktoriální Švýcarsko

1.5 Demokracie

Demokracie je formou vlády založenou na vládě lidu, svobodě a rovnosti. Demokracie je vláda lidu (suverenita lidu), vláda pro lid (cíl) a vláda lidem (způsob).

Principy demokracie

- a) vláda na čas – periodické volby
- b) volný mandát – poslanci ani senátoři nejsou vázáni žádnými příkazy (tzv. zákaz imperativního mandátu)
- c) pluralita politických stran a jejich volná soutěž (volby)
- d) princip většiny a ochrana menšin
- e) rovnost
- f) svoboda
- g) právní stát (vázanost normativními právními akty)
- h) dělba moci (zákonodárná, výkonná a soudní)
- i) nezávislost soudů a soudců
- j) ochrana základních práv a svobod
- k) přímá a zastupitelská demokracie a další

1.5.1 Přímá a zastupitelská demokracie

Přímá demokracie – přímá účast lidu na výkonu státní moci (přímé hlasování).

Zastupitelská demokracie – lidé si volí své zástupce, a ti za něj vykonávají státní moc.

V moderním státu je forma přímé demokracie prakticky nemožná (např. starověké Athény), ale i přesto některé prvky přímé demokracie doplňují či napravují nedostatky demokracie zastupitelské. Nevýznamnější institut přímé demokracie je referendum (dalšími instituty jsou plebiscit či lidová iniciativa).

Dosud nebyl přijat ústavní zákon o obecném referendu. Nicméně v roce 2002 byl přijat ústavní zákon č. 512/2002 Sb. v souvislosti s přistoupením ČR v EU, avšak tento zákon byl pouze ad hoc (pro tento případ), a proto hned po přistoupení ČR do EU se stal obsoletním, (sice je stále platný, ale nepoužitelný). Referendum v ČR existuje pouze na úrovni samosprávných obcí (**místní referendum**). Zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu, upravuje některé otázky spjaté se samostatnou působností obce např. slučování a rozdělování obcí.

2. KAPITOLA

Teorie práva: Právo – pojem, vznik a prameny. Zákonodárny proces v ČR. Právní řád. Ústavní pořádek.

Klíčové pojmy

pojem právo	právní obyčej	vyhlášení zákona	legisvakance
prameny práva	Precedent	platnost	absolutní většina
normativní právní akt	zákonodárny proces	účinnost	kvalifikovaná většina

Osnova výkladu

- 2.1 Pojem práva
- 2.2 Vznik práva
- 2.3 Prameny práva
- 2.4 Zákonodárny proces
- 2.5 Ústavní pořádek

2.1 Pojem práva

Právo je systém pravidel regulujících chování lidí s cílem uspořádat společenské vztahy.

Chování člověka ve společnosti je ovlivňováno také morálkou, etikou, náboženstvím, návyky apod. Odlišnost těchto mimoprávních institucí spočívá v závaznosti, formy a možnosti státního donucení.

Znaky práva

- Závaznost práva spočívá v jeho univerzálnosti (zákony mají být obecné a platit pro každého)
- Forma – státem daná forma práva (zejm. psané právo; zákon vydaný Parlamentem ČR apod.)
- Možnost státního donucení (sankce); naopak u morálky (společenské opovržení) ³

2.1.1 Dělení práva

Pozitivní právo	Všechny právní normy jsou vytvořeny lidmi (lidská normotvornost). Činnost autoritativních orgánů státní moci „ <i>legem ponere</i> “ – tvořit zákon. Pozitivní právo je změnitelné, dočasné, partikulární (jiné v každém státě).
Přirozené právo	Něco, co je nad pozitivním právem, vyšší moc (příroda, rozum, bůh, etika); přirozené právo stojí nad právem pozitivním (v nacistickém Německu bylo v souladu s pozitivním právem vyraždit milióny Židů, nicméně vyražďování lidí rozhodně není v souladu s přirozeným právem. V této souvislosti srov. Norimberský proces s hlavními válečnými zločinci).
Objektivní právo	Představuje právní řád, soubor norem, aktuální platnost, má dynamický charakter, je otevřené.
Subjektivní právo	Realizace práva objektivního – výsledek právních norem; povolení, oprávnění, ale naopak i příkaz či zákaz.
Hmotné právo	Představuje obsah právních vztahů, stanoví, co je zakázáno, dovoleno, oprávněno.
Procesní právo	Stanoví postupy, jimiž se účastníci i orgány veřejné moci řídí. Procesní právo upravuje chování státních orgánů v řízení (trestní řád, občanský soudní řád, soudní řád správní, správní řád, daňový řád apod.)
Vnitrostátní právo	Synonymum k právu objektivnímu, ale upravující vztahy uvnitř daného státu. <u>Kolizní právo</u> – mezinárodní právo soukromé – upravuje vztahy s cizím státem.
Mezinárodní právo	Upravuje vztahy mezi státy. Subjektem může být i jedinec (trestní tribunál – váleční zločinci, zločiny proti lidskosti apod.). Pramenem jsou mezinárodní smlouvy, vynucení je závislé na každém státě.
Evropské právo	Soubor právních norem Evropské unie. Princip přímého účinku evropského práva a aplikační přednosti evropského práva nad národním. ⁴

³ Ne všechny právní normy jsou vynutitelné, srov. zákon č. 292/2004 Sb., o zásluhách Edvarda Beneše: „*Edvard Beneš se zasloužil o stát.*“

⁴ Pramenem práva EU je např. nařízení nebo směrnice.

2.2 Vznik práva

Evropský kontinentální právní systém je z velké části odvozen od **práva římského**. Recepce a romanizace práva probíhala průběžně v 12. - 19. století n. l. V 19. století probíhalo přijetí moderních občanských zákoníků. (Prusko, Bavorsko, Rakousko, Francie). Jejich obsah je podstatně přebírán z římského práva. Zejména dnešní soukromé právo je ve velké míře odvozeno od práva římského, a to zejména z tzv. Corpus iuris civilis, jehož součástí jsou tzv. Digesta (sbírka právních spisů antických právníků – Gaius, Paulus, Ulpianus a další). Z římského práva částečně vychází také významné soukromoprávní kodifikace: ABGB (Rakousko), BGB (Německo), Code Civile (Francie) či současný český občanský zákoník. I v současné době se můžeme v mnoha ohledech inspirovat antickými spisy starými přes 2000 let.

2.3 Prameny práva

Angloamerický (nebo také anglosaský) právní systém, který je aplikován zejména v USA či ve Velké Británii, považuje za prameny práva:

- právní obyčej
- soudní a správní precedenty

Evropský kontinentální právní systém (mnohem rozšířenější právní systém), který je aplikován mimo jiné i v ČR, považuje za prameny práva:

- normativní právní akty
- normativní smlouvy

Islámský právní systém (Šaría) je založen na náboženských pramenech (zejména pak Korán a tradice o skutcích a výrociích prorokových, tzv. sunna). Jde v zásadě o soubor náboženských textů, které mají za cíl upravit většinu aspektů společenského života. Islámské právo má v každé zemi částečně odlišný rozsah (srov. práva žen, odívání a vzhled mužů, obřizky mladých chlapců). V rámci islámského práva je často užívána tzv. analogie (kijas), tedy připodobnění řešení dosud neřešené právní otázky na případ obdobný.

2.3.1 Normativní právní akty

Normativní právní akty jsou výsledkem právotvorných orgánů (Parlament, vláda, ministerstva, správní úřady, zastupitelstva krajů a obcí). Normativní právní akty můžeme dělit z mnoha pohledů. Pro naše účely je budeme dělit podle odvozenosti a podle právní síly.

Podle odvozenosti (odvozené normativní právní akty musí být v souladu s primárními normativními právními akty)

a) Primární

- Mezinárodní právo (mezinárodní smlouvy, mezinárodní úmluvy – viz normativní smlouvy)
- Ústavní zákony (viz ústavní pořádek)
- Evropské právo (zejména nařízení a směrnice)
- Zákony
- Zákonná opatření Senátu (výjimečně – např. již zrušené zákonné opatření Senátu o dani z nabytí nemovitých věcí)
- Obecně závazné vyhlášky krajů a obcí v samostatné působnosti

b) Odvozené (sekundární) – odvozené právní akty nesmí být v rozporu s primárními právními akty.

- Nařízení vlády
- Vyhlášky ministerstev
- Obecně závazné nařízení krajů a obcí v přenesené působnosti
- Obecně závazné nařízení jiných oprávněných subjektů (ČNB, Úřad pro ochranu hospodářské soutěže apod.)

Podle právní síly (nižší – vyšší)

Žádný akt nesmí být v rozporu s materiálním jádrem Ústavy (čl. 9 odst. 2 Ústavy), podle kterého „*změna podstatných náležitostí demokratického právního řádu je nepřijatelná.*“

Rozpor mezi normami:

- Evropské právo x zákon = posuzuje obecný soud – přednost má evropské právo.
- Lidskoprávní smlouva x zákon = posuzuje Ústavní soud – přednost má lidskoprávní smlouva.
- Mezinárodní smlouva x zákon = přednost má mezinárodní smlouva dle čl. 10 Ústavy (viz kapitola č. 2.3.4)
- Vyhláška x zákon = zákon

2.3.2 Právní obyčej

Právní obyčej je dlouhodobě státem uznávané a vynutitelné pravidlo chování. V podmínkách českého právního řádu není formálně uznáván, byť se v některých případech právně aplikoval, zejména v ústavním právu (na území Slovenska byl právní obyčej formálním pramenem práva do roku 1950).

Znaky právního obyčeje

- *Usus longaevus* – dlouhodobé užívání.
- *Opinio opinio necessitatis* – povědomost o právním charakteru obyčeje.

2.3.3 Soudní a správní precedenty

Výsledek činnosti soudního či správního orgánu nabývá normativnosti tím, že tyto orgány řeší dosud právně neregulovaný případ a takové rozhodnutí se stává závazné pro řešení dalších obdobných případů.

Ačkoli český právní systém neuznává za pramen práva precedenty, Ústava v rámci čl. 89 odst. 2 stanovuje, že „*vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby.*“ Fakticky však soudní rozhodnutí (zejména vyšších soudů – tzv. judikatura vyšších soudů) představují prvek právní jistoty pro řešení stejných nebo obdobných případů.

2.3.4 Normativní smlouvy

Regulují závazně celou skupinu společenských vztahů. Jedná se zejména o mezinárodní smlouvy a mezinárodní úmluvy (včetně lidsko-právních smluv). Příkladem může být Lisabonská smlouva nebo Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Podle čl. 10 Ústavy jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci (podpis prezidenta) dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

2.4 Stádia zákonodárského procesu

- 1) Zákonodárská iniciativa
- 2) Projednání návrhu zákona a schválení zákona
- 3) Vyhlášení zákona (platnost)
- 4) Účinnost zákona

2.4.1 Zákonodárská iniciativa

Zákonodárská iniciativa spočívá v oprávnění určitého subjektu podat návrh zákona. Návrhy zákonů se předkládají Poslanecké sněmovně. **Zákonodárskou iniciativu má:**

- a) poslanec (nikoliv Poslanecká sněmovna jako celek)
- b) skupina poslanců (nikoliv Poslanecká sněmovna jako celek)
- c) Senát (nikoliv jednotliví senátoři)
- d) vláda
- e) zastupitelstvo vyššího územně samosprávného celku (tedy kraje a hl. města Prahy)

2.4.2 Projednání zákona

Projednání návrhu zákona v Poslanecké sněmovně

Návrhy jsou projednávány ve třech čteních. Vláda má právo se vyjádřit ke každému návrhu zákona. Návrh zákona se předkládá předsedovi sněmovny, který jej postoupí organizačnímu výboru, a ten jej rozešle jednotlivým poslancům. Do 15 dnů organizační výbor doporučí předsedovi Sněmovny zařadit návrh zákona do programu Sněmovny a navrhne, kterému výboru bude návrh zákona přikázán a určí zpravodaje.

Prvé čtení – Návrh zákona uvede navrhovatel, následně zpravodaj a posléze se o návrhu koná obecná rozprava. Hned v prvním čtení může být projeven souhlas, v takovém případě se o návrhu jedná v rámci podrobné rozpravy. V prvním čtení může návrh Poslanecká sněmovna vrátit nebo postoupit do druhého čtení. Po prvním čtení jde návrh zákona do výborů.

Druhé čtení – Nejdříve návrh zákona uvede navrhovatel a poté zpravodaj (z výboru, který jej projednával podle věcného zaměření). Následuje obecná rozprava a poté podrobná rozprava (detailní diskuze o jednotlivých ustanoveních návrhu). Následují pozměňovací návrhy.

Třetí čtení – Ve třetím čtení se koná rozprava spočívající pouze v opravě legislativně technických chyb, gramatických chyb apod. Nejdříve se hlasuje o návrzích na zamítnutí návrhu zákona vznesených ve druhém čtení, poté o pozměňovacích návrzích a následně se komora usnese, zda s návrhem zákona souhlasí. V případě souhlasu je návrh bezodkladně postoupen Senátu.⁵

Projednávání návrhu zákona v Senátu

Senát má 5 možností, jak s návrhem zákona naloží:

- a) **schválí** – *zákon je přijat*
- b) **zamítne** – *zákon se vrací do Poslanecké sněmovny*

⁵ Viz zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny.

- c) **rozhodne, že se návrhem nebude zabývat – zákona je přijat** (nepřichází v úvahu u ústavních zákonů)
 - d) **vrací s pozměňovacími návrhy – zákon je vrácen do Poslanecké sněmovny**
 - e) **do 30 dnů se k návrhu nevyjádří se – zákon je přijat** (nepřichází v úvahu u ústavních zákonů)
- Jestliže Senát návrh zákona zamítne, vrací se do Poslanecké sněmovny, a pokud Poslanecká sněmovna trvá na znění, v jakém byl návrh postoupen do Senátu, musí jej přehlasovat absolutní většinou.
 - Jestliže Senát návrh zákona vrátí Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy a Poslanecká sněmovna s nimi souhlasí, stačí schválení prostou většinou. Pokud ale trvá na znění, ve kterém byl návrh postoupen do Senátu, musí se tak usnést absolutní většinou (viz níže).⁶

Jde-li o samotné hlasování, známe následující druhy většin:

- **Absolutní většina** – nadpoloviční většina všech poslanců nebo senátorů (min. PS – 101/S – 41).
- **Prostá většina** – nadpoloviční většina přítomných poslanců nebo senátorů (min. PS – 34/S – 14).
- **Kvalifikovaná většina** – 3/5 většina všech poslanců a 3/5 většina přítomných senátorů (min. PS – 120/ S – 17).

Ústava stanovuje několik výjimek, ve kterých mají při přijímání zákonů komory rovnocenné postavení a Poslanecká sněmovna tak nemůže Senát přehlasovat (volební zákony, stykový zákon, Jednací řád Senátu).

Suspenzivní veto prezidenta republiky

Je-li návrh Senátem přijat, postupuje se k podpisu prezidentu republiky. Prezident má právo vrátit přijatý zákon s výjimkou zákona ústavního, s odůvodněním do 15 dnů ode dne, kdy mu byl postoupen. O vráceném zákonu hlasuje Poslanecká sněmovna znovu, přičemž pozměňovací návrhy již nejsou přípustné. Jestliže Poslanecká sněmovna setrvá na vráceném zákonu absolutní většinou, zákon je schválen a vyhlásí se (z povahy věci se nevyžaduje podpis prezidenta republiky). Veto prezidenta není absolutní, je přehlasovatelné, tudíž má pouze odkládací (suspenzivní) účinek. V roce 2014 přehlasovala Poslanecká sněmovna prezidenta republiky Miloše Zemana ohledně tzv. služebního zákona.

2.4.3 Vyhlášení zákona

Přijaté zákony podepisuje:

- a) předseda Poslanecké sněmovny,
- b) prezident republiky a
- c) předseda vlády (nikoliv předseda Senátu).

Schválené zákony se vyhláší ve Sbírce zákonů (Sb.). K vyhlášení zákonů je příslušné Ministerstvo vnitra.

2.4.4 Platnost a účinnost zákona

Dnem vyhlášení (promulgace) nabývá zákon platnosti, tj. stává se součástí právního řádu. Účinností nabývá dnem v zákoně uvedeným. Pokud takový to den není v zákoně uveden (zpravidla v posledním paragrafu), nabývá zákon účinnosti 15. den po dni vyhlášení (po dni platnosti). Od 1. ledna 2022 nabývá právní předpis vyhlášený ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv účinnosti k 1. lednu nebo k 1. červenci kalendářního roku.

Účinností se zákon stává závazným pravidlem chování pro všechny adresáty. Doba mezi platností a účinností (legisvakance – *legis vacatio*) by měla být dostatečně dlouhá na to, aby se každý adresát mohl se zákonem seznámit (srov. legisvakanační lhůtu k občanského zákoníku, která plynula od 22. 3. 2012 do 31. 12. 2013). V závažných případech se může datum platnosti a účinnosti rovnat. Nikdy však nesmí účinnost předcházet platnosti (retroaktivita). Taková to situace by byla v rozporu s principem právní jistoty a předvídatelnosti zákona (k tomu srov. zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu).

2.5 Ústavní pořádek

Právní řád ČR je tvořen mnoha právními předpisy (soubor právních předpisů). Výše bylo pojednáno o normativních právních aktech či mezinárodních smlouvách. **Ústavní pořádek** je soubor právních norem, které mají ústavní sílu. K 1. lednu 1993 měl Ústavní pořádek 13 prvků (dnes 29). Jedna se tedy o právní předpisy nejvyšší právní síly.

Ústavní pořádek tvoří:

- ✓ Ústava (1/1993 Sb.)
- ✓ Listina základních práv a svobod (2/1993 Sb.)⁷
- ✓ Ústavní zákony o hranicích České republiky (13 norem)

⁶ Viz Zákon č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu

⁷ Listina základních práv a svobod má specifické postavení, neboť nebyla přijata jako běžný ústavní zákon. LZPS byla republikována usnesením předsednictva České národní rady pod č. 2/1993 Sb. Republikována byla proto, neboť LZPS schválilo ještě Federální shromáždění České a slovenské federativní republiky ještě v roce 1991, tedy před vznikem ČR. LZPS je třeba pokládat za součást Ústavního pořádku, neboť přímo v Ústavě je stanoveno, že LZPS je součástí Ústavního pořádku (čl. 112 odst. 1 Ústavy) a navíc novela LZPS (ústavní zákon č. 162/1998 Sb. s účinností od 1. ledna 1999) byla přijata způsobem, jakým se přijímají ostatní ústavní zákony.

- ✓ Ústavní zákony – původně 13, ale jeden zrušil Ústavní soud (kauza Miloš Melčák)
- ✓ Ústavní zákony přijaté po volbách v červnu 1992 (zákony č. 4/1993 Sb. a 29/1993 Sb.)

Nález Ústavního soudu, který reagoval na přijetí novely Ústavy (EURONOVELY), rozšířil množinu Ústavního pořádku ještě o lidsko-právní mezinárodní smlouvy (např. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod).

3. KAPITOLA

Ústavní právo I – Moc výkonná: Pravomoci, volba prezidenta republiky a jeho vztah k ostatním složkám státní moci, vláda

Klíčové pojmy

postavení prezidenta
pravomoci prezidenta
abolice

agraciace
rehabilitace
suspenzivní veto

vznik funkce
zánik funkce
pravomoci vlády

velezrada
volební období
imunita

Osnova výkladu

- 3.1 Status prezidenta republiky
- 3.2 Pravomoci podle čl. 62 Ústavy
- 3.3 Pravomoci podle čl. 63 Ústavy
- 3.4 Pravomoci prezidenta stanovené běžnými zákony podle čl. 63 odst. 2 Ústavy
- 3.5 Vznik a zánik funkce
- 3.6 Vztah prezidenta k jednotlivým složkám moci
- 3.7 Vláda

3.1 Status prezidenta republiky

Prezident republiky je hlavou státu. Spolu s vládou představuje výkonnou moc. Reprezentuje stát jak navenek (vůči jiným státům), tak současně představuje státní moc vůči vlastnímu obyvatelstvu. Označení hlavy státu jako prezidenta je formálním projevem republikánského státního zřízení, výrazem pro monokratický státní orgán. Prezident není z výkonu své funkce odpovědný (i když je zvolen v přímých volbách, lid jej nemůže odvolat). To však neznamená, že 5leté funkční období je nepřerušitelné absolutně (viz vznik a zánik funkce).

Pravomoci prezidenta republiky můžeme rozdělit do třech skupin

- a) Pravomoci bez kontrasignace – čl. 62 Ústavy
- b) Pravomoci s kontrasignací – čl. 63 Ústavy
- c) Pravomoci stanovené běžnými zákony – čl. 63 odst. 2 Ústavy

3.2 Pravomoci podle čl. 62 Ústavy

Pravomoci prezidenta republiky nevyžadující podpis předsedy vlády nebo pověřeného člena vlády.

Prezident republiky:

- a) **jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády a přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi,** (členy vlády jmenuje na návrh předsedy vlády)
- b) **svolává zasedání Poslanecké sněmovny,**
- c) **rozpouští Poslaneckou sněmovnu** (ve 4 případech fakultativně, v 1 obligatorně viz kapitola č. 4.1.3.1),
- d) **pověřuje vládu, jejíž demisi přijal nebo kterou odvolal, vykonáváním jejích funkcí prozatímně až do jmenování nové vlády,**
- e) **jmenuje soudce Ústavního soudu, jeho předsedu a místopředsedy** (15 soudců, ústavní soudce schvaluje Senát),
- f) **jmenuje ze soudců předsedu a místopředsedy Nejvyššího soudu** (ze soudců tzn. pouze ze soudců Nejvyššího soudu, nikoli ostatních – spor jmenování soudce dr. Bureše),
- g) **odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem a zahlazuje odsouzení** (tzv. agraciace a rehabilitace),
- h) **má právo vrátit Parlamentu přijatý zákon s výjimkou zákona ústavního** (suspenzivní veto),
- i) **podepisuje zákony** (spolu s předsedou PS a předsedou vlády),
- j) **jmenuje prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu, a**
- k) **jmenuje členy Bankovní rady České národní banky** (ÚS ve svém nálezu potvrdil ústavní zvyklost, že prezident jmenuje i guvernéra ČNB).

3.3 Pravomoci podle čl. 63 Ústavy

Pravomoci prezidenta vyžadující souhlas předsedy vlády nebo pověřeného člena vlády (kontrasignované pravomoci). Kontrasignace je podmínkou platnosti rozhodnutí. Otázkou však je, jakou má kontrasignace povahu. Dle mého názoru je kontrasignační projev předsedy vlády nebo jím pověřeným členem vlády samostatné rozhodnutí, které není pouhým

automatickým mechanismem. Kontrasignační projev je brzdou případných excesů prezidenta republiky. Vláda pak za vadný akt přijímá odpovědnost spolu s prezidentem republiky.⁸

Prezident republiky:

- a) zastupuje stát navenek,
- b) sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy; sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy (mezinárodní smlouvy prezidentské, vládní a resortní. Pouze prezidentské MS vyžadují schválení Poslaneckou sněmovnou),
- c) je vrchním velitelem ozbrojených sil,
- d) přijímá vedoucí zastupitelských misí,
- e) pověřuje a odvolává vedoucí zastupitelských misí,
- f) vyhláší volby do Poslanecké sněmovny a do Senátu,
- g) jmenuje a povyšuje generály,
- h) propůjčuje a uděluje státní vyznamenání, nezmocní-li k tomu jiný orgán,
- i) jmenuje soudce (obecných soudů),
- j) nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo (tzv. abolice) a
- k) má právo udělovat amnestii (hromadné propouštění odsouzených osob, rozdíl od milosti, která má individuální povahu).

3.4 Pravomoci stanovené běžnými zákony podle čl. 63 odst. 2 Ústavy

Mezi pravomoci stanovené běžnými zákony podle čl. 63 odst. 2 Ústavy patří např.:

- o jmenování profesorů vysokých škol (§ 73 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách)
- o jmenování rektorů vysokých škol (§ 10 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách)
- o jmenování předsedy Českého statistického úřadu (§ 3 odst. 2 zákona č. 9/1995 Sb., o státní statistické službě)
- o vyhlášení voleb do obecních a krajských zastupitelstev (§ 3 zákona č. 130/2000 Sb.; § 3 zákona č. 491/2001 Sb.)
- o jmenování ředitele bezpečnostního sboru (§ 8 odst. 3 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru)

V souladu s čl. 63 odst. 3 Ústavy se vyžaduje i pro tyto pravomoci kontrasignace.

3.5 Vznik a zánik funkce

3.5.1 Volba prezidenta republiky

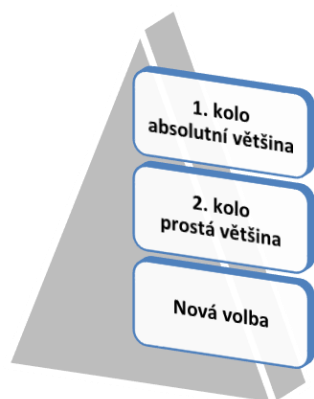
Navrhování kandidátů – Navrhovat kandidáta je oprávněn každý občan České republiky, který dosáhl věku 18 let, podpoří-li jeho návrh petice podepsaná nejméně **50 000** občany České republiky oprávněnými volit prezidenta republiky. Navrhovat kandidáta je oprávněno také nejméně **dvacet poslanců** nebo **nejméně deset senátorů**.

Podmínky volitelnosti – Státní občan České republiky, v den voleb musí mít více než 40 let a má svéprávnost.

Volební období – 5leté, po dobu ohrožení republiky (pokud nejsou umožněny volby) je možné tuto lhůtu zákonem prodloužit, nicméně jen o další půl rok. Nikdo nemůže být zvolen více než dvakrát za sebou.

Způsob volby

Volba prezidenta republiky se koná tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva.

První kolo

Prezidentem republiky je zvolen kandidát, který obdržel nadpoloviční většinu platných hlasů oprávněných voličů. Není-li takový kandidát, koná se za čtrnáct dnů po začátku prvního kola volby druhé kolo volby.

Druhé kolo

Do druhého kola postupují dva neúspěšnější kandidáti z prvního kola. Prezidentem republiky je zvolen kandidát, který obdržel ve druhém kole volby nejvyšší počet platných hlasů oprávněných voličů.

Po druhém kole

Je-li takových kandidátů více (obdrží stejný počet hlasů), prezident republiky není zvolen a do deseti dnů se vyhlásí **nová volba** prezidenta republiky.

Vznik funkce

Právotvorný účinek – až složením slibu se kandidát stává prezidentem (u poslanců a senátorů je nesložení slibu důvodem pro zánik mandátu, neboť mandát poslance či senátora vzniká již v okamžiku zvolení). Slib se podává do rukou předsedy Senátu.

„Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony. Slibuji na svou čest, že svůj úřad budu zastávat v zájmu všeho lidu a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí“.

⁸ Viz amnestie prezidenta Václava Klause ze dne 1. ledna 2013 vyhlášena pod č. 1/2013 Sb. Zde tehdejší předseda vlády Petr Nečas považoval za automatické kontrasignovat akt prezidenta republiky.

3.5.2 Zánik funkce prezidenta republiky

Prezidentu republiky zaniká funkce:

- smrtí nebo prohlášením za mrtvého,
 - vzdáním se úřadu (abdikace), a to do rukou předsedy Senátu,⁹
 - rozhodnutím ÚS (velezrada nebo hrubé porušení Ústavy),
 - uplynutím jeho funkčního období (5 let),
 - omezením svéprávnosti nebo
 - pozbytím státního občanství.
- **Imunita prezidenta republiky** – Prezidenta republiky nelze po dobu výkonu funkce zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro přestupek nebo jiný správní delikt.

Ústavní delikt velezrady (proti svrchovanosti a celistvosti českého státu a proti demokratickému řádu).

Ústavní žaloba Senátu (3/5 většina přítomných) se souhlasem Poslanecké sněmovny (3/5 většina všech). Ústavní soud může na základě ústavní žaloby Senátu rozhodnout o tom, že prezident republiky ztrácí prezidentský úřad a způsobilost jej znovu nabýt.

3.6 Vztah prezidenta k jednotlivým složkám moci

3.6.1 Vztah k moci výkonné

Ve vztahu k vládě prezident:

- jmenuje předsedu vlády a na jeho návrh jednotlivé členy vlády.
- pověřuje vládu, jejíž demisi přijal nebo kterou odvolal, vykonáváním jejích funkcí prozatímně až do jmenování nové vlády.

3.6.2 Vztah k moci zákonodárné

Ve vztahu k Parlamentu prezident:

- svolává zasedání Poslanecké sněmovny.
- rozpouští Poslaneckou sněmovnu.
- má právo vrátit Parlamentu přijatý zákon s výjimkou zákona ústavního.
- podepisuje zákony.

3.6.3 Vztah k moci soudní

Prezident:

- jmenuje soudce Ústavního soudu, jeho předsedu a místopředsedy.
- jmenuje ze soudců předsedu a místopředsedy Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu.
- odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem a zahlazuje odsouzení.
- nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo.
- jmenuje soudce.

3.6.4 Vztah k NKÚ a ČNB

Prezident:

- jmenuje prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu.
- jmenuje členy Bankovní rady České národní banky.

3.7 Vláda

3.7.1 Postavení vlády

Vláda představuje vrcholný orgán výkonné moci. Její existence je závislá na Poslanecké sněmovně (respektování obsazení členů vlády zpravidla vítězi voleb do Poslanecké sněmovny a odpovědnost vlády vůči Poslanecké sněmovně) a prezidentovi (volba jednotlivých členů vlády). V ideálním případě funkční období členů vlády (resp. existence vlády) kopíruje funkční období poslanců.

⁹ V Ústavě není předepsaná forma abdikace. Např. T. G. Masaryk abdikoval v roce 1935 ústním projevem vůle, který byl úředně zaznamenán, prezident E. Beneš abdikoval (1938, 1948) písemnou formou.

3.7.2 Členové vlády a existence vlády

Vláda je vícečlenný orgán, který je složen z předsedy vlády, místopředsedů vlády a ministrů. Pro člena vlády nejsou stanoveny podmínky pro vznik funkce jako v případě prezidenta republiky, poslance či senátora:

- **předsedu vlády jmenuje** prezident republiky (zpravidla se jedná o předsedu vítězné politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny).
- **jednotlivé členy vlády jmenuje i odvolává** prezident republiky na návrh předsedy vlády (jednotliví členové vlády jsou pak pověřováni řízením ministerstev nebo jiných úřadů).
- Samotné jmenování vlády však ještě neznamená možnost její další existence. Vláda totiž musí do 30 dnů po svém jmenování před Poslaneckou sněmovnou obhájit svůj mandát; děje se tak prostřednictvím hlasování o **vyslovení důvěry** jmenované vlády.
 - Pokud nově jmenovaná vláda nezíská v Poslanecké sněmovně důvěru, musí prezident republiky jmenovat nové členy vlády a Poslanecká sněmovna opět hlasuje o vyslovení důvěry této vládě.
 - Pokud ani takto jmenovaná vláda nezíská důvěru Poslanecké sněmovny, má prezident republiky povinnost jmenovat předsedu vlády na návrh předsedy Poslanecké sněmovny.
- V průběhu existence jmenované vlády, která získala důvěru, může vláda požádat Poslaneckou sněmovnu o vyslovení důvěry (jako stvrzení politické legitimacy vlády).
- Poslanecká sněmovna může zároveň jmenované vládě, která od ní důvěru získala, **vyslovit nedůvěru** (projednává Poslanecká sněmovna na návrh nejméně 50 poslanců; k přijetí návrhu je třeba souhlasu absolutní většiny poslanců).
- Předseda vlády se sám může své funkce vzdát prostřednictvím tzv. **demise**, kterou podává do rukou prezidenta republiky. Prezident není povinen demisi přijmout.
- Ostatní členové vlády mohou podat **demisi** do rukou prezidenta republiky prostřednictvím předsedy vlády. Prezident není povinen demisi přijmout.
- Vláda má povinnost podat demisi, jestliže Poslanecká sněmovna zamítla její žádost o vyslovení důvěry nebo jestliže jí vyslovila nedůvěru (pokud tak neučiní, prezident republiky vládu odvolá)
- S ohledem na provázanost existence vlády s funkčním obdobím poslanců, vláda musí podat demisi vždy po ustavující schůzi nově zvolené Poslanecké sněmovny. V takovém případě je prezident republiky povinen demisi přijmout.
- Prezident republiky **odvolá** člena vlády, jestliže to navrhne předseda vlády.

Člen vlády skládá **slib** do rukou prezidenta republiky: „*Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony a uvádět je v život. Slibuji na svou čest, že budu zastávat svůj úřad svědomitě a nezneužiji svého postavení.*“

3.7.3 Pravomoci vlády

- Vláda rozhoduje ve sboru, k přijetí usnesení je potřeba souhlasu nadpoloviční většiny jejích členů (absolutní většina).
- Předseda vlády zejména organizuje činnost vlády, řídí její schůze a vystupuje jejím jménem.
- Předsedu vlády zastupuje místopředseda vlády nebo jiný pověřený člen vlády.
- Vláda rozhoduje o nejvýznamnějších otázkách výkonné moci, pokud rozhodování o nich nepřísluší jiným orgánům, např.:
 - vláda má zákonodárnou iniciativu (má rovněž právo vyjádřit se ke všem ostatním návrhům zákonů)
 - vláda vydává nařízení k provádění zákonů
 - zajišťuje financování činností za účelem plnění ekonomické funkce státu (vytváří návrh státního rozpočtu)
 - vláda řídí jednotlivá ministerstva a ostatní ústřední orgány státní správy
 - řídí hospodaření se státním majetkem
 - kontrahuje (spolupodepisuje) některé akty prezidenta republiky (viz výše)
 - schvaluje navázání diplomatických styků a někteří členové vlády zastávající pozice v orgánech evropských a mezinárodních institucích
 - jmenuje a odvolává vysoké funkcionáře (ředitel Bezpečnostní informační služby, nejvyšší státní zástupce), ovlivňuje personální otázky v ČEZ, ČEPRO, České dráhy, Lesy České republiky, Česká pošta apod.

4. KAPITOLA

Ústavní právo II – Zákonodárná moc: Parlament České republiky. Volba, úkoly, mandát, práva a povinnosti poslanců a senátorů.

Klíčové pojmy

vznik Parlamentu
předseda komory
obligatorní výbory

složení komor
rozpuštění PS
imunita

indemnita
mandát
citační právo

zákonné opatření Senátu
ratihabice
pravomoci Parlamentu

Osnova výkladu

- 4.1 Vznik, složení a základní otázky jednání Parlamentu
- 4.2 Mandát člena Parlamentu
- 4.3 Pravomoci Parlamentu
- 4.4 Volby

4.1 Vznik, složení a základní otázky jednání Parlamentu

4.1.1 Vznik Parlamentu

Podle Ústavy náleží zákonodárná moc Parlamentu ČR. Parlament je zřízen Ústavou a ustavován volbami. Parlament ČR se člení na dvě komory – Poslanecká sněmovna (dolní komora) a Senát (horní komora).

Poslanecká sněmovna ČR vznikla transformací z České národní rady (vznik ČNR – 1. 1. 1969 jako orgán republiky vedle Slovenské národní rady). Při vzniku samostatné ČR se počítalo s tzv. Prozatímním Senátem, avšak žádný takový Senát nebyl ústavním zákonem fakticky zřízen.

Do doby, než byl ustaven Senát, vykonávala jeho funkce Poslanecká sněmovna, přičemž dokud vykonávala Sněmovna zároveň funkci Senátu, nebylo ji možno rozpustit. První volby do Senátu se konaly v roce 1996. Senát by měl plnit funkci pojistky proti možným chybám, opomenutím nebo excesům Poslanecké sněmovny a také abychom zajistili kontinuitu zákonodárné moci – Senát totiž nelze rozpustit.

Základními prameny práva, které upravují jednotlivé kompetence komor Parlamentu, jejich vnitřní strukturu i podrobná procesní pravidla, jsou jednací řády.¹⁰

4.1.2 Složení Parlamentu

- Funkcionáři komor
- Orgány komor
- Poslanecké a senátorské kluby

4.1.2.1 Funkcionáři komor

Mezi funkcionáře komor patří předseda komory a místopředsedové, které si komora ustavuje volbou.

4.1.2.2 Orgány komor

Výbory

Obě komory si zřizují výbory. Některé z nich jsou zřizovány obligatorně (např. mandátový, imunní, rozpočtový, kontrolní) a některé fakultativně (např. Výbor pro sociální politiku, Výbor pro veřejnou správu a regionální rozvoj). Činnost výborů spočívá zejména v posuzování návrhů zákonů. Výbor si určí zpravodaje, který podává komoře o projednávané věci zprávu.

Komise

Komory si také ustanovují komise, které plní v rámci své působnosti úkoly, které jim komora svěří (např. Stálá komise pro kontrolu činnosti Bezpečnostní informační služby nebo Stálá komise pro kontrolu činnosti Generální inspekce bezpečnostních sborů).

¹⁰ Jednací řád Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Jednací řád Senátu Parlamentu České republiky

Vyšetřovací komise

Vyšetřovací komisi zřizuje pouze Poslanecká sněmovna a vyšetřuje věci, které jsou ve veřejném zájmu. V minulosti se jednalo např. o *Vyšetřovací komisi k prověření způsobu vyšetřování kauzy Opencard* nebo o *Vyšetřovací komisi Poslanecké sněmovny k vyšetření okolností výběrového řízení a uzavření smlouvy na dodávku výkonového mytá pro nákladní vozidla nad 12 tun mezi Českou republikou a firmou Kapsch*.

4.1.2.3 Kluby

Kluby nejsou orgány komor. Poslanecké a senátorské kluby sdružují poslance a senátory podle stranické příslušnosti. Jde např. o *Poslanecký klub ANO 2011*, *Poslanecký klub Občanské demokratické strany* nebo *Poslanecký klub České pirátské strany*.

4.1.3 Složení, zasedání a schůze komor

4.1.3.1 Poslanecká sněmovna

Složení

Poslanecká sněmovna je složena z 200 poslanců, kteří jsou voleni generální volbou (všichni najednou) podle systému poměrného zastoupení. Volební období poslance je čtyřleté. Poslaneckou sněmovnu může prezident republiky rozpustit (ve čtyřech případech a v jednom případě je to jeho povinností).

Prezident **může rozpustit** Poslaneckou sněmovnu, jestliže:

- 1) Poslanecká sněmovna nevyvolala důvěru nově jmenované vládě, jejíž předseda byl prezidentem republiky jmenován na návrh předsedy Poslanecké sněmovny (tedy jako poslední krok při neúspěchu při sestavování vlády),
- 2) Poslanecká sněmovna se neusnese do tří měsíců o vládním návrhu zákona, s jehož projednáním spojila vláda otázku důvěry,
- 3) zasedání Poslanecké sněmovny bylo přerušeno po dobu delší, než je 120 dnů,
- 4) Poslanecká sněmovna nebyla po dobu delší tří měsíců způsobilá se usnášet, ačkoliv nebylo její zasedání přerušeno a ačkoliv byla v té době opakovaně svolána ke schůzi.

Prezident republiky Poslaneckou sněmovnu **rozpuští**, navrhne-li mu to Poslanecká sněmovna usnesením, s nímž vyslovila souhlas třípětinová většina všech poslanců. (reakce na kauzu M. Melčáka).

Zasedání a schůze PS

Zasedání obou komor jsou stálá.¹¹ Zasedání PS svolává prezident tak, aby bylo zahájeno nejpozději 30. den po dni voleb. Zasedání PS končí uplynutím jejího volebního období nebo jejím rozpuštěním (viz výše). Zasedání PS může být usnesením přerušeno maximálně na dobu 120 dnů, delší přerušování by znamenalo možnost rozpuštění komory. Zasedání se dělí na jednotlivé schůze komory, které jsou veřejné. Veřejnost může být vyloučena např. v případě projednávání utajovaných otázek v souvislosti s bezpečností a obranou státu.

4.1.3.2 Senát

Složení

Senát je složen z 81 senatorů, kteří jsou voleni parciální volbou (každé dva roky se 27 senatorů obmění) podle většinového systému. Volební období je šestileté. Senát je nerozpuštělný. V případě rozpuštění PS může Senát vydávat tzv. zákonná opatření Senátů, která následně musí být dodatečně schválena nově zvolenou PS (ratihabice, viz dále).¹²

Zasedání a schůze Senátu

Senát zasedá trvale, nedochází tedy k diskontinuitě, tak jako u PS. Zasedání Senátu se člení na dvouletá funkční období podle senátních voleb. Ostatní otázky zasedání a schůze komory jsou obdobné jako u Poslanecké sněmovny.

4.2 Mandát člena Parlamentu

4.2.1 Vznik mandátu

Mandát poslance či senátora vzniká zvolením (2 teorie – na ustavující schůzi komory nebo okamžikem uzavření volebních místností). Složením slibu se poslanec či senátor ujímá funkce (odlišně u prezidenta, až složením slibu je prezidentem). Poslanec či senátor vykonává svou funkci osobně a není vázán žádnými příkazy – volný mandát (opak od imperativního mandátu).¹³

Nikdo nemůže být současně členem obou komor. S funkcí poslance či senátora je neslučitelná funkce prezidenta republiky, soudce, státního zástupce, člena Bankovní rady ČNB apod. (inkompatibilita – neslučitelnost funkcí).

Není však vyloučena situace, kdy člen komory je zároveň členem vlády, naopak tato situace je projevem parlamentní formy vlády (viz kapitola č. 1).

¹¹ Na rozdíl od prvorepublikového Národního shromáždění, kde se zasedání dělilo na jarní a podzimní.

¹² Např. zákonné opatření ze dne 9. října 2013 vyhlášené pod č. 340/2013 sb., o dani z nabytí nemovitých věcí.

¹³ Projev imperativního mandátu v Ústavě z roku 1960: „Člen kteréhokoli zastupitelského sboru může být z rozhodnutí svých voličů kdykoli odvolán.“ V současné době je příznivcem imperativního mandátu politická strana Svoboda a přímá demokracie (SPD) Tomia Okamury.

4.2.2 Zánik mandátu

Mandát poslance nebo senátora zaniká:

- a) odepřením slibu nebo složením slibu s výhradou,
- b) smrtí nebo prohlášením za mrtvého,
- c) uplynutím volebního období (4 roky resp. 6 let),
- d) vzdáním se mandátu (osobně nebo ve formě notářského zápisu, ne staršího 30 dnů)
- e) ztrátou volitelnosti (např. pozbytím občanství)
- f) u poslanců rozpuštěním Poslanecké sněmovny (Senát rozpustit nelze)
- g) vznikem neslučitelnosti funkcí (inkompatibilita viz výše)

V případě zániku mandátu poslance nabývá mandát náhradník dle výsledku voleb v dané kandidátní listině. V případě zániku mandátu senátora se konají doplňkové volby v daném volebním obvodu.¹⁴

4.2.3 Imunita, odepření svědectví a indemnita

Mandát poslance i senátora je chráněn imunitou, která má podobu jak procesněprávní (chráněn je ve vztahu k zadržení, trestnímu stíhání i proti přestupkovému řízení), tak i hmotněprávní (indemnita – hlasování a projevy v komoře nebo v jejich orgánech).

Imunita je relativní (lze jí prolomit se souhlasem komory)

Indemnita je absolutní (nelze jí prolomit)

4.2.3.1 Imunita procesněprávní

Zadržení

Poslance nebo senátora lze zadržet, jen byl-li dopaden při spáchání trestného činu nebo bezprostředně poté. Příslušný orgán je povinen zadržení ihned oznámit předsedovi komory, jejímž je zadržený členem; nedá-li předseda komory do 24 hodin od zadržení souhlas k odevzdání zadrženého soudu, je příslušný orgán povinen ho propustit. Na své první následující schůzi komora rozhodne o přípustnosti stíhání s konečnou platností.

Trestní stíhání

Poslance ani senátora nelze trestně stíhat bez souhlasu komory, jejímž je členem. Odepře-li komora souhlas, je trestní stíhání po dobu trvání mandátu vyloučeno.

Přestupkové řízení

Pokud jde o přestupky, dávají jednací řady komor na výběr, zda se poslanec či senátor podrobí správnímu řízení, nebo disciplinární pravomoci komory. Přestupky potom projednává mandátový a imunitní výbor, který může poslanci či senátorovi uložit napomenutí nebo pokutu.

¹⁴ Mgr. Jiří Dienstbier mladší obsadil v doplňkových volbách konaných v březnu 2011 senátorské křeslo, které bylo uvolněno smrtí jeho otce, Jiřího Dienstbiera staršího (volební obvod č. 30 – Kladno).

4.2.3.2 Odepření svědectví

Poslanec i senátor má právo odepřít svědectví o skutečnostech, které se dozvěděl v souvislosti s výkonem svého mandátu, a to i poté, kdy přestal být poslancem nebo senátorem.

4.2.3.3 Indemnita

Za projevy a hlasování učiněné v Poslanecké sněmovně nebo Senátu nebo v jejich orgánech nelze poslance nebo senátora restně stíhat (tzv. hmotněprávní exempce). Poslanec nebo senátor podléhá jen disciplinární pravomoci komory, jejímž je členem. To však neznamená, že je vyloučená občanskoprávní odpovědnost (žaloba na ochranu osobnosti – např. urážka na cti fyzické osoby při projevu poslance či senátora).

4.3 Pravomoci Parlamentu

Pravomoc ústavní a zákonodárná

Hlavní úkolem Parlamentu je tvorba zákonů. Parlament je jediným orgánem nadaným kompetencí vydávat právní normy s ústavní či zákonnou právní silou (normativní právní akty – primární, srov. kapitolu č. 2).

- ústavní zákony (kvalifikovaná většina)
- zákony (viz kapitola č. 2 - legislativní proces)
- zákonná opatření Senátu – v případě rozpuštění Poslanecké sněmovny; návrh smí podat jen vláda; návrh nelze přijmout ve věcech Ústavy, volebních zákonů, státního rozpočtu apod.; ratihabice (na první schůzi nově zvolené Poslanecké sněmovny, musí být zákonné opatření dodatečně schváleno, jinak pozbývá platnosti).
- ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo (referendum).

Pravomoc vyjadřovat souhlas k ratifikaci mezinárodních smluv

Proces přijímání mezinárodní smlouvy (pouze ty, které prezident nesvěřil k sjednávání vládě nebo jednotlivému rezortu):

- Sjednávání (prezident)
- Rozhodnutí Ústavního soudu, že mezinárodní smlouva je v souladu s Ústavním pořádkem (fakultativní)
- Souhlas s ratifikací (Parlament)
- Ratifikace (prezident)
- Vyhlášení ve Sbírce m. s. (Ministerstvo vnitra)

➤ Pravomoc vyjadřovat se k připravovaným rozhodnutím EU

➤ Pravomoc kontrolní

- Vláda je odpovědná Poslanecké sněmovně – právo interpelace, odpověď do 30 dnů.
- Institut vyslovení nedůvěry a vyslovení důvěry vládě.

➤ Právo vyslovovat souhlas k jmenování soudce prezidentem

- Jmenování soudců je kontrasignovaná pravomoc prezidenta republiky (viz kapitola č. 3), která je navíc podmíněna souhlasem Parlamentu ČR.

➤ Právo vyslovovat souhlas k jmenování prezidenta a viceprezidenta NKÚ

- Jmenování prezidenta a viceprezidenta NKÚ je nekontrasignovaná pravomoc prezidenta republiky, která je podmíněna souhlasem Parlamentu ČR.

➤ Citační právo

- Člen vlády se musí dostavit na schůzi Poslanecké sněmovny nebo jejich výborů a komisí.

➤ Právo spolu-volit Veřejného ochránce práv

- Není upraveno Ústavou, ale zvláštním zákonem č. 349/1999 Sb.

➤ Pravomoc kreační

- Pravomoc usnesením ustanovit vyšetřovací komisi – návrh alespoň 1/5 poslanců.
- Poslanecká sněmovna volí radu České televize, České tiskové kanceláře, rozhlasu nebo se podílí (souhlas senátu) na jmenování soudců ÚS, Státní fond kultury apod.

➤ Pravomoc v oblasti bezpečnosti státu

- Vyhlašování válečného stavu, vyslání ozbrojených sil mimo území státu, souhlas s pobytem cizích vojsk, vyhlášení stavu ohrožení státu apod.

➤ Pravomoc přijímat státní rozpočet

- Vládní návrh, který přijímá pouze Poslanecká sněmovna.

4.4 Volby

Volební právo v ČR je:

- všeobecné
- rovné
- přímé
- skutečně tajným hlasováním

V rámci **všeobecnosti** volebního práva jsou nepřipustné volební cenzy, připuštěna je limitace daná pouze věkem a občanstvím. Jednotlivé volební zákony však mohou stanovit další podmínky výkonu volebního práva (např. při výkonu trestu odnětí svobody, ochranném léčení apod.).

- a) Aktivní volební právo (právo volit – od 18 let pro všechny volby)
- b) Pasivní volební právo (právo být volen):
 - o 40 let – senátor
 - o 21 let – poslanec
 - o 18 let – obecní a krajská zastupitelstva
 - o 40 let – prezident republiky

Snaha o zachování **rovnosti** volebního práva (každý volič má jeden hlas a každý hlas má stejnou váhu) se promítá zejména do vymezení volebních obvodů (Senát) nebo do dělení mandátů mezi volební obvody (Poslanecká sněmovna). **Přímé** volební právo je nutný projev zastupitelské demokracie, kdy lid volí své zástupce do státních orgánů. **Tajnost** hlasování je ve volbách obligatorní. Volič je tedy povinen při úpravě hlasovacího lístku se odebrat do určeného prostoru (za plentu), jinak mu není umožněno hlasovat.

Volby do Poslanecké sněmovny i do Senátu vyhlašuje prezident republiky, a to nejpozději 90 dnů před jejich konáním. Volby se dle Ústavy konají ve lhůtě počínající třicátým dnem před uplynutím volebního období a končí dnem jeho uplynutí. Byla-li Poslanecká sněmovna rozpuštěna (viz výše), konají se volby do šedesáti dnů po jejím rozpuštění.

4.4.1 Volby do Poslanecké sněmovny

Systém poměrného zastoupení (proporcionální). Volby se konají ve 14 volebních obvodech, které tvoří území vyšších územně samosprávných celků (krajů). Pro rozdělení mandátů do obvodů se využívá tzv. *republikové mandátové číslo* (sečte se počet hlasů odevzdaných v celé republice a vydělí se počtem poslanců). Následně počet odevzdaných hlasů v jednotlivých krajích se potom dělí tímto republikovým mandátovým číslem a získá se počet mandátů připadající na daný kraj. K přepočítávání hlasů na mandáty v jednotlivých volebních obvodech se používá tzv. *d'Hondtova metoda* volebního dělitele (viz zákon o Volbách do Parlamentu ČR).¹⁵

4.4.2 Volby do Senátu

Většinový systém. ČR je rozdělena na 81 jednomandátových obvodů vymezených v příloze zákona o Volbách do Parlamentu ČR.

- V 1. kole senátorských voleb je pro zvolení potřeba absolutní většina.
- V 2. kole senátorských voleb je pro zvolení potřeba prosté většiny, při shodě hlasů rozhodne los.

¹⁵ Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů.

5. KAPITOLA

Ústavní právo III – Soudní moc a Listina základních práv a svobod.

Klíčové pojmy

soudní soustava
působnost soudů
nezávislost soudců

nestrannost soudců
nezávislost soudů
ÚS – složení

ÚS – kompetence
obsah rozhodnutí
forma rozhodnutí

lidská práva
právo na život
základní práva a svobody

Osnova výkladu

- 5.1 Soudní soustava v ČR
- 5.2 Působnost soudů
- 5.3 Soudci
- 5.4 Nezávislost a nestrannost
- 5.5 Ústavní soudnictví
- 5.6 Lidská práva

5.1 Soudní soustava v ČR

Soudní moc v ČR vykonávají jménem republiky nezávislé soudy. **Soudní soustava je čtyřčlanková:**

- Okresní soudy (75) + v Praze obvodní soudy (10) a Městský soud v Brně = 86 + pobočky okresních soudů
- Krajské soudy (7) + Městský soud v Praze + pobočky krajských soudů
- Vrchní soudy (2) – Praha a Olomouc
- Nejvyšší soud Brno, Nejvyšší správní soud Brno
- Ústavní soud Brno, který stojí mimo soustavu obecných soudů

5.2 Působnost soudů

Podle pravomoci rozdělujeme soudnictví na 4 druhy:

- 1) Civilní soudnictví
- 2) Správní soudnictví
- 3) Trestní soudnictví
- 4) Ústavní soudnictví

Nejvyšší správní soud byl zřízen k 1. lednu 2003. Do 31. prosince 1993 tvořily soudní soustavu též vojenské soudy se sídlem v Olomouci, Táboře a Trenčíně (SK). Do roku 2000 fungovaly také samostatně obchodní soudy se sídlem v Praze, Brně a Ostravě.

Civilní soudnictví

Do působnosti civilního soudu patří rozhodování o právech, povinnostech a právech chráněných zájmů fyzických, právnických osob a státu. Např. rozhodnutí, zdali někomu náleží právo či nikoli, řešení úpadku dlužníka, zřízení věcného břemena, rozvod manželství, určování otcovství, přiznání svéprávnosti, prohlášení za mrtvého atd. Právními předpisy upravující postup soudů v civilních věcech jsou občanský soudní řád spolu se zákonem o zvláštních řízeních soudních.¹⁶

Správní soudnictví

U správního soudnictví je soustava soudů poněkud jiná než u soudnictví civilního a trestního, neboť v prvním stupni rozhoduje již krajský soud a v druhé stupni Nejvyšší správní soud v Brně (na základě kasační stížnosti). Hlavním úkolem správního soudu je přezkoumávat rozhodnutí orgánů veřejné správy. Právním předpisem upravujícím postup soudů ve správním soudnictví je soudní řád správní.

Trestní soudnictví

Hlavními úkoly trestního soudu jsou: rozhodování o vině obžalovaného, ukládání zákonem stanovených trestů, popřípadě jiných opatření (viz další kapitoly týkající se trestního práva procesního). Právním předpisem upravujícím postup soudů v trestních věcech je trestní řád.

¹⁶ Zákon o zvláštních řízeních soudních je účinný od 1. ledna 2014. Upravuje tzv. nesporná řízení a jiná řízení, která nejsou sporné povahy (např. řízení o prohlášení člověka za mrtvého, řízení ve věcech péče soudu o nezletilé nebo řízení o pozůstalosti)

Ústavní soudnictví

Ústavní soud (Brno) je orgán na ochranu ústavnosti. Pramenem upravující postup Ústavního soudu je zákon o Ústavním soudu.

5.3 Soudci obecných soudů

- Soudci jsou jmenováni do funkce prezidentem republiky (pravomoc vykonávaná s kontrasignací – viz kapitola č. 3).
- Funkce se soudce ujímá složením slibu.
- **Podmínky jmenování do funkce soudce:**
 - občan České republiky,
 - bezúhonnost,
 - vysokoškolské právnické vzdělání (5leté – min. Mgr. – na veřejné vysoké škole),
 - musí být starší 30 let,
 - minimálně tříletá čekatelská praxe,
 - úspěšné složení justiční zkoušky.
 - úspěšné zvládnutí výběrového řízení
- Po složení slibu ministr spravedlnosti přidělí soudce k určitému soudu (s jeho souhlasem). Soudce lze přidělit k jinému soudu opět pouze s jeho souhlasem.
- **Funkce soudce zaniká:**
 - uplynutím kalendářního roku, ve kterém dosáhl věku 70 let,
 - pravomocným rozhodnutím o nezpůsobilosti vykonávat svou funkci,
 - pravomocným odsouzením pro úmyslný trestný čin nebo k nepodmíněnému trestu pro nedbalostní trestný čin,
 - pravomocným rozhodnutím o kárném opatření, kterým byl odvolán z funkce,
 - pravomocným omezením svéprávnosti pro duševní poruchu, která ho činí nezpůsobilým k výkonu své funkce,
 - pozbytím občanství ČR,
 - smrtí nebo prohlášením za mrtvého a
 - uplynutím tří měsíců po měsíci, kdy oznámil prezidentovi, že se své funkce vzdal.
- Soudce je při rozhodování vázán **zákonem a mezinárodní smlouvou** podle čl. 10 Ústavy (prezidentské MS).
- Při rozporu vyhlášky a zákona se užije pravidlo *lex superior derogat legi inferior* (zákon vyšší právní síly ruší zákon nižší právní síly).
- Při rozporu **zákona, vyhlášky či nařízení s Ústavním pořádkem nebo lidsko-právní smlouvou** předloží soudce věc k projednání Ústavnímu soudu.

5.4 Nezávislost a nestrannost

5.4.1 Nezávislost soudců

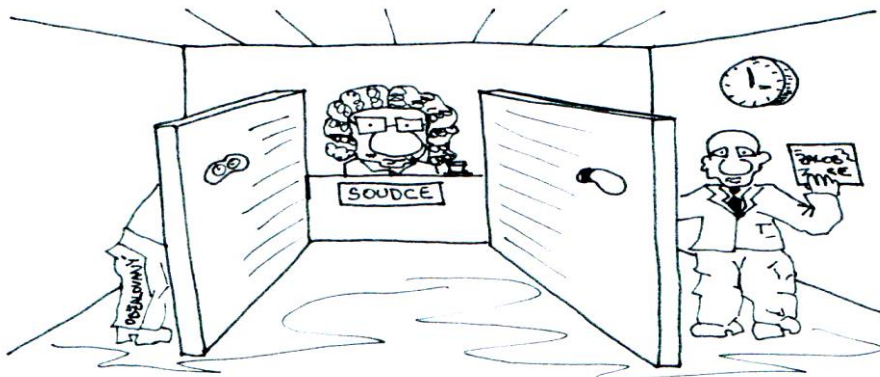
Princip nezávislosti soudců se projevuje v mnoha směrech. Soudce je při rozhodování vázán pouze zákony a mezinárodními smlouvami (není tedy vázán příkazy nadřízených nebo dokonce vládním režimem). Rozhodnutí soudce může přezkoumat zase jen soud. Soudce nelze proti jeho vůli odvolat nebo přeložit k jinému soudu. O kárném provinění soudce rozhoduje opět soudce. Soudce je při výkonu své funkce hmotně zajištěn, aj.

5.4.2 Nestrannost soudců

Nestrannost soudce znamená, že při rozhodování nesmí mít žádný vztah k věci, k účastníkům řízení ani k jejím zástupcům. K zajištění principu nestrannosti soudců slouží institut podjatosti (soudce se může prohlásit za podjatého, aby zajistil spravedlivý průběh soudního procesu, soudcovu podjatost může s odůvodněním prohlásit každý účastník soudního řízení). Podjatost soudce je pak důvodem pro odvolání. Soudce pro svou nestrannost nesmí být podle mého názoru členem ani neziskové organizace (neboť v rámci rozhodování může projevat k určité skupině lidí sympatie).

5.4.3 Princip nezávislosti soudů

Tento princip znamená, že výkon soudnictví je oddělen od dalších mocí (zákonodárná a výkonná). Do rozhodování soudů nesmí zasahovat jiný orgán. Rozhodování soudů nesmí být závislé na politické nebo ekonomické situaci.

5.5 Ústavní soudnictví v ČR

V rámci ústavního soudnictví funguje pouze jeden specializovaný orgán na ochranu ústavnosti, tím je Ústavní soud ČR se sídlem v Brně. ÚS stojí mimo soustavu obecných soudů. Soudci ÚS jsou na rozdíl od soudců obecných soudů vázáni pouze Ústavním pořádkem a zákonem o Ústavním soudu (182/1993 Sb.). První ústavní soud ČSR vznikl již v roce 1921.

5.5.1 Soudci Ústavního soudu

Ústavní soud ČR je složen z **15 soudců** jmenovaných prezidentem republiky na dobu **10 let**. Jedná se o nekontrasignační pravomoc prezidenta republiky, nicméně jmenování je podmíněno souhlasem Senátu. Ústavní soud se skládá ze **čtyř tříčlenných senátů, dvou místopředsedů a jednoho předsedy**. Plénum ÚS se skládá ze všech soudců.

Soudcem Ústavního soudu se může stát každá osoba, která splňuje tyto podmínky:

- české státní občanství
- bezúhonnost
- kandidát je volitelný do Senátu (tj. min. 40 let)
- má vysokoškolské právníké vzdělání (min. Mgr.)
- kandidát je nejméně 10 let aktivně činný v právníkém povolání (zahrnuto i akademické povolání)

5.5.2 Obsah a forma rozhodnutí

Řízení u Ústavního soudu se zahajuje návrhem. O návrhu ÚS může rozhodnout tím, že:

- návrh odmítne (nejde o návrh, je anonymní, netýká se vůbec porušení základního práva nebo svobody apod.)
- návrh zamítne (byly splněny náležitosti návrhu, avšak stěžovateli nevyhoví)
- návrhu vyhoví

Z hlediska formy rozhodnutí Ústavní soud rozhoduje nálezem a v ostatních věcech usnesením. Nálezy ÚS se vyhláší veřejně jménem republiky. Jestliže některý z ústavních soudců má opačný názor, může být jeho stanovisko připojeno k nálezu nebo k usnesení. Odlišný názor vůči výroku se nazývá (disentující stanovisko) a vůči odůvodnění (konkurující stanovisko).

Rozhodnutí Ústavního soudu, jakož i soudu obecného obsahuje:

- hlavičku (označení soudu, jména soudců, strany...)
- výrok (zamítá se, odmítá se, vyhovuje se)
- odůvodnění (proč se tak rozhodlo)
- poučení (poučení o možnosti podání opravného prostředku)

5.5.3 Vykonatelnost a závaznost rozhodnutí Ústavního soudu

Rozhodnutí Ústavního soudu je vykonatelné, jakmile je vyhlášeno, pokud Ústavní soud neodloží vykonatelnost na pozdější dobu. Rozhodnutí Ústavního soudu se zveřejňuje ve Sbírce zákonů nebo ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS. Vykonatelná rozhodnutí jsou pro všechny osoby a orgány závazná (především tzv. nosné důvody rozhodnutí).

5.5.4 Kompetence Ústavního soudu

Ústavní soud rozhoduje podle čl. 87 Ústavy např.:

- o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem (tato kompetence je jedna z nejdůležitějších. **O zrušení zákonů musí Ústavní soud rozhodnout v plénu kvalifikovanou většinou (alespoň 9 soudců z 15)**),
- o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem,
- o opravném prostředku proti rozhodnutí ve věci ověření volby poslance nebo senátora (**pokud jsou pochybnosti již ve volebním výboru Parlamentu ČR**),
- v pochybnostech o ztrátě volitelnosti a o neslučitelnosti výkonu funkcí poslance nebo senátora (**pokud o tom nerozhoduje Nejvyšší správní soud**),
- o ústavní žalobě Senátu proti prezidentu republiky podle čl. 65 odst. 2 (**s předchozím souhlasem Poslanecké sněmovny**),
- o tom, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jiné rozhodnutí týkající se činnosti politické strany je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony,
- spory o rozsah kompetencí státních orgánů a orgánů územní samosprávy, nepřísluší-li podle zákona jinému orgánu.

Ústavní soud dále rozhoduje o souladu mezinárodní smlouvy podle čl. 10a a čl. 49 Ústavy s ústavním pořádkem, a to před její ratifikací. Do rozhodnutí Ústavního soudu nemůže být smlouva ratifikována (viz – kapitola 4.3).

5.5.5 Ústavní stížnost

Ústavní stížnosti dělíme na:

- a) obecné ústavní stížnosti
- b) komunální ústavní stížnosti (stížnost obce či kraje, proti nezákonnému zásahu ze strany státu)
- c) ústavní stížnosti politických stran

Obecnou ústavní stížnost může podat každá fyzická či právnická osoba, jestliže tvrdí, že jednáním orgánu veřejné moci došlo k zásahu do ústavně zaručených práv a svobod (orgány obcí, správními úřady, soudy apod.). Podmínkou pro podání ústavní stížnosti je vyčerpání všech procesních prostředků (odvolání, dovolání, kasační stížnost) a splnění 2 měsíční lhůty od doručení posledního procesního prostředku.

5.6 Lidská práva

Lidská práva jsou práva osob, která jsou s nimi nerozlučně spojena. Stát tyto práva nijak nekonstruuje, nýbrž je formou ústavních zákonů pouze uznává (jsou-li lidská práva zakotvena v ústavním předpisu, hovoříme o **základních právech a svobodách**). Z tohoto důvodu mají lidská práva přírozenoprávní charakter (srov. kapitolu č. 2.1.1).

Lidská práva jsou ve formě lidskoprávních katalogů zakotvena např.:

- Francouzská deklarace práv člověka a občana (1789)
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966)
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966)
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950)
- Listina základních práv a svobod (1991) – v ČR

5.6.1 Klasifikace základních práv

- a) **Osobní práva a svobody** – právo na život, svoboda myšlení a svědomí, náboženského vyznání, nedotknutelnost osoby, jejího soukromí, obydlí, svoboda pohyb a pobytu apod.
- b) **Politická práva a svobody** – volební právo, právo účasti na správě věci veřejných, právo petiční, svoboda sdružovací, shromažďovací nebo svoboda projevu.
- c) **Hospodářská, sociální a kulturní práva** – právo na nemocenské a důchodové zabezpečení, zabezpečení při ztrátě zaměstnání, právo na uspokojivé pracovní podmínky, právo na vzdělání, právo na ochranu zdraví, právo na příznivé životní prostředí apod.

5.6.2 Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod (*k vývoji srov. kapitolu č. 2.5 a poznámku pod čarou*) obsahuje preambuli a celkem šest hlav (44 článků):

- Hlavní první – Obecná ustanovení (čl. 1-4)
- Hlava druhá – Lidská práva a základní svobody (čl. 5-23)
- Hlava třetí – Práva národnostních a etnických menšin (čl. 24-25)
- Hlava čtvrtá – Hospodářská, sociální a kulturní práva (čl. 26-35)
- Hlava pátá – Práva na soudní a jinou právní ochranu (čl. 36-40)
- Hlava šestá – Ustanovení společná (čl. 41-44)

5.6.3 Vybraná ustanovení LZPS

Čl. 1 Svoboda a rovnost

Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.

Čl. 2 Státní moc

- (1) Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.
- (2) Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.
- (3) Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá (*autonomie vůle*)

Čl. 3 Zákaz diskriminace

(1) Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Čl. 5 Právní osobnost (právní subjektivita)

Každý je způsobilý mít práva (člověk je subjektem, nikoliv objektem. Z tohoto důvodu nemůže být člověk otrokem).

Čl. 6 Právo na život

(1) Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením (počaté a doposud nenarozené dítě nazýváme *nasciturus*. *Nasciturus je chráněn např. tím, že má právo dědit, a to za předpokladu, že se dítě narodí živé*).

(2) Nikdo nesmí být zbaven života.

(3) Trest smrti se nepřipouští (*tento zákaz je absolutní a nepřipouští výjimky; na našem území byl trest smrti zrušen v roce 1990*).

(4) Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné (např. *krajní nouze, nutná obrana, oprávněné použití zbraně, pasivní vyžádaná euthanasie*).

Další základní lidská práva a svobody

- Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu (čl. 7 odst. 2 LZPS).
- Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu (čl. 8 odst. 5 LZPS).
- Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno (čl. 10 odst. 1 LZPS).
- Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 LZPS).
- Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě (čl. 10 odst. 3 LZPS).
- Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje (čl. 11 odst. 1 LZPS).
- Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí (čl. 12 odst. 1 LZPS).
- Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání (čl. 15 odst. 1 LZPS).
- Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu (čl. 17 odst. 2 LZPS).
- Ženy, mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky (čl. 29 odst. 1 LZPS).
- Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách (čl. 33 odst. 2 LZPS).
- Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu (čl. 36 odst. 1 LZPS).

6. KAPITOLA

Občanské právo I – Obecná část a věcná práva: Pojem a systematika občanského zákoníku, fyzická osoba, vlastnické právo a držba.

Klíčové pojmy

právní dualismus
občanský zákoník
struktura OZ

zásady soukromého práva
právní osobnost
svéprávnost

svépomoc
negatorní žaloba
omezení VP

přestavek
držba
nabytí VP

Osnova výkladu

- 6.1 Právní dualismus
- 6.2 Občanské právo
- 6.3 Občanský zákoník
- 6.4 Zásady v občanském právu
- 6.5 Svéprávnost a právní osobnost fyzické osoby
- 6.6 Vlastnické právo
- 6.7 Ochrana vlastnického práva
- 6.8 Originární a derivativní nabytí vlastnického práva

6.1 Právní dualismus

Právo tradičně členíme na právo soukromé a veřejné. Právní dualismus, tedy třídění práva do dvou subsystémů, je charakteristický pro kontinentální právní systém. Právní dualismus má svůj původ v právu římském: „*Publicum ius est, quod ad statum rei romanae spectat; privatum, quod singulorum utilitatem pertinet*“ – Veřejné právo je to, které přihlíží k zájmu římského státu; soukromé, které přihlíží k užítku jednotlivce.

Existují tři základní teorie, které nám pomáhají rozlišit právo soukromé od práva veřejného. První z nich je **teorie zájmová**, kterou poprvé popsal Ulpianus ve svém ediktu (latinský edikt pocházející z Digest – sbírka římských právních textů). Pokud právní odvětví primárně sleduje zájem jednotlivce, jde o právo soukromé, naopak pokud sleduje zájem společnosti, jde o právo veřejné. **Teorie moci** zase odlišuje právo soukromé od veřejného pomocí toho, že zkoumá, zda subjekty právního vztahu jsou si v rovině právní rovny (právo soukromé), nebo naopak jeden ze subjektů je v nadřazeném postavení (právo veřejné – jeden subjekt má právo druhému subjektu jednostranně ukládat povinnosti). Za neuznávanější teorií se považuje **organická teorie (teorie subjektů)**. Jestliže se alespoň jeden subjekt právního vztahu stal jeho subjektem z důvodů členství ve „veřejném svazu“ (obec, kraj, stát, právnická osoba veřejného charakteru), jde o právo veřejné.

Veřejné právo	Soukromé právo
ústavní právo	občanské právo
trestní právo	rodinné právo
správní právo	pracovní právo
finanční právo	mezinárodní právo soukromé
procesní právo	autorské právo
právo sociálního zabezpečení	právo obchodních společností a družstev

6.2 Občanské právo

Občanské právo je hlavním představitelem práva soukromého. Předmětem občanského práva jsou majetkové vztahy fyzických a právnických osob, majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem, vztahy vyplývající z práva na ochranu osobnosti, jakož i vztahy rodinné a obchodní.

6.3 Občanský zákoník

Základním formálním pramenem občanského práva je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“). Občanský zákoník nahradil dne 1. ledna 2014 občanský zákoník z roku 1964. Důvodů pro přijetí nové úpravy bylo mnoho. Mezi ně patří např. skutečnost, že občanský zákoník z roku 1964 byl značně nesystematický, vyčítán byl také dvojí režim smluv (některé smlouvy byly uzavírány dle bývalého obchodního zákoníku, některé zase podle občanského zákoníku). Hlavní myšlenkou však bylo do nového civilního kodexu vnést zcela jiný koncept. Důraz je kladen na zásady autonomie vůle, lidské cítění či na tradiční hodnoty – ochrana rodiny, nezletilých apod. Nový občanský zákoník je kompilátem předchozí právní úpravy,

historické právní úpravy (zejm. všeobecného zákoníku občanského z roku 1811, vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937, obchodního zákoníku z roku 1991 nebo občanského zákoníku z roku 1964) a úpravy, která se osvědčila v zahraničí.¹⁷

Vedle nového občanského zákoníku nabyt účinností také zákon o obchodních korporacích (**č. 90/2012 Sb.**), který doplňuje úpravu soukromého práva o problematiku obchodních společností a družstev. V rámci rekodifikace soukromého práva byl přijat také zákon o mezinárodním právu soukromém (**č. 91/2012 Sb.**), který oba kodexy doplňuje tzv. kolizními normami, jež je potřeba aplikovat v případech, kdy se v právním vztahu vyskytne cizí prvek (např. smlouva o dílo je uzavírána mezi kupujícím – Portugalcem a prodávajícím – Čechem).

Struktura občanského zákoníku je následující:

1. Obecná část (§§ 1-654)
 2. Rodinné právo (§§ 655-975)
 3. Absolutní majetková práva (§§ 976-1720)
 4. Relativní majetková práva (§§ 1721-3014)
 5. Ustanovení společná, přechodná a závěrečná (§§ 3015-3081)
- **Obecná část** – obecná část občanského zákoníku upravuje postavení fyzických a právnických osob, osobnostní práva, zastoupení, pojem věci a její rozdělení, pojmové znaky a náležitosti právního jednání, právní události a čas v právu.
 - **Rodinné právo** – rodinné právo upravuje manželství (vznik, práva a povinnosti, zánik), příbuzenství, švagrovství a další instituty, zejména pak vztahy mezi manželi, rodiči a dětmi.
 - **Absolutní majetková práva** – třetí část občanského zákoníku upravuje věcná práva k věci vlastní (vlastnické právo, držba), věcná práva k věci cizí, spoluvlastnictví, ochranu a omezení věcných práv, správu cizího majetku a dědické právo.
 - **Relativní majetková práva** – čtvrtá část občanského zákoníku upravuje obecnou část závazkového práva, závazky ze smluv a závazky z deliktu a jiných právních skutečností.

6.4 Zásady soukromého práva

Autonomie vůle – volnost smluvních stran (bezformálnost právního jednání). Subjekt právního vztahu má možnost vybírat si, s kým bude právně jednat, případně co bude obsahem právního jednání.

Rovnost subjektů – jeden druhému nemůže bez právního titulu (např. smlouvy) ukládat povinnosti.

Smlouvy musí být dodržovány (*pacta sunt servanda*) – tato zásada může být prolomena např. odstoupením od smlouvy (ve výjimečných případech – pokud tak stanovuje zákon nebo ujednání stran). V některých případech i pouhý slib může vyvolat právní následky např. v podobě povinnosti nahradit druhé straně škodu (např. slib darování, příslib odškodnění apod.).

Nikomu neškodit (*neminem laedere*) – nikdo nemůže těžit ze svého protiprávního jednání.

Prevence – člověk si má v životě počínat tak, aby zbytečně nikomu nezpůsobil nedůvodnou újmu.

Ochrana dobré víry – chráněn je ten, kdo vzhledem ke všem okolnostem alespoň předpokládá, že jedná podle práva.

Neznalost zákona neomlouvá (*ignorantia iuris non excusat*).

Nikdo nemůže na jiného převést více práv než má – když mi věc nenáleží, tak jí nemůžu bez právního důvodu převést na jinou osobu. Výjimky: § 1109 a násl. OZ – nabytí od neoprávněného.

Bdělým náleží právo (*vigilantibus iura scripta sunt*) – právo je silný nástroj v rukou mocných a náleží osobě, která se o svá práva pečlivě stará (např. včasným uplatněním práv ze záruky nebo včasným podáním žaloby na dlužníka).

Ochrana práv třetích osob – ochrana věřitelů před nepoctivými dlužníky.

Ochrana slabší strany – v právních vztazích nemáme pokaždé rovné postavení, proto zákon určité osoby chrání více, než toho, kdo je v právním vztahu v silnější pozici (např. znalý podnikatel). Slabší stranou může být dítě, zaměstnanec, spotřebitel, ale také ekonomicky slabší podnikatel při styku s nadnárodní společností apod.

6.5 Svěprávnost a právní osobnost fyzické osoby

Právní osobností se rozumí způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti (být subjektem práva – vyloučení otroctví). Právní osobnost vzniká narozením a zaniká smrtí (nikoli prohlášením za mrtvého). Jedná se o absolutní právo, tzn., že se ho nikdo nemůže vzdát ani z části. Lidské tělo ani jeho části nemohou být předmětem obchodu (s výjimkou částí, které lze bezbolestně odejmout s tím, že se přirozeně obnoví – např. vlasy).

Svěprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). Svěprávnost vzniká postupně od narození a končí smrtí nebo prohlášením za mrtvého, avšak plnou svěprávnost nabývá osoba až dosažením zletilosti. Zletilosti se nabývá dovršením **osmnáctého roku věku**. Před nabytím zletilosti se plně svěprávnosti nabývá **přiznáním svěprávnosti** nebo **uzavřením manželství** (s přivolením soudu).

Za trvání života mohou být využity opatření sloužící k ochraně osoby, které duševní porucha brání náležitě právně jednat.

Mezi tato opatření patří:

a) Předběžné prohlášení – V očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může člověk projevit vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem.

¹⁷ Nový občanský zákoník je inspirován rakouským ABGB z roku 1811 (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*), francouzským Code civillem, německým BGB (*Bürgerliches Gesetzbuch*), vládním návrhem občanského zákoníku z roku 1937 nebo např. quebeckým občanským zákoníkem (*Civil Code of Québec*).

b) Nápomoc při rozhodování – Potřebuje-li člověk nápomoc při rozhodování, protože mu v tom duševní porucha působí obtíže, třebaže nemusí být omezen ve svéprávnosti, může si s podpůrcem ujednat poskytování podpory.

c) Zastoupení členem domácnosti – Brání-li duševní porucha zletilému, který nemá jiného zástupce, samostatně právně jednat, může ho zastupovat jeho potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky.

d) Omezení svéprávnosti – K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti.

Osoba nabývá svéprávnosti:

- a) dovršením 18. roku věku (zletilostí)
- b) přiznáním svéprávnosti
- c) uzavřením manželství

Osoba pozbývá svéprávnosti:

- a) smrtí
- b) prohlášením za mrtvého (domněnka a důkaz smrti)

6.5.1 Přiznání svéprávnosti (emancipace)

Navrhne-li nezletilý, který není plně svéprávný, aby mu soud přiznal svéprávnost, soud návrhu vyhoví, pokud nezletilý dosáhl věku šestnácti let, pokud je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti a pokud s návrhem souhlasí zákonný zástupce nezletilého. V ostatních případech soud vyhoví návrhu, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého. Soud přizná nezletilému svéprávnost i na návrh jeho zákonného zástupce, pokud nezletilý s návrhem souhlasí.

- 16 let
- Je schopen se uživit
- Je schopen obstarat si své záležitosti
- Souhlas zákonného zástupce nezletilého (výjimečně i bez)

Př. Sedmnáctiletý Karel – fotbalista hraje v prvoligovém týmu. Jeho příjmy dosahují dvojnásobku průměrné měsíční mzdy. Už dva roky bydlí samostatně a je schopen se o sebe postarat. Kdyby si Karel chtěl např. koupit vlastní byt nebo podnikat, veškeré smlouvy by za něj museli podepisovat rodiče. Proto může soudu navrhnout, aby mu přiznal svéprávnost.

6.5.2 Uzavření manželství

Soud může na návrh povolit uzavření manželství osob starších 16. let. Svěprávnost nabytá uzavřením manželství se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné. Je-li manželství zdánlivé – non matrimonium, tak se k němu nepřihlíží (ex tunc – od počátku). Viz kapitola č. 9.2.3.

6.6 Vlastnické právo

Věcná práva jsou práva **absolutní** povahy, působí tedy vůči všem (erga omnes). Absolutní povaha spočívá v povinnosti každého nerušit výkon věcných práv určitého subjektu. Oproti tomu závazková práva (obligací) působí jen mezi subjekty určitého závazkového právního vztahu (inter partes), a proto jsou právem **relativním**. Z tohoto pojetí vychází také systematika občanského zákoníku.

Věcná práva dělíme na:

- a) Věcná práva k věci vlastní (*iura in re propria*)
 - Vlastnictví
 - Držba
- b) Věcná práva k věci cizí (*iura in re aliena*)
 - Zástavní právo
 - Věcná břemena (služebnosti a reálná břemena)
 - Právo zadržovací (retenční právo)
 - Právo stavby
 - Správa cizího majetku

Vlastnické právo

Výlučné právní panství osoby nad určitou věcí. Vlastnické právo je soubor dílčích práv:

- a) právo věc držet (*ius possidendi*)
 - b) užívat (*ius utendi*)
 - c) požívat (*ius fruendi*)
 - d) nakládat s věcí (*ius disponendi*)
 - e) právo věc zcizit (*ius alienaci ius transferre*)
- Případně právo věc zničit (*ius abudendi*)

Výkonem vlastnického práva se rozumí realizace jednotlivých dílčích práv. Tento výkon může spočívat buď v konání, nebo v nekonání. Spoluvlastnictví (*condominium*) je vlastnictví dvou a více osob k téže věci. Vztah, kdy aktiva i pasiva náleží manželům, se nazývá společné jmění manželů.

6.6.1 Omezení vlastnického práva

Vlastnické právo je sice výlučné právní panství, nicméně při výkonu vlastnického práva musí osoba brát zřetel také na ostatní. Omezení spočívá v povinnosti vlastníka něco nekonat (zdržet se), výjimečně v povinnosti něco konat.

Omezení vlastnického práva se dělí na:

- omezení daná zákonem (např. nezbytná cesta, horní právo)
- omezení uložená vlastníkoví soudem nebo správním úřadem (např. vyvlastnění, povinnost oplotit pozemek)
- omezení založená právním jednáním (např. služebnosti, reálná břemena či zřízení zástavního práva)

Ad a) Omezení daná zákonem

- povinnost nerušit (počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na životním prostředí apod.)
- zákaz imisí (různé vlivy – prach, popílek, ořesy, vibrace, pocit bezpečí, výbušniny, jedy apod.)
- zákonně legální břemeno (zřízení služebnosti inženýrských sítí v podobě elektrického vedení apod.)
- použití věci bez souhlasu vlastníka (ve stavu nouze nebo v naléhavém veřejném zájmu)

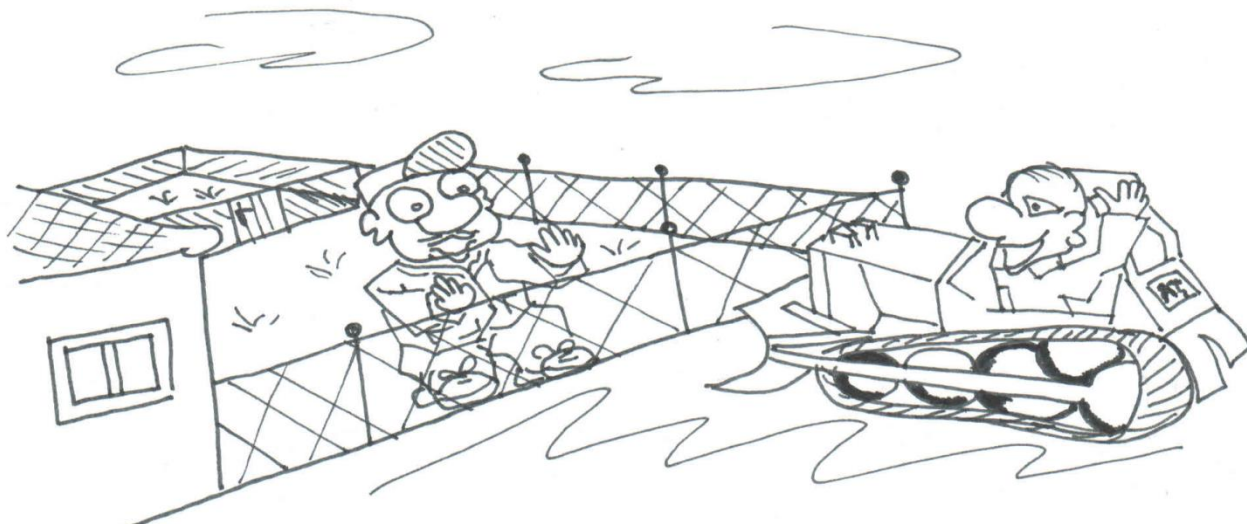
Ad b) Omezení uložená vlastníkoví soudem nebo správním úřadem

- zřízení věcného břemena (např. právo nezbytné cesty), může to být za náhradu, vyvlastnění.

Ad c) Omezení založená právním jednáním

- dobrovolné omezení vlastnického práva, pronájem věci, dáním věci do zástavy, služebnost apod.

Př. Pan Jaromír si koupil pozemek, na kterém si chce postavit chatu a pěstovat zeleninu. Jeho pozemek je však ohraničen tak, že jediný možný přístup vede přes pozemek pana Jaroslava. Pan Jaromír se může s Jaroslavem dohodnout na zřízení práva cesty. Nebude-li Jaroslav souhlasit, může se Jaromír domáhat zřízení nezbytné cesty soudem. Nezbytnou cestu může soud zřídit jako služebnost – věcné právo nebo také v podobě obligace (výpůjčka či nájem).

6.7 Ochrana vlastnického práva

Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Prostředky ochrany jsou různé:

- soudní ochrana
- ochrana svépomocí

Soudní ochrana

V rámci soudní ochrany se vlastník může bránit žalobami:

- reivindikační žaloba (žaloba na vydání věci)
- negatorní žaloba (zápůrčí žaloba)
- další specifické žaloby (např. určovací žaloba, žaloba z lepšího práva, či odpůrčí žaloba)

Reivindikační žaloba – tato žaloba směřuje u movitých věcí na jejich vydání § 1040 – OZ, věc musí být dostatečně individualizována. U nemovitých věcí lze žalovat na jejich vyklízení.

Negatorní žaloba – touto žalobou se vlastník domáhá ochrany vlastnického práva proti tomu, kdo mu ho neoprávněně ruší jinak, než mu věc zadržuje.

Př. Pan Zdeněk měl pozemek, na kterém pěstoval okrasné květiny. Na sousedním pozemku choval Adam slepice. Slepice zaběhávaly na pozemek pana Zdeňka dírou v plotu a ničily mu jeho květiny. Na vyzvání pana Adama, aby zabránil zaběhávání slepic na jeho pozemek, reagoval Adam slovy: „*Já za to nemůžu, že tam je díra, to ty slepice, takže máte smůlu.*“ Zdeněk se může obrátit na soud negatorní žalobou na zdržení se zásahu do vlastnického práva.

Ochrana svépomocí

Svépomoc spočívá v tom, že si každý může pomoci ke svému právu sám, avšak za předpokladu splnění těchto podmínek:

- jedná se neoprávněný zásah,
- zásah je bezprostřední,
- odvrácení musí být přiměřené a
- je zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě.

6.8 Originární a derivativní nabytí vlastnického práva

Nabytí vlastnického práva rozlišujeme podle toho, zda vlastník věci své vlastnické právo odvozuje od vlastnického práva svého právního předchůdce – mezi převodcem a nabyvatelem je vztah (**derivativní**) nebo vlastník nabývá nezávisle na předchozím vlastníkovi (**originální**).

6.8.1 Derivativní způsoby nabytí vlastnického práva

- Nabytí smlouvou (kupní, darovací, směnná; viz kapitola č. 7) – převod
- Děděním (viz kapitola č. 8) – přechod

Převod vlastnického práva u věci movitých

Vlastnické právo k věci určené jednotlivě se převádí už samotnou smlouvou k okamžiku její účinnosti, ledaže je jinak ujednáno nebo stanoveno zákonem. Nejčastěji tedy podpisem smluvních stran.

- Ujednat si lze jiný okamžik nabytí vlastnického práva (výhrada vlastnického práva – např. až zaplacením celé kupní ceny, převzetím apod.)

Vlastnické právo k movité věci určené podle druhu se nabývá nejdříve okamžikem, kdy lze věc určit dostatečným odlišením od jiných věcí téhož druhu (nelze převést vlastnické právo k druhově určeným věcem na součásti věcí a na věci dosud neexistující).

Převod vlastnického práva u věci nemovitých

Právním způsobem při nabytí vlastnického práva je tzv. intabulace (vklad) vlastnického práva do katastru nemovitostí. Převedli se vlastnické právo k nemovité věci zapsané ve veřejném seznamu, nabývá se věc do vlastnictví zápisem do takového seznamu (katastr nemovitostí), a to s účinky zpětně ke dni podání návrhu.

Přechod vlastnického práva na dědice

Nabytí dědictví potvrzuje soud s účinky k okamžiku smrti zůstavitele.

6.8.2 Originární způsoby nabytí vlastnického práva

- Přivlastnění
- Přírůstek věci

- c) Přestavek
- d) Vydržení
- e) Zhotovení věci
- f) Nabytí vlastnického práva rozhodnutím orgánu veřejné moci

Přivlastnění

Věc, která nikomu nepatří, si každý může přivlastnit, nebrání-li tomu zákon nebo právo jiného na přivlastnění věci. Movitá věc, kterou vlastník opustil, protože ji nechce jako svou držet, nikomu nepatří. Nemovitou věc si nejde přivlastnit – opuštěnou nemovitou věc nabývá do vlastnictví stát.

- Je rozdíl mezi věcí opuštěnou a ztracenou.
- Na věc ztracenou se použije ustanovení o nálezů – nepřechází vlastnické právo; povinnost odevzdat obci + 10% nálezné.

Přírůstek věci

a) Přirozený přírůstek – Plody, které pozemek vydává sám od sebe, aniž je obděláván, náleží vlastníku pozemku. Totéž obdobně platí o přirozených plodech jiných nemovitých věcí. Strom náleží tomu, z jehož pozemku vyrůstá kmen. Plody, které vydává zvíře, náleží vlastníku zvířete.

b) Umělý přírůstek – zpracování věci (specifikace) - Cizí věc někdo nerozlučně spojí se svou nebo pro výrobu své věci použije výlučně cizího materiálu. Vlastníkem se stává ten, kdo materiálem nebo prací nejvíce přispěl k hodnotě výsledku. Vlastník nové věci zaplatí tomu, kdo vlastnické právo pozbyl, hodnotu zpracované věci a tomu, kdo se na výsledku podílel prací, odměnu za práci.

c) Smíšení (commixtio) – Smísí-li se movité věci několika vlastníků tak, že obnovení předešlého stavu sice není možné, ale celek lze bez porušení podstaty rozdělit na díly, ponechává se každému na vůli, zda si oddělí poměrnou část toho, co vzniklo smísením, anebo zda bude požadovat náhradu toho, co pozbyl.

Přestavek

Zasahuje-li trvalá stavba zřízená na vlastním pozemku jen malou částí na malou část cizího pozemku, stane se část pozemku zastavěného přestavkem vlastnictvím zřizovatele stavby; to neplatí, nestavěl-li zřizovatel stavby v dobré víře.

Zhotovení věci

Jestliže si někdo z vlastního materiálu vytvoří novou věc, stane se vlastníkem okamžikem zhotovení.

Nabytí vlastnického práva rozhodnutím orgánu veřejné moci

Příkladem nabytí vlastnictví výrokem soudním jsou nabytí vlastnictví:

- a) Při zřízení neoprávněné stavby na cizím pozemku
- b) Při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví
- c) Při vypořádání společného jmění manželů

6.9 Držba

Držbou rozumíme faktický stav, který je za splnění určitých podmínek chráněn právem. Abychom mohli hovořit o držbě (*lat. possessio*), musí být splněny dvě složky, a to faktická možnost vykonávat právo (*lat. corpus possessionis*) a úmysl vykonávat toto právo pro sebe (*lat. animus possidendi*).

Nejčastějším případem podoby držby je situace, kdy prodávající z jakéhokoliv důvodu nepřevéde vlastnické právo k věci (např. jde o absolutně neplatnou smlouvu, o jejichž neplatnosti strany neví) a dojde k předání věci kupujícímu. Jinými slovy, kupující se nestal vlastníkem, ač tak měl v úmyslu, tedy je faktickým držitelem.

A. Faktickou možností vykonávat právo se rozumí i takový stav, kdy je držitel např. 200 km od držené věci, ale ví přesně, kde se nachází (může na věc působit, třeba i v blízké budoucnosti).

B. Úmysl vykonávat právo pro sebe musí být dán bezvýjimečně. Kdyby měl někdo např. faktickou možnost ovládat věc, ale neměl úmysl s ní zacházet jako s věcí vlastní, jednalo by se o detenci (např. výpůjčku, výprosu, pacht, úschovu nebo nájem).

Druhy držby

Má se za to, že držba je řádná, poctivá a pravá, pokud se neprokáže opak.

A. Řádná držba – taková držba, která se zakládá na platném právním důvodu. Řádný držitel je osoba, která se ujala držby, aniž by rušila cizí držbu (*právním důvodem rozumíme např. platnou kupní smlouvu nebo výrok orgánu veřejné moci*).

B. Poctivá držba – jedná se o držbu osoby, která má za to, že jí z přesvědčivého důvodu (*dobrá víra se zde posuzuje objektivně*) náleží právo, které vykonává (nepoctivým držitelem je tedy ten, kdo ví nebo by vědět měl, že mu právo nesvědčí (*např. sedím v noci na zastávce Důl Michálkovic a přijde ke mně osoba, která mi za výhodnou cenu nabízí hodinky. Z okolnosti je zřejmé, že osoba, která hodinky nabízí, není skutečným vlastníkem – tehdy by o poctivou držbu zřejmě nešlo*)).

C. Pravá držba – pravým držitelem je osoba, která se nevetřela v držbu svémocně nebo se v ní nevloudila potajmu nebo lstí (*jinými slovy, nepravým držitelem je nejčastěji zloděj*).

- Rozlišování druhů držby má svůj význam pro případné vydržení vlastnického práva. Vydržet vlastnické právo může držitel, jehož držba je řádná, poctivá a pravá. K udržení vlastnického práva k movité věci je potřebná nepřerušovaná držba trvající tři roky. K udržení vlastnického práva k nemovité věci je potřebná nepřerušovaná držba trvající deset let. Mimořádně lze vydržet vlastnické právo i tehdy, neprokáže-li vydržitel řádnost držby (k udržení je zapotřebí uplynutí dvojnásobné vydržecí doby)

7. KAPITOLA

Občanské právo II – Obecná část závazkového práva a smluvní právo: Vznik, zajištění a zánik závazků. Kupní smlouva a nájem. Závazky z deliktu

Klíčové pojmy

pohledávka	výpověď	práva z vadného plnění	nájemné
dluh	nemovitá věc	nájem bytu	škoda
splnění	záruka za jakost	podnájem	skončení nájmu

- 7.1 Závazkové právo
- 7.2 Vznik závazků
- 7.3 Zánik závazků
- 7.4 Kupní smlouva
- 7.5 Nájem
- 7.6 Nájem bytu a domu
- 7.7 Závazky z deliktu

7.1 Závazkové právo

Závazkem se rozumí obligační vztah (závazkový vztah) mezi věřitelem na straně jedné a dlužníkem na straně druhé. Ze závazku má věřitel vůči dlužníku právo na určité plnění jako **pohledávku** a dlužník má povinnost toto právo splněním **dluhu** uspokojit.

V jednom smluvním vztahu může být dlužník zároveň věřitelem a naopak. Tak např. v rámci kupní smlouvy: Prodávající se zavazuje kupujícímu odevzdat věc (z tohoto pohledu je prodávající dlužníkem), zatímco kupující se zavazuje zaplatit prodávajícímu kupní cenu (kupující je také dlužníkem). Prodávající má právo na zaplacení kupní ceny (tzn. je věřitelem) a kupující má právo na odevzdání věci (je rovněž věřitelem).

Obsahem závazku jsou práva a povinnosti, která jsou spojena s pohledávkou. Obecně známe následující povinnosti:

- něco dát (např. povinnost odevzdat věc kupujícímu)
- něco konat (např. provést dílo pro objednatele)
- něco strpět (např. povinnost strpět opravu sousedova plotu ze svého pozemku)
- něčeho se zdržet (např. zdržet se sázení stromů v těsné blízkosti hranice pozemků)

7.1.1 Úprava závazkového práva

Závazkové právo je upraveno v rámci části čtvrté občanského zákoníku. Závazkové právo je označeno jako relativní majetkové právo – tvoří protipól právu věcnému. Rozdíl spočívá zejména v tom, že závazek působí primárně pouze vůči stranám smluvního vztahu (kupní smlouva – prodávající x kupující) – hovoříme o působení inter partes. Závazkové právo je také charakteristické otevřeným výčtem smluvních typů, které lze ve vztazích využít. Občanský zákoník připouští sjednat si i takovou smlouvu, která není typově upravena (tzv. inominátní smlouva, např. leasingová smlouva).

Rozdíl mezi věcnými a závazkovými právy:

Relativní majetková práva (závazkové právo)

- Působí inter partes (pouze mezi stranami závazku)
- Možnost uzavřít inominátní smlouvu (i tu, která není upravena)
- Předmětem závazku je lidské chování (vztah mezi stranami)

Absolutní majetková práva (věcná práva)

- Působí erga omnes (vůči všem)
- Platí uzavřený výčet věcných práv, nelze si sjednat jiné
- Předmětem věcných práv je pouze věc

Závazkové právo je v občanském zákoníku upraveno v rámci tří hlav:

Hlava I – Všeobecná ustanovení o závazcích (obecná část závazkového práva)

Hlava II – Závazky z právního jednání (smluvní právo)

Hlava III – Závazky z deliktu (deliktní právo)

7.1.2 Obecná část závazkového práva

Obecná část závazkového práva upravuje instituty, které jsou pro všechny smluvní typy společné. Upravuje: vznik závazků, pojem smlouvy, její formy, obsah závazků, ochranu spotřebitele (distanční smlouvy, smlouvy uzavírané mimo

obchodní prostory podnikatele, finanční služby), změnu závazků (změnu v subjektu a obsahu), zánik závazků, zajištění a utvrzení dluhů.

7.1.3 Smluvní právo

Smluvní právo upravuje jednotlivé smluvní typy, jejich charakteristiku a dále konkretizují obecné otázky závazků. Mezi základní smluvní typy patří:

- darovací smlouva
- kupní smlouva
- výprosa
- výpůjčka
- nájem
- pacht
- licence
- zápůjčka
- úvěr
- úschova
- skladování
- smlouvy příkazního typu
- zájezd
- přeprava
- smlouva o dílo
- péče o zdraví
- účet, vklad, akreditiv
- důchod
- výměnek
- společnost
- pojištění, sázka, hra a los

7.1.4 Deliktní právo

Deliktní právo upravuje náhradu škody, náhradu nemajetkové újmy, právo nekalé soutěže a bezdůvodné obohacení. Podstatou deliktního práva je nahradit způsobenou újmu, kterou škůdce způsobil poškozenému. Deliktní právo upravuje např. náhradu při újmě na přirozených právech člověka (život, zdraví, svoboda, důstojnost aj.), škodu způsobenou na vnesené věci, škodu způsobenou zvířetem nebo škodu, která vznikla v souvislosti s provozem dopravního prostředku (viz kapitola č. 7.7).

7.2 Vznik závazků

Závazek vzniká ze smlouvy, z protiprávního činu, nebo z jiné skutečnosti, která je k tomu podle právního řádu způsobilá. Závazek tedy může vzniknout:

- z kontraktu – ze smlouvy (smlouvy o dílo, koupě, darování, nájmu apod.)
- z kvazikontraktu (veřejný příslib a slib odškodnění – chybí zde právní jednání druhé osoby)
- z deliktu (z protiprávního činu)
- z kvazideliktu (bez zavinění – bezdůvodné obohacení a jednatelství bez příkazu)
- z úředního rozhodnutí (soudní rozhodnutí – opatrovnictví člověka, vypořádání SJM nebo spoluvlastnictví)
- ze zákona (vyživovací povinnost)

7.3 Zánik závazků

Občanský zákoník upravuje mnoho způsobů, jakým závazek zaniká. V obecné části závazkového práva se mezi způsoby zániku závazku řadí splnění dluhu a jiné způsoby zániku závazku.

7.3.1 Splnění dluhu

Splněním dluhu závazek zaniká. Dlužník musí dluh splnit na svůj náklad a nebezpečí řádně a včas.

- a) **řádné plnění** – nesmí být plněno s vadami, pokud je splněno vadně, má příjemce práva z vadného plnění.
- b) **včasné plnění** – pokud dlužník nesplní včas, dostává se do prodlení (při peněžitém plnění může věřitel žádat placení úroků z prodlení).

Dlužník plní vadně, zejména:

1. poskytne-li předmět plnění, který nemá stanovené nebo ujednané vlastnosti,
2. neupozorní-li na vady, které předmět plnění má, ač se při takovém předmětu obvykle nevyskytují,
3. ujistí-li věřitele v rozporu se skutečností, že předmět plnění nemá žádné vady, anebo že se věc hodí k určitému užívání, nebo
4. zcizí-li cizí věc neoprávněně jako svoji (např. nájemce prodá předmět nájmu).

7.3.2 Jiné způsoby zániku závazků

- **Dohoda** – strany se mohou dohodnout, že svůj závazek ruší, aniž by byl zřízen nový (na rozdíl od privativní novace).
- **Započtení** – strany si vzájemně dluží plnění stejného druhu, lze jej započíst.
- **Odstupné** – pokud si strany ujednaly možnost zaplacení odstupného, tak včasným zaplacením závazek zaniká.
- **Splynutí** – závazek zaniká, pokud splyne právo s povinností v jedné osobě.
- **Prominutí dluhu** – pokud dlužník nevysloví nesouhlas, může mu závazek věřitel prominout.
- **Výpověď** – závazek lze vypovědět, ujednají-li si to strany nebo stanoví-li tak zákon (např. výpověď z nájmu nebo z pracovního poměru).
- **Odstoupení od smlouvy** – strana může odstoupit od smlouvy, poruší-li druhá strana smlouvu podstatným způsobem.

- **Následná nemožnost plnění** – závazek zaniká také tehdy, stane-li se dluh po vzniku závazku nesplnitelným.
- **Smrt dlužníka** – obecně závazek smrtí dlužníka nezaniká. Zaniká pouze tehdy, pokud si to strany ujednájí nebo pokud mělo být plnění provedeno výlučně osobně dlužníkem.
- **Smrt věřitele** – obecně závazek smrtí věřitele nezaniká. Zaniká pouze tehdy, pokud si to strany ujednájí nebo bylo-li plnění omezeno jen na osobu věřitele.

- **Dohoda** – Otec se se synem dohodl, že zruší dědickou smlouvu, kterou před dvěma lety uzavřeli.
- **Započtení** – Martina s Nikolou si vzájemně dluží 10.000 Kč, vzájemně si dluh započtou, a tím závazek zaniká.
- **Odstupné** – Společnost Dřevo s.r.o. uzavřela se společností Kvalitní nábytek v.o.s. smlouvu o dílo, jejímž předmětem je vyhotovení 50 kusů dřevěných židlí. Strany si ujednaly možnost zániku závazku zaplacením odstupného. Společnost Dřevo s.r.o. jako zhotovitel však dostala lepší nabídku na zhotovení 500 kusů židlí pro nadnárodní akciovou společnost. Proto objednateli – Kvalitní nábytek v.o.s. zaplatila odstupné, čímž závazek zanikl.
- **Splynutí** – syn dlužil otcí 50.000 Kč. Nicméně před tím, než došlo ke splnění dluhu zaplacením částky, otec zemřel. Jako jediný dědic přicházel v úvahu právě syn. Proto došlo k zániku závazku splynutím.
- **Prominutí dluhu** – Bára dluží Adéle 100 Kč, jelikož Adéla pomohla Báře s domácím úkolem, rozhodla se Báře dluh prominout.
- **Výpověď** – Adriana pronajímala byt své kamarádce Nikol. Jelikož Nikol neplatila nájemné řádně a včas, rozhodla se Adriana nájemní smlouvu vypovědět.
- **Odstoupení od smlouvy** – Štěpán provozoval jako živnostník internetový obchod s oblečením. Jednou si přes internet Tereza koupila kalhoty, které jí velikostně neseděly, rozhodla se proto ve 14denní lhůtě odstoupit od smlouvy, čímž závazek zanikl.
- **Následná nemožnost plnění** – Adam (nepodnikatel) jako dlužník uzavřel smlouvu o dílo, ve které se zavázal zhotovit pro Lindu svetr na míru. Dohodli se, že svetr bude předán do jednoho měsíce po uzavření smlouvy. Týden na to si Adam zlomil obě dvě ruce. Splnění dluhu se poté to události stalo nemožné.
- **Smrt dlužníka** – Jarmila (zhotovitel) uzavřela smlouvu o dílo, jejímž předmětem bylo namalování obrazu, na kterém měl být vyobrazen dům Emílie (objednatel). Týden po uzavření smlouvy Jarmila zemřela. Dluh smrtí dlužníka zanikl, neboť byl osobní povahy.
- **Smrt věřitele** – Anežka uzavřela se svými dětmi smlouvu o důchodu, ve které se děti zavázaly pravidelně poskytovat Anežce finanční částku ve výši 1.000 Kč týdně. Anežka měsíc po uzavření smlouvy zemřela. Závazek zanikl smrtí věřitele.

7.4 Kupní smlouva

7.4.1 Povaha koupě

Kupní smlouvu řadíme mezi smlouvy, jimiž se převádí vlastnické právo. Předmětem kupní smlouvy je vlastnické právo k věci. Povaha věci může být různá, zpravidla se bude jednat o věc movitou (automobil), nemovitou (rodinný dům), závod (jako věc hromadnou - např. restaurace), ale i pohledávka. Není vyloučeno, že předmětem kupní smlouvy může být i budoucí věc. Podstatou koupě je převedení vlastnického práva k věci za úplatu – v penězích.¹⁸ Podstatnými náležitostmi kupní smlouvy jsou: předmět koupě, kupní cena a uvedení smluvních stran.

7.4.2 Kupní cena

Kupní cena musí být stanovena v penězích (i v jiné měně). Kupní cena musí být sjednaná určitě, a to i tehdy, pokud byl sjednán pouze způsob jejího určení (např. kupní cenu stanoví znalecký posudek nebo kupní cena bude stanovena součinem výměry bytové jednotky a konkrétní částky). Pokud však strany mají vůli uzavřít kupní smlouvu bez ujednání kupní ceny, platí cena obvyklá.

7.4.3 Koupě movité věci

Movitou věc zákon vymezuje negativním způsobem. Jde o takové věci, které nejsou nemovité, ať je jejich podstata hmotná nebo nehmotná. Oproti předchozí právní úpravě došlo k rozšíření pojetí věci, neboť za věc se nyní považuje např. know-how, pohledávka, klientela nebo software.

7.4.4 Povinnosti prodávajícího

Základní povinností prodávajícího je odevzdání věci a umožnění kupujícímu k ní nabýt vlastnické právo. Předmět koupě musí být kupujícímu odevzdán v ujednaném množství, jakosti a provedení. Nejsou-li jakost a provedení ujednány, plní prodávající v jakosti a provedení vhodných pro účel patrný ze smlouvy. Jinak pro účel obvyklý. Pokud věc nemá ujednané nebo vlastnosti vhodné pro požadovaný účel, je věc vadná a kupujícímu náleží práva z vadného plnění. Právo kupujícího z vadného plnění zakládá vada, kterou má věc při přechodu nebezpečí škody na kupujícího, byť se projeví až později (např. šlo o skrytou vadu).

¹⁸ Pokud by šlo o bezúplatné převedení vlastnického práva, jednalo by se o darování. Pokud by bylo protiplnění nepeněžitého charakteru, jednalo by se o směnu.

7.4.5 Práva z vadného plnění

Vady občanský zákoník rozlišuje podle toho, jaký vliv měly na porušení smlouvy, zda podstatný nebo nepodstatný.

Pokud vadné plnění způsobuje podstatné porušení smlouvy, má kupující právo:

- na odstranění vady dodáním nové věci bez vady nebo dodáním chybějící věci,
- na odstranění vady opravou věci,
- na přiměřenou slevu z kupní ceny, nebo
- odstoupit od smlouvy.

Kupující musí sdělit prodávajícímu, jaké právo zvolil. Provedenou volbu nemůže kupující změnit bez souhlasu prodávajícího (ne však, pokud se ukáže, že jde o neopravitelnou vadu).

Pokud vadné plnění způsobuje nepodstatné porušení smlouvy, má kupující právo:

- na odstranění vady nebo
 - přiměřenou slevu z kupní ceny.
- Neoznámil-li kupující vadu včas, pozbývá právo odstoupit od smlouvy.
 - Neoznámil-li kupující vadu bez zbytečného odkladu poté, co ji mohl při včasné prohlídce a dostatečné péči zjistit, soud mu právo z vadného plnění nepřizná (jde o zvláštní promlčení).
 - Skrytou vadu lze uplatnit nejpozději do dvou let po odevzdání věci.
 - Jiná pravidla platí pro prodej zboží v obchodě (viz 7.4.9)
 - Práva z vadného plnění se neuplatní u zjevných vad (ledaže byly úmyslně zastřeny).

7.4.6 Záruka za jakost

Zárukou za jakost se prodávající zavazuje, že věc bude po určitou dobu způsobilá k použití pro obvyklý účel nebo že si zachová obvyklé vlastnosti. Záruční doba může být různě dlouhá (někteří podnikatelé poskytují dokonce doživotní záruky za jakost). Ovšem důležité je si uvědomit, co vše je zárukou kryto (tzv. rozsah záruky).

- Záruka za jakost má účinky i uvedeném záruční doby na obale nebo v reklamě.
- Obvykle se záruka vyznačuje na tzv. záručním listu nebo přímo ve smlouvě.
- Záruční doba běží od odevzdání věci kupujícímu.
- Záruka se nevztahuje na vady, které jsou způsobeny vyšší mocí (vis maior).

7.4.7 Povinnosti kupujícího

Kupující má povinnost zaplatit kupní cenu a věc převzít. Je-li kupující v prodlení s převzetím věci nebo zaplacením kupní ceny, uchová prodávající věc, může-li s ní nakládat, pro kupujícího způsobem přiměřeným okolnostem. Dostane-li se kupující do prodlení se zaplacením kupní ceny, má prodávající právo požadovat úroky z prodlení.

7.4.8 Koupě nemovitě věci

Nemovitou věc definuje občanský zákoník jako pozemky a podzemní stavby se samostatným účelovým určením, jakož i věcná práva k nim, a práva, která za nemovitě věci prohlásí zákon. Stanoví-li jiný právní předpis, že určitá věc není součástí pozemku, a nelze-li takovou věc přenést z místa na místo bez porušení její podstaty, je i tato věc nemovitá.

- Některé nemovitě věci jsou předmětem evidence v katastru nemovitostí.
- Při prodeji a koupi nemovitě věci, vyžaduje kupní smlouva (jakož i darovací a směnná) písemnou formu.
- Na koupi nemovitě věci se použijí přiměřeně ustanovení o koupi movitých věcí (práva z vadného plnění, záruka za jakost, povinnosti kupujícího a prodávajícího apod.).

7.4.9 Prodej zboží spotřebiteli

Při prodeji zboží spotřebiteli se uplatní některé výjimky od obecných ustanovení o koupě movité věci. Výjimky vyplývají z postavení **prodávajícího jako podnikatele**, který je často ve smluvních vztazích silnější stranou. Abychom mohli použít ustanovení o prodeji zboží spotřebiteli, je nutné, aby kupujícím byl spotřebitel nebo podnikatel, který neuzavírá smlouvu v rámci své podnikatelské činnosti. Vlastnické právo při koupi zboží v obchodě nabývá kupující až převzetím věci. Při samoobslužném prodeji až zaplacením kupní ceny.

- Vyvratitelná domněnka ohledně vad** – Projeví-li se vada v průběhu šesti měsíců od převzetí věci, má se za to, že věc byla vadná již při převzetí. Toto ustanovení obrací důkazní břemeno na prodávajícího, který (chce-li uspět) musí prokázat, že věc vadu při převzetí neměla.
- Kupující je oprávněn uplatnit právo z vady, která se vyskytne u spotřebního zboží v době dvaceti čtyř měsíců od převzetí.

7.5 Nájem

Nájemní smlouvou se pronajímatel zavazuje přenechat nájemci věc k dočasnému užívání a nájemce se zavazuje platit za to pronajímateli nájemné.

Předmět nájmu

Předmětem nájmu může být nemovitá věc nebo i nezužitelná věc movitá (např. dopravní prostředek). Pronajmout lze i část nemovité věci (např. stěnu domu pro reklamní účely).

Doba trvání nájmu

Nájem se sjednává na dobu určitou (týden, měsíc, rok atd.). Neujednávají-li si strany dobu trvání nájmu, platí, že se jedná o nájem na dobu neurčitou.

Pronajímatel

Pronajímatel se zavazuje přenechat věc nájemci tak, aby ji mohl užívat k ujednanému nebo obvyklému účelu, udržovat věc v takovém stavu, aby mohla sloužit tomu užívání, pro které byla pronajata a zajistit nájemci nerušené užívání věci po dobu nájmu.

Údržba a opravy

Po dobu nájmu provádí běžnou údržbu nájemce (ne však, pokud se k ní zavázal pronajímatel). Ostatní údržbu provádí pronajímatel (ne však, pokud se k ní zavázal nájemce). Oznáme-li nájemce řádně a včas pronajímateli vadu věci, kterou má pronajímatel odstranit (nejde o běžnou opravu), a neodstraní-li pronajímatel vadu bez zbytečného odkladu, takže nájemce může věc užívat jen s obtížemi, má nájemce právo na přiměřenou slevu z nájemného nebo může provést opravu také sám a požadovat náhradu účelně vynaložených nákladů. Ztěžuje-li však vada zásadním způsobem užívání, nebo znemožňuje-li zcela užívání, má nájemce právo na prominutí nájemného nebo může nájem vypovědět bez výpovědní doby.

Nájemce

Nájemce je i bez zvláštního ujednání povinen užívat věc jako řádný hospodář k ujednanému účelu, nebo není-li ujednán, k účelu obvyklému, a platit nájemné.

7.6 Nájem bytu a domu

Pokud je předmětem nájmu byt nebo dům, který pronajímatel přenechává nájemci (členům jeho domácnosti) k zajištění bytových potřeb, použijí se zvláštní ustanovení. Zvláštní ustanovení o nájmu bytu a domu poskytují nájemci zvýšenou ochranu, neboť byt či dům je jeho domovem (má zde rodinu, citový vztah – je slabší stranou). Proto se nepřihlíží k ujednáním, která nájemcova práva zkracují.

Předmět nájmu

Bytem se rozumí místnost nebo soubor místností, které jsou částí domu, tvoří obytný prostor a jsou určeny a užívány k účelu bydlení. Předmětem nájmu je také **dům**, pokud má sloužit k zajištění bytových potřeb.

- Smlouva o nájmu bytu nebo domu vyžaduje písemnou formu (pronajímatel však nemá právo namítnout vůči nájemci neplatnost smlouvy pro nedostatek formy)
- Ochrana nájemce – nepřihlíží se k ujednání ukládajícím nájemci povinnost, která je vzhledem k okolnostem zjevně nepřiměřená.

7.6.1 Nájemné a jiné platby

- Nájemné se ujednává nejčastěji pevnou částkou (ale postačí algoritmus, který je dostatečně určitý pro výpočet nájemného – *např. výše nájemného se odvíjí od celkové plochy bytu, kdy na 1 m² připadá 1.000 Kč*). Neujednávají-li strany výši nájemného, vznikne pronajímateli právo na nájemné v takové výši, jaká je v den uzavření smlouvy v místě obvyklá pro nový nájem obdobného bytu za obdobných smluvních podmínek.
- Nájemné se sjednává obvykle za jeden měsíc a splatné je do 5. dne měsíce, za který se platí, nesjednávají-li si strany jiný okamžik splatnosti.
- Strany nájemního vztahu si ujednávají, která plnění spojená s užíváním bytu nebo s ním související služby zajistí pronajímatel. Pokud si tak neujednávají, pronajímatel zajistí po dobu nájmu nezbytné služby (dodávky vody, odvoz a odvádění odpadních vod včetně čištění jímek, dodávky tepla, odvoz komunálního odpadu, osvětlení a úklid společných částí domu, zajištění příjmu rozhlasového a televizního vysílání, provoz a čištění komínů, případně provoz výtahu).
- Příjem z nájmu je po odečtení účelně vynaložených nákladů předmětem daně z příjmů (15 %).
- Pokud se nájemce dostane do prodlení s placením nájemného nebo záloh za služby, může pronajímatel žádat také placení úroků z prodlení.
- Strany si mohou ujednat každoroční zvyšování nájemného. Pokud si to ovšem neujednávají nebo výslovně nevyloučili, může pronajímatel v písemné formě navrhnout nájemci zvýšení nájemného až do výše srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě (hladina nájemného), pokud navržené zvýšení spolu s tím, k němuž již došlo v posledních třech letech, nebude vyšší než 20 %.

Př. Hladina nájemného je v místě bydliště pana Nováka za obdobný byt do 9.000 Kč. Původně bylo nájemné sjednáno ve výši 5.000 Kč. V lednu 2018 zvýšil pronajímatel nájemné na 5.600 Kč. Z toho vyplývá, že v průběhu tří následujících let, může být nájemné zvýšeno pouze 400 Kč.

Jistota (záloha – deposit)

Jistota může být požadována jen tehdy, pokud si to strany ujednaly. Její výše pak nesmí přesahovat trojnásobek měsíčního nájemného. Po skončení nájmu pronajímatel zálohu vrátí, přitom jí může započíst do výše dlužného nájemného, smluvní pokuty nebo použít na opravu věci, které byly poškozeny nebo zničeny. Z kauce náleží úrok.

7.6.2 Práva a povinnosti stran

- Nájemce musí užívat předmět nájmu řádně v souladu s nájemní smlouvou.
- Nájemce může v bytě pracovat nebo podnikat, pokud to nezpůsobí zvýšené zatížení pro byt nebo dům.
- Pronajímatel udržuje po dobu nájmu byt a dům ve stavu způsobilém k užívání.
- Nájemce provádí a hradí pouze běžnou údržbu a drobné opravy související s užíváním bytu.
- Nájemce má právo chovat v bytě zvíře, nepůsobí-li chov pronajímateli nebo ostatním obyvatelům domu obtíže nepřiměřené poměrům v domě.

7.6.3 Podnájem

Souhlasu pronajímatele k podnájmu není potřeba, pokud nájemce v bytě trvale bydlí. Pokud však v bytě nebydlí, musí si ke zřízení podnájmu vyžádat souhlas pronajímatele. Žádost i souhlas musí mít písemnou formu. Pokud nájemce tuto povinnost poruší, může pronajímatel nájem vypovědět s tříměsíční výpovědní dobou. Podnájem končí současně s nájmem.

7.6.4 Skončení nájmu

Nájem končí:

1. Dohodou – nájem skončí dnem, který si strany stanoví. Dohoda vyžaduje souhlas obou stran.
2. Uplynutím doby určité – uplynutím doby, na kterou byl nájem sjednán.
3. Zánikem bytu (domu) – obecný důvod ke skončení nájmu v případě, kdy dojde ke zničení domu nebo bytu požárem nebo jiným obdobným neštěstím.
4. Výpovědí – ze strany nájemce nebo ze strany pronajímatele. Režim výpovědi se také liší podle toho, na jakou dobu byla sjednána nájemní smlouva (doba určitá x doba neurčitá)
5. Dalšími způsoby – např. není znám žádný dědic do 6 měsíců ode dne smrti nájemce – nájem zaniká.

Výpověď ze strany pronajímatele

Výpovědní doba	Doba určitá i neurčitá	Doba neurčitá
Tří měsíční výpovědní doba	Poruší-li nájemce <u>hrubě svou povinnost</u> vyplývající z nájmu (např. dá-li nájemce byt do podnájmu bez souhlasu pronajímatele a nájemce v bytě trvale nebydlí).	Má být byt užíván pronajímatelem, nebo jeho manželem, který <u>hodlá opustit rodinnou domácnost</u> a byl podán návrh na <u>rozvod manželství</u> , nebo manželství bylo již rozvedeno.
	Je-li nájemce <u>odsouzen pro úmyslný trestný čin spáchaný na pronajímateli</u> nebo členu jeho domácnosti nebo na osobě, která bydlí v domě, kde je nájemcův byt, nebo proti cizímu majetku, který se v tomto domě nachází (např. pokud nájemce úmyslně ublíží na zdraví sousedovi a za toto jednání bude odsouzen).	
	Má-li být byt vyklizen, protože je z důvodu veřejného zájmu potřebné s bytem nebo domem, ve kterém se byt nachází, naložit tak, že byt <u>nebude možné vůbec užívat</u> (např. panelový dům je v dekolátním stavu a bude se po dobu dvou let rekonstruovat).	Potřebuje pronajímatel byt pro svého <u>příbuzného</u> nebo pro příbuzného svého manžela v přímé linii nebo ve vedlejší linii v druhém stupni.
	Je-li tu jiný obdobně <u>závažný důvod</u> pro vypovězení nájmu (např. nájemce sbírá odpadky, které nesnesitelně zapáchají, či hrozí požár).	
Dvou měsíční výpovědní doba	Do tří měsíců poté, co se dozvěděl, že nájemce zemřel, že práva a povinnosti z nájmu na člena nájemcovy domácnosti nepřešla a kdo je nájemcovým dědicem nebo kdo spravuje pozůstalost.	
Bez výpovědní doby	Poruší-li nájemce svou <u>povinnost zvláště závažným způsobem</u> (např. nezaplátil-li nájemce a náklady na služby za dobu alespoň tří měsíců, poškozuje-li byt nebo dům závažným nebo nenapravitelným způsobem, způsobuje-li jinak závažné škody).	

Výpověď ze strany nájemce

Výpovědní doba	Doba určitá	Doba neurčitá
Tří měsíční výpovědní doba	Změní-li se okolnosti, z nichž strany při vzniku nájmu zřejmě vycházely, do té míry, že po nájemci nelze rozumně požadovat, aby v nájmu pokračoval.	Bez udání důvodu nebo pro jakýkoliv důvod.

Výpověď z nájmu vyžaduje písemnou formu a musí dojít druhé straně (i fikcí doručení). Výpovědní doba běží od prvního dne kalendářního měsíce následujícího poté, co výpověď došla druhé straně.

7.7 Závazky z deliktů

Závazky z deliktů jsou upraveny v hlavě III občanského zákoníku. Úprava je rozdělena na dva díly – náhrada majetkové a nemajetkové újmy a zneužití a omezení soutěže.

7.7.1 Terminologie

V každodenním životě se stává, že někdo může utrpět újmu. Újma může mít různou povahu – např. zničení majetku, pomluva v novinách, zlomení ruky nebo poškození dobrého jména právnické osoby. Újmu rozlišujeme podle toho, zda jde o újmu na majetku (vzniká škoda na majetku – snižuje se hodnota majetku) nebo nemajetkovou újmu. Škodu na majetku lze vyčíslit v penězích, zatímco nemajetkovou újmu vyčíslit nelze (nedochází ke snížení hodnoty majetku). Majetková škoda se nahrazuje bez dalšího, ale nemajetková újma jen tehdy, pokud to zákon výslovně stanoví nebo pokud si strany výslovně ujednají. Subjektem deliktů je poškozený a škůdce.

Zákon upravuje několik případů, kdy se nahrazuje nemajetková újma:

- Náhrada při újmě na přirozených právech člověka (život, zdraví, tělo, důstojnost, dobré jméno, svoboda aj.).
- Náhrada za poškození věci zvláštní obliby, pokud jí škůdce poškodil ze svévolí nebo škodolibosti (např. stará fotka, ke které měl poškozený hluboký citový vztah).
- Odůvodňují to zvláštní okolnosti, za nichž škůdce způsobil újmu protiprávním činem a poškozený újmu důvodně pocítuje jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit.
- Zájezd – Při porušení povinnosti, za niž odpovídá, nahradí pořadatel zájezdu zákazníkovi vedle škody na majetku také újmu za narušení dovolené, zejména byl-li zájezd zmařen nebo podstatně zkrácen.
- Spolkové právo – Porušil-li spolek základní členské právo člena závažným způsobem, má člen právo na přiměřené zadostiučnění.

Zákon rozlišuje, zda je újma způsobena porušením smluvní povinnosti nebo povinnosti vyplývající ze zákona.

- Povinnost vyplývající ze zákona – zkoumá se zavinění (úmysl nebo nedbalost).
- Povinnost vyplývající ze smlouvy – nezkoumá se zavinění (objektivní odpovědnost – je přísnější).

Újma, která vznikla porušením zákonné povinnosti, musí splňovat 5 kritérií:

- prokázání vzniku újmy (prokazuje poškozený),
- jednání škůdce (konání, opomenutí nebo jednání pomocníka, za kterého škůdce odpovídá),
- újma vznikla protiprávním činem (prokazuje poškozený),
- existuje příčinná souvislost mezi protiprávním činem a vzniklou újmu (prokazuje poškozený) a
- újma byla způsobena zaviněně (nedbalost se předpokládá; úmysl však musí být prokázán).

7.7.2 Povinnost nahradit majetkovou škodu

Způsob náhrady a rozsah náhrady škody

Primárně se majetková škoda nahrazuje uvedením do předešlého stavu. Není-li to dobře možné, anebo žádá-li to poškozený, hradí se škoda v penězích. Hradí se skutečná škoda (to oč, ubyl majetek poškozeného), ale také ušlý zisk (to, co poškozenému ušlo). Nelze-li výši náhrady škody přesně určit, určí ji podle spravedlivého uvážení jednotlivých okolností případu soud.

Snížení náhrady

Z důvodů zvláštního zřetele hodných soud náhradu škody přiměřeně sníží (liberační důvody mohou být různé – např. se vezme v potaz, jak ke škodě došlo, majetkové a osobní poměry škůdce, poměry poškozeného). Ovšem náhradu nelze snížit, pokud byla škoda způsobena úmyslně.

7.7.3 Povinnost nahradit nemajetkovou újmu

Nemajetková újma se odčiní přiměřeným zadostiučiněním (satisfakcí). Zadostiučinění musí být poskytnuto v penězích, nezajistí-li jeho jiný způsob skutečné a dostatečné účinné odčinění způsobené újmy (např. omluvou).

7.7.4 Náhrada při újmě na přirozených právech člověka

Občanský zákoník opouští od pojetí maximální výši náhrad (např. za smrt 240.000 Kč). Nově navrhuje sám poškozený výši náhrady za nemajetkovou újmu, soud pak navrhouvanou náhradu přiznává nebo jí poměrně sníží.

Náhrady při ublížení na zdraví a při usmrcení

Při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti (bolestné) a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

Při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

Náklady spojené s péčí o zdraví a pohřbu

Škůdce hradí též účelně vynaložené náklady spojené s péčí o zdraví poškozeného, s péčí o jeho osobu nebo jeho domácnost tomu, kdo je vynaložil; požádá-li o to, složí mu škůdce na tyto náklady přiměřenou zálohu. Škůdce nahradí tomu, kdo je vynaložil, přiměřené náklady spojené s pohřbem v rozsahu, v jakém nebyly uhrazeny veřejnou dávkou podle jiného právního předpisu. Přitom se přihlédne k zvyklostem i k okolnostem jednotlivého případu.

7.7.5 Zvláštní ustanovení

Nový občanský zákoník, stejně jako předchozí právní úprava, obsahuje několik zvláštních případů, ve kterých dochází k náhradě škoda (majetkové újmy):

- Škoda způsobená tím, kdo nemůže posoudit následky svého jednání
- Škoda způsobená osobou s nebezpečnými vlastnostmi
- Škoda z provozní činnosti
- Škoda způsobená provozem zvláště nebezpečným
- Škoda na nemovité věci
- Škoda z provozu dopravních prostředků
- Škoda způsobená věcí
- Škoda způsobená zvířetem
- Škoda způsobená vadou výrobku
- Škoda na převzaté věci
- Škoda na odložené věci
- Škoda na vnesené věci
- Škoda způsobená informací nebo radou

8. KAPITOLA

Občanské právo III – Dědické právo: Dědická nezpůsobilost, vydědění, dědické skupiny, dědická smlouva a závěť.

Klíčové pojmy

pozůstalost	odmítnutí dědictví	odúmrť	dědická smlouva
dědická způsobilost	vzdání se dědictví	dědická posloupnost	odkaz
zřeknutí se dědického práva	svěřenské nástupnictví	nepominutelný dědic	vydědění

Osnova výkladu

- 8.1 Dědické právo obecně
- 8.2 Předpoklady dědění
- 8.3 Závěť, vedlejší doložky v závěti
- 8.4 Dědická smlouva
- 8.5 Odkaz
- 8.6 Intestátní dědická posloupnost
- 8.7 Nepominutelný dědic, vydědění

8.1 Dědické právo obecně

V souvislosti s přijetím občanského zákoníku se s porovnáním dosavadní právní úpravou poměrně značně mění právní úprava dědického práva. Dědické právo je systematicky zařazeno mezi absolutní majetková práva (část třetí, hlava třetí). Zavádí se mnoho institutů, které jsme v českých zemích znali před účinností zákona č. 40/1964 Sb. Autoři občanského zákoníku se inspirovali obecným zákoníkem občanským (ABGB 1811) nebo také vládním návrhem občanského zákoníku z roku 1937. Dědické právo je upraveno v téměř 250 paragrafech (občanský zákoník z roku 1964 obsahoval 27 paragrafů dědického práva).

Základní charakteristika dědického práva:

- Vůle zůstavitele je primární.
- Úprava dědického práva je mnohem širší, než dosavadní právní úprava (téměř 250 paragrafů).
- Návrat tradičních institutů, které jsme znali zejm. 19. století (např. svěřenské nástupnictví, odkaz).

8.1.1 Pojem dědického práva, rozdíl mezi dědictvím a pozůstalostí

Dědické právo bychom mohli definovat jako soubor právních norem upravujících možnost přechodu pozůstalosti z jedné osoby na druhou osobu z důvodu smrti.

Pozůstalost – pojem, který se primárně váže k zůstaviteli, je širší než dědictví, neboť se jedná o veškeré jmění, které zůstavitel zanechal v okamžiku jeho smrti a je způsobilé přejít na dědice.

Dědictví – pojem, který se primárně váže k dědici, tento pojem je užší než pozůstalost, neboť se jedná o tu část pozůstalosti, která skutečně přešla na konkrétního dědice.

✓ **Nabytí dědictví potvrzuje soud**

8.2 Předpoklady dědění

Mezi předpoklady dědění patří:

- A. Smrt zůstavitele (prokazuje se důkazem smrti nebo domněnkou smrti)
- B. Existence pozůstalosti (tj. existence jmění zůstavitele)
- C. Existence způsobilého dědice (viz dědická způsobilost, resp. dědická nezpůsobilost)
- D. Výslovný projev vůle či právně relevantní chování povolaného dědice
- E. Právní důvod dědění (dědická smlouva, závěť a intestátní dědická posloupnost)

8.2.1 Dědická způsobilost

Dědicem může být fyzická i právnická osoba, dokonce i ta právnická osoba, která ještě nevznikla (s podmínkou, pokud vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele). Dědické právo vzniká smrtí zůstavitele, tudíž nemůže být dědicem ten, kdo zemřel před zůstavitelem nebo současně s ním (např. při dopravní nehodě, kdy zemře zůstavitel a jeho potenciální dědic současně). Z dědického práva však není vyloučen ten, kdo ještě neexistuje, podmínkou je, aby se dítě narodilo jako živé (nasciturus – na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům).

8.2.2 Dědická nezpůsobilost

Občanský zákoník upravuje čtyři důvody dědické nezpůsobilosti:

První a druhý důvod

Z dědického práva je vyloučen, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul.

- Všimněte si zákonné dikce „činu povahy úmyslného trestného činu“ – v kapitole 16.6 nalezneme tři situace, kdy mluvíme o činu jinak trestném – nedostatek věku, nepříčetnost, nedostatek rozumové a mravní vyspělosti (u mladistvých).
- Chráněný je i partner (podle zákona o registrovaném partnerství).
- Je připuštěno prominutí – znovu jej povolá k dědění (vyžaduje se ovšem forma výslovného prominutí).

Př. Čtrnáctiletý kluk zavraždí nevlastního otce – manžela zůstavitele. Občanský zákoník z roku 1964 trval na dikci úmyslného trestného činu, proto čin jinak trestný čtrnáctiletého kluka nevedl k dědické nezpůsobilosti a kluk mohl dědit. Nový občanský zákoník přeformuloval tuto dikci na: „čin povahy úmyslného trestného činu.“

Třetí důvod

Nezpůsobilý je manžel zůstavitele, jestliže se proti druhému manželu dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí. Zároveň však musí být v době smrti zůstavitele zahájeno řízení o rozvod z tohoto důvodu. Návrh na rozvod musí podat zůstavitel.

Čtvrtý důvod

Nezpůsobilý je i rodič, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti pro její zneužívání nebo zanedbávání. Zůstavitelem je zde dítě takového rodiče.

U toho, kdo je takto nezpůsobilý dědit neznamená, že nemohou dědit jeho potomci „*Potomek toho, kdo je vyloučen z dědického práva, nastupuje při zákonné dědické posloupnosti na jeho místo, i když vyloučený přežije zůstavitele.*“

8.2.3 Výslovný projev vůle či právně relevantní chování povolaného dědice

Tři instituty, které na první pohled vypadají téměř jako synonyma, avšak jejich význam je odlišný:

A. Zřeknutí se dědického práva

Jedná o situaci, kdy za života zůstavitele se osoba, která by později byla dědicem, zřekne svého práva na dědictví. Funguje to tak, že osoba, která se zřiká dědického práva, uzavře se zůstavitelem smlouvu ve formě veřejné listině (notářský zápis), ve které uvede, zdali se zřiká obecně (ve prospěch ostatních dědiců) nebo ve prospěch určité osoby (určitých osob). Zřekl-li se někdo dědického práva ve prospěch jiné osoby, má se za to, že zřeknutí platí, jen stane-li se tato osoba dědicem. Zřeknutí má právní účinky i pro potomky osoby, nestanoví-li smlouva jinak. Zřeknutí se dědického práva lze i podmínit.

Př. Zůstavitel měl dva syny a manželku. Jednomu synovi už za života daroval dům a druhému nedaroval ničeho. Uzavřel proto s prvním synem smlouvu o zřeknutí se dědického práva ve prospěch svého bratra.

B. Odmítnutí dědictví

Odmítnutí dědictví přichází v úvahu až po smrti zůstavitele (na rozdíl od zřeknutí se dědického práva). Odmítnout dědictví lze výslovným prohlášením před soudem. Zákon stanovuje lhůtu, ve které lze dědictví odmítnout:

- do jednoho měsíce ode dne, kdy soud dědice vyrozuměl o jeho právu odmítnout dědictví a o následcích odmítnutí
- do tří měsíců, má-li dědic jediné bydliště v zahraničí

Pro vážné důvody může soud tuto lhůtu přiměřeně prodloužit. V případě odmítnutí dědictví nezletilcem, je zapotřebí souhlasu soudu. Odmítnutí dědictví nemá účinky vůči potomkům. Přijmout nebo odmítnout dědictví lze jako celek (nelze přijmout jen aktiva a pasiva odmítnout – princip univerzální sukcese). Jednou učiněné prohlášení o odmítnutí již nelze vzít zpět.

C. Vzdání se dědictví

Vzdání se dědictví přichází v úvahu po smrti zůstavitele, pokud dědic dědictví neodmítl. Dědic se může před soudem vzdát dědictví ve prospěch druhého dědice, ten s tím musí souhlasit. Vzdání se dědictví má účinky i pro potomky. Vzdát se lze dědictví jako celku (stejně jako u odmítnutí dědictví). Pokud však byl dědic zatížen odkazem nebo příkazem, musí jej i přesto splnit.

8.3 Závěť, vedlejší doložky v závěti

Pořízením pro případ smrti se rozumí:

- závěť
- dědická smlouva (kapitola 8.5)
- dovětek (stanovení podmínek, doložení času, příkaz – kap. č. 8.4.3 nebo odkaz – kap. č. 8.6)

Nejčastějším pořízením pro případ smrti je závěť, která je v OZ definována v § 1494 odst. 1 takto: „*Závěť je odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz.*“

Osobní jednání a zájem zůstavitele

Závěť je třeba vyložit tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele. Slova použitá v závěti se vykládají podle jejich obvyklého významu, ledaže se prokáže, že si zůstavitel navykl spojovat s určitými výrazy zvláštní, sobě vlastní smysl.

Př. Představte si situaci, kdy je umírající osoba v nemocničním zařízení, kde se o ní starají lékaři. Lékař (sestřičky) tuší, že pacient brzy zemře, a proto na něj naléhají, aby v nemocnici sepsal písemnou závěť, ve které odkáže veškerý majetek právě osobě, která je zaměstnancem nemocničního zařízení.

Závěť pořízená v zařízení, kde se poskytují zdravotnické nebo sociální služby - § 1493 odst. 1 OZ: Pořídil-li zůstavitel pro případ smrti v době, kdy byl v péči zařízení, kde se poskytují zdravotnické nebo sociální služby, nebo kdy jinak přijímal jeho služby, a povolal-li za dědice nebo odkazovníka osobu, která takové zařízení spravuje nebo je v něm zaměstnána nebo v něm jinak působí, je povolání těchto osob za dědice nebo odkazovníka neplatné, ledaže se tak stalo závětí učiněnou ve formě veřejné listiny.

8.3.1 Pořizovací nezpůsobilost

Pořídít pro případ smrti nemůže ten, kdo:

- Je nesvéprávný pro svůj věk (do 15 let) – ten kdo dovršil 15. rok svého života a ještě nenabyl plné svéprávnosti, může pořizovat bez souhlasu zákonného zástupce formou notářského zápisu.
- Kdo byl ve svéprávnosti omezen, může v rámci omezení pořizovat jen formou notářského zápisu.
- Kdo byl ve svéprávnosti omezen pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, drog, gamblerství, může pořizovat pouze o polovině své pozůstalosti, zbylá půlka připadne zákonným dědicům.

8.3.2 Druhy závěti

Závěť bychom z hlediska formy mohli rozdělit na:

- ✓ závěť pořízenou soukromou listinou

- ✓ závěť pořízenou veřejnou listinou

Závěť pořízená soukromou listinou

- Závěť napsal zůstavitel vlastní rukou, beze svědků a vlastnoručně jí podepsal (holografní závěť).
- Závěť nepsal zůstavitel, přítomní musí být dva svědci a vlastnoruční podpis zůstavitele (allografní závěť)
- Nevidomý zůstavitel projeví poslední vůli před současně třemi přítomnými svědky, dále musí svědek, který závěť nepsal nahlas poslední vůli přečíst a zůstavitel závěť potvrdí.
- Zůstavitel se smyslovým postižením, který nemůže číst ani psát, projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky, poslední vůle se tlumočí, poté zůstavitel potvrdí.

Závěť pořízená veřejnou listinou

- Zůstavitel se smyslovým postižením, který nemůže číst ani psát, projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky, poslední vůle se tlumočí, poté ji zůstavitel potvrdí (obdobně jako u soukromé listiny).
- Kdo sepisuje veřejnou listinu o závěti, přesvědčí se, zda se projev poslední vůle děje s rozvahou, vážně a bez donucení.

OZ Zachovává stávající typy závěti:

- Holografní – vlastnoruční závěť
- Allografní – jiná než vlastnoruční závěť – např. sepsaná na počítači, sepsaná jinou osobou
- Forma veřejné listiny – notářský zápis
- Privilegované závěti (ústní závěť, závěť před starostou, závěť na palubě lodi, letadla a ve válečném konfliktu) – zvláštní testamenty, které se mohou uplatnit ve výjimečných situacích. Mají omezenou platnost – 2 týdny, respektive 3 měsíce.

8.3.3 Vedlejší doložky závěti

Zůstavitel může uvést v závěti podmínku, doložení času nebo příkaz.

Podmínka – podmínka musí být splnitelná, nemožná odkládací podmínka je neplatná

Doložení času – dědicem se osoba stane, až uplynutím určitého dne, který musí nastat

Příkaz – stanoví dědici povinnost něco učinit.

Př. podmínka – Nabudeš dědictví, pokud vystuduješ Bezpečnostně právní akademii s vyznamenáním.

Př. doložení času – nabudeš dědictví, až za 10 let od mé smrti.

Př. příkaz – až zemřu, vysaď na mé zahradě smrk.

8.4 Dědická smlouva

Dědickou smlouvou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá. Dědická smlouva musí být uzavřena ve formě veřejné listiny. Dědickou smlouvu může uzavřít zletilý zůstavitel, který je plně svéprávný (příp. se souhlasem opatrovníka). Dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle. Dědickou smlouvu lze uzavřít i mezi manželi navzájem. U snoubenců, nabývá dědická smlouva účinnosti až uzavřením manželství. Rozvod sám o sobě nemá za následek zrušení dědické smlouvy.¹⁹

8.5 Odkaz

Odkaz zůstavitel zřídí tak, že v pořizení pro případ smrti (v dědické smlouvě, závěti nebo dovětku) nařídí určité osobě (dědici), aby odkazovníku vydala předmět odkazu. Zůstavitel může určité osobě odkázat např. bibliografii (i když tato osoba není vůbec dědicem) nebo služebnost (osoba si může brát vodu ze zůstavitelovy studny) apod.

Př. Zůstavitel zůstavil celou pozůstalost svému synovi a zároveň mu nařídil, aby své sousedce vydal obraz, na kterém je vyobrazen důl Michal.

8.6 Intestátní dědická posloupnost

Zákonná posloupnost dědění nastane až tam, kde zůstavitel nepořídil závěť nebo dědickou smlouvu. Občanský zákoník upravuje 6 zákonných dědických tříd. Ještě předtím, než si rozebereme všechny dědické skupiny, vysvětlíme si pojem odúmrť. **Odúmrť**, neboli nabytí dědictví státem nastane tehdy, jestliže tu není závětní dědic, není zde dědic z dědické smlouvy ani dědic z některé ze zákonných tříd. Stát z povahy věci nemůže dědictví odmítnout (stát není dědic, ale hledí se na něj, jako by dědic byl).

¹⁹ Schelle, K., Schelleová, I., *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 67-68.

8.6.1 První třída dědiců

V první dědicke třídě dědí zůstavitelovi děti a manžel stejným dílem. Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědicke podíl stejným dílem jeho děti (vnuci, pravnuci apod.).

Př. Zůstavitel měl tři syny – Jaromíra, Honzu a Milana. Honza je dědicke nezpůsobilý, protože zavraždil svojí matku – manželku zůstavitele, nicméně měl dvě dcery – Janu a Terezu. Hodnota pozůstalosti byla 400.000 Kč. Zůstavitel pořídil závěť, ve které ¼ zůstavil sousekce. Zbylá část případne dědicům ze zákona, tj. 100.000 Kč pro Jaromíra, 100.000 Kč pro Milana, 50.000 Kč pro Janu a 50.000 Kč pro Terezu.

8.6.2 Druhá třída dědiců

Nedědí-li potomci, dědí manžel (nejméně polovinu pozůstalosti), zůstavitelovi rodiče a osoby, které žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před smrtí ve společné domácnosti. Osoby spolužijící však nikdy nesmí v této třídě dědit samostatně.

Př. Zůstavitel nezanechal žádnou závěť a měl pouze manželku a oba rodiče. Manželce tak případne ½ pozůstalosti a rodiče se o druhou polovinu podělí stejným dílem, tj. matka zůstavitele ¼ a otec zůstavitele rovněž ¼ z pozůstalosti.

8.6.3 Třetí třída dědiců

Nedědí-li manžel ani žádný z rodičů, dědí ve třetí třídě stejným dílem zůstavitelovi sourozenci (nebo jejich děti – neteř a synovec) a ty osoby, které žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před smrtí ve společné domácnosti.

Př. Zůstavitel nepořídil závěť, neměl děti ani manželku, za to měl dva bratry – Vojtu a Vladimíra. Vladimír však ještě před zůstavitelem zemřel a zanechal za sebou dceru Ivetu a syna Martina. Dědit dle zákona bude bratr Vojta – ½ z pozůstalosti a zbylou polovinu si stejným dílem rozdělí Martin s Ivetou.

8.6.4 Čtvrtá třída dědiců

Nedědí-li žádný dědic ve třetí třídě, dědí ve čtvrté třídě stejným dílem prarodiče zůstavitele (babičky a dědové).

8.6.5 Pátá třída dědiců

Nedědí-li žádný z dědiců čtvrté třídy, dědí v páté třídě jen prarodiče rodičů zůstavitele. (prababičky, pradědečci). Ovšem zde se rozdělují strany (z otcovy strany x z matčiny strany – ideálně každý praprarodič 1/8).

8.6.6 Šestá třída dědiců

Nedědí-li žádný z dědiců páté třídy, dědí v šesté třídě děti dětí sourozenců zůstavitele (dětí neteří a synovců) a děti prarodičů zůstavitele (tedy a strýcové) nebo jejich děti – (bratrance a sestřence), každý stejným dílem.

8.7 Nepominutelný dědic, vydědění

8.7.1 Nepominutelný dědic

Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci (mají právo na povinný díl). Pro stanovení povinného dílu se majetek v pozůstalosti sepíše a odhadne; dluhy zůstavitele a závady, které na majetku vázly již v době zůstavitelovy smrti, se od hodnoty majetku odečtou. Povinný díl nezletilého potomka musí být ve výši minimálně ¼ jeho zákonného dědickeho podílu. Je-li nepominutelný dědic zletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí ¼ z jeho zákonného dědickeho podílu.

Př. Zůstavitel pořídil závěť, ve které celou pozůstalost zůstavil své sousekce. Celá pozůstalost činila 1 milion Kč. Zůstavitel nezanechal žádné dluhy. Svě dva potomky – Adama a Evu opomněl. Adam měl v době smrti 14 let a Eva 19 let. Adam a Eva jsou nepominutelní dědicové. Adamovi náleží ¼ z ½ pozůstalosti – tj. 375.000 Kč a Evě ¼ z ½ pozůstalosti – tj. 125.000 Kč. Sousekce pak zůstane ½ z pozůstalosti – tj. 500.000 Kč.

8.7.2 Vydědění

Ze zákonných důvodů (6) lze nepominutelného dědice vyděděním z jeho práva na povinný díl vyloučit, anebo jej v jeho právu zkrátit. Zůstavitel může vydědit nepominutelného dědice, který:

- a) mu neposkytl potřebnou pomoc v nouzi (např. v nemoci či stáří, při pohybové indispozice),
 - b) o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl,
 - c) byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze (vražda, znásilnění),
 - d) vede trvale nezřízený život (provozování prostituce).
- Zůstavitel může vydědit i nepominutelného dědice, který je nezpůsobilý dědit, a proto je z dědického práva vyloučen.
 - Zůstavitel může vydědit i nepominutelného dědice, který je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že tu je obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Učinit to však může jen tak, že tento jeho povinný díl zůstává dětem tohoto nepominutelného dědice, popřípadě, není-li jich, jejich potomkům.

Negativní závět' – Stejným způsobem může zůstavitel prohlásit o některém z dědiců nikoli nepominutelných, jemuž svědčí zákonná dědická posloupnost, že pozůstalosti nenabude. Zákonný důvod však nemusí být uveden (např.: „*nepřeji si, aby dědila má matka*“).

9. KAPITOLA

Občanské právo IV – Rodinné právo: manželství, vznik a zánik. Pojem registrované partnerství, náhradní rodinné péče a vyživovací povinnosti. Určování otcovství.

Klíčové pojmy

principy rodinného práva	vznik manželství	zdánlivé manželství	rozvrat manželství
prameny rodinného práva	vyživovací povinnost	neplatné manželství	registrované partnerství
účel manželství	příjmení manželů	rozvod manželství	popření otcovství

Osnova výkladu

- 9.1 Pojem, předmět, principy a prameny rodinného práva
- 9.2 Vznik manželství
- 9.3 Nesezdané soužití a registrované partnerství
- 9.4 Zánik manželství
- 9.5 Náhradní rodinná péče
- 9.6 Vyživovací povinnost
- 9.7 Určení otcovství

9.1 Pojem, předmět, principy a prameny rodinného práva

Rodinné právo můžeme definovat jako soubor právních norem, které upravují manželské a rodinné vztahy. **Předmětem rodinného práva jsou tři základní právní vztahy:**

1. vztahy mezi manželi navzájem
2. vztahy mezi rodiči a dětmi (i mezi sourozenci a ostatními příbuznými)
3. náhradní rodinná výchova

Principy rodinného práva:

- princip blaha dítěte (zájmy dítěte)
- princip rovnosti subjektů rodinného vztahu (princip dohody a respektu)
- princip vzájemné pomoci (povinnost pomáhat v domácnosti, majetkové vztahy, povinnost vyživovací)

Prameny rodinného práva

Hlavním pramenem rodinného práva je část druhá občanského zákoníku. V souvislosti s účinností OZ (1. ledna 2014) došlo ke zrušení zákona o rodině, který byl na území České republiky účinný bezmála 50 let (od 1. ledna 1964 do 31. prosince 2013). Rodinné právo je upraveno v rámci §§ 655-975 OZ. Mezi další prameny rodinného práva patří zejm. zákon o sociálně právní ochraně dětí nebo zákon o matrikách.

Část druhá občanského zákoníku se dělí do třech hlav:

- Hlava první – manželství (vznik, povinnosti a práva manželů, zánik)
- Hlava druhá – příbuzenství a švagrovství (poměry mezi rodiči a dítětem)
- Hlava třetí – poručenství a jiné formy péče o dítě (poručenství, opatrovnictví, pěstounství)

9.2 Vznik manželství

9.2.1 Obecně o manželství

Pojem manželství je definován jako trvalý svazek muže a ženy.

Hlavním účelem manželství je:

- založení rodiny,
- řádná výchova dětí a
- vzájemná podpora a pomoc.

Před samotným vznikem manželství dochází zpravidla k zasnoubení (sponsalia pro futuro) – vzájemný slib mezi snoubenci o tom, že v budoucnu uzavřou manželství. Zasnoubení není právním institutem, tudíž nemá ani právní následky (výjimkou může být např. povinnost vrácení snubního prstenu pro nevděk).

Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství, že spolu vstupují do manželství.

- Sňatečný obřad je veřejný a slavnostní; činí se v přítomnosti dvou svědků.

- Manželství vznikne kladnou odpovědí (třeba i příkývnutím) obou snoubenců na oddávající otázku.

Občanský sňatek – před orgánem veřejné moci (starosta, primátor, místostarosta nebo pověřený člen zastupitelstva), v přítomnosti matrikáře.

Církevní sňatek – před orgánem církve nebo náboženské společnosti (církve a náboženské společnosti registruje Ministerstvo kultury).

Snoubenci při sňatečném obřadu prohlásí, že:

- a) příjmení jednoho z nich bude jejich příjmením společným,
- b) si oba svá příjmení ponechají, nebo
- c) příjmení jednoho z nich bude jejich příjmením společným, a ten, jehož příjmení nemá být příjmením společným, bude ke společnému příjmení na druhém místě připojovat své dosavadní příjmení.

Př. Jestliže si pan Jan Novotný bude brát slečnu Veroniku Svobodovou, mohou mít manželé tato příjmení:

- Jan Novotný a Veronika Novotná
- Jan Svoboda a Veronika Svobodová
- Jan Novotný a Veronika Svobodová
- Jan Novotný a Veronika Novotná Svobodová
- Jan Svoboda Novotný a Veronika Svobodová

Snoubenci při sňatečném obřadu uvedou, dříve než učiní sňatečný projev vůle, že jim nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství.

Podmínky uzavření manželství (resp. zákonné překážky manželství):

- ✓ opačné pohlaví,
- ✓ svěprávnost (min. 16 let, povolení soudu – viz kapitola č. 6.4.2),
- ✓ svěprávnost nesmí být omezena v oblasti uzavírání manželství (omezit může jen soud),
- ✓ u manžela netrvá jiné manželství (včetně registrovaného partnerství) = trestný čin dvojího manželství podle § 194 TZ,
- ✓ Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky, ani mezi sourozenci (ani osvojení),
- ✓ Manželství nemůže být uzavřeno mezi poručníkem a poručencem, mezi dítětem a osobou, do jejíž péče bylo dítě svěřeno nebo pěstounem a svěřeným dítětem.

9.2.2 Uzavření manželství v zahraničí

Úprava uzavírání manželství v zahraničí se nachází v zákonu o mezinárodním právu soukromém (§ 48). Způsobilost osoby uzavřít manželství, jakož i podmínky jeho platnosti se řídí právním řádem státu, jehož je tato osoba občanem. Forma uzavření manželství se řídí právním řádem platným v místě, v němž se manželství uzavírá. Uzavření manželství na zastupitelském úřadu České republiky v zahraničí se řídí českým právním řádem.

9.2.3 Neplatné a zdánlivé manželství

Zdánlivé manželství – nikdy nevzniklo

Neplatné manželství – vzniklo, ale později zaniklo

Zdánlivé manželství

- Tehdy, kdy nejsou splněny základní požadavky, které zákon stanovuje (např. absence projevu vůle).
- Manželství bylo uzavřeno mezi osobami téhož pohlaví (zároveň nebylo uzavřeno registrované partnerství).
- K manželství byli snoubenci přinuceni fyzickým násilím (vis absoluta).
- Nepříslušný orgán (neregistrovaná církev).

Neplatnost manželství

- Manželství se považuje za platné, dokud není prohlášeno za neplatné.
- K manželství byli snoubenci přinuceni bezprávní výhrůzkou (vis compulsiva).
- Vstup do manželství byl učiněn jen v důsledku omylu o totožnosti snoubence nebo o povaze sňatečného právního jednání.
- Manželství uzavřela osoba mladší 18. let (bez přivolení soudu).
- Omezení svěprávnosti v oblasti uzavírání manželství.

Manželství nelze prohlásit za neplatné, pokud bylo uzavřeno s nezletilým (starším 16 let), který není plně svěprávný, nebo osobou, jejíž svěprávnost byla v této oblasti omezena, a bylo počato dítě, které se narodilo živé.

9.3 Nesezdané soužití a registrované partnerství

Zákon č. 115/2006 Sb., o **registrovaném partnerství**, přinesl dlouhodobě očekávanou úpravu zvláštního vztahu mezi osobami téhož pohlaví. Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví.

- ✓ Partner je z hlediska trestního zákoníku považován za osobu blízkou.
 - ✓ Registrovaný partner dědí v rámci první dědické třídy (obdobně jako manžel).
 - ✓ Mezi registrovanými partnery vzniká vyživovací povinnost obdobně jako u manželů (ve výjimečných případech je vyživovací povinnost dána i po zrušení registrovaného partnerství).
 - ✓ Partnerství vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství, a to před matričním úřadem.
 - ✓ Trvajícím partnerství již nebrání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte (od 22. 7. 2016).
 - ✓ Registrované partnerství zaniká smrtí či prohlášením za mrtvého jednoho z partnerů nebo zrušením soudem.
- Nesezdané soužití muže a ženy (druh-družka) nazýváme **konkubinát**.

9.4 Zánik manželství

Manželství zaniká:

- a) smrtí jednoho z manželů (vydání úmrtního listu),
- b) prohlášením jednoho z manželů za mrtvého,
- c) rozsudkem soudu o rozvodu manželství,
- d) Změnou pohlaví (dle § 29 OZ – týká se pouze případů, kdy ke změně pohlaví došlo v zahraničí).

A. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství

Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Úkolem soudu je zjistit příčiny tohoto rozvratu. K zahájení řízení je potřeba podat návrh na rozvod manželství. Jednání u soudu je povinné.

B. Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství (tzv. smluvený rozvod)

Připojí-li se manžel k návrhu na rozvod manželství, který podá druhý z manželů, soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství, dojde-li k závěru, že shodně tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé a pokud:

- ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí (*termín „společně spolu nežijí“ nelze vykládat tak, že musí žít odděleně. Postačí, pokud netvoří manželské, rodinné nebo intimní společenství.*),
- manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil (*dohoda vyžaduje písemnou formu a podpisy musí být úředně ověřeny*),
- manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu (*dohody vyžadují písemnou formu a podpisy musí být úředně ověřeny*).

Pokud nejsou splněny podmínky pro smluvený rozvod, lze manželství rozvést pouze pomocí rozvodu pod písmenem A).

9.5 Náhradní rodinná péče

- Osvojení
- Svěření dítěte do péče jiné osoby
- Pěstounství
- Opatrovnictví

- Poručenství
- Ústavní výchova
- Ochranná výchova

Osvojení – osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Rodinně-právní vztah dítěte a „bývalých“ rodičů zaniká. Nově lze osvojit i zletilého. Nejedná o náhradní rodinnou péči, neboť zde vzniká stejný vztah osvojence a osvojitele, jako mezi právními rodiči a dítětem.

Svěření dítěte do péče jiné osoby – nejvolnější forma náhradní rodinné péče, která spočívá v tom, že rodičům brání určitá překážka (objektivní či subjektivní), pro kterou rodiče nemohou pečovat o své dítě. Péče je svěřena zpravidla příbuzným. Rodinně-právní vztah mezi dítětem a rodičem je zachován.

Pěstounství – další forma náhradní rodinné péče, ve které se péče o dítě ujímá jiná osoba (zpravidla dočasně), kontakt s rodiči je zde zachován, rodiče musí na své dítě platit výživné. Pěstoun má nárok na příspěvek od státu.

Opatrovnictví – soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu – kolizní opatrovník. Opatrovník v řízení o osvojení, opatrovník pro správu jmění nezletilého dítěte apod. Opatrovnictví je možné i u zletilých (např. při omezení svéprávnosti).

Poručenství – další forma náhradní rodinné péče, která se uplatní v případech, kdy dítě nemá zákonného zástupce proto, že rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti nebo mají omezenou svéprávnost pro výchovu dětí. Poručníkem může být i orgán sociálně-právní ochrany dětí. Poručník má povinnost spravovat majetek dítěte. Každé rozhodnutí poručníka v nikoli běžné záležitosti týkající se dítěte musí být schváleno soudem.

Ústavní výchova – jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Ústavní výchova se nařídí vždy subsidiárně (tehdy, nelze-li zajistit jinou formu náhradní rodinné péče). Nejčastějším zařízením, ve kterém je realizována ústavní výchova, je dětský domov.

Ochranná výchova – institut trestního práva (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Ochranná výchova se ukládá za spáchané provinění, resp. za čin jinak trestný (viz kapitola č. 17.4.4).

9.6 Vyživovací povinnost

Vyživovací povinnost je zákonem uložená povinnost poskytovat nejčastěji finanční částku, na kterou má právo ten, kdo není schopen samostatně se živit. Účelem výživného je zabezpečení potřeb člověka (uspokojení kulturních a sociálních potřeb).

Vyživovací povinnost je dle zákona:

- mezi dítětem a jeho rodiči (tzv. reciproční vyživovací povinnost – i děti vůči rodičům),
 - mezi manželi,
 - mezi rozvedenými manželi,
 - mezi příbuznými (např. vnuk vůči jeho dědovi)
 - neprovdané matce
- Vyživovací povinnost a právo na výživné nejsou součástí rodičovské odpovědnosti; jejich trvání nezávisí na nabytí zletilosti ani svéprávnosti.
 - Výživné se plní v pravidelných dávkách a je splatné vždy na měsíc dopředu, ledaže soud rozhodl jinak nebo se osoba výživou povinná dohodla s osobou oprávněnou jinak.
 - Výživné lze přiznat jen ode dne zahájení soudního řízení; u výživného pro nezletilé děti i za dobu nejdéle tři let zpět od tohoto dne.
 - Není-li matka dítěte provdána za otce dítěte, poskytne jí otec dítěte výživu po dobu dvou let od narození dítěte a přispěje jí v přiměřeném rozsahu na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem.

II. ÚS 2121/14: Je třeba odlišit případy rozhodování o výživném, kdy se jedná o nezletilé dítě, resp. dokonce o dítě vykonávající povinnou školní docházku. V těchto případech musí být přiznávání výživného odpovídajícího odůvodněným potřebám dítěte samozřejmě pravidlem. U dětí již zletilých je však třeba na vyživovací povinnost nahlížet optikou výrazně odlišnou: zletilý jedinec by měl být zásadně schopen se postarat sám o sebe a důvod pro stanovení vyživovací povinnosti by proto měl být odůvodněn konkrétními okolnostmi daného případu.

Ministerstvo spravedlnosti ČR vydalo v roce 2022 doporučující tabulku pro stanovení výživného na dítě. Pro vyměření výživného se vychází z měsíčního čistého příjmu povinného rodiče:

Věk dítěte	1. vyživovací povinnost	2. vyživovací povinnost	3. vyživovací povinnost	4. vyživovací povinnost
Předškolní věk	14 %	12 %	10 %	8 %
I. stupeň ZŠ	16 %	14 %	12 %	10 %
II. stupeň ZŠ	18 %	16 %	14 %	12 %
SŠ a vyšší	20 %	18 %	16 %	14 %

9.7 Určení otcovství

- „*Mater semper certa est, pater incertus*“ – matka je vždy jistá, otec nejistý.
- V případě sporného otcovství se uplatní zákonné domněnky pro určení otcovství.
- Domněnka – „*má se za to*“ nám vyjadřuje skutečnost danou zákonem, kterou lze vyvrátit.

První domněnka otcovství

Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného, má se za to, že otcem je manžel matky. Narodí-li se dítě ženě znovu provdané, má se za to, že otcem je manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne poté, co předchozí manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.

Druhá domněnka otcovství

Rodiči se rozumějí matka dítěte a muž, který souhlasně s matkou své otcovství prohlašuje.

Třetí domněnka otcovství

Má se za to, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti.

Narodí-li se dítě, které je počato umělým oplodněním, ženě neprovdané, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.

Popření otcovství u prvé domněnky:

Manžel může do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte, které se narodilo jeho manželce, popřít své otcovství u soudu, nejpozději však do šesti let od narození dítěte.

10. KAPITOLA

Pracovní právo I: Pojem a prameny pracovního práva, subjekty pracovněprávního vztahu, vznik pracovního poměru, odměňování.

Klíčové pojmy

pojem pracovní právo	kolektivní smlouva	zaměstnavatel	příplatky
prameny pracovního práva	zaměstnanec	minimální mzda	splatnost mzdy
ústavní zakotvení práce	pracovní smlouva	zkušební doba	odměna z dohod

Osnova výkladu

- 10.1 Pojem a prameny pracovního práva
- 10.2 Subjekty pracovněprávního vztahu
- 10.3 Vznik pracovního poměru
- 10.4 Mzda
- 10.5 Plat
- 10.6 Dovolena
- 10.7 Dohody mimo pracovní poměr
- 10.8 Pracovní doba
- 10.9 Přesčas
- 10.10 Odpovědnost za škodu
- 10.11 Novelizace

10.1 Pojem a prameny pracovního práva

Pracovní právo je odvětvím práva soukromého, které upravuje pracovněprávní vztahy mezi zaměstnavatelem a zaměstnanci při výkonu závislé práce a některé další vztahy.²⁰

Základním pramenem pracovního práva je zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb.), který nabyl účinnosti 1. ledna 2007. Zákoník práce se skládá z 14 částí a jedné přílohy.

10.2 Subjekty pracovněprávního vztahu

Pracovněprávní vztah se člení na individuální a kolektivní.

Individuální pracovněprávní vztah = zaměstnanec + zaměstnavatel.

Kolektivní pracovněprávní vztah = zaměstnavatel + odborová organizace.

- ✓ **Zaměstnavatel** je fyzická nebo právnická osoba, která je starší 18 let (uzavření manželství či přiznání svéprávnosti před dosažením 18. roku života, nezakládá právo být zaměstnavatelem). Zaměstnavatelem může být i stát, resp. jeho organizační složka.
- ✓ **Zaměstnancem** může být fyzická osoba, která dovršila patnáct let. Jako den nástupu do práce nesmí být sjednán den, který by předcházel dni, kdy nezletilý ukončí povinnou školní docházku. Zákon o zaměstnanosti upravuje zaměstnávání osob mladších 15 let, které ještě neukončily povinnou školní docházku tak, že tyto osoby mohou vykonávat pouze uměleckou, sportovní, reklamní nebo kulturní činnost.

10.3 Způsoby vzniku pracovního poměru

Zákoník práce uvádí dva způsoby vzniku pracovního poměru:

- 1) **pracovní smlouva**,
- 2) **jmenování** (např. u organizačního útvaru u Policie České republiky).

- Pracovní poměr nemůže vzniknout volbou (i po volbě je nutné uzavření pracovní smlouvy).
- Pracovní poměr vzniká na základě svobodné vůle zaměstnance a zaměstnavatele. Dokonce i jednostranné právní jednání musí podléhat následnému souhlasu ze strany zaměstnance.

10.3.1 Pracovní smlouva

²⁰ Hůrka, P. a kol. *Pracovní právo v bodech s příklady*. 4. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2014, s. 7.

Pracovní smlouva je pochopitelně nejčastějším způsobem vzniku pracovního poměru.

Podstatnými náležitostmi pracovní smlouvy jsou:

- a) druh práce, který má zaměstnanec pro zaměstnavatele vykonávat (co nejpřesnější vymezení práce, která má být vykonávána),
 - b) místo nebo místa výkonu práce, ve kterých má být práce vykonávána a
 - c) den nástupu do práce.
- Pracovní smlouva musí být uzavřena písemně.
 - Pracovní poměr vzniká dnem, který byl sjednán v pracovní smlouvě jako den nástupu do práce.

10.3.2 Zkušební doba

Účelem zkušební doby je umožnit zaměstnanci či zaměstnavateli, aby si mohli po určitou dobu ověřit, zda:

- z pohledu zaměstnavatele se zaměstnanec osvědčil,
 - z pohledu zaměstnance mu práce vyhovuje.
- Zkušební doba musí být sjednaná v písemně formě.
 - Zkušební doba nesmí být delší než 3 měsíce ode dne vzniku pracovního poměru a nesmí být dodatečně prodlužována.
 - U vedoucích zaměstnanců je maximální možná délka zkušební doby stanovena na 6 měsíců.
 - Zkušební doba musí být sjednána před vznikem pracovního poměru (maximálně ke dni nástupu do práce).
 - Zkušební dobu je možné stanovit také při jmenování vedoucího zaměstnance.
 - Délka zkušební doby se prodlužuje o dobu celodenních překážek v práci a o dobu celodenní dovolené.

10.3.3 Informování o obsahu pracovního poměru

Neobsahuje-li pracovní smlouva údaje o právech a povinnostech vyplývajících z pracovního poměru, je zaměstnavatel povinen zaměstnance o nich písemně informovat, a to nejpozději do 1 měsíce od vzniku pracovního poměru. Informace musí obsahovat:

- a) jméno, popřípadě jména a příjmení zaměstnance a název a sídlo zaměstnavatele, je-li právnickou osobou, nebo jméno, popřípadě jména a příjmení a adresu zaměstnavatele, je-li fyzickou osobou,
- b) bližší označení druhu a místa výkonu práce,
- c) údaj o délce dovolené, popřípadě uvedení způsobu určování dovolené,
- d) údaj o výpovědních dobách,
- e) údaj o týdenní pracovní době a jejím rozvržení,
- f) údaj o mzdě nebo platu a způsobu odměňování, splatnosti mzdy nebo platu, termínu výplaty mzdy nebo platu, místu a způsobu vyplácení mzdy nebo platu.

Při nástupu do práce musí být zaměstnanec seznámen s pracovním řádem a s právními a ostatními předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, jež musí při své práci dodržovat.

10.3.4 Povinnosti vyplývající z pracovního poměru

Od vzniku pracovního poměru je zaměstnavatel povinen:

- přidělovat zaměstnanci práci podle pracovní smlouvy,
- platit mu za vykonanou práci mzdu nebo plat (viz dále),
- vytvářet podmínky pro plnění jeho pracovních úkolů,
- dodržovat další podmínky stanovené např. pracovní smlouvou, pracovním řádem nebo zákonem.

Od vzniku pracovního poměru je zaměstnanec povinen:

- konat práci osobně podle pracovní smlouvy v rozvržené týdenní pracovní době,
- dodržovat povinnosti, které mu vyplývají z pracovního poměru.

10.3.5 Pracovní poměr na dobu určitou

Obecně platí, pokud ve smlouvě není stanoveno, že pracovní poměr trvá po určitou dobu, trvá na dobu neurčitou.

- Pracovní poměr na dobu určitou nesmí přesáhnout 3 roky (prodloužit lze maximálně dvakrát, tedy dohromady může být zaměstnanec v pracovním poměru na dobu určitou včetně dvojího prodloužení 9 let). Nicméně existují výjimky – typicky u sezónních prací nebo při agenturním zaměstnávání.
- Některé druhy práce mohou být vykonávány pouze na dobu určitou (např. děkan, poslanci, senátoři, ústavní soudci).

10.4 Mzda

Hlavním důvodem, proč zaměstnanec vstupuje do pracovněprávního vztahu, je dosažení příjmu pro svou potřebu nebo pro potřeby své rodiny. Právo na odměnu za práci je zakotveno v čl. 28 LZPS, podle kterého *zaměstnanci mají právo na*

spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky. “ Mzda je peněžité plnění nebo plnění peněžité hodnoty (např. naturální mzda) za provedenou práci. Mzda může být sjednána nebo stanovena:

- v kolektivní smlouvě
- v pracovní smlouvě
- vnitřním předpisem
- mzdovým výměrem

10.4.1 Minimální mzda

Minimální mzda vyjadřuje nejnižší možnou mzdu, kterou je zaměstnavatel povinen poskytnout za vykonanou práci. V zásadě každý rok se výše minimální mzdy liší, kdy její výše se odvíjí od ekonomické situace a zejména závisí na politické dohodě (z tohoto důvodu je nutné aktuální výši minimální mzdy sledovat). Aktuální výše minimální mzdy je předmětem § 2 nařízení vlády č. 567/2006 Sb. Mzda, plat nebo odměna z dohody nesmí být nižší než minimální mzda.

10.4.2 Odlišení pojmu mzda, plat a odměna z dohod za práce konané mimo pracovní poměr

Rozdíl mezi platem a mzdou je primárně v tom, kdo je zaměstnavatelem či plátcem odměny za práci.

A. Mzda je peněžité plnění a plnění peněžité hodnoty (naturální mzda) poskytované zaměstnavatelem zaměstnanci za práci.

B. Plat je peněžité plnění poskytované za práci zaměstnanci zaměstnavatelem, kterým je:

- a) stát,
- b) územní samosprávný celek,
- c) státní fond,
- d) příspěvková organizace, jejíž náklady na platy a odměny za pracovní pohotovost jsou plně zabezpečovány z příspěvku na provoz poskytovaného z rozpočtu zřizovatele nebo z úhrad podle zvláštních právních předpisů,
- e) školská právnická osoba zřízená Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí podle školského zákona,

s výjimkou peněžitého plnění poskytovaného občanům cizích států s místem výkonu práce mimo území České republiky.

➤ Z toho vyplývá, že mzdu poskytuje zaměstnavatel, který neposkytuje plat.

C. Odměna z dohody je peněžité plnění poskytované za práci vykonanou na základě dohody o provedení práce nebo dohody o pracovní činnosti.

10.4.3 Formy mzdy

Forma mzdy představuje soubor pravidel, kterým se mzda vytváří v závislosti na vykonané práci či přínosu k výsledku práce.

Povinné složky mzdy (pevná složka – paušální velikost mzdy) - členění:

Časová mzda se vytváří na základě součinu mzdového tarifu (např. 250 Kč/h.) a počtu odpracovaných časových jednotek (hodina, den apod.) za určité období (zpravidla měsíc).

Úkolová mzda je závislá na výkonu určitých úkolů, které jsou stanoveny zaměstnavatelem. Takový to úkol může být třeba jeden, a poté je úkolová mzda závislá na míře, která je již splněna.

Podílová mzda (provizní mzda) je závislá zpravidla na výši tržeb za určitou časovou jednotku. Podíl je vytvářen procenty nebo zlomkem.

Smišená mzda vyjadřuje kombinaci předchozích forem mezd.

Naturální mzdou mohou být poskytovány výrobky, s výjimkou lihovin, tabákových výrobků nebo jiných návykových látek, výkony, práce nebo služby.

Pohyblivé složky mzdy

Prémie slouží k motivaci jednotlivých zaměstnanců k dosažení určitých pracovních výsledků.

Odměny slouží k motivaci dalších pracovních výsledků a vyskytují se nejčastěji pod názvy: výkonnostní odměny, věrnostní odměny či stabilizační odměny.

Příplatkem se kompenzují nestandardní pracovní podmínky. Za práci přesčas náleží zaměstnanci náhradní volno nebo příplatek – 25 % z průměrného měsíčního výdělku. Dále existuje např. příplatek za noční práci (min. 10 % průměrného výdělku – lze však příplatek za noční práci zahrnout již ve mzdě) nebo příplatek za práci v sobotu a v neděli (min. 25 % průměrného výdělku).

Osobní ohodnocení se vyplácí za dlouhodobou pracovní výkonnost.

10.4.4 Splatnost mzdy

Mzda nebo plat jsou splatné po vykonání práce, a to nejpozději v kalendářním měsíci následujícím po měsíci, ve kterém vzniklo zaměstnanci právo na mzdu nebo plat nebo některou jejich složku. V určitém případě je nevyplacení mzdy či platu

důvodem, proč může být zaměstnancem okamžitě zrušen pracovní poměr (viz kapitola č. 11.3.4) = do 15 dnů po uplynutí období splatnosti. Mzdu nebo plat je zaměstnavatel povinen zaměstnanci vyplácet v zákonných penězích.

10.5 Plat

K pojmu plat viz kapitola č. 10.4.2. Plat není možné určit jiným způsobem, v jiném složení a jiné výši, než stanoví zákoník práce a právní předpisy vydané k jeho provedení, nestanoví-li zvláštní zákon jinak.²¹

Zaměstnanci přísluší **platový tarif** stanovený pro platovou třídu a platový stupeň, do kterých je zařazen.

Platová třída – zařazení zaměstnance podle složitosti, odpovědnosti a namáhavosti práce. Celkem 16 platových tříd.

Platový stupeň – zařazení zaměstnance podle doby dosažené praxe, doby péče o dítě a doby výkonu vojenské základní (náhradní) služby nebo civilní služby.

10.6 Dovolená

- právo zaměstnance na dočasné uvolnění z práce za účelem odpočinku, přičemž mu přísluší náhrada mzdy nebo platu
- právo na dlouhodobý odpočinek v kalendářním roce

Zaměstnanci, který vykonává zaměstnání v pracovním poměru, vzniká právo na:

- **dovolená za odpracované dny** (pokud zaměstnanec neodpracoval celý rok, ale splnil podmínky pro nárok)
- **dovolená za kalendářní rok** (nebo poměrná část)
- **dotatková dovolená**

Výpočet

- Minimální výměra dovolené činí 4 týdny ročně (pro některé profese, jako jsou státní zaměstnanci, až 5 týdnů). Přesný počet dní určuje zaměstnavatel v souladu s pracovněprávními předpisy.
- Dovolená se nyní počítá v hodinách.
- Pokud má zaměstnanec více pracovních poměrů pak se nároky na dovolenou se posuzují u každého pracovního poměru samostatně.
- Právo na dovolenou, resp. počet dnů dovolené se vztahuje vždy k danému kalendářnímu roku => v každém kalendářním roce se nárok na dovolenou posuzuje samostatně.

Čerpání dovolené

Určuje zaměstnavatel, přičemž musí zohlednit oprávněné zájmy zaměstnance. Zaměstnanec má povinnost dovolenou vyčerpat v kalendářním roce, pokud to není možné, přechází do následujícího roku.

Dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr

Od 1. ledna 2024 mají zaměstnanci pracující na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr (DPP a DPČ) nárok na dovolenou. Pro vznik tohoto nároku musí být splněny **dvě podmínky**:

1. Pracovněprávní vztah musí trvat nepřetržitě alespoň 4 týdny (28 dní).
2. Zaměstnanec musí odpracovat minimálně 80 hodin.

Za každých odpracovaných 20 hodin vzniká zaměstnanci právo na přibližně 1,5 hodiny dovolené. Pokud zaměstnanec dovolenou nevyčerpá, má nárok na její proplacení.

10.7 Dohody mimo pracovní poměr

Alternativní formy pracovněprávního vztahu, které umožňují flexibilnější zaměstnávání.

Druhy dohod

1) **Dohoda o provedení práce (DPP)**

- Maximální rozsah: 300 hodin ročně u jednoho zaměstnavatele.
- Musí být uvedena doba, na kterou se tato dohoda uzavírá

2) **Dohoda o pracovní činnosti (DPČ)**

- Rozsah: Práce nesmí přesáhnout 20 hodin týdně (průměrně za dobu trvání dohody).
- I když rozsah práce nebude přesahovat v témže roce 300 hodin.
- Sjednaná práce, rozsah pracovní doby a doba na kterou se dohoda uzavírá.

²¹ Mezi zvláštní zákon patří např. zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech.

Hlavní rozdíly oproti pracovnímu poměru:

- Není zaručeno odstupné ani jiné výhody spojené s pracovním poměrem. Jiná výpovědní doba, pracovní doba, rozdílné podmínky pojištění a nemocenské.
- Dohody jsou zpravidla využívány pro krátkodobé nebo nepravidelné činnosti.

Není-li sjednán způsob zrušení právního vztahu založeného dohodou o provedení práce nebo dohodou o pracovní činnosti, je **možné ho zrušit:**

- 1) dohodou smluvních stran ke sjednanému dni,
- 2) výpovědí danou z jakéhokoli důvodu nebo bez uvedení důvodu s patnáctidenní výpovědní dobou, která začíná dnem, v němž byla výpověď doručena druhé smluvní straně, nebo
- 3) okamžitým zrušením; okamžité zrušení právního vztahu založeného dohodou o provedení práce nebo dohodou o pracovní činnosti však může být sjednáno jen pro případy, kdy je možné okamžitě zrušit pracovní poměr.

Nárok na dovolenou

Zaměstnanci na DPP a DPČ mají nově od roku 2024 nárok na dovolenou za splnění stanovených podmínek.

Přechod na pracovní poměr

Zaměstnanec, který na základě DPP nebo DPČ odpracoval alespoň 180 dní v předchozích 12 měsících, může písemně požádat o přechod do pracovního poměru. Zaměstnavatel je povinen do jednoho měsíce na tuto žádost písemně odpovět s odůvodněním.

Rozvržení pracovní doby

Zaměstnavatel je povinen seznámit zaměstnance s rozvrhem pracovní doby alespoň **tři dny předem**, pokud se nedohodnou na kratší lhůtě. V případě zrušení směny nebo nepřidělení práce v rozvržené pracovní době má zaměstnanec nárok na náhradu odměny z důvodu překážky v práci na straně zaměstnavatele. Dohodářům musí být poskytnuto nepřetržitý odpočinek v týdnu, nepřetržitý denní odpočinek a přestávky na jídlo a oddech.

10.8 Pracovní doba

- doba, během níž je zaměstnanec povinen vykonávat práci pro zaměstnavatele. Pracovní dobu rozvrhuje zaměstnavatel a určí začátek a konec směn
- **nejen faktický výkon pracovní činnosti, ale i doba, v níž je zaměstnanec na pracovišti připraven k výkonu práce**
Pracovní dobou je i práce přesčas. Vždy se vztahuje k jednomu pracovnímu poměru.

Maximální délka pracovní doby: 40 hodin týdně (při rovnoměrném rozvržení). Pro specifické profese (např. dvousměnný nebo třisměnný provoz) může být zkrácena. Zaměstnanci pracující v podzemí při těžbě uhlí, rud a nerudných surovin, v důlní výstavbě a na báňských pracovištích geologického průzkumu 37,5 hodiny týdně. Mladší 18 let -> pracovní doba v jednotlivých dnech nesmí přesáhnout 8 hod.

Druhy rozvržení:

- 1) **Rovnoměrné rozvržení:** Pracovní doba je rozložena pravidelně.
 - 2) **Nerovnoměrné rozvržení:** Zaměstnavatel může rozvrhnout pracovní dobu nerovnoměrně dle provozních potřeb.
- **Dvousměnným pracovním režimem** - režim práce, v němž se zaměstnanci vzájemně pravidelně střídají ve 2 směnách v rámci 24 hodin po sobě jdoucích.
 - **Třisměnným pracovním režimem** - režim práce, v němž se zaměstnanci vzájemně pravidelně střídají ve 3 směnách v rámci 24 hodin po sobě jdoucích.
 - **Nepřetržitým pracovním režimem** - režim práce, v němž se zaměstnanci vzájemně pravidelně střídají ve směnách v nepřetržitém provozu zaměstnavatele v rámci 24 hodin po sobě jdoucích.
 - **Nepřetržitým provozem** - provoz, který vyžaduje výkon práce 24 hodin denně po 7 dnů v týdnu.

Přestávky

Zaměstnanec má právo na přestávku na jídlo a oddech po 6 hodinách práce, minimálně 30 minut.

Evidence pracovní doby

Zaměstnavatel je povinen vést přesnou evidenci odpracované doby.

Pracovní doba se rozvrhuje zpravidla do pětidenního pracovního týdne. Při rozvržení pracovní doby je zaměstnavatel povinen přihlídnout k tomu, aby toto rozvržení nebylo v rozporu s hledisky bezpečné a zdraví neohrožující práce.

Zaměstnanec je povinen být na začátku směny na svém pracovišti a odcházet z něho až po skončení směny.

Výjimka u mladistvých -> § 79a -> U zaměstnance mladšího než 18 let nesmí délka směny v jednotlivých dnech překročit 8 hodin a ve více základních pracovněprávních vztazích podle § 3 nesmí délka týdenní pracovní doby ve svém souhrnu překročit 40 hodin týdně.

Doba odpočinku

Definována negativním vymezením => **doba, která není pracovní dobou.**

Od 1. 1. 2025 - Samorozvrhování pracovní doby

Zaměstnanci mohou na základě písemné dohody se zaměstnavatelem sami rozvrhovat pracovní dobu, přičemž maximální délka směny nesmí přesáhnout 12 hodin.

10.9 Přesčas

Práce vykonaná nad rámec stanovené pracovní doby na žádost zaměstnavatele.

- Práci přesčas může zaměstnavatel zaměstnanci nařídit jen z vážných provozních důvodů, a to i na dobu nepřetržitého odpočinku mezi dvěma směnami, popřípadě za podmínek uvedených v zákoně i na dny pracovního klidu.
- Nařízená práce přesčas nesmí u zaměstnance činit více než 8 hodin v jednotlivých týdnech a 150 hodin v kalendářním roce.
- Nad tento rozsah může zaměstnavatel požadovat práci pouze na základě dohody se zaměstnancem.
- Celkový rozsah práce přesčas nesmí činit v průměru více než 8 hodin týdně v období, které může činit nejvýše 26 týdnů po sobě jdoucích. Jen kolektivní smlouva může vymežit toto období nejvýše na 52 týdnů po sobě jdoucích.
- Do počtu hodin nejvýše přípustné práce přesčas ve vyrovnávacím období se nezahrnuje práce přesčas, za kterou bylo zaměstnanci poskytnuto náhradní volno.

Odměna za přesčas

Zaměstnanec má nárok na mzdu za vykonanou práci a příplatek za přesčas ve výši nejméně 25 % průměrného výdělku, pokud se nedohodnou na náhradním volnu.

Pracovní pohotovost

- Doba, v níž je **zaměstnanec mimo pracoviště připraven k případnému výkonu práce**, nad rámec rozvrhu pracovních směn. Rozsah pracovní pohotovosti není omezen.
- Za dobu pracovní pohotovosti přísluší zaměstnanci odměna.
- Za výkon práce v době pracovní pohotovosti přísluší zaměstnanci mzda nebo plat; odměna podle § 140 za tuto dobu nepřisluší.
- Výkon práce v době pracovní pohotovosti nad stanovenou týdenní pracovní dobu je prací přesčas.

10.10 Odpovědnost za škodu

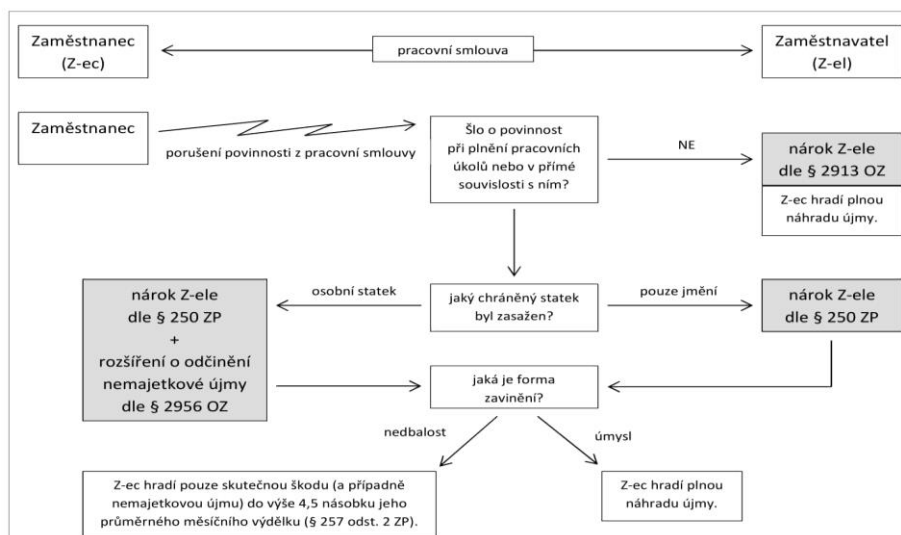
Právní povinnost zaměstnance nebo zaměstnavatele nahradit škodu, kterou způsobili.

Odpovědnost zaměstnance

- Zaměstnanec odpovídá za škodu způsobenou porušením povinností vyplývajících z pracovního poměru.
- Maximální výše náhrady škody: 4,5násobek průměrného měsíčního výdělku zaměstnance, pokud nešlo o úmyslnou škodu.
- Plná odpovědnost: Pokud byla škoda způsobena úmyslně, v opilosti nebo ztrátou svěřených věcí (např. pracovních pomůcek).

Odpovědnost zaměstnavatele

- Zaměstnavatel odpovídá za škodu způsobenou zaměstnanci při plnění pracovních úkolů (např. pracovní úraz, nemoc z povolání).
- Zaměstnavatel je povinen zajistit zaměstnanci náhradu ušlé mzdy, bolestného nebo nákladů na léčbu.

10.11 Novely v roce 2025

- 1) **Podpora zaměstnanců na rodičovské dovolené:** Zaměstnanci na rodičovské dovolené mohou nově u zaměstnavatele vykonávat na základě dohody o provedení práce (DPP) či dohody o pracovní činnosti (DPČ) stejný druh práce jako před nástupem na rodičovskou dovolenou. Při návratu z rodičovské dovolené před dosažením 2 let dítěte je zaručen návrat na stejnou pracovní pozici a pracoviště.
- 2) **Změny ve výpovědní lhůtě:** Výpovědní lhůta nově začíná běžet dnem doručení výpovědi, nikoli až od prvního dne následujícího měsíce. V případě porušení pracovní kázně či nesplnění zákonných předpokladů se výpovědní lhůta zkracuje na jeden měsíc.
- 3) **Prodloužení zkušební doby:** U běžných zaměstnanců může být zkušební doba prodloužena až na 4 měsíce, u vedoucích zaměstnanců až na 8 měsíců. Zkušební doba se prodlužuje o dny, kdy zaměstnanec neodpracoval celou směnu z důvodu překážky v práci, čerpání dovolené nebo neomluvené absence.
- 4) **Pracovní doba mladistvých zaměstnanců:** Upravuje se maximální délka směny a týdenní pracovní doba pro mladistvé zaměstnance.
- 5) **Brigády od 14 let:** Lehké práce je umožněno konat také mladistvým od 14 let v době letních prázdnin. U mladistvého zaměstnance pod 15 let nebo u mladistvého zaměstnance, který neukončil povinnou školní docházku, nesmí délka směny v jednotlivých dnech překročit 7 hodin a délka týdenní pracovní doby nesmí překročit 35 hodin týdně.

11. KAPITOLA

Pracovní právo II: Změna a skončení pracovního poměru, překážky na straně zaměstnance.

Klíčové pojmy

pracovní cesta dočasné přidělení těhotná zaměstnankyně	pracovní úraz prostož Dohoda	pracovní neschopnost výpověď smrt zaměstnance	překážky v práci odstupné mateřská dovolená
--	------------------------------------	---	---

Osnova výkladu

- 11.1 Změna pracovního poměru
- 11.2 Skončení pracovního poměru
- 11.3 Překážky na straně zaměstnance

11.1 Změna pracovního poměru

Pracovní poměr se může v době jeho trvání změnit:

- změna v subjektu pracovněprávního vztahu (změnit se může pouze zaměstnavatel)
- změna v obsahu pracovněprávního vztahu (místo či druh práce)

11.1.1 Změna místa výkonu práce

Zaměstnavatel může změnit místo výkonu práce u zaměstnance s jeho souhlasem, a to k:

- pracovní cestě,
- přeložení do jiného místa výkonu práce nebo
- dočasnému přidělení.

Pracovní cestou se rozumí časově omezené vyslání zaměstnance zaměstnavatelem k výkonu práce mimo sjednané místo výkonu práce.

Přeložením do jiného místa výkonu práce se rozumí přeložení zaměstnance k trvalému výkonu práce na jiné místo, které bylo sjednáno v pracovní smlouvě.²²

Dočasným přidělením se rozumí přidělení zaměstnance k jinému zaměstnavateli k výkonu práce.

11.1.2 Změna sjednaného druhu práce

Při této změně pracovního poměru mohou nastat 4 situace:

- zaměstnavatel obligatorně převádí zaměstnance na jinou práci, a to i bez jeho souhlasu,
- zaměstnavatel fakultativně převádí zaměstnance na jinou práci, a to i bez jeho souhlasu,
- zaměstnavatel fakultativně převádí zaměstnance na jinou práci pouze s jeho souhlasem,
- zaměstnavatel fakultativně převádí zaměstnance na jinou práci na jeho žádost.

A. Zaměstnavatel obligatorně převádí zaměstnance na jinou práci, a to i bez jeho souhlasu, jestliže:

- pozbyl-li zaměstnanec vzhledem ke svému zdravotnímu stavu podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovně lékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného správního orgánu, který lékařský posudek přezkoumává, dlouhodobě způsobilosti konat dále dosavadní práci.
- nesmí-li podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovně lékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného správního orgánu, který lékařský posudek přezkoumává, dále konat dosavadní práci pro pracovní úraz, onemocnění nemocí z povolání nebo pro ohrožení touto nemocí, anebo dosáhl-li na pracovišti určeném rozhodnutím příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví nejvyšší přípustné expozice (u horníků),
- koná-li těhotná zaměstnankyně, zaměstnankyně, která kojí, nebo zaměstnankyně – matka do konce devátého měsíce po porodu práci, kterou nesmějí být tyto zaměstnankyně zaměstnávány nebo která podle lékařského posudku ohrožuje její těhotenství nebo mateřství,
- jestliže to je nutné podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovně lékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví v zájmu ochrany zdraví jiných fyzických osob před infekčním onemocněním,
- jestliže je toho třeba podle pravomocného rozhodnutí soudu nebo správního úřadu, jiného státního orgánu nebo orgánu územního samosprávného celku,

²² Prakticky nemá význam, neboť jednodušším způsobem je změna místa výkonu práce na základě dohody.

- f) je-li zaměstnanec pracující v noci na základě lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovně lékařských služeb uznán nezpůsobilým pro noční práci,
- g) požádá-li o to těhotná zaměstnankyně, zaměstnankyně, která kojí, nebo zaměstnankyně-matka do konce devátého měsíce po porodu, která pracuje v noci.

B. Zaměstnavatel fakultativně převádí zaměstnance na jinou práci, a to i bez jeho souhlasu, jestliže:

- a) dal-li zaměstnanci výpověď z důvodů neuspokojivých pracovních výsledků,
- b) dal-li zaměstnanci výpověď z důvodů, pro které by s ním zaměstnavatel mohl okamžitě zrušit pracovní poměr [viz § 52 písm. g) ZP],
- c) bylo-li proti zaměstnanci zahájeno trestní řízení pro podezření z úmyslné trestné činnosti spáchané při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním ke škodě na majetku zaměstnavatele, a to na dobu do pravomocného skončení trestního řízení,
- d) pozbyl-li zaměstnanec dočasně předpoklady stanovené zvláštními právními předpisy pro výkon sjednané práce, avšak v tomto případě nejdéle celkem na 30 pracovních dnů v kalendářním roce,
- e) to je třeba k odvrácení mimořádné události, živelní události nebo jiné hrozící nehody nebo k zmírnění jejich bezprostředních následků, a to na nezbytně nutnou dobu.

C. Zaměstnavatel fakultativně převádí zaměstnance na jinou práci pouze s jeho souhlasem

Nemůže-li zaměstnanec konat práci pro prostoj nebo pro přerušení práce způsobené nepříznivými povětrnostními vlivy, může ho zaměstnavatel převést na jinou práci, než byla sjednána v pracovní smlouvě, jen v případě, že zaměstnanec s převedením souhlasí.

Prostoj – přechodná závada způsobena poruchou na strojním zařízení, kterou nezavinil, v dodávce surovin nebo pohonné síly, chybnými pracovními podklady nebo jinými provozními příčinami.

D. O převedení na jinou práci může zaměstnanec zažádat sám (viz § 45 ZP)

11.2 Skončení pracovního poměru

Ke skončení pracovního poměru dochází na základě: právního jednání či právní události (je-li to ve vůli subjektů pracovněprávního vztahu či nikoli).

Právní jednání, která vedou ke skončení pracovního poměru, jsou:

- a) dohoda,
- b) výpověď (ze strany zaměstnance či zaměstnavatele),
- c) zrušení pracovního poměru ve zkušební době (ze strany zaměstnance či zaměstnavatele),
- d) okamžitě zrušení pracovního poměru (ze strany zaměstnance či zaměstnavatele).

Právní události, které vedou ke skončení pracovního poměru, jsou:

- a) čas (byl-li pracovní poměr sjednán na dobu určitou),
- b) smrt (zaměstnance či zaměstnavatele fyzické osoby, jestliže se v živnosti již nepokračuje),
- c) soudní rozhodnutí (př. trest zákazu pobytu).

11.2.1 Dohoda

Dohoda je jediným dvoustranným právním jednáním v rámci skončení pracovního poměru. Jedná se o optimální způsob řešení, který vyžaduje ke své platnosti písemnou formu. Poruší-li se tato forma je takovéto jednání relativně neplatné (neplatnosti se lze dovolat u soudu). Podstatné je uvést v dohodě den skončení pracovního poměru.

11.2.2 Výpověď

Výpověď je jednostranným právním jednáním zaměstnance či zaměstnavatele, jímž po uplynutí výpovědní doby končí pracovní poměr. Výpověď musí být písemná, jinak se k ní nepřihlíží (jako by nebyla vůbec dána). Výpovědní doba musí být stejná pro zaměstnavatele i zaměstnance a činí nejméně 2 měsíce.

Zaměstnanec může dát zaměstnavateli výpověď z jakéhokoli důvodu, resp. bez udání důvodu, zatímco zaměstnavatel může dát zaměstnanci výpověď jen z důvodu výslovně uvedených v zákoně (§ 52 ZP).

Zaměstnavatel může dát zaměstnanci výpověď z (e):

- organizačních důvodů,
- zdravotních důvodů,
- důvodů spočívajících v osobě zaměstnance a
- d) důvodu porušení povinností stanovených v režimu dočasné pracovní neschopnosti.

Organizační důvody

- ✓ ruší-li se zaměstnavatel nebo jeho část,

- ✓ přemístí-je-li se zaměstnavatel nebo jeho část,
- ✓ stane-li se zaměstnanec nadbytečným vzhledem k rozhodnutí zaměstnavatele nebo příslušného orgánu o změně jeho úkolů, technického vybavení, o snížení stavu zaměstnanců za účelem zvýšení efektivity práce nebo o jiných organizačních změnách.

Zdravotní důvody

- ✓ nesmí-li zaměstnanec podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnělékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného správního orgánu, který lékařský posudek přezkoumává, dále konat dosavadní práci pro pracovní úraz, onemocnění nemocí z povolání nebo pro ohrožení touto nemocí, anebo dosáhl-li na pracovišti určeném rozhodnutím příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví nejvyšší přípustné expozice,
- ✓ pozbyl-li zaměstnanec vzhledem ke svému zdravotnímu stavu podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnělékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného správního orgánu, který lékařský posudek přezkoumává, dlouhodobě zdravotní způsobilost.

Důvody spočívající v osobě zaměstnance

- ✓ nesplňuje-li zaměstnanec předpoklady stanovené právními předpisy pro výkon sjednané práce nebo nesplňuje-li bez zavinění zaměstnavatele požadavky pro řádný výkon této práce; spočívá-li nesplňování těchto požadavků v neuspokojivých pracovních výsledcích, je možné zaměstnanci z tohoto důvodu dát výpověď, jen jestliže byl zaměstnavatelem v době posledních **12 měsíců písemně vyzván k jejich odstranění a zaměstnanec je v přiměřené době neodstranil**,
- ✓ jsou-li u zaměstnance dány důvody, pro které by s ním zaměstnavatel mohl okamžitě zrušit pracovní poměr, nebo pro závažné porušení povinností vyplývající z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci; pro soustavné méně závažné porušování povinností vyplývajících z právních předpisů vztahujících se k vykonávané práci je možné dát zaměstnanci výpověď, jestliže byl v době posledních 6 měsíců v souvislosti s porušením povinností vyplývajících z právních předpisů vztahujících se k vykonávané práci písemně upozorněn na možnost výpovědi,
- ✓ poruší-li zaměstnanec zvláště hrubým způsobem jinou povinnost zaměstnance (poruší-li stanovené vycházky apod. podle zákona o nemocenském pojištění).

11.2.3 Zrušení pracovního poměru ve zkušební době

Jednostranné právní jednání, kterým se ukončuje pracovní poměr z jakéhokoliv důvodu, není potřeba souhlasu druhé strany pracovněprávního vztahu a pracovní poměr je ukončen dnem, který je uveden ve zrušovací právní jednání.

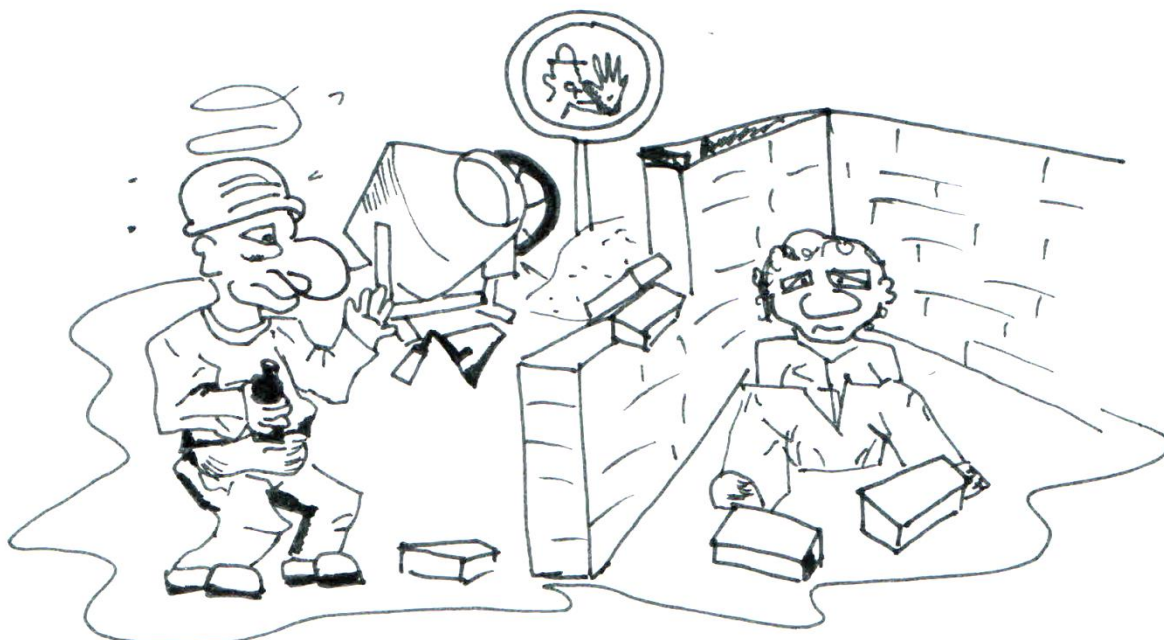
11.2.4 Okamžité zrušení pracovního poměru

Jednostranné právní jednání, na základě kterého pracovní poměr končí doručením tohoto právního jednání.

Zaměstnavatel může výjimečně pracovní poměr okamžitě zrušit jen tehdy:

- byl-li zaměstnanec pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na dobu delší než 1 rok, nebo byl-li pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin spáchaný při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na dobu nejméně 6 měsíců,
- porušil-li zaměstnanec povinnost vyplývající z právních předpisů vztahujících se k jím vykonávané práci zvláště hrubým způsobem.

Zaměstnavatel nesmí okamžitě zrušit pracovní poměr s těhotnou zaměstnankyní, zaměstnankyní na mateřské dovolené, zaměstnancem nebo zaměstnankyní, kteří čerpají rodičovskou dovolenou.

Zaměstnanec může pracovní poměr okamžitě zrušit jen, jestliže:

- a) podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnělékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného správního orgánu, který lékařský posudek přezkoumává, nemůže dále konat práci bez vážného ohrožení svého zdraví a zaměstnavatel mu neumožnil v době 15 dnů ode dne předložení tohoto posudku výkon jiné pro něho vhodné práce,
 - b) zaměstnavatel mu nevyplatil mzdu nebo plat nebo náhradu mzdy nebo platu anebo jakoukoli jejich část do 15 dnů po uplynutí období splatnosti (§ 141 odst. 1 ZP).
- Mzda nebo plat jsou splatné po vykonání práce, a to nejpozději v kalendářním měsíci následujícím po měsíci, ve kterém vzniklo zaměstnanci právo na mzdu nebo plat nebo některou jejich složku.

K hromadnému propuštění viz § 62 a násl. ZP.

K odstupnému viz § 67 a násl. ZP.

11.3 Překážky na straně zaměstnance

Překážkou v práci se rozumí dočasná nepřítomnost zaměstnance na výkonu závislé práce, a to z důvodů:

- a) osobní překážky
- b) překážky z důvodu obecného zájmu

11.3.1 Důležité osobní překážky

- a) dočasná pracovní neschopnost (nemoc, úraz),
- b) karanténa nařízena podle zákona o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů,
- c) mateřská nebo rodičovská dovolená,
- d) ošetřování dítěte mladšího 10 let nebo jiného člena domácnosti podle zákona o nemocenském pojištění,
- e) situace, kdy se fyzická osoba, která o dítě jinak pečuje, podrobila vyšetření nebo ošetření u poskytovatele zdravotních služeb, které nebylo možno zabezpečit mimo pracovní dobu zaměstnance, a proto nemůže o dítě pečovat.

Dočasná pracovní neschopnost

- Zaměstnanec musí být uznán dočasně práce neschopným.
- V rámci dočasné pracovní neschopnosti náleží zaměstnanci volno a náhrada mzdy ve výši 60 %, a to od 1. dne do 14. dne trvání pracovní neschopnosti.
- Od 15. dne pracovní neschopnosti zaměstnanci náleží dávka z nemocenského pojištění.

Mateřská dovolená

- V souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě přísluší zaměstnankyni mateřská dovolená po dobu 28 týdnů; porodila-li zároveň 2 nebo více dětí, přísluší jí mateřská dovolená po dobu 37 týdnů.
- Mateřskou dovolenou zaměstnankyně nastupuje zpravidla od počátku šestého týdne před očekávaným dnem porodu, nejdříve však od počátku osmého týdne před tímto dnem.
- Jestliže se dítě narodilo mrtvé, přísluší zaměstnankyni mateřská dovolená po dobu 14 týdnů.
- Po dobu trvání mateřské doby náleží zaměstnankyni tzv. peněžitá pomoc v mateřství (mateřská).
- Nárok na peněžitou pomoc v mateřství má matka, která byla nemocensky pojištěna minimálně 270 dnů v posledních dvou letech před nástupem na tuto dávku

Rodičovská dovolená

- K prohloubení péče o dítě je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost rodičovskou dovolenou.
- Rodičovská dovolená přísluší matce dítěte po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne věku 3 let.
- Rodičovský příspěvek činí částku 350 000,- Kč.

11.3.2 Překážky v práci z důvodu obecného zájmu

- a) Výkonu veřejných funkcí (přisedící u soudu).
- b) Výkon občanských povinností a jiných úkonů v obecném zájmu (výslech svědka, znalece; první pomoc).

Náhrada mzdy nebo platu od zaměstnavatele v těchto případech zpravidla nepřísluší.

12. KAPITOLA

Správní právo obecná část: Územní samospráva. Obecní a krajské zřízení, orgány, samostatná a přenesená působnost obce a kraje.

Klíčové pojmy

správní právo
veřejná správa
státní správa

samospráva
nařízení
statutární předpisy

orgány obce
zastupitelstvo obce
rada obce

hejtman
samostatná působnost
přenesená působnost

Osnova výkladu

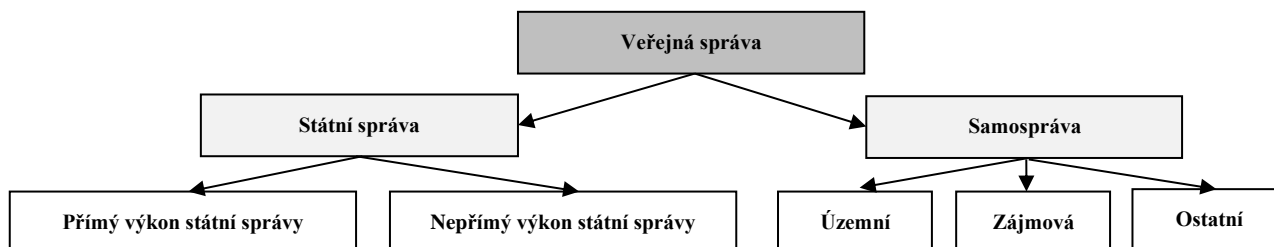
- 12.1 Správní právo – pojmy
- 12.2 Základy administrativního členění ČR
- 12.3 Obecní zřízení
- 12.4 Orgány obce
- 12.5 Druhy obcí
- 12.6 Úkoly obcí v samostatné a přenesené působnosti
- 12.7 Kraj – obecné otázky
- 12.8 Působnost a orgány kraje
- 12.9 Konkrétní záležitosti kraje

12.1 Správní právo – pojmy

- **Správní právo** můžeme definovat jako soubor právních norem, které upravují organizaci, činnost a procesní postupy orgánů veřejné správy, jakož i chování osob při jejím výkonu.
- **Veřejnou správu:** „je správa vykonávaná ve veřejném zájmu (všeobecné prospěšné zájmy) a správou veřejných záležitostí. Pod pojmem veřejná správa rozumíme obstarávání, řízení, organizování a kontrolu veřejných záležitostí, jako i plnění úkolů ve veřejném zájmu.“²³
- **Státní správa** je odvětvím veřejné správy, ve kterém hraje hlavní roli stát. Stát může vykonávat státní správu přímo nebo prostřednictvím jiných subjektů (např. rada obce či kraje).
- **Samosprávou se rozumí:** „Ústavou a zákony stanovený okruh úkolů veřejné správy, jejichž vykonávání vlastním jménem je svěřeno samosprávné korporaci odlišné od státu. Nositel samosprávy není při jejím výkonu podřízen orgánům státní správy, státu přísluší především pouze právní dozor nad jednáním samostatných korporací.“²⁴

Samosprávu můžeme dělit na:

- A. Územní** – správa části veřejných věcí na územní úrovni – v tzv. samostatné působnosti = veřejnoprávními korporacemi územního typu – obce, kraje, hl. m. Praha.
- B. Zájmová** – správa části veřejných věcí souvisejících s výkonem určitého povolání = stavovské profesní komory, personální.
- C. Ostatní** – správa části veřejných věcí souvisejících s výkonem určité specifické činnosti, např. akademická samospráva.

12.2 Základy administrativního členění ČR

Od roku 2001 (vznik krajské samosprávy), resp. od 2003 (zrušení okresů)²⁵ má Česká republika nové administrativní členění (samosprávné). Před rokem 2001 na území České republiky fungovalo tzv. správní členění (8 krajů vč. hl. m. Prahy; např. *Severomoravský kraj* nebo *Východočeský kraj*; toto členění republiky do současnosti respektuje místní působnost soudů).

²³ Horzinková, E., Fiala, Z.: *Správní právo hmotné. Obecná část*. Praha: Leges, 2010, s. 10.

²⁴ Kopecký, M. *Právní postavení obcí. Základy obecního práva*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 92.

²⁵ I po formálním zrušení okresů se toto členění nadále v některých oblastech využívá. Kromě místní působnosti soudů respektují toto územní členění i další úřady. Dohromady známe 76 okresů.

V současné době se Česká republika člení na 14 vyšších územně samosprávných celků,²⁶ cca 6.250 obcí a dále na několik vojenských újezdů.

12.3 Obecní zřízení

Vraťme se k územní samosprávě, ve které vykonávají veřejnou správu (samosprávu i státní správu) orgány obcí nebo krajů.

- ✓ Základním územně samosprávným celkem je obec (město, statutární město).
- ✓ Vyšším územně samosprávným celkem je kraj.

Platí bez výjimky, že každá obec je vždy součástí kraje. Zákonné prameny obecního a krajského zřízení jsou:

- a) zákon č. 128/2000 Sb., o obcích
- b) zákon č. 129/2000 Sb., o krajích
- c) zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze

Obec je územní celek, který je společenstvím občanů a který má právo spravovat si určité záležitosti sám. Jedná se o veřejnoprávní korporaci, která jedná svým jménem a na vlastní odpovědnost. Kraj bychom mohli definovat obdobně, nicméně se jedná o vyšší územně samosprávný celek.

12.4 Orgány obce

Pro účely výkonu správy věcí veřejných má obec následující orgány:

- starosta (primátor ve statutárním městě)
- zastupitelstvo obce (zastupitelstvo města, zastupitelstvo statutárního města)
- rada obce (rada města, rada statutárního města)
- obecní úřad (městský úřad, magistrát statutárního města)
- zvláštní orgány

12.4.1 Starosta

V čele každé obce stojí starosta (resp. primátor ve statutárních městech), který je volen zastupitelstvem. Starosta disponuje následujícími pravomocemi:

- zastupuje obec na venek
- se souhlasem ředitele krajského úřadu jmenuje a odvolává tajemníka obce
- podepisuje právní předpisy vydané obcí
- je obecním zaměstnavatelem

12.4.2 Zastupitelstvo obce

Zastupitelstvo obce je orgánem, který je volen lidmi. Volby probíhají podle zásady poměrného zastoupení, metodou volebního dělitele a tzv. panašováním. Volební období členů zastupitelstva obce je čtyřleté. Počet členů zastupitelstva se odvíjí od počtu obyvatel obce. Zastupitelstvo obce vykonává samostatnou působnost obce, přičemž v rámci této působnosti vydává obecně závazné vyhlášky. Jestliže v obci není zřízena rada, vykonává zastupitelstvo i přenesenou působnost. Pravomoci zastupitelstva:

- schvaluje program rozvoje obce
- rozhoduje o založení či zrušení právnických osob (příspěvkové organizace, organizační složky, ústavy apod.)
- vyhlašuje místní referendum
- zřizuje nebo zrušuje obecní policii
- volí a odvolává starostu obce, místostarosty a členy rady obce
- zřizuje výbory (poradní nebo pomocné orgány – např. finanční výbor)
- schvaluje rozpočet obce

12.4.3 Rada obce

Rada obce je výkonným orgánem obce. Radu obce tvoří starosta, místostarostové a další členové (5-11) – jejich počet je vždy lichý. Rada obce v rámci své samostatné působnosti ukládá např. pokuty (pokud to nesvěří odborům). V rámci přenesené působnosti vydává obecně závazná nařízení. Pravomoci rady:

- zabezpečení hospodaření obce
- rozděluje pravomoci v obecním úřadu
- zřizuje odbory a komise
- projednává návrhy členů zastupitelstva obce
- kontroluje plnění úkolů obecního úřadu

²⁶ Zlínský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Jihomoravský kraj, Kraj Vysočina, Pardubický kraj, Královéhradecký kraj, Liberecký kraj, Ústecký kraj, Karlovarský kraj, Plzeňský kraj, Jihočeský kraj, Středočeský kraj a Praha.

12.4.4 Obecní úřad

Obecní úřad (městský úřad, magistrát statutárního města) je orgán, který je tvořen starostou, jež stojí v jeho čele, místostarosty, tajemníkem a zaměstnanci. Hlavním úkolem obecního úřadu je zabezpečovat výkon přenesené a samostatné působnosti. Obecní úřad pomáhá komisím a výborům v jejich činnosti. Obecní úřad může být tvořen i jednotlivými odbory a v rámci odborů mohou být zřízeny jejich oddělení. Z hlediska výkonu přenesené působnosti rozlišujeme obce podle stupňů:

- **Obec 1. stupně** – vykonává působnost v rámci svého správního obvodu a disponuje nejméně oprávněními (velmi malé obce).
- **Obec 2. stupně** – obec s pověřeným obecním úřadem – vykonávají správu i pro další obce (stavební úřad, matriční úřad).
- **Obec 3. stupně** – obecní úřad obce s rozšířenou působností – vykonávají správu pro další obce (evidence motorových vozidel, živnostenské oprávnění, řidičské a technické průkazy, matriky, stavební úřady, komunální odpad, ochrana životního prostředí apod.).

Z toho vyplývá, že každá obec 2. stupně je zároveň obcí 1. stupně, resp. každá obec 3. stupně je také obec 1. a 2. stupně.

12.4.5 Zvláštní orgány

Zvláštní orgány obce zřizuje starosta pro výkon přenesené působnosti. Mezi zvláštní orgány obce patří:

- krizový štáb, povodňový štáb, bezpečnostní rada, přestupková komise

Zvláštní orgány obce zpravidla dočasný charakter a je možné zřídit i jiný než výše jmenovaný orgán.

12.5 Druhy obcí

Základní členění obcí

- **Obec** – zpravidla méně než 3.000 obyvatel.
- **Městys** – obec, o které tak na návrh obce stanoví předseda PS nebo obec, která byla městysem ke dni účinnosti zákona o obcích.
- **Město** – obec s více než 3.000 obyvateli – na návrh obce stanoví předseda PS nebo obec, která byla městem ke dni účinnosti zákona o obcích.

Podrobnější členění města

a) **Základní město:**

- nejsou statutárním městem
- orgány: zastupitelstvo, rada, starosta, městský úřad, zvláštní orgány

b) **Statutární město:**

- např. Brno, Olomouc, Ostrava, Přerov, Zlín, ČB, Plzeň, KV, ÚnL, HK, Liberec, Jihlava, Pardubice
- vztahuje se na ně úprava obecního zřízení, ale mají svá specifika
- formou obecně závazné vyhlášky vydávají statut, kterým upravují vnitřní organizaci
- orgány: zastupitelstvo, rada, primátor, magistrát, zvláštní orgány
- na základě rozhodnutí statutárního města může být územně členěné na městské obvody nebo městské části:
 - ✓ jsou organizační jednotkou statutárního města, jednají za statutární město, nemohou vydávat obecně závazné vyhlášky či nařízení
 - ✓ mají vlastní samosprávné orgány: zastupitelstvo, rada, starosta, úřad, zvláštní orgány

c) **Hl. m. Praha:**

- zvláštní právní úprava v samostatném zákoně (zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praha)
- je obcí, ale má postavení obce i kraje
- člení se na městské části

12.6 Úkoly obcí v samostatné a přenesené působnosti

Jak už bylo výše řečeno, obec vykonává svou samostatnou působnost jako výkon samosprávy (určité záležitosti si spravuje sama). Tyto pravomoci nemají podzákoný charakter, jedná se o autonomii vůle obce (zda např. zavede poplatky za psa nebo zřídí obecní policii). Výkon samosprávy podléhá pouze státnímu dozoru (dozor Ministerstvem vnitra, případně Ústavním soudem). Obec vykonává také přenesenou působnost, a to v případě, kdy jí stát svěří pravomoc rozhodovat ve věcech státní správy (výkon přenesené působnosti musí být na základě zákona a v jeho mezích).

A. Pravomoci v rámci výkonu samostatné působnosti:

- vydává obecně závazné vyhlášky.
- správa vlastního majetku
- správa vlastního rozpočtu
- zřizování právnických osob, organizačních jednotek apod.
- zřízení a zrušení obecní policie (městské)
- vydávání obecně závazných vyhlášek
- vyhlášení místního referenda
- udělování čestného občanství

- stanovení místních poplatků dle zákona o místních poplatcích

B. Pravomoci v rámci výkonu přenesené působnosti:

- vydávání nařízení
- vedení matriky (evidence obyvatel)
- vydávání občanských průkazů a cestovních dokladů (rozšířená působnost)
- stavební úřad
- evidence motorových vozidel
- správa místních poplatků (řízení)

12.7 Kraj – obecné otázky

Ústavní základy

- Územní samosprávné společenství občanů
- Kraj může mít vlastní majetek a hospodařit s ním dle vlastního rozpočtu, vystupuje svým jménem v právních vztazích, nese z nich odpovědnost, má právní subjektivitu
- Zásah státu do samosprávy krajů je možný jen z důvodu ochrany zákona a způsobem stanoveným zákonem

Postavení kraje:

- Jedná se o vyšší územní samosprávný celek, který je spolu s obcí nositelem územní samosprávy
- **Definice:** Veřejnoprávní korporace územního typu, odlišná od státu, která si své záležitosti spravuje v samostatné působnosti svěřené Ústavou a vymezené zákonem.
- Demokratická forma spravování záležitostí místních, regionálních
- **Hlavním posláním (stejně jako obec):**
 - pečovat o všestranný rozvoj svého území
 - pečovat o potřeby svých občanů
 - při plnění svých úkolů zároveň chránit též veřejný zájem
- **Základ kraje:**
 - územní: tvořen územím obcí – jejich hranicemi, které jsou sdruženy do příslušného obvodu kraje.
 - personální: občanství občanů kraje odvozeno od občanství obcí, oprávnění podílet se na správě záležitostí kraje má občan kraje / vlastník nemovitosti / cizinec s trvalým pobytem na území obce dle mezinárodních smluv.
 - ekonomický: právo vlastnit majetek, hospodaření dle vlastního rozpočtu, na výkon státní správy přispívá stát, může poskytovat dotace i na samosprávu.

12.8 Působnost a orgány kraje

Rozsah samostatné působnosti je stanoven v § 84 zákona o krajích (vykonává jí zastupitelstvo kraje). Pravomoci:

- předkládání návrhů zákonů Poslanecké sněmovně,
- předkládat Ústavnímu soudu návrhy na zrušení právních předpisů,
- vydávat obecně závazné vyhlášky kraje,
- rozhodovat o založení právnických osob,
- volit a odvolávat hejtmana (náměstky) a další členy rady nebo
- schvalovat rozpočet a závěrečný účet kraje.

A. Zastupitelstvo kraje

Spravuje kraj a rozhoduje především v samostatné působnosti, ve věcech kompetence jen tehdy, stanoví-li tak zákon. Zastupitelstvo je složeno ze 45-65 členů, kteří jsou voleni na 4 roky podle systému poměrného zastoupení. Vydává obecně závazné vyhlášky kraje.

B. Rada kraje

Výkonný orgán kraje. Radu tvoří hejtman (náměstci hejtmani) a další členové. Rada má 9-11 členů. Vydává obecně závazná nařízení kraje. Radě kraje je vyhrazeno např. zřizovat a zrušovat komise rady kraje a jmenovat a odvolávat jejich předsedy a členy, přezkoumávat opatření přijatá krajským úřadem v samostatné působnosti, vyřizovat návrhy, připomínky a podněty obcí a právnických osob z územního obvodu kraje, stanovit pravidla pro přijímání a vyřizování petic a stížností a vydávat nařízení kraje v přenesené působnosti.

- Rada si obdobně jako rada obce zřizuje komise jako iniciativní a poradní orgány (nelze jim však svěřit výkon přenesené působnosti, proto se za orgány kraje nepovažují).

C. Hejtman kraje

- Hejtman kraje je volen zastupitelstvem kraje a je součástí rady kraje.
- Zastupuje kraj navenek.
- Podepisuje právní předpisy kraje, po předchozím souhlasu ministra vnitra jmenuje a odvolává ředitele krajského úřadu, na základě zmocnění v zákoně zřizuje pro výkon přenesené působnosti zvláštní orgány, pozastavuje usnesení rady (má-li za to,

že je usnesení nesprávné), vykonává další úkoly v samostatné působnosti, pokud jsou mu svěřeny zastupitelstvem kraje, radou kraje nebo tak stanoví zákon.

D. Krajský úřad

- Krajský úřad se skládá z ředitele a zaměstnanců kraje, člení se na odbory a oddělení.
- Plní úkoly v samostatné působnosti uložené mu zastupitelstvem kraje a radou kraje a napomáhá činnosti výborů a komisí rady kraje.
- Obsáhlejší však bude jeho činnost v přenesené působnosti, a to včetně přezkoumávání rozhodnutí orgánů obcí ve správním řízení.
- V čele krajského úřadu stojí ředitel, který odpovídá za plnění úkolů svěřených krajskému úřadu v samostatné i přenesené působnosti hejtmanovi.
- Zajišťuje úkoly v přenesené působnosti kraje, plní úkoly v samostatné působnosti, řídí a kontroluje činnosti právnických osob zřízených krajem, podává Ústavnímu soudu návrhy na zrušení nařízení obcí a je oprávněn předkládat radě návrhy na vydání nařízení kraje.

E. Zvláštní orgány

Zvláštní orgány zřizuje hejtman pro výkon v přenesené působnosti, pokud tak stanoví zákon (např. povodňová komise).

12.9 Konkrétní záležitosti kraje

Kraj má působnost v následujících záležitostech:

- Poskytování informací, organizování integrovaného záchranného systému na území kraje, státoobčanská řízení (žádosti o udělení státního občanství, žádosti o osvědčení státního občanství), volební agendy, matriky, vidimace, legalizace, evidence obyvatel, občanské průkazy, cestovní doklady, registrace zájmových sdružení právnických osob a dobrovolných svazků obcí
- Dozor nad výkonem přenesené působnosti obcí, přezkoumávání rozhodnutí ve věcech přestupků a jiných správních deliktů, poskytování metodické pomoci obcím,
- Státní správa na úseku pohřebnictví, veřejných sbírek, ochrany přírody a krajiny, ochrany evropsky významných lokalit, na úseku obchodování s ohroženými druhy, posuzování vlivu na životní prostředí, státní správa na úseku odpadů,
- Státní správa lesů, myslivosti, uvádění reprodukčního materiálu do oběhu, rybářství, vodovodů a kanalizací, vodního hospodářství, státní správa na úseku zemědělství, státní správa na úseku územního plánování a stavebního řádu, památkové péče, státní správa na úseku státního odborného dozoru v dopravě,
- Státní správa na úseku školství (dlouhodobý záměr, výroční zpráva, školský rejstřík, přezkoumávání rozhodnutí ředitelů škol a školských zařízení, např. o přijetí ke vzdělávání v mateřské škole, střední škole, o stanoveném ošetřovném, přezkoumávání maturit, závěrečných zkoušek, absolutorií, stanovení jiného způsobu plnění povinné školní docházky, stanovování krajských normativů, nostrifikace, ...),
- Státní správa na úseku sociálních věcí (dávky státní sociální podpory, dávky sociální péče, příspěvku na péči, sociálně-právní ochrany dětí, náhradní rodinné výchovy), rozhodování o návrzích.

13. KAPITOLA

Správní právo trestní: Pojem přestupku, sankce a způsoby řízení v přestupkovém právu.

Klíčové pojmy

přičitatelnost jednání

pokus přestupku

pojem přestupek

znaky přestupku

odpovědnost za přestupek

Nepřičetnost

zavinění

tresty

ochranná opatření

pokuta

zákaz pobytu

příkaz na místě

Osnova výkladu

13.1 Prameny přestupkového práva

13.2 Pojem přestupku, věk a nepřičetnost

13.3 Skutková podstata přestupku

13.4 Sankce a ochranná opatření

13.5 Řízení o přestupcích

13.6 Příkazní řízení

13.1 Prameny přestupkového práva

K 1. 7. 2017 došlo k významné rekodifikaci přestupkového práva, neboť tento den nabyl účinnosti zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (dále jen „zákon o přestupcích“), a zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích. Došlo tak ke zrušení zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, který byl na našem území účinný 27 let. Hlavním účelem přijetí zcela nového přestupkového práva byla snaha o sjednocení hmotněprávní i procesněprávní úpravy dosavadních správních deliktů.

Zákon o přestupcích je rozdělen na 4 části:

- Část první – Obecná ustanovení (§ 1-4)
- Část druhá – Základy odpovědnosti za přestupek (§ 5-59)
- Část třetí – Řízení o přestupcích (§ 60-102)
- Část čtvrtá – Společná, přechodná a závěrečná ustanovení (§ 103-114)

Pokud jde o odpovědnost za přestupek z hlediska časového, tak na přestupky a dosavadní jiné správní delikty, s výjimkou disciplinárních deliktů, se ode dne nabytí účinnosti zákona o přestupcích hledí jako na přestupky podle tohoto zákona. Odpovědnost za přestupky a dosavadní jiné správní delikty, s výjimkou disciplinárních deliktů, se posoudí podle dosavadních zákonů, pokud k jednání zakládajícímu odpovědnost došlo před 1. 7. 2017. Podle zákona o přestupcích se posoudí jen tehdy, jestliže to je pro pachatele příznivější.

13.2 Pojem přestupku, věk a nepřičetnost

13.2.1 Pojem přestupku

Přestupkem je společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin. Přestupku se může dopustit jak fyzická osoba, tak i právnická osoba (v případě zániku právnické osoby přechází odpovědnost za přestupek na jejího právního nástupce; v případě smrti podnikající fyzické osoby přechází odpovědnost za přestupek na osobu, která pokračuje v její podnikatelské činnosti).

Znaky přestupku:

- Obecné znaky (věk a přičetnost)
- Znaky skutkové podstaty přestupku (objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka)
- Protiprávnost – rozpor s právní normou v rámci celého právního řádu
- Společenská škodlivost (musí být alespoň malá) – materiální znak

Trestnost pokusu

- Pokus je trestný pouze v případech, ve kterých tak stanovuje zákon.
- Pokus je trestný stejně jako dokonáný přestupek.
- Definice pokusu u fyzické osoby: jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání přestupku a kterého se fyzická osoba dopustila v úmyslu přestupek spáchat, jestliže k dokonání přestupku nedošlo.
- Definice pokusu u právnické osoby nebo podnikající fyzické osoby: jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání přestupku, jestliže k dokonání přestupku nedošlo.

Okolnostmi vylučujícími protiprávnost (k této problematice srov. kapitulu č. 16) jsou krajní nouze, nutná obrana, svolení poškozeného, přípustné riziko, oprávnění použití zbraně a další.

13.2.2 Věk

Za přešupek není odpovědný ten, kdo v době jeho spáchání nedovršil 15. rok svého věku. Odpovědnost za přešupek nastává dnem následujícím po dovršení 15. roku svého věku.

13.2.3 Nepříčetnost

Za přešupek není odpovědný ten, kdo pro duševní poruchu v době jeho spáchání nemohl rozpoznat protiprávnost svého jednání nebo své jednání ovládat.

- složka rozpoznávací
- složka ovládací

Jedná se o toliko nezaviněnou nepříčetnost.

Zaviněná nepříčetnost je trestná (srovnej kapitulu č. 16.6 u trestných činů).

13.2.4 Zánik odpovědnosti za přešupek

Odpovědnost za přešupek zaniká:

- a) uplynutím promlčecí doby,
- b) smrtí fyzické osoby,
- c) zánikem právnické osoby, nemá-li právního nástupce, nebo
- d) vyhlášením amnestie.

Zákon o přešupcích rozlišuje délku promlčecí doby podle závažnosti přešupku. Obecně promlčecí doba činí 1 rok a jde-li o přešupek, za který zákon stanoví sazbu pokuty, jejíž horní hranice je alespoň 100.000 Kč, činí promlčecí doba 3 roky.

- **Okamžik počátku běhu promlčecí doby:** dnem následujícím pod dni spáchání přešupku (přešupek je spáchán v okamžiku, kdy došlo k ukončení jednání, resp. kdy nastal účinek přešupku).
- **Stavění promlčecí doby:** do promlčecí doby se nezapočítává např. doba:
 - po kterou se pro tentýž skutek vedlo trestní řízení.
- **Přerušení promlčecí doby:** promlčecí doba se přerušuje a promlčecí doba počíná běžet znova:
 - oznámením o zahájení řízení o přešupku,
 - vydáním rozhodnutí, jímž je obviněný uznán vinným,
 - vydáním rozhodnutí o schválení dohody o narovnání.
- Byla-li promlčecí doba přerušena, odpovědnost za přešupek zaniká nejpozději 3 roky od jeho spáchání; jde-li o přešupek, za který zákon stanoví sazbu pokuty, jejíž horní hranice je alespoň 100.000 Kč, odpovědnost za přešupek zaniká nejpozději 5 let od jeho spáchání.

13.3 Skutková podstata přešupku

Mezi znaky skutkové podstaty přešupku řadíme (stejně jako u trestného činu):

- Objekt – zájem chráněný zákonem
- Objektivní stránku – jednání, následek a příčinný vztah mezi nimi
- Subjekt – pachatel přešupku
- Subjektivní stránku – zavinění (úmysl a nedbalost)

13.3.1 Objekt přešupku

Objektem se rozumí zájmy (hodnoty), které zákony, v nichž nacházíme skutkové podstaty přešupků, chrání. Skutkové podstaty přešupků nenalezneme jenom v zákonu č. 251/2016 Sb., o některých přešupcích, nýbrž v mnoha dalších (např. zákon na ochranu zvířat proti týrání, celní zákon, lesní zákon, zákon o myslivosti, zákon o užívání státních symbolů ČR, Zákon o rybářství nebo zákon o silničním provozu). Objekt tradičně rozdělujeme na objekt obecný, druhový a individuální.

Objekt obecný (rodový)

Zájmy, které jsou chráněny zákony v tom nejobecnějším smyslu (ochrana základních práv a svobod, ochrana proti jakémukoliv protiprávnímu jednání – výjimkou tvoří závazky z protiprávních jednání a trestné činy).

Objekt druhový (skupinový)

Objektem druhovým rozumíme souhrn určitých podobných rysů přešupků (přešupky proti veřejnému pořádku, přešupky proti majetku, přešupky na úseku podnikání, přešupky proti občanskému soužití, dopravní přešupky, celní přešupky apod.).

Objekt individuální

Objektem individuálním je konkrétní chráněný zájem (tak např. individuálním objektem krádeže je ochrana cizího majetku. Zájem, aby nebyl rušen noční klid, zájem na tom, aby řidiči netelefonovali za jízdy apod.).

13.3.2 Objektivní stránka přestupku

Jednání

Jednání je projev vůle ve vnějším světě. Jednání může spočívat buď v konání (komisivní) nebo v opomenutí (omisivní).

Následek

Následkem se rozumí porušení nebo ohrožení objektu (zájmu, hodnotě, které chrání zákon).

Příčinný vztah (kauzální nexus)

Je vztah mezi jednáním a následkem, který musí být krytý zaviněním, alespoň v hrubých rysech.

Fakultativní znaky objektivní stránky:

- Místo (v lese, v zoologické zahradě)
- Čas (v nočních hodinách)
- Způsob spáchání (nešetrně)
- Účinek (změna na hmotném předmětu útoku)

13.3.3 Subjekt přestupku

Subjektem přestupku se rozumí **fyzická osoba**, která naplnila všechny jeho znaky (obecné znaky, znaky skutkové podstaty, protiprávnost a společenská škodlivost):

- 15 let
- Zvláštní kategorii tvoří mladiství (15-18 let) – přihlíží se k jejím zájmům, mají nižší rozumovou a mravní vyspělost apod.
- Zákon o přestupcích nově zná i pojem účastenství nebo spolupachatelství (viz kapitola č. 15).

V některých případech se vyžaduje, aby pachatel přestupku měl určitou vlastnost, postavení nebo způsobilost (učitel autoškoly, zákonný zástupce dítěte apod.) – podobně jako u trestního práva srov. kapitolu č. 14.7.4.

Vzhledem k tomu, že přestupku se nově může dopustit i právnická osoba, tak **právnická osoba** je pachatelem, jestliže k naplnění znaků přestupku došlo jednáním fyzické osoby, která se za účelem posuzování odpovědnosti právnické osoby za přestupek považuje za osobu, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě a která porušila právní povinnost uloženou právnické osobě, a to při činnosti právnické osoby, v přímé souvislosti s činností právnické osoby nebo ku prospěchu právnické osoby nebo v jejím zájmu (takovou to osobou může být např. statutární orgán, člen statutárního orgánu nebo i zaměstnanec); za porušení právní povinnosti uložené právnické osobě se považuje též porušení právní povinnosti uložené organizační složce nebo jinému útvaru, který je součástí právnické osoby.

13.3.4 Subjektivní stránka přestupku

Subjektivní stránkou přestupku se rozumí vnitřní vztah pachatele k zamýšlenému následku. Zavinění se tradičně člení na úmyslné a nedbalostní. K odpovědnosti za přestupek postačí zavinění z nedbalosti, nestanoví-li zákon výslovně, že je třeba úmyslného zavinění. Výše uvedené se uplatní toliko u fyzických osob, neboť z povahy věci nemůže mít právnická osoba vnitřní vztah k zamýšlenému následku. Tento problém je u právnických osob vyřešen tak, že právnické osobě se přičítá jednání fyzické osoby (viz výše).

Úmysl

Přímý (dolus directus) – chtěl svým jednáním porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem.

Nepřímý (dolus eventualis) – věděl, že svým jednáním může ohrozit zájem chráněný zákonem, a pro případ, že jej poruší nebo ohrozí, byl s tím srozuměn.

Nedbalost

Vědomá (culpa lata) – věděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, ale bez přiměřených důvodů spolehal na to, že tento zájem neporuší nebo neohrozí.

Nevědomá (culpa levis) – nevěděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, ač to vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

13.4 Sankce a ochranná opatření

Za přestupek lze udělit tyto správní tresty:

- a) napomenutí
- b) pokuta
- c) zákaz činnosti (lze uložit tam, kde je to výslovně stanoveno – max. 3 roky, nestanoví-li zákon vyšší dobu)

- d) propadnutí věci nebo náhradní hodnoty
- e) zveřejnění rozhodnutí o přestupku (ve veřejném sdělovacím prostředku na náklady obviněného)

Správní trest lze uložit samostatně nebo spolu s jinými správními tresty; napomenutí nelze uložit spolu s pokutou.

Ukládání sankcí

Při určení druhu sankce a její výměry se přihlíží např. k povaze závažnosti přestupku, k způsobu jeho spáchání a jeho následkům, k okolnostem, za nichž byl spáchán, k míře zavinění, k pohnutkám, k osobě pachatele či k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem.

Druhy ochranných opatření:

- a) omezující opatření
- b) zabránění věci nebo náhradní hodnoty

13.4.1 Pokuta

- ✓ **Pokutu** lze uložit do 1.000 Kč, nestanoví-li zákon vyšší pokutu (pokuta je splatná do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o přestupku).
- ✓ V **příkazním řízení** maximálně do 10.000 Kč (viz kapitola 13.6).

U mladistvých:

Horní hranice pokuty se u mladistvých snižuje na polovinu, přičemž však nesmí být vyšší než 5.000 Kč; to neplatí, je-li mladistvý podnikající fyzickou osobou.

13.4.2 Zákaz činnosti

Zakázat lze činnost, ke které je třeba veřejnoprávního oprávnění nebo kterou pachatel vykonává v pracovním nebo jiném obdobném poměru, došlo-li k přestupku při výkonu této činnosti nebo v přímé souvislosti s ní. Zákaz činnosti lze uložit jen tehdy, je-li to stanoveno zákonem, a nejvýše na dobu tam stanovenou. Není-li doba zákazu činnosti stanovena, lze zákaz činnosti uložit nejdéle na 3 roky. Do doby zákazu činnosti se započítává doba, po kterou pachatel na základě úředního opatření učiněného v souvislosti s projednávaným přestupkem již nesměl tuto činnost vykonávat. Zakázat nelze takovou činnost, jejíž výkon zákon ukládá.

13.4.3 Propadnutí věci a její náhradní hodnoty

Propadnutí věci je druh sankce spočívající v propadnutí movité věci do vlastnictví státu.

Propadnutí věci lze uložit jen, jde-li o věc, která náleží pachateli a:

- a) která byla ke spáchání přestupku užita nebo určena,
- b) kterou pachatel získal přestupkem nebo jako odměnu za něj, nebo
- c) kterou pachatel, byť i jen zčásti, nabyt za věc uvedenou pod písmenem b), pokud hodnota věci uvedené pod písm. b) není ve vztahu k hodnotě nabyté věci zanedbatelná.

Jestliže pachatel věc, která by mohla být prohlášena za propadlou, před uložením propadnutí věci zničí, poškodí, zcizí, zatají, učiní neupotřebitelnou nebo zúžitkuje, nebo jestliže jinak propadnutí takové věci zmaří, může mu být uloženo **propadnutí náhradní hodnoty** až do výše, která odpovídá hodnotě takové věci.

13.4.4 Ochranná opatření – omezující opatření

Omezující opatření spočívá v zákazu navštěvovat určená veřejně přístupná místa nebo místa, kde se konají veřejné sportovní, kulturní nebo jiné společenské akce, popřípadě v povinnosti zdržet se styku s určitou osobou nebo vymezeným okruhem osob nebo v povinnosti podrobit se vhodnému programu pro zvládnutí agrese nebo násilného chování.

13.4.5 Ochranná opatření – zabránění věci

Zabránění věci je ochranné opatření, které lze uložit subsidiárně (tehdy, nejde-li uložit propadnutí věci). Věc se zabírá, jestliže:

- a) do 60 dnů ode dne, kdy přestupek vyšel najevo, se nezjistí skutečnosti odůvodňující zahájení řízení o přestupku proti určité osobě,
 - b) náleží pachateli, proti němuž nelze vést řízení o přestupku nebo jemuž za přestupek nelze uložit správní trest,
 - c) náleží pachateli, u něhož bylo od uložení správního trestu za přestupek upuštěno nebo podmíněně upuštěno,
 - d) nenáleží pachateli nebo mu nenáleží zcela, nebo
 - e) vlastník věci není znám,
- a jestliže to vyžaduje bezpečnost osob nebo majetku anebo jiný obdobný obecný zájem.

13.5 Řízení o přestupcích

Nestanoví-li zákon jinak, je správním orgánem příslušným k řízení obecní úřad obce s rozšířenou působností. Obecní úřad je příslušný k řízení o přestupcích:

- a) proti pořádku v územní samosprávě,
- b) proti veřejnému pořádku,
- c) proti občanskému soužití a
- d) proti majetku.

Starosta může zřizovat jako zvláštní orgány obce **komise pro projednávání přestupků** (dále jen „komise“). Komise může projednávat přestupky proti pořádku ve státní správě, přestupky proti pořádku v územní samosprávě, přestupky proti veřejnému pořádku, přestupky proti občanskému soužití, přestupky proti majetku a přestupky, o kterých to stanoví jiný zákon. Při zřízení komise starosta určí, které přestupky komise projednává namísto obecního úřadu. Komise musí mít lichý počet členů.

Průběh přestupkového řízení

- Řízení je zahájeno dnem, kdy je podezřelému z přestupku doručeno oznámení o zahájení řízení nebo ústním vyhlášením takového oznámení.
- Účastníkem řízení je obviněný, popř. poškozený a vlastník věci (v případě zabrání věci).
- Podezřelý z přestupku se stává obviněným, jakmile vůči němu správní orgán učiní první úkon v řízení.
- Správní orgán může nařídit ústní jednání (vždy na požádání obviněného, je-li to nezbytné k uplatnění jeho práv).
- Správní orgán nařídí ústní jednání i bez požádání obviněného, je-li to nezbytné pro zjištění stavu věci. Správní orgán prvního stupně nařídí ústní jednání i bez požádání obviněného, je-li obviněným mladistvý.
- V přestupkovém řízení musí správní orgán prostřednictvím dokazování (svědecké výpovědi, znalecké posudky, listinné důkazy, odborná vyjádření aj.) prokázat, že obviněný se dopustil přestupku. Obviněný není povinen vypovídat.
- Po ukončení dokazování vydává správní orgán rozhodnutí (uznání viny, uložení trestu, případně odložení věci či zastavení řízení).
- Pokud nelze rozhodnutí vydat bezodkladně, vydá je správní orgán nejpozději do 60 dnů ode dne zahájení řízení.
- Proti rozhodnutí o přestupku, kterým byla vyslovena vina, je možné podat odvolání, a to do 15 dnů, ode dne doručení rozhodnutí o přestupku).

13.6 Příkazní řízení

Správní orgán může o přestupku rozhodnout **příkazem**. Příkazem lze uložit správní trest napomenutí, pokuty, zákazu činnosti, nebo propadnutí věci nebo náhradní hodnoty. Příkazem nelze rozhodnout:

- a) v řízení zahájeném se souhlasem osoby přímo postižené spácháním přestupku,
- b) o nároku na náhradu škody nebo nároku na vydání bezdůvodného obohacení, nebo
- c) má-li být uložen správní trest mladistvému, vyjma správního trestu pokuty ukládaného příkazem na místě, nebo osobě s omezenou svéprávností.

Pokud byl proti příkazu podán odpor, nelze obviněnému v řízení uložit jiný druh správního trestu s výjimkou napomenutí nebo vyšší výměry správního trestu, než mu byly uloženy příkazem; to neplatí, pokud správní orgán v řízení změní právní kvalifikaci skutku.

Správní orgán může příkazem na místě uložit pouze napomenutí nebo pokutu, pokud obviněný nebo osoba jednající za obviněného, který je právnickou nebo podnikající fyzickou osobou, souhlasí se zjištěným stavem věci, s právní kvalifikací skutku, s uložení pokuty a její výší a s vydáním příkazového bloku. Příkazem na místě lze uložit pokutu nejvýše 10 000 Kč. Mladistvému obviněnému lze příkazem na místě uložit pokutu nejvýše 2 500 Kč; to neplatí, je-li mladistvý podnikající fyzickou osobou.

Je-li příkazem na místě ukládána pokuta nebo peněžitá záruka za splnění povinnosti, obdrží obviněný příkazový blok. Podpisem příkazového bloku obviněným se příkaz na místě stává pravomocným a vykonatelným rozhodnutím. Nemůže-li obviněný peněžitou povinnost na místě splnit, vydá se mu příkazový blok na peněžitou povinnost na místě nezaplacenou s poučením o způsobu zaplacení, o lhůtě splatnosti a o následcích nezaplacení.

14. KAPITOLA

Trestní právo hmotné I: Pojem, zásady a prameny trestního práva hmotného. Trestný čin a jeho znaky. Skutková podstata trestného činu, dělení, povinné a nepovinné znaky.

Klíčové pojmy

účel trestního práva	trestní zákon	nepříčetnost	účinek
funkce trestního práva	pojem trestného činu	skutková podstata TČ	zavinění
zásady trestního práva	pojmové znaky TČ	objekt TČ	omyl

Osnova výkladu

- 14.1 Pojem, účel a funkce trestního práva
- 14.2 Základní zásady trestního práva
- 14.3 Prameny trestního práva
- 14.4 Pojem trestného činu
- 14.5 Druhy trestných činů a třídění trestných činů
- 14.6 Pojmové znaky trestného činu – obecné znaky
- 14.7 Pojmové znaky trestného činu – skutková podstata trestného činu

14.1 Pojem, účel a funkce trestního práva

14.1.2 Pojem trestního práva

Trestní právo je odvětvím práva veřejného (o rozdílu mezi právem veřejným a soukromým viz kapitola č. 6). Trestní právo je hmotné a procesní. Obě dvě odvětví tohoto práva jsou úzce a nerozlučně spjata. Trestní právo hmotné upravuje podmínky trestní odpovědnosti, sankce, které lze uložit za spáchané protiprávní činy (trestný čin, provinění) a také konkrétní znaky skutkové podstaty trestných činů. Trestní právo procesní upravuje postup orgánů činných v trestním řízení (realizace práva hmotného).

Trestní právo hmotné chrání oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky.²⁷ Trestní právo chrání ty nejdůležitější zájmy (hodnoty, objekty) před trestnými činy, které jsou taxativně (nullum crimen sine lege – jen zákon stanoví, které jednání je trestné) vymezeny ve zvláštní části trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.).

14.1.3 Účel a funkce trestního práva

Účelem trestního práva je ochrana společnosti před protiprávními činy. V trestním právu rozlišujeme 4 základní funkce, které by měly naplňovat účel trestního práva.

- 1) Ochranná funkce – ochrana společnosti před kriminalitou
- 2) Preventivní funkce – generální a individuální prevence před kriminalitou
- 3) Represivní funkce – působení na pachatele trestného činu – reintegrace
- 4) Regulativní funkce – co nejpřesnější vymezení podmínek trestní odpovědnosti – právní jistota

A. Ochranná funkce

Jak už bylo řečeno výše, trestní právo chrání ty nejdůležitější zájmy společnosti a nastupuje tam, kde ostatní prostředky práva jsou zjevně neúčinné (projev zásady ultima ratio – prostředek poslední instance). Právními statky, které trestní právo chrání, jsou např. život, zdraví, svoboda, majetek, čest, důstojnost a ústavní zřízení republiky.

B. Preventivní funkce

Funkci preventivní lze rozdělit podle toho, zda působí na potenciální pachatele trestných činů (generální prevence), nebo která působí na konkrétního pachatele trestného činu (individuální prevence). Tato funkce je velmi důležitá proto, abychom předcházeli trestné činnosti výchovnými prostředky (školou, specializovanými organizacemi apod.), hrozbou odnětím svobody či individuálním působením na pachatele (zejména pokusem k jeho **reintegraci** – znovu začlenění se do společnosti, aby vedl řádný život).

C. Represivní funkce

Represivní funkce je úzce spjata s individuální prevencí. Účelem této funkce je:

²⁷ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 19.

- a) ochrana společnosti před pachateli trestných činů,
- b) zabránit odsouzenému v dalším páchaní trestné činnosti,
- c) vychovávat odsouzeného k tomu, aby vedl řádný život (reintegrace).

D. Regulativní funkce

Regulativní funkce zase souvisí se zásadou *nullum crimen sine lege certa*, ve které se požaduje, aby podmínky trestní odpovědnosti byly co nejvíce určité, nejpřesněji vymezené a pro společnost srozumitelné.

14.2 Základní zásady trestního práva hmotného

Zásadami rozumíme určité právní principy (vůdčí právní ideje), na kterých je založeno trestní právo hmotné. Základními zásadami trestního práva hmotného jsou:

1. Nullum crimen sine lege

- *praevia*
- *stricta*
- *scripta*
- *certa*

2. Zásada subsidiarity trestní represe

3. Zásada humanismu

4. Zásada souběžné nezávislosti trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob

5. Zásada odpovědnosti za zavinění

14.2.1 Nullum crimen sine lege

Základní zásada trestního práva „*není trestného činu bez zákona*“ je projevem fungování právního státu. Toto pravidlo je uvedeno také v Listině základních práv a svobod (čl. 39: „*Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.*“). Zásadu *nullum crimen sine lege* rozdělujeme do 4 subkategorií, resp. se projevuje ve 4 aspektech:

A. Nullum crimen sine lege *praevia* – Tato zásada nám stanovuje tzv. zákaz retroaktivity, tj. zpětného působení trestního zákona. Ovšem toto pravidlo neplatí absolutně, neboť jestliže byl trestný čin spáchán (dokonán) za účinnosti předchozího trestního zákoníku (140/1961 Sb.) a trestní sazba nového zákona je pro pachatele příznivější, použije se zákona pozdějšího (40/2009 Sb.).

B. Nullum crimen sine lege *stricta* – Zásada zákazu analogie v neprospěch pachatele znamená, že nelze rozšiřovat podmínky trestní odpovědnosti v neprospěch pachatele. V trestním právu procesním je analogie obecně přípustná, pokud to povaha ustanovení trestního řádu umožňuje (ale např. nelze analogicky rozšiřovat důvody vazby).

C. Nullum crimen sine lege *skripta* – Z této zásady vyplývá požadavek, že formálním pramenem trestního práva je pouze právo psané, tj. trestní zákoník, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, trestní řád, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim a další.

D. Nullum crimen sine lege *certa* – Jak už bylo řečeno, požadavek určitosti, srozumitelnosti, dostupnosti trestněprávních norem je předpokladem právního státu – regulativní funkce trestního práva.

14.2.2 Zásada subsidiarity trestní represe (korektiv hmotněprávní)

V § 12 odst. 2 TZ můžeme nalézt účel této zásady: „*Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*“

Významná zásada trestního práva, která změkčuje formální pojetí trestného činu (hovoříme o materiálním korektivu formálního pojetí trestného činu)

1. Případ společensky škodlivý

Je potřeba zkoumat, jakou intenzitou byla naplněna skutková podstata trestného činu, zejména tedy následek (např. ne každé poškození cizí věci musí do důsledku znamenat spáchání trestného činu podle § 228 TZ).

2. Nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu

Např. jestli toto protiprávní jednání nelze vyřešit jinými právními prostředky zejm. žalobou v občanskoprávním řízení nebo řízením přestupkovým (srov. „*ultima ratio*“ – kapitola 14.1.3 – ochranná funkce).

14.2.3 Zásada humanismu

Zásada humanismu souvisí s ukládáním trestů. Trest nesmí být zjevně ponižující. V širším smyslu tato zásada chrání i oběti trestných činů a zejm. humanitní hodnoty společnosti (zejm. život, zdraví, mír, lidskost).

14.2.4 Zásada přičitatelnosti

V souvislosti s účinností (1. ledna 2012) zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, vznikla nová zásada, která vkládá do trestního práva nový princip. U právnických osob platí princip **přičitatelnosti**: „*trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak statutární orgán, ten, kdo vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, ten kdo vykonává rozhodující vliv na řízení právnické osoby a zaměstnanec při plnění pracovních úkolů.*“

S tím také souvisí **zásada souběžné nezávislosti trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob**, kdy za jeden a týž skutek může být odpovědná jak fyzická, tak právnická osoba. Ovšem za předpokladu, kdy takové jednání fyzické osoby je přičitatelné osobě právnické. Trestní odpovědnost právnické osoby přechází na jejího právního nástupce (obdobně jako u přestupkového práva).

14.2.5 Zásada odpovědnosti za zavinění

Zásada, která platí u fyzických osob (u právnických osob nahrazuje odpovědnost za zavinění princip přičitatelnosti). V § 13 odst. 2 TZ je upraveno, že k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba zavinění. Neprokáže-li se zavinění, nemůže být osoba trestně odpovědná. Jedná se o typový znak trestného činu – subjektivní stránka (viz dále).

14.3 Prameny trestního práva

Pramenem se rozumí zdroj poznání, ze kterého poznáváme trestní právo. Prameny trestního práva rozlišujeme na **materiální** (důvody, které zákonodárce vedly ke vzniku dané právní úpravy; společenská situace v republice; kvantita kriminality apod.) a **formální** (normativní právní akty a normativní smlouvy).

Formálními prameny trestního práva jsou:

- Trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.)
- Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.)
- Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (zákon č. 418/2011 Sb.)
- Trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb.)
- Zákon o obětech trestných činů (105/2013 Sb.)
- Zákon o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb.)
- Zákon o soudní rehabilitaci (zákon č. 119/1990 Sb.)
- Rozhodnutí Ústavního soudu, kterým se ruší právní předpis nebo jeho část
- Ústava (1/1993 Sb.)
- Listina (právo na spravedlivý proces, nullum crimen sine lege a další) – (zákon č. 2/1993 Sb.)
- Amnestijní rozhodnutí prezidenta republiky
- Mezinárodní smlouvy podle čl. 10 Ústavy
- Evropské předpisy (nařízení, směrnice)

14.4 Pojem trestného činu

§ 13 odst. 1 TZ stanovuje, co se rozumí pod pojmem trestný čin: protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.

Pojmové znaky trestného činu:

- 1) **Protiprávnost** je rozpor s právní normou v rámci celého právního řádu. Trestný čin (provinění) je vždy jednáním, které je nedovolené (srov. okolnosti vylučující protiprávnost)
 - 2) **Typové znaky trestného činu** (znaky skutkové podstaty trestného činu)
 - 3) **Obecné znaky** (věk, přičetnost; rozumová a mravní vyspělost u mladistvých)
- Vedle toho materiální znak – společenská škodlivost (viz výše).

Podle § 111 TZ se rozumí trestným činem také příprava, pokus a účastenství (viz kapitola č. 15)

14.5 Druhy trestných činů a třídění trestných činů

14.5.1 Druhy trestných činů

Trestné činy můžeme dělit podle mnoha kritérií. Mezi základní kritérium třídění TČ patří jeho závažnost. Podle § 14 TZ dělíme trestné činy podle závažnosti na **přečiny a zločiny**. V právní teorii mluvíme o tzv. bipartici trestných činů, přičemž pod pojmem „zločin“, řadíme ještě jednu subkategorii – zvláště závažný zločin.

- ✓ **Přečin** – všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na které zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.
- ✓ **Zločin** – úmyslné trestné činy, které nejsou přečiny, a na které zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí do deseti let.
- ✓ **Zvlášť závažné zločiny** – úmyslné trestné činy, na které zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let (včetně). Mezi zvlášť závažné zločiny patří také trestné činy, za niž lze uložit výjimečný trest (20-30 let nebo doživotí).

14.5.2 Třídění trestných činů

Je známo mnoho způsobů, jak třídit trestné činy, tady jsou některé z nich:

- dle způsobu jednání – konání (komisivní), opomenutí (omisivní)
- dle formy zavinění – úmyslné (vražda), nedbalostní (usmrcení z nedbalosti)
- dle vývojových stadií – trestný čin spáchaný ve fázi přípravy, pokusu a dokonání trestný čin
- dle druhu následku – ohrožovací (nebezpečné vyhrožování), poruchové (ublížení na zdraví)
- dle časového hlediska – pokračování v TČ, hromadné, trvající
- dle možného účinku – formální (pomluva) a materiální (výsledčné – krádež)

14.6 Pojmové znaky – obecné znaky

Mezi obecné znaky trestného činu patří:

- a) věk
- b) přičetnost
- c) rozumová a mravní vyspělost (u mladistvých)

14.6.1 Věk

Podle § 25 TZ: „Kdo v době spáchání činu nedovršil **patnáctý rok svého věku**, není trestně odpovědný.“ Protiprávní čin spáchaný osobou mladší patnácti let se nazývá **čin jinak trestný**.

Protiprávní čin spáchaný osobou starší patnácti let a mladší osmnácti let se nazývá **provinění**.

- 0-15 let – čin jinak trestný
- 15-18 let – provinění
- 18 let a starší – trestný čin

Trestní odpovědnost počíná dnem následujícím po dni, kdy osoba dovršila 15 let (§ 139 TZ – počítání lhůt).

14.6.2 Nepřičetnost – nezaviněná

Podle § 26 TZ: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl **rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání**, není za tento čin trestně odpovědný.“ Trestní právo nezkoumá duševní poruchu jako indispozici osoby, nýbrž to, zdali tato duševní porucha měla vliv na spáchání trestného činu. Nepřičetnost je otázkou právní, nikoli medicínskou. Nicméně zkoumání duševní poruchy, která mohla mít za následek vyabsentování jedné ze složek přičetnosti posuzuje znalec z oboru psychiatrie. Soud není znaleckým posudkem vázán.

14.6.3 Nepřičetnost – zaviněná

Ne každá nepřičetnost má za následek trestní neodpovědnost. Známé tři situace, kdy pachatel spáchá trestný čin pod vlivem návykové látky (nebo jiným způsobem), kterou se přivede do stavu nepřičetnosti:

- 1) Actio libera in causa dolosa – „napít se na kuráž“ – plná trestní odpovědnost za úmyslný trestný čin.
- 2) Actio libera in causa culposa – plná odpovědnost za nedbalostní trestný čin.
- 3) Trestný čin opilství § 360 TZ – pachatel se uvede do stavu nepřičetnosti (zavinění), a v tom stavu spáchá trestný čin – odpovědnost pouze za spáchání trestného činu opilství.²⁸

- 1) **Actio libera in causa dolosa** – pachatel se dostane do stavu nepřičetnosti požitím velkého množství alkoholu jen proto, aby v tomto stavu dokázal zavraždit svou družku. Bude odpovědný za trestný čin vraždy.
- 2) **Actio libera in causa culposa** – pachatel přijede do restauračního zařízení vozidlem (ač ví, že domů se vzhledem k nedostupnosti MHD dostane pouze tímto vozidlem). V restauraci potká kamaráda, který oslavoval narození svého dítěte. Pachatel se nenechal dlouho přemlouvat a opil se do stavu nepřičetnosti. V okamžiku, kdy provozní restaurace zavírá restauraci, nastoupí nepřičetný pachatel do svého vozidla a cestou domů srazí cyklistu, který jel zrovna do práce na ranní směnu. Poškozený cyklista utrpěl zranění neslučitelná se životem. V tomto případě bude pachatel trestně odpovědný za nedbalostní usmrcení v jednočinném souběhu s trestným činem ohrožování pod vlivem návykové látky, byť byl v době spáchání trestných činů nepřičetný.
- 3) **Trestný čin opilství** – pachatel se dostal do stavu nepřičetnosti požitím velkého množství alkoholu, a v tomto stavu pojal myšlenku ublížit dvěma osobám na zdraví a poškodit majetek v hodnotě 80.000 Kč. Pachatel bude odpovědný pouze za trestný čin opilství.

14.6.4 Rozumová a mravní vyspělost (u mladistvých)

Ustanovení § 5 odst. 1. zákona o soudnictví ve věcech mládeže zní: „*Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“

Absence rozumové a mravní vyspělosti dokazují: znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii.

14.7 Pojmové znaky trestného činu – skutková podstata trestného činu

Jde o souhrn typových znaků trestných činů – souhrn objektivních a subjektivních znaků, které odlišují jednotlivé trestné činy. Obecné znaky najdeme v obecné části trestního zákoníku, naopak typové znaky najdeme ve zvláštní části trestního zákoníku. Každý trestný čin má tyto znaky jiné, a tím se odlišují navzájem.

Znaky skutkové podstaty trestného činu (typové znaky) rozdělujeme na **obligatorní**, tj. povinné (které musí mít každá skutková podstata), a **fakultativní**, tj. nepovinné (vyskytují se jen u některých skutkových podstat).

Mezi obligatorní znaky skutkové podstaty trestného činu patří:

- 1) **objekt**
- 2) **objektivní stránka**
- 3) **subjekt**
- 4) **subjektivní stránka**

Mezi fakultativní znaky skutkové podstaty trestného činu patří:

- 1) **Místo spáchání** – (např. místo veřejnosti přístupné – výtržnictví)
- 2) **Doba spáchání** – (např. za ozbrojeného konfliktu, za válečného stavu)
- 3) **Způsob provedení** – (např. zvlášť trýznivým způsobem – vražda)
- 4) **Hmotný předmět útoku** – (např. dítě, úřední osoba, svědek nebo věc)
- 5) **Účinek** – účinek nemůže nastat u trestných činů ohrožujících
- 6) **Prostředek k spáchání trestného činu** – (např. u vydírání pachatel spáchá trestný čin se zbraní)
- 7) **Pohnutka** – (např. u vraždy pro rasu, národnost, vyznání)

14.7.1 Třídění skutkových podstat

Stejně jako trestný čin můžeme třídit podle mnoha hledisek, u skutkových podstat tomu není jinak.

1) Dělení podle závažnosti na: privilegované, základní a kvalifikované skutkové podstaty:

A. Základní skutková podstata trestného činu

Základní skutková podstata uvádí znaky běžného typu trestného činu. Nejčastěji je vyjádřena v prvním odstavci paragrafu. Poznáme ji podle konstantní struktury začátku odstavce „Kdo“ nebo „stejně bude potrestán“. K zavinění u základních skutkových podstat je potřeba úmyslu, nestanoví-li se výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti (§ 13 odst. 2 TZ).

B. Kvalifikovaná skutková podstata trestného činu

Obecně lze říci, že kvalifikovaná podstata = základní + zvlášť přitěžující okolnost, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby. Jedná se o jednání, která jsou závažnější než jednání, která jsou uvedena v základní skutkové podstatě. Nejčastěji je kvalifikovaná podstata uvedena v druhém odstavci, vyjádřena slovy „odnětím svobody“. K zavinění u kvalifikovaných skutkových podstat postačí nedbalost, nestanoví-li se výslovně, že je potřeba úmyslu (§ 17 TZ). Někdy však sama povaha okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby určuje, že je třeba úmyslného zavinění (např. se zbraní, jako člen organizované skupiny).

Privilegovaná skutková podstata trestného činu

A contrario privilegovanou podstatu trestného činu lze charakterizovat jako méně závažné jednání vůči základní skutkové podstatě. Výskyt privilegovaných skutkových podstat není příliš hojný, ale vyskytují se např. u vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 TZ) vůči trestnému činu vraždy (§ 140 TZ), případně trestný čin zabití (§ 141 TZ) vůči vraždě (§ 140 TZ) je privilegovaný.

2) Podle struktury na jednoduché a složité:

A. Jednoduché neobsahují více znaků stejného druhu, např. § 140 odst. 1 TZ: „*Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.*“

B. Složité skutkové podstaty vznikají spojením dvou a více skutkových podstat. Příkladem složité skutkové podstaty může být trestný čin loupeže podle § 173 odst. 1 TZ: „*Kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit*

se cizí věci, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let. “V rámci tohoto trestného činu došlo k spojení dvou objektů, tj. svobody (užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí) a majetku (v úmyslu zmocnit se cizí věci).

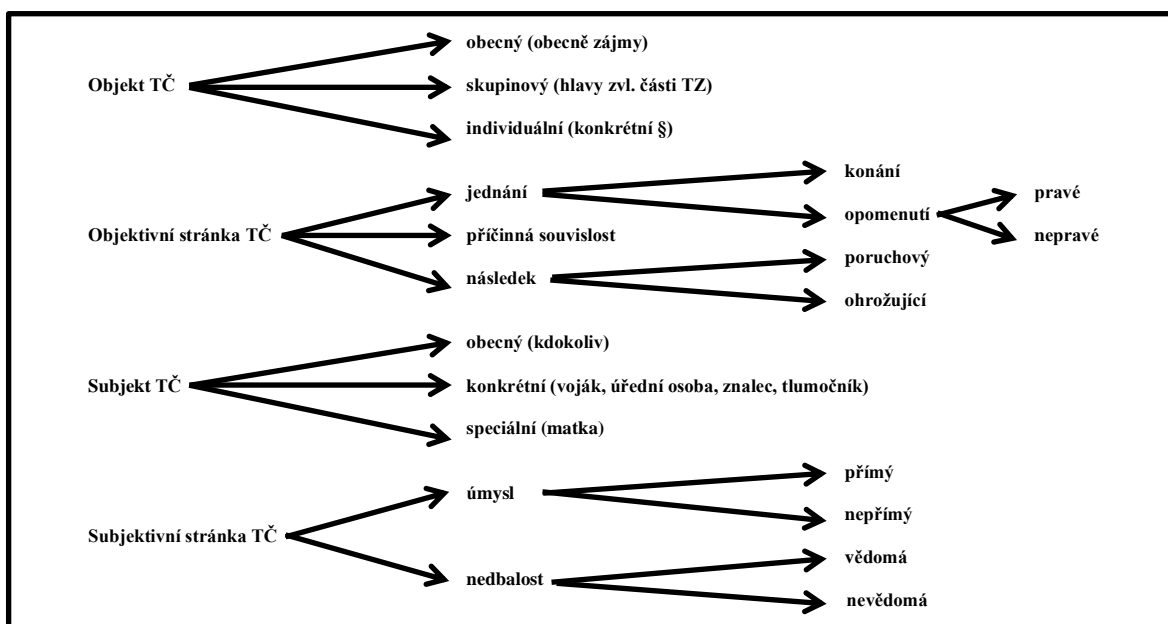
14.7.2 Objekt trestného činu

Objektem trestného činu rozumíme zájem chráněný trestním zákonem. Trestní zákoník chrání ty nejdůležitější zájmy jednotlivců (právnických a fyzických osob), zájmy společnosti, jakož i ústavní zřízení České republiky.

Mezi tyto zájmy patří zejména:

- život, zdraví, majetek, svoboda, důstojnost, čest, životní prostředí, demokracie nebo hospodářství
- každý právní řád chrání společenské zájmy, zákonodárce potom vybírá ty zájmy, které považuje za nejdůležitější – jsou hodny ochrany ze strany trestního práva. Princip „ultima ratio“ – jiné právní prostředky jsou neúčinné.

§ 228 TZ (poškození cizí věci) – chráněným objektem je vlastnické právo k určité věci.
 § 173 TZ (loupež) – objektem je osobní svoboda a majetek.
 § 184 TZ (pomluva) – objektem je dobrá pověst, vážnost člověka.

Třídění objektu z hlediska stupně obecnosti:

- 1) **Obecný (rodový)** – není vymezen v trestním zákoníku; souhrn těch nejdůležitějších hodnot a zájmů, které jsou trestním právem chráněny = Oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti a ústavní zřízení ČR.
- 2) **Objekt druhový (skupinový)** – určitá skupina chráněných zájmů, které mají společné druhové rysy. Vymezeny jsou ve zvláštní části trestního zákoníku – 13 hlav.
 - Trestné činy proti životu a zdraví
 - Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství
 - Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti
 - Trestné činy proti rodině a dětem
 - Trestné činy proti majetku
 - Trestné činy hospodářské
 - Trestné činy obecně nebezpečné
 - Trestné činy proti životnímu prostředí
 - Trestné činy proti ČR, cizímu státu a mezinárodní organizaci
 - Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných
 - Trestné činy proti brannosti
 - Vojenské trestné činy
 - Trestné činy proti lidskosti, míru a válečné trestné činy
- 3) **Objekt individuální** – společenský vztah, zájem nebo hodnota, který je daný přímo ustanovením (např. ustanovení § 140 TZ – individuálním objektem je lidský život).

Skutková podstata trestného činu může mít jeden nebo více objektů:

Kumulativní objekty - § 173 TZ – pachatel musí svým jednáním porušit nebo ohrozit oba objekty zároveň (osobní svobodu a majetek).

Alternativní objekty – postačí, když zasáhne svým jednáním alespoň jeden z objektů (trestný čin vlastizrady - § 309 TZ).

Hmotný předmět útoku – fakultativní znak skutkové podstaty

a) osoby (dítě mladší 15 let, úřední osoba apod.)

b) věci

Změna na hmotném předmětu útoku se nazývá **účinkem**.

Př. Následkem trestného činu vraždy je porucha, účinkem je smrt a objektem je život pana konkrétní osoby.

Objektivní stránka charakterizuje vnější znaky trestného činu – projevení vůle pachatele a způsobený následek.

Mezi obligatorní znaky objektivní stránky patří:

a) jednání

b) následek

c) příčinná souvislost (vztah mezi jednáním a následek)

Mezi fakultativní znaky objektivní stránky patří:

a) hmotný předmět útoku; účinek (ublížení na zdraví)

b) místo spáchání trestného činu (plenění v prostoru válečných operací)

c) doba spáchání trestného činu (při porodu nebo bezprostředně poté)

d) použitý prostředek ke spáchání trestného činu (se zbraní)

e) způsob spáchání trestného činu (surovým způsobem)

Jednání – jednáním rozumíme projev vůle ve vnějším světě.

o Projev (vnější složka)

o Vůle (vnitřní složka)

✓ Vis absoluta – pachatel násilím vede něčí ruku a někoho bodne; výroky pronesené ve spánku, projevy vůle v bezvědomí apod. – není považováno za jednání.

✓ Vis compulsiva – psychický nátlak je jednání; závazný rozkaz.

Konání (komisivní) – vůli řízený svalový pohyb zaměřený k určitému cíli.

Opomenutí (omisivní) – vůli řízené zdržení se takového pohybu.

Trestné činy čistě omisivní (pravé) – lze je spáchat pouze opomenutím; např. trestné činy neposkytnutí pomoci, neoznámení trestného činu, zanedbání povinné výživy. – pachatel nesplní obecnou povinnost konat. Formou jednání je toliko opomenutí.

Trestné činy omisivní (nepravé) – trestný čin lze spáchat konáním i opomenutím. Pachatel neporušuje obecnou povinnost konat, ale zvláštní povinnost konat – § 112 TZ (zákon nebo jiný právní předpis; úřední výrok; smlouva – třeba i ústně; případy ingerence – předchozího nebezpečného jednání; případy garance – osoba přebírá záruku za ochranu zájmů – slepec, vezmu ho přes přechod a pak ho nechám uprostřed cesty; nebo z jiných důvodů). Vždy je tady hmotný předmět útoku.

Odpovědnost u pravých omisivních deliktů – neodpovídá za následek, odpovídá za to, že neposkytl pomoc – nemají hmotný předmět útoku.

Odpovědnost u nepravých omisivních deliktů – odpovídá i za následek – mají hmotný předmět útoku.

Následek – následkem se rozumí porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem. Následek musí být kryt zaviněním – i opomenutí může být úmyslné i nedbalostní.

– Porucha – vražda, ublížení na zdraví

– Ohrožení – obecné ohrožení, ohrožení pod vlivem návykové látky

Hranice výše škody

➤ Škoda nikoli nepatrná – nejméně 10.000 Kč

➤ Škoda nikoli malá – nejméně 50.000 Kč

➤ Větší škoda – nejméně 100.000 Kč

➤ Značná škoda – nejméně 1.000.000 Kč

➤ Škoda velkého rozsahu – nejméně 10.000.000 Kč

Příčinný vztah (kauzální nexus) – je vztah mezi jednáním a následkem.

➤ **Příčina** je každý jev, bez něhož by jiný jev nenastal, resp. by nenastal takovým způsobem, jakým nastal.

A. Zásada umělé izolace jevu

Její podstata spočívá v tom, že uměle izolujeme pouze trestněprávní relevantní příčiny a následky. Jednání pachatele popsané ve skutkové podstatě – následek, který je popsán ve skutkové podstatě.

B. Zásada gradace příčinné souvislosti

Těch zjištěných příčin, které vedly k následku, by mohlo být mnoho, zjišťujeme ty okolnosti, které měly bezprostřední vliv na následek.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 39/80 – Příčinný vztah mezi jednáním pachatele je zachován i v případě, dojde-li při léčení poškozeného ke komplikacím, které mají za následek prodloužení doby léčení přesahující šest týdnů, a tím tedy překvalifikování jednání na těžké ublížení na zdraví.

14.7.4 Subjekt trestného činu

Subjektem trestného činu je jeho pachatel. Subjekt rozdělujeme na subjekt obecný (každý), konkrétní (matka, dlužník) a speciální (úřední osoba, svědek, znalec, tlumočník, voják). K pachateli trestného činu viz kapitola č. 15.

14.7.5 Subjektivní stránka

Objektivní stránka charakterizuje vnější znaky trestného činu, zatímco subjektivní stránka charakterizuje vnitřní vztah pachatele k trestnému činu.

Obligatorním znakem je zavinění.

Fakultativními znaky jsou pohnutka (motiv – rasa), cíl pachatele (záměr – v úmyslu získat majetkový prospěch).

➤ **Zavinění** – psychický stav člověka ke skutečným, jež zakládají trestný čin.²⁹

Formy zavinění

a) Úmysl – přímý a nepřímý

b) Nedbalost – vědomá a nevědomá

A. Přímý úmysl – chtěl svým jednáním porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním zákonem.

B. Nepřímý úmysl – věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím **srozuměn**.

– Pachatel nepočítá s žádnou konkrétní možností, která by zabránila následku.

– Srozuměním se rozumí i smíření pachatele s tím, že způsobem uvedeným v trestním zákoně může porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem.

– Smíření – případ pravé lhostejnosti – pachatel má kladný vztah k oběma možnostem (je mu to jedno).

– Vědění se nerovná srozumění.

Př. Pachatel přepadne nočního hlídače v úmyslu vykrást sklad lihovin. Sváže ho a do úst mu dá roubík. Hlídač se dusí a pachatel mu roubík v ústech ponechá. Následně hlídač zemře. Pachatel byl pro případ smrti poškozeného srozuměn.

A. Vědomá nedbalost – věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoníku porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí.

- alkohol za volantem – spoléhám, že nehavaruji

- mikrosnánek – podcením svou únavu

B. Nevědomá nedbalost – nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

Kritéria posuzování nedbalostního zavinění – objektivní a subjektivní

Abychom mohli říci, že pachatel jednal v nedbalosti, musí být splněny obě dvě kritéria:

1. Objektivní kritérium – obecná míra opatrnosti, v zásadě pro všechny je stejná. Pro některé osoby je tato míra vyšší (např. lékaři). Velice často objektivní kritérium poznáme v zákoně např. zákon o silničním provozu, někdy je tato míra upravena v kvazizákonech (lyžař – pravidla chování na sjezdovce).

2. Subjektivní kritérium – posuzujeme, jestli konkrétní pachatel v konkrétní situaci mohl míru opatrnosti zachovat – konkrétní vnější okolnosti. *Např. začínající řidič objektivně ještě není schopen důkladně zhodnotit, jakým způsobem se auto zachová na kluzké vozovce.*

Někdy je následek způsoben oběma stranami (typicky v případě dopravních nehod). Nicméně i tak platí, že spoluzavinění poškozeného nevyklučuje trestní odpovědnost pachatele.

§ 16 odst. 2 TZ – hrubá nedbalost

- Nejedná se o třetí druh nedbalosti, ale o vyšší stupeň nedbalosti. Hrubá nedbalost může mít formu vědomosti i nevědomosti.
- Trestný čin je spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem.
- *Např. lidé, kteří v dopravní špičce pořádají závody apod.*
- Některé skutkové podstaty lze naplnit pouze hrubou nedbalostí (§ 221 TZ nebo § 303 TZ).³⁰

Forma „byť i z nedbalosti“ znamená, že zákon připouští obojí formu zavinění (úmysl nebo nedbalost). V konkrétním případě je však nutno vždy posoudit, v jaké formě zavinění byl trestný čin spáchán.

²⁹ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 223.

³⁰ § 221 TZ: Porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti; § 303 TZ: Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti.

15. KAPITOLA

Trestní právo hmotné II: Vývojová stádia trestného činu a trestná součinnost.

Klíčové pojmy

příprava TČ předčasně dokonaný TČ pokus	nezpůsobilý pokus zánik trestnosti pokusu Pachatel	nepřímý pachatel organizátor návodce	pomocník akcesorita účastenství subsidiarita účastenství
---	--	--	--

Osnova výkladu

- 15.1 Vývojová stádia trestného činu
- 15.2 Příprava
- 15.3 Pokus
- 15.4 Zánik trestnosti přípravy a pokusu
- 15.5 Trestnost přípravy a pokusu
- 15.6 Pachatel a nepřímý pachatel trestného činu
- 15.7 Trestná součinnost obecně
- 15.8 Spolupachatel
- 15.9 Účastenství v užším smyslu

15.1 Vývojová stádia trestného činu

Trestný čin je spáchán tehdy, naplnil-li pachatel všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, všechny znaky obecné a znak protiprávnosti. Ovšem někdy je zapotřebí trestat i takové pachatelovo jednání, které přímo nenaplnilo znaky skutkové podstaty, přesto je společensky nebezpečné. Jde o případy, kdy:

- pachatel svým jednáním bezprostředně směřoval k dokonání trestného činu, avšak k jeho dokonání nedošlo (z různých důvodů).
- pachatel vytvářel podmínky pro spáchání trestného činu, avšak se o něj ani nepokusil.

V rámci vývojových stádií trestného činu rozlišujeme 5 fází:

- A. myšlenka spáchat trestný čin
- B. projev myšlenky spáchat trestný čin
- C. příprava trestnému činu
- D. pokus trestného činu
- E. dokonání trestného činu

Samotná myšlenka spáchat trestný čin není pro trestní právo relevantní (pachatel se zamýšlí, že by někdy v budoucnosti mohl spáchat loupež). Stejně tak projev myšlenky spáchat trestný čin není pro trestní právo relevantní (výjimku tvoří trestný čin nebezpečného vyhrožování a trestný čin pomluvy – tzv. verbální trestné činy, kdy samotný projev myšlenky naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu).

Některá jednání, která pachatel koná po spáchání trestného činu, nejsou kriminalizována (např. zakopání mrtvoly po trestném činu vraždy).

Předčasně dokonaný trestný čin

U některých trestných činů je faktická příprava (nebo pokus) kriminalizována jako dokonaný trestný čin např. § 349 TZ ³¹ *Např. pokud zloděj odcizí kreditní kartu, automaticky tím spáchá trestný čin podle § 234 TZ bez ohledu na to, zda se pokusil peníze z kreditní karty vybrat.*

15.2 Příprava

Příprava je první trestněprávně relevantní stádium trestného činu. TZ definuje přípravu jako: „*Jednání, které záleží v úmyslném vytváření podmínek pro spáchání zvláště závažného zločinu*“, dále demonstrativním výčtem TZ uvádí, v čem může příprava spočívat: „*zejména v jeho organizování, opatřování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, srocení, v návodu nebo pomoci k takovému zločinu.*“

2 kumulativní podmínky (musí být splněny obě zároveň):

- a) příprava je trestná tam, kde to zákon vysloveně stanovuje (zpravidla v posledním odstavci příslušného ustanovení) a
- b) příprava je možná pouze u zvláště závažných trestných činů (horní hranice trestní sazby je nejméně 10 let).

³¹ Nedovolená výroba a držení pečeti dlatní pečeti a úředního razítka – k dokonání trestného činu postačí jen výroba, aniž bych musel cokoli zfalšovat.

- Přípravou může být jednání pouze úmyslné.
- Příprava musí směřovat k individuálně určenému trestnému činu.
- Příprava je trestná za podmínek, nedošlo-li k pokusu nebo dokonání trestného činu (použije se tedy subsidiárně).
- Podle přípravy se trestá i nezdařený a bezvýsledný návod, pokud se hlavní pachatel o trestný čin ani nepokusil (viz kapitola č. 15.9).
- K pojmům spolčení a sročení (viz kapitola č. 15.7).

15.3 Pokus

Pokus je již obecnou formou trestné činnosti tzn., že trestní sazba za pokus je stejná jako u dokonání trestného činu. Podle TZ se pokusem rozumí: „*Jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat, je pokusem trestného činu, jestliže k dokonání trestného činu nedošlo.*“ Z této definice vyplývají následující znaky:

- a) jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu,
- b) úmyslná forma zavinění,
- c) trestný čin není dokonán.

Nezpůsobilý pokus

Trestnost nezpůsobilého pokusu se posuzuje podle závažnosti a povahy činu. Jde o tyto případy:

- Nezpůsobilý předmět útoku (pachatel chce usmrtit plod těhotné ženy, která ve skutečnosti těhotná není).
- Nezpůsobilé prostředky (pachatel se pokouší zavraždit osobu zařikáváním).
- Nezpůsobilý subjekt (pachatel se mylně domnívá, že trpí pohlavní nemocí a vykonává s obětí soulož).³²

15.4 Zánik trestnosti přípravy a pokusu

Trestní odpovědnost za pokus či přípravu trestného činu zaniká, jestliže pachatel dobrovolně upustil od dalšího jednání směřujícího k dokonání trestného činu a:

- a) odstranil nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu trestného činu, **nebo**
- b) učinil o pokusu či přípravě trestného činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu či přípravy trestného činu, mohlo být ještě odstraněno; oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení nadřízenému.³³

2 kumulativní podmínky, aby zanikla trestnost přípravy či pokusu:

Pachatel dobrovolně upustil a

- odstranil nebezpečí, nebo
- učinil oznámení

15.5 Trestnost přípravy a pokusu

Příprava je trestná jako trestný čin, k němuž příprava směřovala.

Pokus je trestný jako trestný čin dokonáný.

Avšak závažnost dokonání trestného činu v porovnání s jeho přípravou či pokusem je mnohem vyšší, a proto „při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlídně **soud**: „*u přípravy k zvlášť závažnému zločinu a u pokusu trestného činu též k tomu, do jaké míry se jednání pachatele k dokonání trestného činu přiblížilo, jakož i k okolnostem a k důvodům, pro které k jeho dokonání nedošlo.*“

Mimořádné snížení trestu

Soud může snížit trest odnětí svobody **pod dolní hranici trestní sazby** též tehdy, jestliže odsuzuje pachatele za přípravu k trestnému činu nebo za pokus trestného činu nebo za pomoc k trestnému činu a má vzhledem k povaze a závažnosti přípravy nebo pokusu nebo pomoci za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody tímto zákonem stanovené bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a že lze dosáhnout nápravy pachatele i trestem kratšího trvání.

15.6 Pachatel a nepřímý pachatel trestného činu

Subjektem trestného činu je pachatel, ať už proto, že trestný čin bezprostředně spáchal, nebo k tomu užil jinou osobu.

³² Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 292-294.

³³ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 294.

15.6.1 Pachatel

Pachatelem trestného činu se rozumí osoba, která naplnila všechny znaky skutkové podstaty trestného činu nebo se dopustila jeho pokusů či přípravy, je-li trestná. Pachatelem se také rozumí i spolupachatel (viz kapitola č. 15.8) a účastník (viz kapitola č. 15.9). Pachatelem může být i právnická osoba, které se přičítá trestněprávní jednání fyzické osoby.

15.6.2 Nepřímý pachatel

Nepřímým pachatelem se rozumí ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepříčetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem – **trestný čin spáchá prostřednictvím jiného:**

- o Nedostatek věku (hlavní pachatel přiměje 10leté dítě k tomu, aby ukradlo zboží v hodnotě 10.500 Kč).
- o Nepříčetnost (hlavní pachatel přiměje osobu, která je pro duševní poruchu nepřičetná, aby spáchala trestný čin poškození cizí věci).
- o Omyl (hlavní pachatel vyzve nosiče kufří, aby mu vzal kufří, avšak ukáže na kufří, který není pachatele).
- o Okolnost vylučující protiprávnost (hlavní pachatel přiměje zaměstnance banky, aby mu pod výhrůzkou bezprostředního násilí vydal peníze).
- o Osoba sama nejednala (pachatel strčí do kolemdjoudoucího a ten svým tělem rozbije výlohu obchodu).
- o Osoba nejednala zaviněně (provozovatel seskoku z padáku, vědom si chybného pracovního postupu při seřizování padáku pracovníky jeho společnosti, nechá vadný padák k seskoku jednomu z jeho známých s tím, že se ho chce zbavit).

15.7 Trestná součinnost obecně

Trestnou součinností se rozumí případ, kdy se na trestném činu podílí dva a více pachatelů.

Trestnou součinnost můžeme rozdělit do těchto 5 skupin:

- 1) **Účastenství** (užší nebo širší vymezení) - viz kapitola č. 15.9
- 2) **Některé formy přípravy** (spolčení a sročení)
 - ✓ Spolčení – dohoda dvou a více osob o spáchání zvláště závažného zločinu.
 - ✓ Sročení – shluk (absence dohody) alespoň tří osob pro vytváření podmínek k spáchání trestného činu (nejčastěji násilné povahy).
- 3) **Formy trestné součinnosti obsažené ve zvláštní části trestního zákoníku**
 - ✓ Trestné činy, u nichž se vyžaduje účast alespoň dvou a více osob a jsou obsaženy ve zvláštní části trestního zákoníku (podněcování, schvalování, neoznámení, nepřekážení, nadřování k trestnému činu či legalizace výnosů z trestné činnosti)
- 4) **Organizovaná zločinecká skupina**
 - ✓ Organizovaná zločinecká skupina je společenstvím více osob s vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbu činností, která je zaměřena na soustavné páčání úmyslné trestné činnosti.
- 5) **Některé skutkové podstaty trestného činu obsahují prvek trestné součinnosti**
 - ✓ Např. „spáchá-li takový čin nejméně se dvěma osobami“ nebo spáchá trestný čin jako „člen organizované skupiny.“

15.8 Spolupachatel

Trestný čin může být spáchán společným jednáním dvou a více osobami, potom odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama. Abychom mohli hovořit o spolupachatelství, je zapotřebí, aby byly splněny tyto dvě podmínky:

A. Objektivní podmínka – spáchání trestného činu **dvěma a více osobami**.

- Každý ze spolupachatelů naplní znaky skutkové podstaty trestného činu (rozdíl od účastenství v užším smyslu) nebo
- až společným jednáním spolupachatelé naplní skutkovou podstatu trestného činu (jeden drží ženu a druhý jí znásilňuje).

B. Subjektivní podmínka – musí zde být **úmysl** společného jednáním (nikoliv jen shluk osob; paralelní pachatelé).

Trestání spolupachatelství

Při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihledne soud u spolupachatelů též k tomu, jakou měrou jednání každého z nich přispělo ke spáchání trestného činu.

15.9 Účastenství v užším smyslu

Účastenství (jedna z forem trestné součinnosti – kapitola č. 15.7, první bod) dělíme na širší a užší:

- **Širší vymezení účastenství:** spolupachatel, organizátor, návodce a pomocník.
- **Užší vymezení účastenství:** organizátor, návodce a pomocník.

15.9.1 Organizátor

Organizátorem je osoba, která spáchání trestného činu zosnovala nebo řídila. Organizátor trestného činu má dominantní postavení, neboť vytváří plán k jeho spáchání, vyhledává osoby, rozděluje úkoly, dává jim příkazy, pokyny, kontroluje jejich dodržování, případně usměrňuje jejich činnost. U některých trestných činů je organizátorství kriminalizováno jako samotný trestný čin; např. násilné překročení státní hranice – § 339 odst. 2. TZ. Skutečnost, že trestný čin pachatel zosnuje či řídí je obecnou přitěžující okolností.

- ✓ dominantní postavení
- ✓ nejzávažnější forma účastenství v užším smyslu
- ✓ obecná přitěžující okolnost
- ✓ některé trestné činy jsou postihovány už za samotné organizátorství

15.9.2 Návodce

„*Návodce je ten, kdo vzbudil v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin.*“ Prostředkem návodu může být cokoli, např. přemlouvání, sázka, ujednání za mzdu či pohrůžka. Návod musí směřovat k určité osobě a k individuálně určenému trestnému činu (nesplnění některé z těchto podmínek může vést ke spáchání trestného činu – podněcování k trestnému činu).

- ✓ Utvrzování někoho ke spáchání trestného činu (i když je už dávno rozhodnutý) je pomoci.
- ✓ Nezdařený a bezvýsledný návod je trestný jako příprava (je-li trestná).

15.9.3 Pomocník

Pomoc je definována jako každá kauzální podpora hlavního pachatele ke spáchání trestného činu. Pomoc může spočívat např. v umožnění nebo usnadnění jinému ke spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, vylákáním poškozeného na místo činu (volavka), hlídáním při činu (dělání zdi), radou, utvrzováním v předsevzetí nebo slibem přispět po trestném činu. Samotně přispění po spáchání trestného činu nazýváme nadržováním (samostatný trestný čin).

15.9.4 Zásada akcesority účastenství

Nejdůležitější zásada účastenství spočívá v tom, že organizátor, návodce nebo pomocník je účastník tehdy, jestliže se hlavní pachatel o trestný čin alespoň pokusil; jinými slovy: účastenství je závislé na trestném činu hlavního pachatele. Jestliže se hlavní pachatel o trestný čin ani nepokusí, tak jsou účastníci trestání jako u přípravy, je-li ovšem trestná.

Jak již víme, příprava je trestná pouze u zvlášť závažných zločinů tam, kde to TZ výslovně stanoví. *Tzn., že když např. návodce bude navádět k trestnému činu krádeže (navádí hlavního pachatele k odcizení zboží za 500.000 Kč) a hlavní pachatel se o krádež ani nepokusí, byť krádež již připravoval – je návodce beztrestný.*

15.9.5 Subsidiarita účastenství

Účastníkovi se připisuje ta nejzávažnější forma účastenství. Př. je-li účastník zároveň spolupachatel, počítá se mu pouze spolupachatelství nebo je-li účastník návodce, nebude již trestný za pomoc k trestnému činu atd.

15.9.6 Trestání účastníků trestného činu

Účastníci trestného činu se posuzují jako klasičtí pachatelé, přičemž:

- A. Při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlédne soud u organizátora, návodce a pomocníka též k významu a povaze jejich účasti na spáchání trestného činu.
- B. Organizátorství je obecnou přitěžující okolností.
- C. Obecnou přitěžující okolností je také skutečnost, že návodce ke spáchání trestného činu (provinění, činu jinak trestného) svede osobu mladší 15 let, mladistvého nebo osobu ve věku blízkém věku mladistvých.
- D. U pomocníka může soud mimořádně snížit trest (odkaz na mimořádné snížení trestu v kapitole č. 17.3.1).

16. KAPITOLA

Trestní právo hmotné III: Okolnosti vylučující protiprávnost, souběh a recidiva

Klíčové pojmy

protiprávnost	svolení poškozeného	omyl v OVP	rozdíl mezi KN a NO
krajní nouze	přípustné riziko	proporcionalita	exces krajní nouze
nutná obrana	Subsidiarita	přiměřenost	exces nutné obrany

Osnova výkladu

- 16.1 Obecně k okolnostem vylučujících protiprávnost
- 16.2 Krajní nouze
- 16.3 Nutná obrana
- 16.4 Srovnání krajní nouze a nutné obrany
- 16.5 Svolení poškozeného
- 16.6 Přípustné riziko
- 16.7 Oprávnění použití zbraně

16.1 Obecně k okolnostem vylučujících protiprávnost

K pochopení tohoto institutu je zapotřebí, abychom si připomněli, jaké známe pojmové znaky trestného činu. Pojmovými znaky tedy jsou:

- 1) znaky skutkové podstaty trestného činu (= typové znaky; objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka)
- 2) obecné znaky trestného činu (věk, přičetnost; u mladistvých rozumová a mravní vyspělost)
- 3) **protiprávnost** (rozpor s právní normou v rámci celého právního řádu)
- 4) společenská škodlivost (materiální znak)

Okolností vylučujících protiprávnost se rozumí jednání, které by jinak vykazovalo znaky trestného činu, ale trestným činem není, protože absentuje jeden z pojmových znaků trestného činu, a tím je protiprávnost. Z absence protiprávnosti dovozujeme, že tento čin je dovolený – chybí společenská škodlivost, ba naopak takový to čin je ve společnosti žádoucí. Okolnosti vylučující protiprávnost jsou takové okolnosti, které pachatele zbavují trestní odpovědnosti.

Je potřeba rozlišovat institut „okolnost vylučující protiprávnost“ a institut „zánik trestnosti“. V případě okolnosti vylučující protiprávnost se již od samého počátku nejedná o trestný čin, zatímco u zániku trestnosti trestný čin existoval, ale poté zanikla jeho trestnost (např. promlčením, účinnou lítostí, amnestií).

Výčet okolností vylučujících protiprávnost, který je uveden v obecné části trestního zákoníku, je demonstrativní.

Mezi okolností vylučující protiprávnost, které trestní zákon v obecné části přímo neuvádí, patří:

- **výkon práv a plnění povinností** (nemůže být trestně odpovědný soudce, který pošle pachatele trestného činu vraždy do vězení, kde je pachateli omezena osobní svoboda; nebo např., když rodič dá dítěti „zaracha“)
- **výkon povolání** (lékař, status mlčenlivosti apod.)
- **výkon dovolené činnosti** (bojová umění)
- **beztrestnost agenta** (agent, který plní úkoly v rámci zákona o Policii ČR je beztrestný při účasti v organizované zločinecké skupině)

Mezi okolností vylučující protiprávnost, které zákon výslovně uvádí, patří:

- ✓ § 28 – Krajní nouze
- ✓ § 29 – Nutná obrana
- ✓ § 30 – Svolení poškozeného
- ✓ § 31 – Přípustné riziko
- ✓ § 32 – Oprávněné použití zbraně

16.2 Krajní nouze

16.2.1 Podmínky krajní nouze

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestným činem. Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen je snášet.

Znaky krajní nouze:

- Odvráceno je **nebezpečí** (nemusí mít původ v člověku – např. slunce – teplo).

- Které hrozí přímo **zájmu** chráněnému trestním zákonem (život, zdraví či majetek).
- Princip **subsidiarity** „o krajní nouzi nejde, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak.“
- Princip **proporcionality** „způsobený následek nesmí být stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.
- Ten, komu nebezpečí hrozilo, **neměl povinnost jej snášet**.
- Škoda může vzniknout **komukoliv**.

A. Nebezpečí, které přímo hrozí

Vývoj událostí rychle spěje k poruše nebo se vývoj událostí zastavil, ale stačí náhodný podnět a k poruše dojde. Zdrojem tohoto nebezpečí může být *de facto* cokoliv (přírodní živé, člověk). Za nebezpečí se považuje také útok zvířete (nikoli však poštvaného člověkem).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Bratislave, sp. zn. 7 Tz 9/87: Nebezpečnost, které občan odvracia v krajnej núdzi, môže spočívať aj v útoku človeka. V takom prípade ide o krajnú núdzu, a nie o nutnú obranu vtedy, ak konaním inak trestným je spôsobená škoda inému než útočníkovi.

B. Zájem chráněný trestním zákonem

Těmito zájmy se rozumí zejm. život, zdraví, majetek apod.

C. Princip subsidiarity

Abychom mohli hovořit o tom, že jednání pachatele je v mezích krajní nouze, musel by nebezpečí odvrátit tím nejšetnějším způsobem (aby šetřil co nejvíce zájmy). Jestliže měl možnost nebezpečí odvrátit jinak a neučinil tak, překročil meze krajní nouze. Při posuzování, zdali pachatel činu jinak trestného mohl odvrátit nebezpečí jinak, musíme zkoumat okolnosti z pozice jednatelce.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu 19/68: Jede-li řidič motorového vozidla v podnapilém stavu vozidlem jenom proto, aby po dopravní nehodě zajistil lékařskou pomoc pro zraněného účastníka nehody, přichází v úvahu posuzování tohoto jednání z hlediska krajní nouze podle § 28 TZ.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 4. 9. 2012: Údajně naléhavou cestu k lékaři v odpoledních hodinách všedního dne nelze považovat za jednání v krajní nouzi, když Praha má velmi hustou síť městské hromadné dopravy, velmi dostupné taxislužby a v případě urgentního ohrožení života či zdraví je dostupnost lékařské záchranné služby v řádu několika málo minut.

D. Princip proporcionality – vztah škody z útoku hrozící a škody v obraně způsobené

U principu proporcionality srovnáváme případné následky nebezpečí, které hrozilo a následek, který je způsoben odvrácením tohoto nebezpečí. Je třeba u každého případu zkoumat všechny okolnosti.

E. Pachatel neměl povinnost nebezpečí snášet

Určitá povolání jsou spojena s riziky a osoby, které toto povolání vykonávají, mají povinnost určité nebezpečí snášet (hasiči, lékaři).

F. Škoda může vzniknout komukoliv

Odvracet nebezpečí může **každý**, nejen ten, komu nebezpečí hrozí.

16.2.2 Excesy (vybočení z meze) krajní nouze

Intenzivní exces – nebyla splněna podmínka proporcionality – osoba způsobila stejně závažný nebo ještě závažnější následek než ten, který hrozil.

Extenzivní exces – osoba přistoupí k odvrácení nebezpečí ještě předtím, než nebezpečí začalo hrozit, nebo až poté, co nebezpečí pominulo.

- odpovědnost za trestný čin spáchaný překročením meze krajní nouze se posuzuje podle zavinění (úmysl, nedbalost), soud přihlídně k této skutečnosti v rámci určení druhu a výměře trestu – polehčující okolnost.

16.3 Nutná obrana

16.3.1 Podmínky nutné obrany

Dalším stěžejním institutem trestního práva je nutná obrana, která je upravena v § 29 TZ:

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Znaky nutné obrany:

- odvrácen je **přímo hrozící** nebo **trvající útok**
- který útočí na **zájem** chráněný trestním zákonem
- neuplatní se zde princip subsidiarity
- neuplatní se zde princip proporcionality
- uplatní se princip **přiměřenosti**

– škoda (újma) vzniká **útočníkovi**

A. Přímý hrozící nebo trvajících útok

Útokem se myslí úmyslné protiprávní jednání člověka, nebezpečné pro společnost. Útok nemusí být nutně násilné povahy (kapsář bere poškozenému peněženku z kapsy). Útok může být spáchán i opomenutím (někdo proti vůli poškozeného setrvává v obydlí). Útokem se rozumí i útok poštvaného zvířete (zvíře je zde prostředkem útoku člověka). Útok nemusí být trestným činem, proto se nepožaduje, aby útočník byl starší 15let nebo aby v době útoku byl příčetný. Taky vyprovokovaný útok je útokem (s jistými výjimkami).

- **Útok bezprostředně hrozí** – poškozený nemusí čekat, až na něj útočník zaútočí, pokud je ze všech okolností zřejmé, že útok bude v několika málo okamžicích proveden.
- **Útok trvajících** – poškozený je okraden a vidí útočníka, jak utíká s lupem do bezpečí, poškozený za ním může utíkat a zasáhnout v rámci nutné obrany.
- Zpravidla je dáno, že čím více je útočníků, tím razantněji může obránce zasáhnout.

B. Zájem chráněný trestním zákonem

Těmito zájmy jsou zejm. život, zdraví, majetek apod.

C. Nevyžaduje se podmínka subsidiarity

Podmínka subsidiarity u nutné obrany neplatí, protože kdyby platila, tak jedinou možnou obranou je útěk.

D. Nevyžaduje se podmínka proporcionality

Podmínka proporcionality nemusí být splněna, protože obránce musí vynaložit účinnější prostředek k obraně, než má útočník k útoku.

E. Princip přiměřenosti – vztah intenzity útoku a obrany

Odvracení útoku nesmí být bezbřehé, tzn., že obrana nesmí být „zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“ *Př. útočník se vloupe do kurníku, aby odcizil všechny vajíčka, přičemž obránce mu zasadí pět ran motykou do hlavy.*

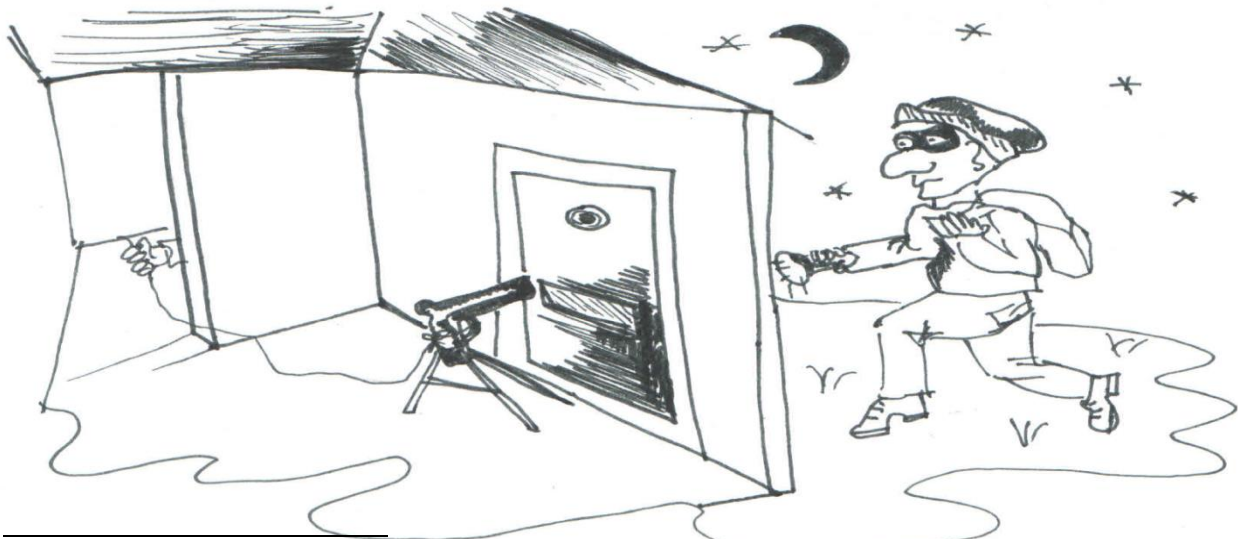
F. Škoda vzniká útočníkovi

Odvracet útok může obránce pouze proti útočníkovi. Nutnou obranu může provést kdokoli (**pomoc v nutné obraně**).

Preventivní nutná obrana

O preventivní nutnou obranu se jedná tehdy, instaluje-li osoba technické nebo jiné zařízení pro překonání útoku v budoucnu. Jedná se o různé samostřily, výbušné nástrahové systémy, nebezpečná zvířata či elektrické ploty. Obrana těmito prostředky je přípustná, jsou-li splněny podmínky nutné obrany. Pokud by tyto podmínky splněny nebyly, v úvahu by přicházela odpovědnost zpravidla za nedbalostní poruchový trestný čin (usmrcení z nedbalosti, těžké ublížení na zdraví z nedbalosti apod.). Příprava je irelevantní, neboť se jedná o nedbalostní trestné činy.³⁴

Stanovisko Nejvyššího soudu 12/10: Instalace a použití automatického obranného zařízení, jehož účelem je odvrátit možný nebo předpokládaný budoucí útok na zájem chráněný trestním zákonem na určitém místě bez součinnosti obránce (např. nástražné systémy, samostřily, zapojení elektrického proudu do mříží či kovového oplocení nemovitosti), samo o sobě nevyklučuje naplnění podmínek nutné obrany podle § 29 TZ. K tomu, aby byly splněny podmínky nutné obrany v případě použití automatického obranného zařízení zejména v podobě nástražného systému, který se automaticky uvede v činnost po vniknutí útočníka do chráněného objektu, musí být zabezpečeno, aby se aktivovalo jen proti přímo hrozícímu či trvajícím útoku na zájem chráněný trestním zákonem a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Při zaviněném nedodržení podmínek nutné obrany tím, kdo jej instaloval a odpovídá za jeho provoz, přichází v úvahu jeho odpovědnost za trestný čin spáchaný zpravidla z nedbalosti (např. usmrcení z nedbalosti).

³⁴ Kratochvíl, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 442.

16.3.2 Excesy (vybočení z mezí) nutné obrany

Intenzivní exces – obrana je zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Extenzivní exces – porušení časových mezí (útok ještě přímo nehrozil, anebo útok již pominul).

Putativní obrana (domnělá obrana) – obránce se domnívá, že přímo hrozí útok, přitom o útok nejde (*kamarád někoho vyleká a vylekaný mu vyrazí zuby z leknutí*). Putativní obrana se posoudí podle skutkového omylu „Kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která vylučuje jeho protiprávnost, nejedná úmyslně; tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti.“

- odpovědnost za trestný čin spáchaný překročením meze nutné obrany se posuzuje podle zavinění (úmysl, nedbalost), soud přihlédně k této skutečnosti v druhu a výměře trestu – polehčující okolnost.

16.4 Srovnání krajní nouze a nutné obrany

Mezi společné znaky patří:

- Při splnění všech podmínek je nutná obrana i krajní nouze společensky prospěšnými okolnostmi.
- Zájmy chráněné nutnou obranou a krajní nouzí jsou obecně totožné.
- Motivy jednání u obou institutů jsou obdobné – ochrana zájmů chráněných trestním zákoníkem (život, zdraví apod.).
- Oba instituty vylučují protiprávnost a považují se za činy jinak trestné.

Rozdíly mezi krajní nouzí a nutnou obranou:

KRAJNÍ NOUZE	NUTNÁ OBRANA
přímo hrozící nebezpečí	přímo hrozící nebo trvajícím útok
újma vzniká komukoli	újma vzniká útočníkovi
princip subsidiarity	i intenzivnější újma – chybí požadavek subsidiarity
princip proporcionality	princip přiměřenosti (nepřiměřená obrana)
povinnost snášet	není povinnost snášet

16.5 Svolení poškozeného

Vzhledem k tomu, že pro naše účely je nejdůležitější rozbor krajní nouze a nutné obrany, nebude institutu svolení poškozeného dle § 30 TZ věnována velká pozornost.

Trestný čin nespáchá, kdo jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny.

Svolení musí být dáno předem nebo současně s jednáním osoby páčající činem jinak trestným, dobrovolně, určitě, vážně a srozumitelně; je-li takové svolení dáno až po spáchání činu, je pachatel beztrestný, mohl-li důvodně předpokládat, že osoba by tento souhlas jinak udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům.

S výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe, nelze za svolení považovat souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení.

Podmínky:

- A. jde o zájmy jednotlivce, o nichž může sám rozhodovat a jejichž porušení se nedotýká zájmů společnosti,
- B. nelze udělit souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení (euthanasie) s výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe,
- C. svolení je dáno zásadně před činem nebo současně s činem (dodatečný souhlas je možný jen výjimečně),
- D. svolení je dáno vážně, dobrovolně, určitě a srozumitelně a
- E. svolení je dáno osobou, která je schopna učinit závazný projev v tomto směru.

Př. Zabouchl jsem si dveře a klíče jsem nechal ve dveřích. Požádám souseda, aby mi dveře vykoppl, on tak učiní, aniž by spáchal trestný čin neoprávněného poškození cizí věci nebo přestupek proti majetku.

16.6 Přípustné riziko

Vzhledem k tomu, že pro naše účely je nejdůležitější rozbor krajní nouze a nutné obrany, nebude institutu přípustného rizika dle § 31 TZ věnována velká pozornost.

Trestný čin nespáchá, kdo v souladu s dosazeným stavem poznání a informacemi, které měl v době svého rozhodování o dalším postupu, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem chráněný trestním zákonem, nelze-li společensky prospěšného výsledku dosáhnout jinak.

Nejde o přípustné riziko, jestliže taková činnost ohrozí život nebo zdraví člověka, aniž by jím byl dán k ní v souladu s jiným právním předpisem souhlas, nebo výsledek, k němuž směřuje, zcela zřejmě neodpovídá míře rizika, anebo provádění této činnosti zřejmě odporuje požadavkům jiného právního předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přiči dobrým

mravům.

Podmínky:

- A. vykonávání **společensky prospěšné** činnosti v rámci svého povolání, zaměstnání, postavení, funkce,
- B. jednání je v **souladu s dosaženým stavem poznání** a informacemi, které měl jednatel v době svého rozhodování o dalším pokusu,
- C. nesmí dojít k ohrožení života nebo zdraví člověka, aniž by byl dán dotčenou osobou **souhlas** v souladu s jiným právním předpisem,
- D. výsledku **nelze dosáhnout jinak** (subsidiarita rizika) a společensky prospěšný výsledek musí odpovídat míře rizika a
- E. činnost nesmí zřejmě odporovat **požadavkům** jiného právního **předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti** nebo se **příčít dobrým mravům.**

16.7 Oprávnění použití zbraně

Podle § 32 TZ: „*Trestný čin nespáchá, kdo použije zbraně v mezích stanovených jiným právním předpisem.*“

Výše uvedené ustanovení je blanketní normou, která pouze odkazuje na jiné právní předpisy. Toto ustanovení platí pouze pro specifický okruh osob, kterým zvláštní zákony vymezují podmínky, za kterých je možno použít zbraně. **Mezi tyto zákony patří zejména:**

- Zákon o Policii ČR (zákon č. 273/2008 Sb.)
- Zákon o Bezpečnostní informační službě (zákon č. 154/1994 Sb.)
- Zákon o obecní policii (zákon č. 553/1991 Sb.)
- Zákon o Vojenské policii (zákon č. 124/1992 Sb.)
- Zákon o ozbrojených silách ČR (zákon č. 219/1999 Sb.)
- Zákon o Vězeňské službě a justiční strážní (zákon č. 555/1992 Sb.)
- Celní zákon (zákon č. 13/1993 Sb.)
- Zákon o Generální inspekci bezpečnostních sborů (zákon č. 341/2011 Sb.)

Co se rozumí zbraní, je potřeba posuzovat podle konkrétního právního předpisu.

Např.

- ✓ Zákon o obecní policii – „*Služební zbraní podle tohoto zákona se rozumí krátká střelná zbraň, jejímž držitelem je podle zvláštního zákona obec*“ (§ 20 odst. 3 zákona o obecní policii)
- ✓ Zákon o Policii ČR – „*Zbraní podle této hlavy se rozumí zbraň střelná včetně střeliva a doplňků zbraně, vyjma vrhacího prostředku majícího povahu střelné zbraně podle jiného právního předpisu s dočasně zneschopňujícími účinky, dále zbraň bodná a sečná, výbušnina, speciální výbušný předmět, průlomový pyrotechnický prostředek a speciální náloživo.*“ (§ 56 odst. 5 zákona o PČR)

16.8 Souběh trestných činů

O souběh hovoříme tehdy, kdy pachatel spáchal dva nebo více trestných činů dříve, než byl pro některý z nich odsouzen (tj. než byl za takový trestný čin vyhlášen odsuzující rozsudek soudem prvního stupně), nebo dříve, než byl obviněného doručen trestní příkaz.

Druhy souběhu:

- A. **Jednočinný** – pachatel spáchal dva a více trestných činů jedním skutkem
- B. **Vícečinný** – pachatel spáchal dva a více trestných činů více skutky
- C. **Stejnorodý** – pachatel spáchal dva a více trestných činů naplňujících stejnou skutkovou podstatu
- D. **Nestejnorodý** – pachatel spáchal dva a více trestných činů naplňujících různé skutkové podstaty

Skutkem se rozumí určitá událost ve vnějším světě záležející v jednání člověka, která může naplňovat znaky i více trestných činů. Ide v podstatě o pachatelovo jednání, kterým zamýšlí v rámci jednoho jednání dosáhnout určitého následku.

Jednočinný souběh stejnorodý – příklad

Pachatel jedním projevem křivě obviní tři osoby. Tento druh souběhu není trestním právem akceptován.

Jednočinný souběh nestejnorodý – příklad

Pachatel řídí osobní automobil pod vlivem návykové látky, a přitom srazí chodce, kterému způsobí těžkou újmu na zdraví. Pachatel se tak dopustí trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky v jednočinném souběhu s trestným činem těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti.

Vícečinný souběh stejnorodý – příklad

Pachatel se dopustil loupeže v pondělí, přičemž svůj záměr opakoval také v pátek, a to na zcela odlišné osobě. Pachatel tak naplnil dvěma skutky skutkovou podstatu téhož trestného činu.

Vícečinný souběh nestejnorodý – příklad

Pachatel se na Stodolní ulici dopustí výtržnosti tím, že neustále vykřikuje sprostá slova a celkově se chová hrubě neslušně k ostatním lidem. Po příjezdu policejní hlídky tuto napadne. Pachatel se tak svým jednáním dopustil trestného činu výtržnictví ve vícečinném souběhu s trestným činem násilí proti úřední osobě, a to proto, že pachatel jedno jednání, které vedlo k následku, již ukončil (výtržnictví). Po několika minutách však pojal další myšlenku spáchat trestný čin, a to na úřední osobě. Pachatel tak dvěma skutky naplnil skutkovou podstatu dvou různých trestných činů.

Za souběh trestných činů ukládá soud tzv. úhrnný či souhrnný trest:

- za **jednočinný souběh** ukládáme toliko úhrnný trest (je vedeno jedno trestní řízení o jednom skutku)
- za **vícečinný souběh** ukládáme úhrnný trest (je-li vedeno o více skutcích jedno řízení) nebo souhrnný trest (pokud se o více skutcích vede několik řízení)

16.9 Recidiva

O recidivu jde tehdy, pokud je pachatel pravomocně odsouzen za trestný čin, přičemž po nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku spáchá další (nový) trestný čin.

Teorie trestního práva zná ještě pojem tzv. **nepravé recidivy**. Jde o případ, kdy pachatel spáchal další (nový) trestný čin v době mezi vyhlášením odsuzujícího rozsudku a právní moci tohoto rozsudku.

17. KAPITOLA

Trestní právo hmotné IV: Trestněprávní sankce, druhy trestů a ochranná opatření.

Klíčové pojmy

druhy TP sankcí	absolutní teorie trestání	odnětí svobody	zabezpečovací detence
pojem trest	účel trestu	výjimečný trest	zabrání věci
rozdíl mezi trestem a OP	druhy trestů	ochranné léčení	ochranná výchova

Osnova výkladu

- 17.1 Trestněprávní sankce
- 17.2 Účel trestu
- 17.3 Druhy trestů
- 17.4 Ochranná opatření

17.1 Trestněprávní sankce

Trestní zákoník je postaven na tzv. dualismu trestněprávních sankcí:

- a) tresty
- b) ochranná opatření

Trestem se rozumí právní následek za spáchaný trestný čin. Primárně má způsobit újmu pachateli. Újma může spočívat v omezení svobody pohybu (nepodmíněný trest odnětí svobody, domácí vězení) nebo může postihovat majetek (peněžitý trest, propadnutí majetku, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty). Některé druhy trestu pachatele postihují na čase (trest obecně prospěšných prací), cti (ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti). Trest může spočívat také v zákazu výkonu určitých činností (zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce).

Trest může být uložen pouze soudem, a to na základě zákona. Uložený trest má způsobit přiměřenou újmu, nesmí jím být porušena základní práva a svobody (mučení, nelidské zacházení). Uložený trest má mít dopad výlučně na pachatele trestného činu, nicméně mnohdy postihne jeho celou rodinu (pokles finančních zdrojů, společenské odsouzení). Trest může být uložen pouze pachateli trestného činu (ochranné opatření i tomu, kdo pachatelem trestného činu není).

V zásadě existují tři teorie trestání, které charakterizují možné řešení:

- A. Absolutní teorie – účelem je odplata pachateli TČ. Pachateli je uložen trest za to, co spáchal. Nehledí se na jeho možné napravení do budoucna.
- B. Relativní teorie – účelem je ochrana společnosti do budoucna. Pachatel je veden k tomu, aby pro příště vedl řádný život. V rámci relativní teorie je důležité, aby si pachatel nepřetrhl společenské vazby. Pachateli se zpravidla uloží alternativní trest.
- C. Smíšená teorie – kombinace dvou předchozích teorií. Smíšená teorie spočívá v tom, že pachatele je primárně potřeba vést k tomu, aby vedl řádný život. Pokud na to nepřistoupí nebo je nenapravitelný, pak přichází v úvahu odplata ve formě nepodmíněného trestu.

U mladistvých pachatelů není trestněprávní sankcí trest, nýbrž **opatření** (monistické pojetí sankcí), které má tři podoby:

- a) výchovná opatření
- b) ochranná opatření
- c) trestní opatření

17.2 Účel trestu

Účelem trestu je:

- ochrana společnosti před pachateli trestných činů,
- zamezení odsouzenému pachateli v páchaní další trestné činnosti,
- působit na konkrétního pachatele tak, aby se zdržel dalších protiprávních jednání a nadále vedl řádný život (individuální prevence) a
- působit na ostatní potencionální pachatele hrozbou odsouzení (generální prevence).

17.3 Druhy trestů

Výčet trestných činů je uveden § 52 TZ:

- a) odnětí svobody
- b) domácí vězení

- c) obecně prospěšné práce
- d) propadnutí majetku
- e) peněžitý trest
- f) propadnutí věci
- g) propadnutí náhradní hodnoty
- h) zákaz činnosti
- i) zákaz držení a chovu zvířat
- j) zákaz pobytu
- k) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- l) ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání
- m) ztrátu vojenské hodnosti
- n) vyhoštění

17.3.1 Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody je nepřísrnějším druhem trestu. Jak už ze samotného názvu vyplývá, jedná se o druh trestu, který postihuje svobodu pachatele ve smyslu svobody pohybu. Trest odnětí svobody je možné uložit za každý trestný čin uvedený ve zvláštní části trestního zákoníku, a to i samostatně. Nepodmíněný trest odnětí svobody se uloží tehdy, pokud žádný z jiných druhů trestů zřejmě nedosáhne svého účelu. V jednotlivých skutkových podstatách trestných činů je uvedeno rozpětí trestních sazeb, které je soud povinen respektovat. **Trest odnětí svobody má tři varianty a jeden zvláštní typ.**

- a) nepodmíněný trest odnětí svobody
- b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody
- c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest.

A. Nepodmíněný trest odnětí svobody

Nepodmíněný trest odnětí svobody je nejprísrnější trest postihující svobodu pachatele. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody se provádí ve věznicích (ostraha a zvýšená ostraha). Teoreticky nejkratší trvání trestu odnětí svobody je 24 hodin a nejvyšší 20 let (pokud nejde o výjimečný trest – viz dále). Trestní zákoník však umožňuje v určitých případech mimořádně zvýšit nebo snížit hranici trestní sazby.

Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody

Soud může uložit trest v horní polovině trestní sazby odnětí svobody, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu pokud:

- a) pachatel spáchal znovu zvlášť závažný zločin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán a
- b) jestliže závažnost zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo možnost nápravy pachatele je ztížena.

Horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody může po zvýšení převyšovat dvacet let. Při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let nesmí horní hranice trestní sazby převyšovat třicet let.

Př. Obviněný Adam spáchal dvě loupeže podle § 173 odst. 1 TZ, ač už byl za jinou loupež potrestán. Vzhledem k jeho osobnosti není náprava po dobu dalších let možná. Obviněný Adam je recidivista, který páchá trestnou činnost již od svých 15 let. V takovém případě jsou splněny podmínky pro mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody, a proto soud může uložit nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání až 160 měsíců = 13 let a 4 měsíce. Za loupež v prvním odstavci lze uložit až 10 let. Proto 120 měsíců / 3 x 4 = 160 měsíců.

Mimořádné snížení trestu odnětí svobody

Trestní zákoník připouští v 6 případech mimořádné snížení dolní hranice trestní sazby:

- 1) soud má za to, že trest by byl nepřiměřeně prísrný a účelu trestu lze dosáhnout trestem kratšího trvání,
- 2) pachatel napomohl zabránit spáchání trestného činu, jenž jiný připravoval nebo se o něj pokusil,
- 3) spolupracujícím obviněnému, pokud přispěje k odhalení trestných činů organizované zločinecké skupiny,
- 4) pachateli za přípravu, pokus nebo pomoc k trestnému činu,
- 5) pokud pachatel jednal v právním omylu, kterého se mohl vyvarovat nebo
- 6) pokud se jedná o pachatele se zmenšenou přičetností, kterou si přivodil aplikací návykové látky.

B. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody

Podstatou podmíněného odsouzení je odložení výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody za předpokladu, že odsouzený bude během zkušební doby, kterou mu soud určí, řádně vést život a že se podrobí stanoveným podmínkám. Soud tak může odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři léta. Délka se však posuzuje podle konkrétní doby, na kterou by mohl být odsouzen (proto může být pachateli loupeže teoreticky uloženo podmíněné odsouzení – podle § 173 odst. 1 TZ – 2-10 let).

Soud pak určí zkušební dobu v rozmezí od 1 roku do 5 let. Pokud odsouzený v rámci zkušební doby nebude vést řádný život – spáchá další trestný čin, pak se trest vykoná. V opačném případě se po uplynutí zkušební doby odsouzení zahladí (má se za to, že se osvědčil – zahlazení odsouzení – význam pro výpis z Rejstříku trestů).

C. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Jedná se o to samé řešení jako v předchozí variantě, nicméně soud nad pachatelem stanoví dohled probačního úředníka. Probační úředník pak dohlíží nad chováním odsouzeného, udržuje s ním pravidelný kontakt, odsouzený musí informovat o jeho případném

vycestování do zahraničí apod. Dohled Probační a mediační služby má velký význam v rámci tzv. alternativních trestů, u kterých je vyšší pravděpodobnost resocializace (začlenění se pachatele do společnosti a jeho řádný život).

D. Výjimečný trest

Výjimečným trestem odnětí svobody se rozumí uložení trestu na 20-30 let nebo na doživotí. Výkon výjimečného trestu je prováděn v zásadě ve věznicí se zvýšenou ostrahou. Výjimečný trest lze uložit pouze za zvlášť závažný zločin, u něhož to zákon výslovně dovoluje (např. § 140 odst. 3 TZ, § 272 odst. 3 TZ). Podmínkou uložení doživotí je, aby zvlášť závažný zločin byl mimořádně závažný pro:

- zvlášť zavrženíhodný způsob jeho provedení,
- zvlášť zavrženíhodnou pohnutce,
- zvlášť těžký a těžko napravitelný následek a
- obzvlášť ztíženou možnost nápravy pachatele.

17.3.2 Domácí vězení

Podmínky uložení domácího vězení:

- A. pachatel spáchal přečin,
- B. vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu před trestem odnětí svobody a
- C. pachatel se písemně zaváže, že se v soudem stanovenou dobu bude zdržovat na určené adrese a že poskytne součinnost.

Jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu domácího vězení bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu domácího vězení nebo jinak maří výkon tohoto trestu, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest domácího vězení nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodnout zároveň o způsobu jeho výkonu; přitom každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody. Dohled nad výkonem trestu domácího vězení provádí Probační a mediační služba.

17.3.3 Obecně prospěšné práce

Trest obecně prospěšných prací je považován za nejpřísnější alternativní trest, který spočívá ve výkonu pracovních činností pro obecně prospěšný účel. Pachatel tak práci provádí bezplatně ve svém volném čase. Trest obecně prospěšných prací se ukládá v rozmezí 50-300 hodin. Práce musí být vykonány maximálně do jednoho roku od právní moci rozsudku. Po řádném výkonu trestu obecně prospěšných prací nastává fikce neodsouzení, což má pozitivní vliv do společenské sféry (není předmětem výpisu Rejstříku trestu, nicméně opisu ano).

Trest obecně prospěšných prací může být přeměněn na trest domácího vězení, peněžitý trest nebo trest odnětí svobody.

17.3.4 Propadnutí majetku, věci a náhradní hodnoty

Trest propadnutí majetku je nepřísnejší z majetkových trestů. Může být uložen pouze tehdy, pokud zákon za daný trestný čin umožňuje uložit výjimečný trest odnětí svobody a tehdy, pokud pachatel zvlášť závažným zločinem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Výkon trestu spočívá ve ztrátě vlastnického práva k veškerému majetku nebo jeho části v okamžiku právní moci rozsudku. Propadlý majetek připadá státu.

Trest propadnutí věci je rovněž trestem, který se dotýká majetku pachatele. Soud musí uložit trest propadnutí věci, která je bezprostředním výnosem z trestné činnosti. Po uváží soudu může dojít k propadnutí věci také v případech, kdy je nástrojem trestné činnosti či zprostředkovaným výnosem z trestné činnosti, pokud hodnota věci tvořící bezprostřední výnos z trestné činnosti není ve vztahu k hodnotě věci tvořící zprostředkovaný výnos z trestné činnosti zanedbatelná. Propadlá věc připadá státu.

Propadnutí náhradní hodnoty má význam uložit tam, kde pachatel věc, která mohla být předmětem trestu propadnutí věci, zničil, poškodil nebo jinak znehodnotil. Soud může uložit propadnutí náhradní hodnoty až do výše, která odpovídá hodnotě takové věci. Hodnotu věci, kterou soud mohl prohlásit za propadlou, může soud stanovit na základě odborného vyjádření nebo znaleckého posudku.

17.3.5 Peněžitý trest

Peněžitý trest lze uložit:

jestliže pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch nebo také, jestliže:

- a) trestní zákon uložení tohoto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje, nebo
- b) trest ukládá za přečin a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele nepodmíněný trest odnětí svobody současně neukládá.

Výkon peněžitého trestu pak spočívá v povinnosti zaplatit soudem určenou částku. Částka je určena:

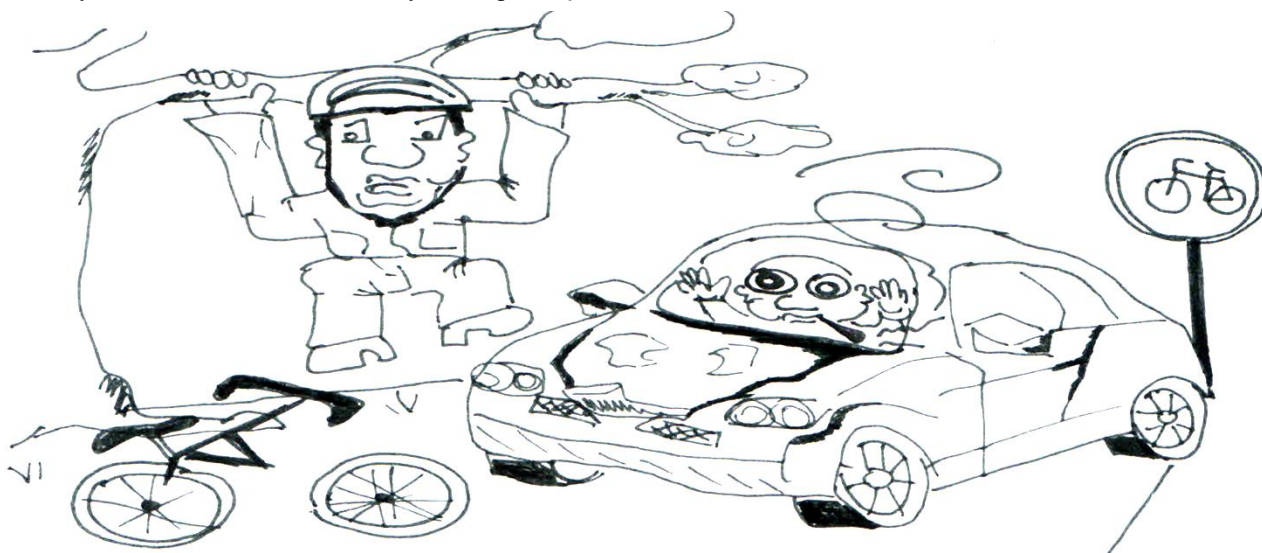
- a) počtem denních sazeb (20 až 730)

b) výši jedné denní sazby (100 Kč až 50.000 Kč)

Na základě prostého výpočtu dojdeme k tomu, že nejvyšší částka je 36.500.000 Kč (u právnické osoby až 1.460.000.000 Kč). Pachateli je možné povolit splátky. Při ukládání peněžitého trestu je potřeba také uvést náhradní trest odnětí svobody. Pokud pachatel peněžitý trest nevykoná, je možné ho přeměnit v trest domácího vězení, v trest obecně prospěšných prací nebo v trest odnětí svobody. Nicméně primárně se uložená peněžitá částka vymáhá v rámci výkonu rozhodnutí.

17.3.6 Zákaz činnosti a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Jak už napovídá samotný název **trestu zákazu činnosti**, jeho výkon spočívá ve znemožnění výkonu určitých povolání, činností nebo funkcí, které určí soud ve svém rozhodnutí. Zákaz činnosti lze uložit na dobu 1 roku až 10 let. Typickým zákazem činnosti je zákaz řízení motorových vozidel, který je často ukládán v souvislosti s trestnými činy spáchaných v dopravě (např. ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 TZ). Porušení zákazu činnosti naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 TZ.

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce je novým alternativním trestem (od roku 2010), jehož podstatou je nejčastěji zákaz navštěvování fotbalových utkání. Tento trest má reagovat na fotbalové chuligánství, kterého se velmi často dopouští fanoušci při sportovních utkáních. Zákaz může být dán až na dobu 10 let. Pokud pachatel, kterému byl uložen tento trest, navštíví danou akci, dopouští se trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 TZ.

Odsouzený pachatel je povinen spolupracovat s probačním úředníkem, který mu zpravidla uloží povinnost, aby v době konání akce setrval na určeném místě.

17.3.7 Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti

V názvu kapitoly uvedené druhy trestů postihují pachatele zejména na cti. Jedná se především o vedlejší tresty, které nelze uložit samostatně. Trest ztráty čestných titulů se nevztahuje na akademické tituly. Soud může uložit tyto tresty, odsuzuje-li pachatele za úmyslný trestný čin spáchaný ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta. Ztráta vojenské hodnosti spočívá v tom, že se odsouzenému snižuje hodnost v ozbrojených silách na hodnost vojína.

17.3.8 Zákaz pobytu a trest vyhoštění

Zákaz pobytu postihuje pachatele na svobodě ve smyslu svobody pohybu a pobytu. Soud může uložit trest zákazu pobytu na jeden rok až deset let za úmyslný trestný čin, vyžaduje-li to se zřetelem na dosavadní způsob života pachatele a místo spáchání činu ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku; trest zákazu pobytu se pochopitelně nesmí vztahovat na místo nebo obvod, v němž má pachatel trvalý pobyt.

Trest **vyhoštění** může být uložen pouze cizinci, který není občanem České republiky. Vyhoštění spočívá v zákazu vstupu na území České republiky po dobu 1 roku až 10 let, případně na neurčito.

Nerespektování zákazu pobytu nebo trestu vyhoštění naplňuje skutkovou podstatu trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 TZ.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 7. 1994: Trest vyhoštění z území České republiky (§ 80 TZ) je možno uložit pachateli, který je v době rozhodování soudem občanem Slovenské republiky, i když v době spáchání trestného činu byl československým občanem, kterému by takový trest nemohl být uložen.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 22. 4. 1994: Okolnost, že takový obviněný je přihlášen k trvalému pobytu v České republice, nebrání uložení trestu vyhoštění.

17.3.9 Zákaz držení a chovu zvířat

- Trest zákazu držení a chovu zvířat lze uložit pachateli, který se dopustil trestného činu v souvislosti s držením, chovem nebo péčí o zvíře, a to až na 10 let.
- Trest zákazu držení a chovu zvířat spočívá v tom, že se odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje držení, chov a péče o zvíře.
- **Jde např. o trestné činy:**
 - o Týrání zvířat (§ 302)
 - o Chov zvířat v nevhodných podmínkách (§ 302a)
 - o Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti (§ 303)

17.4 Ochranná opatření

Ochranná opatření tvoří další druh trestněprávních sankcí vedle trestu. Účelem ochranného opatření není způsobit újmu pachateli, ale pachatele léčit. Ochranné opatření může být uloženo i tomu, kdo není pachatelem (i za čin jinak trestný). Ochranná opatření se neukládají na určitou dobu, trvají tak dlouho, pokud to vyžaduje jejich účel. Trestní zákoník upravuje tři ochranná opatření a zákon o soudnictví ve věcech mládeže jedno (ochrannou výchovu).

- a) Ochranné léčení
- b) Zabezpečovací detence
- c) Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty
- d) Ochranná výchova

17.4.1 Ochranné léčení

Účelem ochranného léčení je ochrana společnosti a léčebné působení na pachatele. Ochranné léčení má ústavní a ambulantní formu. Ukládá se na dobu maximálně dvou let, přičemž tuto lhůtu lze prodloužit opět o dva roky. Takto prodlužovat lze až do té doby, pokud trvá důvod, pro který bylo ochranné léčení uloženo.

Podmínky uložení ochranného léčení (obligatorně):

- 1) Jestliže pachatel činu jinak trestného není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný.
- 2) Má-li soud za to, že by vzhledem ke zmenšené přičetnosti pachatele bylo možno za současného uložení ochranného léčení dosáhnout možnosti jeho nápravy i trestem kratšího trvání. V takovém případě soud sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby a uloží ochranné léčení.
- 3) Jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a soud má za to, že lze upustit od potrestání za současného uložení ochranného léčení, které zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest.

Podmínky uložení ochranného léčení (fakultativně):

- 1) Pachatel trestný čin spáchal ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný.
- 2) Pachatel, který zneužívá návykovou látku, spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním.

Výkon ochranného léčení ústavní formou se provádí ve specializovaných ústavech (psychiatrická léčebna apod.). Ambulantní forma ochranného léčení spočívá v navštěvování léčebných ústavů, nicméně pachatel zůstává na svobodě.

17.4.2 Zabezpečovací detence

Zabezpečovací detence je o něco přísnější forma, než ochranné léčení. Výkon zabezpečovací detence je prováděn v detenčních ústavech (Brno, Opava). Přísnější formu vystihuje zejména fakt, že dozor provádí Vězeňská služba ČR.

Podmínky uložení zabezpečovací detence (obligatorně):

- 1) Jestliže pachatel činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zločinu, není pro nepřičetnost trestně odpovědný, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.
- 2) Jestliže pachatel spáchal zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a nelze přitom očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, a soud má za to, že lze upustit od potrestání za současného uložení zabezpečovací detence, která zajistí ochranu společnosti lépe než trest.

Podmínky uložení zabezpečovací detence (fakultativně):

- 1) Pachatel spáchal zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.
- 2) Pachatel, který se oddává zneužívání návykové látky, znovu spáchal zločin, ač již byl pro zločin spáchaný pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na

dvě léta, a nelze očekávat, že by bylo možné dosáhnout uložením ochranného léčení dostatečné ochrany společnosti, a to i s přihlédnutím k již projevenému postoji pachatele k ochrannému léčení.

Zabezpečovací detence smí trvat maximálně 1 rok, nicméně tuto dobu lze opět prodlužovat (vždy o jeden rok).

17.4.3 Zabraní věci a zabraní náhradní hodnoty

Ochranné opatření zabraní věci je obdobné trestu propadnutí věci. Nicméně propadnutí věci lze uložit pouze pachateli trestného činu. Zabrat věc lze i pachateli činu jinak trestnému nebo dokonce osobě, která vůbec pachatelem není. Soud může uložit zabraní věci, která:

- a) náleží-li pachateli, kterého nelze stíhat nebo odsoudit,
 - b) náleží-li pachateli, od jehož potrestání soud upustil, nebo
 - c) ohrožuje-li bezpečnost lidí nebo majetku, popřípadě společnosti, anebo hrozí nebezpečí, že bude sloužit ke spáchání zločinu.
- Není-li možné zabrat věc, lze uložit zabraní náhradní hodnoty.
 - Za určitých podmínek uvedených v § 101 odst. 2 TZ lze uložit zabraní věci bez splnění výše uvedených podmínek.

Obligatořně musí být zabráný věci, které pachatel nebo jiná osoba drží v rozporu s právními předpisy (např. zbraň, drogy, padělané peníze).

17.4.4 Ochranná výchova

Ochranná výchova je opatření, které je ukládáno pouze mladistvým. Soud může uložit ochrannou výchovu, jestliže:

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
 - b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo
 - c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy,
 - d) a nepostačuje uložení výchovných opatření (subsidiárně).
- Ochrannou výchovu lze uložit také dítěti, které spáchalo čin jinak trestný (od 12 let).
 - Ochranná výchova je vykonávána v diagnostických ústavech nebo v dětských domovech.
 - Ochranná výchova může trvat maximálně do dovršení 19. let života nebo do dosažení účelu, pro který byla uložena.
 - Soud může přeměnit ochrannou výchovu na výchovu ústavní (viz kapitola č. 9.5).

18. KAPITOLA

Trestní právo hmotné V: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, výchovná, ochranná a trestní opatření, čin jinak trestný a způsoby jeho řešení.

Klíčové pojmy

provinění čin jinak trestný pojem dítě	pojem mladistvý rozumová a mravní vysp. účel opatření	druhy opatření ochranná výchova probační program	výchovná opatření ochranná opatření trestní opatření
--	---	--	--

Osnova výkladu

- 18.1 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže
- 18.2 Trestný čin x provinění x čin jinak trestný
- 18.3 Účel a podstata opatření
- 18.4 Výchovná opatření
- 18.5 Ochranná opatření
- 18.6 Trestní opatření
- 18.7 Opatření ukládána dětem mladším patnácti let

18.1 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Hlavním formálním pramenem trestního práva je trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.). Trestní zákoník je lex generalis (zákon obecný), tzn., že se použije tam, kde jiný právní předpis nestanoví něco jiného. Od 1. ledna roku 2004 je v České republice účinný zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.), který upravuje trestněprávní odpovědnost mládeže a trestní řízení proti nim.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se skládá ze 7 částí a 4 hlav. Pro nás je důležitá část první, neboť ostatní části obsahují příslušné změny dalších zákonů. **Část první se skládá:**

- ✓ Hlava první – obecná ustanovení (účel, zásady, pojmy)
- ✓ Hlava druhá – mladiství (trestní odpovědnost, druhy trestních opatření, trestní řízení)
- ✓ Hlava třetí – řízení ve věcech dětí mladších patnácti let (čin jinak trestný, trestní řízení)
- ✓ Hlava čtvrtá – společná a přechodná ustanovení k části první

18.2 Trestný čin x provinění x čin jinak trestný

Této kapitole věnujte obzvlášť svou pozornost, neboť objasní různou terminologii, která se používá pro označení protiprávního jednání dospělých, mladistvých a dětí.

- Pachatel starší 18. let, který je v době spáchání činu příčetný, jeho čin je protiprávní a zároveň naplní všechny znaky skutkové podstaty, spáchá trestný čin.
- Pachatel, který je starší 15. let, ale zároveň mladší 18. let, který je v době spáchání činu příčetný, jeho čin je protiprávní a zároveň naplní všechny znaky skutkové podstaty, spáchá provinění.
- Pachatel, který je mladší 15. let, pachatel, který nejedná protiprávně nebo pachatel, který je v době spáchání činu nepřičetný, spáchá čin jinak trestný.

Všechny znaky skutkové podstaty nemusejí být naplněny u **pokusu a přípravy**, je-li trestná (viz kapitola č. 15).

K některým pojům:

- ✓ Podle TZ se dítětem rozumí osoba mladší 18. let – souhrnný pojem.
- ✓ Podle ZSM se dítětem rozumí osoba mladší 15. let.
- ✓ Podle ZSM se mladistvým rozumí osoba starší 15. let a mladší 18. let.
- ✓ Podle ZSM se mládeží rozumí mladiství a děti – souhrnný pojem.

Obecné znaky provinění:

- a) věk (15-18)
- b) příčetnost (rozpoznávací a ovládací složka)
- c) rozumová a mravní vyspělost (já to považuji za zvláštní druh příčetnosti) – zkoumají dva znalci.

18.3 Účel a podstata opatření

Právní následek za protiprávní čin, spáchaný osobou mladší 18. let, označujeme jako opatření. Mladiství mají nižší stupeň rozumové a mravní vyspělosti, a proto zde existuje větší možnost, aby se mladiství pachatelé usměrnili na tu správnou cestu, aby

dále vedli řádný život a znovu se nedopouštěli dalších provinění nebo trestných činů. Na mladistvého pachatele je třeba výchovně působit – zdůrazněn je preventivní účel (uložit nepodmínečný trest odnětí svobody lze pouze v krajních případech).

Opatření uložené podle ZSM musí přihlížet k osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jakož i jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům, a musí být přiměřené povaze a závažnosti spáchaného činu.

Opatření se ukládají subsidiárně (trestní opatření se užije tehdy, pokud ostatní opatření budou zjevně nedostačující):

- Výchovná opatření
- Ochranná opatření
- Trestní opatření

Výchovná opatření (5)	Ochranná opatření (4)	Trestní opatření (11)
Dohled probačního úředníka	Ochranné léčení	Obecně prospěšné práce
Probační program	Zabezpečovací detence	Peněžitá opatření
Výchovné povinnosti	Zabrání věci nebo jiné maj. hodnoty	Peněžitá opatření s pod. odk. výkonu
Výchovná omezení	Ochranná výchova	Propadnutí věci a propadnutí náhradní hodnoty
Napomenutí s výstrahou		Zákaz činnosti
		Vyhoštění
		Domácí vězení
		Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
		Podmínečné odsouzení
		Podmínečné odsouzení s dohledem
		Odnětí svobody nepodmíněně

18.4 Výchovná opatření

Výchovná opatření nemají za následek potrestání pachatele (mstu za to, co provedl), ale jejich účel je usměrnit pachatele provinění, aby dál vedl řádný život. Jedná se o nejmírnější opatření, která lze uložit mladistvému.

Dohled probačního úředníka

Dohled probačního úředníka bude mít smysl ve spojení s výkonem obecně prospěšných prací, peněžitým opatřením, s podmíněným odkladem výkonu nebo podmíněným odsouzením.

- Případné porušení podmínek může vést k přeměně na výkon trestu odnětí svobody nepodmíněně.

Probační program

Probační program spočívá v určitém psychologicko-sociálním poradenství, které by mělo vést k rozvíjení mravních a rozumových hodnot mladistvého. Mladiství musí s účastí na probačním programu souhlasit. Probační program lze uložit již v přípravném řízení (stejně jako ostatní výchovná opatření).

Výchovné povinnosti

Výchovné povinnosti vyžaduje určité aktivní jednání mladistvého, které může spočívat v tom, aby mladiství zejména:

- a) bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu,
- b) jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku, kterou zároveň určí, na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona,
- c) vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu,
- d) usiloval o vyrovnání s poškozeným,
- e) nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následku provinění,
- f) podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením nebo zabezpečovací detencí podle trestního zákoníku,
- g) podrobil se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

Výchovná omezení

Výchovnými omezeními se rozumí omezení, která mladistvému zakládají povinnost, aby:

- a) nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevhodné prostředí,
- b) nestýkal se s určitými osobami,
- c) nezdržoval se na určitém místě,
- d) nepřečehovával předměty, které by mohly sloužit k páchaní dalších provinění,

- e) neužíval návykové látky,
- f) neúčastnil se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích,
- g) neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu,
- h) neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání.

Napomenutí s výstrahou

Napomenutí s výstrahou je nejmírnějším výchovným opatřením. Napomenutí s výstrahou spočívá v tom, že mladistvému se vytkne jeho protiprávní jednání a upozorní se, jaké právní následky by mohly mít další jeho provinění.

18.5 Ochranná opatření

Ochranná opatření jsou komplexně upravena v kapitole č. 17.4.

18.6 Trestní opatření

Jedná se o nejpřísnější druh opatření, které se použije vždy subsidiárně (nelze-li účelu dosáhnout jinými opatřeními, zejména výchovnými). Trestních opatření je celkem 11, z tohoto důvodu se jimi budu věnovat velmi stručně.

Obecně prospěšné práce

- o Maximální trvání 150 hodin (u dospělých 300)
- o Lze uložit i jiná výchovná opatření

Zákaz činnosti

- o Maximální hranice je 5 let (u dospělých 10 let)
- o Lze uložit i jiná výchovná opatření

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

- o Maximální hranice je 5 let (u dospělých 10 let)
- o Lze uložit i jiná výchovná opatření

Vyhoštění

- o Maximální hranice 5 let (u dospělých 10 let nebo na dobu neurčitou)
- o Za předpokladu, že mladistvý není občanem ČR

Peněžitě opatření (nebo podmíněčný odklad jeho výkonu)

- o Od 1.000 - 1.825.000 Kč (u dospělých 2.000 - 36.500.000 Kč)

Domácí vězení

- o Maximální hranice 1 rok (u dospělých 2 léta)

Propadnutí věci a propadnutí náhradní hodnoty

- o Shodně jako u dospělých (viz kapitola č. 17.3.4)

Trest odnětí svobody

- o Maximální délka trvání je 10 let (u dospělých 30 resp. doživotí)
- o Nepodmíněné odnětí svobody se u mladistvých, kteří nepřekročili devatenáctý rok svého věku, vykonává odděleně od ostatních odsouzených ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé.

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

- o Zkušební doba až 3 roky (u dospělých až 5 let)
- o Dohled probačního úředníka

18.7 Opatření ukládána dětem mladším patnácti let

Tato podkapitola je věnována činům jinak trestným, které páchají děti (tj. osoby mladší 15. let) nebo mladiství, kteří v době spáchání činu jinak trestného neměli dostatek rozumové a mravní vyspělosti. **Opatření, která lze těmto osobám uložit:**

- a) výchovné povinnosti,
 - b) výchovná omezení,
 - c) napomenutí s výstrahou,
 - d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
 - e) dohled probačního úředníka,
 - f) ochrannou výchovu nebo
 - g) ochranné léčení.
- Ochranná výchova musí (obligatorně) být uložena dítěti, které již dovršilo 12 let, v případě spáchání činu, za který trestní zákoník dovoluje uložit výjimečný trest.
 - Ochranná výchova může (fakultativně) být uložena též dítěti, které v době spáchání činu bylo mladší patnácti let, odůvodňují-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.

19. KAPITOLA

Trestní právo procesní I: Pojem, předmět, účel, prameny a zásady trestního řízení v ČR.

Klíčové pojmy

pojem trestní řízení	prameny TP procesního	presumpce nevinny	zásada bezprostřednosti
trestní právo procesní	zásada oficiality	zásada obžalovací	volné hodnocení důkazů
účel trestního řízení	zásada legality	zásada ústnosti a veřejnosti	stíhání jen ze z. důvodů

Osnova výkladu

- 19.1 Pojem trestního řízení a trestního práva procesního
- 19.2 Účel trestního řízení
- 19.3 Prameny trestního práva procesního
- 19.4 Základní zásady trestního řízení
- 19.5 Obecné zásady
- 19.6 Zásady zahájení řízení
- 19.7 Zásada veřejnosti
- 19.8 Zásady dokazovací
- 19.9 Zásada materiální pravdy

19.1 Pojem trestního řízení a trestního práva procesního

Trestní řízení je zákony (trestní řád, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, zákon o soudnictví ve věcech mládeže) upravený postup orgánů činných v trestním řízení (policejní orgán, státní zástupce a soud), jehož úkolem je zjistit, zdali byl spáchán trestný čin (provinění u mladistvých), zjistit jeho pachatele a uložit mu za něj trest (opatření u mládeže) nebo ochranné opatření.³⁵

Trestní právo procesní: „je odvětvím práva veřejného, které chrání oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti, jakož i ústavního zřízení České republiky před trestnými činy tím, že upravuje postup orgánů činných v trestním řízení.“³⁶

19.2 Účel trestního řízení

Účelem trestního řízení je:

- a) **odhalit pachatele trestného činu** (skutečnost, že byl spáchán trestný čin, zjistíme ze znaků skutkových podstat – tedy v trestním právu hmotném),
- b) **řádně vyšetřit tento skutek** (šetřením, prověřováním a vyšetřováním) a
- c) **postavit pachatele před soud.**

- Vedle toho je účelem trestního práva působit na pachatele trestného činu, aby vedl **řádný život** a trestných činů se pro příště vyvaroval (reintegrace).
- Významnou roli má trestní právo také v oblasti **předcházení trestné činnosti** (uložení za trest má být hrozbou pro společnost).

19.3 Prameny trestního práva procesního

Mezi formální prameny trestního práva procesního patří:

- 1) **Trestní řád** (zákon č. 141/1961 Sb.)
 - Část první – společná ustanovení
 - Část druhá – přípravné řízení
 - Část třetí – řízení před soudem
 - Část čtvrtá – některé úkony související s trestním řízením
 - Část pátá – přechodná a závěrečná ustanovení
- 2) **Zákon o soudnictví ve věcech mládeže** (zákon č. 218/2003 Sb.)
- 3) **Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim** (zákon č. 418/2011 Sb.)

³⁵ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 17.

³⁶ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 17-18.

- 4) **Zákon o obětech trestných činů** (zákon č. 45/2013 Sb.)
- 5) **Ústava České republiky** (1/1993 Sb.) a **Listina základních práv a svobod** (2/1993 Sb.)
- 6) **Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas** (čl. 10 Ústavy)
- 7) **Amnestijní rozhodnutí prezidenta republiky** (srovnej amnestii z 1. ledna 2013)
- 8) **Derogační rozhodnutí Ústavní soudu** (čl. 87 písm. a), b) Ústavy)
- 9) **Zákonná opatření Senátu**
- 10) **Právní předpisy Evropské unie** (srovnej evropský zatýkácí rozkaz)

19.4 Základní zásady trestního řízení

Zásadou se rozumí **vůdčí právní idea**, kterou je ovládáno trestní řízení. Zásada plní funkci poznávací, interpretační, aplikační případně zákonodárnou (význam při novelizaci trestního práva – chceme zachovat význam zásad).

Některé ze zásad trestního řízení jsou postaveny na **ústavní úrovni** (jsou zakotveny v LZPS, např. právo na spravedlivý proces).³⁷ Zásady dělíme podle mnoha kritérií, my se zaměříme na tradiční dělení podle **převažujícího obsahu, které uvádí prof. Jelínek**:³⁸

- 1) **Zásady obecné**
 - a) právo na obhajobu
 - b) zásada stíhání jen ze zákonných důvodů
 - c) spolupráce se zájmovým sdružením občanů
- 2) **Zásady zahájení řízení**
 - a) zásada oficiality
 - b) zásada legality
 - c) zásada obžalovací
- 3) **Zásada veřejnosti**
- 4) **Zásady dokazovací**
 - a) zásada presumpce nevinny
 - b) zásada volného hodnocení důkazů
 - c) zásada bezprostřednosti a ústnosti
- 5) **Zásada materiální pravdy**
- 6) **Další zásady** (pro úspornost, se jimi nebudu zabývat)
 - a) zásada rychlosti řízení (§ 2 odst. 4 TŘ)
 - b) zásada přiměřenosti (§ 2 odst. 4 věta druhá TŘ)
 - c) zásada vyhledávací (§ 2 odst. 5 TŘ)
 - d) zásada zvláštního přístupu k mladistvým (§ 3 odst. 4 ZSM)

19.5 Obecné zásady

19.5.1 Právo na obhajobu

Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plně uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce.

- Obviněnému je zaručeno hájit se sám prostředky, které uzná za vhodné (tzv. materiální obhajoba).

Obviněný musí mít obhájce už v přípravném řízení (nutná obhajoba):

- a) je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování v zdravotnickém ústavu,
- b) je-li jeho svéprávnost omezena,
- c) jde-li o řízení proti uprchlému, nebo
- d) koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let.
 - Obviněný může mít i více obhájců (pluralita obhájců).
 - Obhájce může být pouze advokát (mnoho úkonů může provádět i advokátní koncipient).
 - Obhájce vystupuje v zájmu obviněného a nesmí ho procesně poškodit (povinné pojištění).
 - V rámci trestního řízení existují i tzv. osoby se samostatnými obhajovacími právy (které mohou obviněnému zvolit obhájce, podat v jeho prospěch odvolání; orgán sociálně právní ochrany dětí tak může činit i proti vůli mladistvého).

19.5.2 Zásada stíhání jen ze zákonných důvodů

Zřejmě nejdůležitější všeobecná zásada, která se musí uplatnit v rámci celého trestního řízení: Nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví trestní řád, resp. trestní zákoník.

³⁷ Čl. 36 a násl. LZPS

³⁸ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 136.

19.5.3 Spolupráce se zájmovým sdružením občanů

Odborové organizace nebo organizace zaměstnavatelů, spolky, církve, náboženské společnosti a právnické osoby sledující v předmětu své činnosti charitativní účely (= **zájmová sdružení občanů**) mohou působit při zamezování a předcházení trestné činnosti způsobem uvedeným v trestním řádu (s výjimkou politických stran a politických hnutí).

Zájmová sdružení občanů mohou spolupůsobit při výchově osob, u nichž soud rozhodl o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem, nebo jejichž trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno, u podmíněně odsouzených, podmíněně odsouzených k trestu odnětí svobody s dohledem a podmíněně propuštěných; pomáhají také vytvářet podmínky, aby odsouzený žil po vykonání trestu řádným životem. Dále může zájmové sdružení občanů dát záruku za další chování obviněného (opatření nahrazující vazbu – kap. 21.6.1).

19.6 Zásady zahájení řízení

19.6.1 Zásada oficiality a legality

Tyto zásady mají velmi úzkou spojitost. Ve svých důsledcích je zásada legality speciální zásadou k zásadě oficiality.

Zásada oficiality je v trestním řádu vyjádřena takto: Jestliže tento zákon nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti. Zásada oficiality vyjadřuje povinnost orgánu činného v trestním řízení provést procesní úkon (jsou-li splněny zákonné podmínky) a to např. i bez ohledu na stanovisko svědka či poškozeného.

➤ Výjimkami ze zásady oficiality jsou: institut řízení o náhradě škody pouze na návrh poškozeného – tzv. adhezní řízení, v určitých případech je k zahájení trestního stíhání potřeba souhlasu poškozeného, opravné řízení lze zahájit pouze na základě odvolání atd.

Zásada oficiality se uplatní v rámci celého trestního řízení.

Zásada legality je v trestním řádu vyjádřena takto: Státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak. To znamená, že zásada legality je svým vymezením užší než zásada oficiality. Zásada legality se vztahuje toliko na povinnosti státního zástupce, zatímco zásada oficiality na orgány činné v trestním řízení jako celek.

➤ Výjimkami ze zásady legality jsou: nepřipustnost trestního stíhání, neudělení souhlasu poškozeného k trestnímu stíhání, zastavení trestního stíhání pro neúčelnost, dočasné odložení trestního stíhání atd.

19.6.2 Zásada obžalovací

Trestní řád ve svém ustanovení vyjadřuje **zásadu obžalovací** takto: „*Trestní stíhání před soudy je možné jen na základě obžaloby nebo návrhu na potrestání, které podává státní zástupce. Veřejnou žalobu v řízení před soudem zastupuje státní zástupce.*“

- Státní zástupce může vzít svou obžalobu (nebo návrh na potrestání v rámci zkráceného přípravného řízení) zpět.
- Povinná přítomnost státního zástupce při hlavním líčení.
- Obžalovací zásada se uplatní pouze v rámci řízení před soudem.
- Soud může rozhodnout pouze o skutku, který je předmětem obžaloby (návrhu na potrestání).

19.7 Zásada veřejnosti

Zásada veřejnosti je v ustanovení trestního řádu vyjádřena takto: Trestní věci se před soudem projednávají veřejně tak, aby se občané mohli projednávání zúčastnit a jednání sledovat. Při hlavním líčení a veřejném zasedání smí být veřejnost vyloučena jen v případech výslovně stanovených v tomto nebo zvláštním zákoně.

- Zásada veřejnosti se uplatní v řízení před soudem, zatímco v přípravném řízení je zpravidla vyloučena.
- Veřejnost může být vyloučena v řízení proti mladistvému.
- Rozsudek se vždy vyhláší veřejně (i u mladistvých).

Je rozdíl mezi vyloučením veřejnosti a **odepřením přístupu k hlavnímu líčení** (např. z důvodu účasti nezletilého či osob, u kterých existuje obava, že by mohli narušit průběh hlavního líčení).

19.8 Zásady dokazovací

19.8.1 Zásada presumpce nevinny

Zásada, kterou všichni dobře znáte, je vyjádřena v úvodních ustanoveních trestní řádu takto: Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.

- Významem této zásady je ochrana dobré pověsti osoby, proti které se vede trestní řízení.
- Vina se pachateli trestného činu musí prokázat zákonnými prostředky.
- Nedokázaná vina má stejný význam jako prokázaná nevína.
- In dubio pro reo – v pochybnostech ve prospěch pachatele.

- Obzvlášť velký význam má zásada presumpce nevinny v řízení proti mladistvému.

Výjimkou ze zásady presumpce nevinny je institut dohody o vině a trestu (kde podmínkou použití tohoto institutu je zapotřebí prohlášení obviněného o spáchaném skutku).

19.8.2 Zásada volného hodnocení důkazů

Trestní řád se k této zásadě má takto: Orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu.

- Důkazy musí být získány na základě zákona.
- Nelze např. jako důkaz u soudu použít výslech svědka (vyjímaje výslech, který má povahu neopakovatelného nebo neodkladného úkonu) ve fázi před zahájením trestního stíhání apod.
- V případě získání důkazu nezákonným způsobem (tzv. jablka z otráveného stromu – např. neoprávněnou domovní prohlídkou) je v zásadě porušováno právo na spravedlivý proces, garantovaného LZPS. Problematická je např. situace, kdy za působení fyzického násilí nutíme vypovídat jednoho z teroristů při reálné hrozbě z teroristického útoku (srov. případ Gafgen proti Německu).

Výjimkami ze zásady volného hodnocení důkazů jsou: přítomnost dvou znalců při provádění soudní pitvy, 2 znalci pro vyšetření rozumové a mravní vyspělosti u mladistvého, zákaz výslechu utajovaných skutečností, zákaz použití sugestivních a kapciózních otázek při výslechu obviněného atd.

19.8.3 Zásada bezprostřednosti a ústnosti

Zásadu bezprostřednosti trestní řád upravuje takto: Při rozhodování v hlavním líčení, jakož i ve veřejném, vazebním a neveřejném zasedání smí soud přihlídnout jen k těm důkazům, které byly při tomto jednání provedeny.

- Význam této zásady spočívá v bezprostředním vnímání soudce při provádění důkazů, přičemž touto zásadou má být zaručen ten nejobektivnější pohled na věc. Hlavní líčení má být v zásadě jedno. Pouze výjimečně má být odročováno.

Zásadu ústnosti trestní řád upravuje takto: Jednání před soudy je ústní; důkaz výpověďmi svědků, znalců a obviněného se provádí zpravidla tak, že se tyto osoby vyslychají.

- Zásada ústnosti souvisí se zásadou veřejnosti, neboť veřejné hlavní líčení musí být provedeno ústně.
- Existují četné výjimky ze zásady ústnosti: např. místo výslechu znalce či utajovaného svědka může být při hlavním líčení čten protokol.
- Trestní příkaz je další výjimkou ze zásady ústnosti (neboť se nevyhlašuje, nýbrž doporučuje přímo obviněného).

19.9 Zásada materiální pravdy

Konečně poslední zásada, kterou jsem se rozhodl zmínit, je **zásada materiální pravdy**, která je vyjádřena takto: Orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v tomto zákoně a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí.

- Významem této zásady je skutečnost, že soud musí řádně zjistit skutkový stav věci, o kterém nebudou důvodné pochybnosti (dokazování se má opírat o určitou kvalitu a důvěryhodnost – ne např. za použití kapciózních a sugestivních otázek pro překonání lživé odpovědi nebo vystrašování obviněného) - *srovnej maturitní otázku č. 21 – kriminalistika – výslech a konfrontace.*

20. KAPITOLA

Trestní právo procesní II: Nepřípustnost trestního stíhání, subjekty trestního řízení. Obhájce, poškozený, zúčastněná osoba.

Klíčové pojmy

promlčení trestního stíhání	věcná příslušnost soudů	vyšší justiční úředník	obžalovaný
imunita poslance	oprávnění státního zástupce	obviněný	odsouzený
souhlas poškozeného s TS	policejní orgán	poškozený	zúčastněná osoba

Osnova výkladu

- 20.1 Nepřípustnost trestního stíhání
- 20.2 Subjekty trestního řízení
- 20.3 Soudy
- 20.4 Státní zastupitelství
- 20.5 Policejní orgán
- 20.6 Pomocné osoby orgánů činných v trestním řízení
- 20.7 Podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený
- 20.8 Poškozený, zúčastněná osoba

20.1 Nepřípustnost trestního stíhání

Nepřípustnost trestního stíhání nastane při splnění jedné z podmínek, které jsou taxativně uvedeny v § 11 TR. **Nepřípustnost trestního stíhání má za následek:**

- nezahájení trestního stíhání (odložení věci),
- pokud již bylo trestní stíhání zahájeno, tak se trestní stíhání zastaví.

Důvody pro nepřípustnost trestního stíhání:

a) nařídí-li to prezident republiky, uživ svého práva udílet milost nebo amnestii,

Milost – individuální akt (aplikace individuálního práva prezidenta – abolicie) – udělaná jednotlivci.

Amnestie – pramen trestního práva procesního – hromadné prominutí trestu.

b) je-li trestní stíhání promlčeno,

30 let – výjimečný trest, a trestný čin spáchaný při vypracování nebo při schvalování privatizačního projektu podle jiného právního předpisu,

15 let – činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let,

10 let – činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně pět let,

5 let – činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně tři léta,

3 léta – u ostatních trestných činů.

Některé trestné činy se nepromlčují např. rozvrácení republiky, teroristický útok apod.

c) jde-li o osobu, která je vyňata z pravomoci orgánů činných v trestním řízení (§ 10 TR), nebo o osobu, k jejímuž stíhání je podle zákona třeba souhlasu, jestliže takový souhlas nebyl oprávněným orgánem dán:

Prezidenta republiky nelze po dobu výkonu jeho funkce zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro přestupek.

Soudce Ústavního soudu nelze trestně stíhat bez souhlasu Senátu. Odepře-li Senát souhlas, je trestní stíhání po dobu výkonu funkce vyloučeno.

Poslance ani senátora nelze trestně stíhat bez souhlasu komory, jejímž je členem. Odepře-li komora souhlas, je trestní stíhání po dobu výkonu mandátu vyloučeno.

a další osoby požívající výsady a imunity – poslanci Evropského parlamentu apod.

d) jde-li o osobu, která pro nedostatek věku není trestně odpovědná,

Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.

e) proti tomu, kdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého,

Trestní odpovědnost právnícké osoby přechází na všechny její právní nástupce.

f) proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozsudkem soudu nebo bylo rozhodnutím soudu nebo jiného oprávněného orgánu pravomocně zastaveno, jestliže rozhodnutí nebylo v předepsaném řízení zrušeno,

- g) **proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozhodnutím o schválení narovnání, jestliže rozhodnutí nebylo v předepsaném řízení zrušeno,**
- h) **proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozhodnutím o postoupení věci s podezřením, že skutek je přestupkem nebo kárným proviněním, jestliže rozhodnutí nebylo v předepsaném řízení zrušeno,**
- i) **je-li trestní stíhání podmíněno souhlasem poškozeného a souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět,**
Trestní řád stanovuje, že v taxativním výčtu trestných činů je k tomu, aby bylo trestní stíhání zahájeno, nebo aby se v již zahájeném trestním stíhání pokračovalo, potřeba souhlasu poškozeného. Souhlasu poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 TR není třeba, pokud:
- byla takovým činem způsobena smrt,
 - poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl omezen na svéprávnosti,
 - poškozeným je osoba mladší 15 let,
 - z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.
- j) **stanoví-li tak vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána,**
Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.
- k) **nebo proti tomu, ohledně něhož bylo trestní řízení pro týž skutek předáno do cizího státu, pokud mu byl pro tento skutek cizozemským soudem pravomocně uložen trest nebo ochranné opatření, které vykonává nebo již vykonal, nebo je nelze podle práva tohoto státu vykonat, nebo bylo cizozemským soudem pravomocně upuštěno od uložení trestu, anebo pravomocně rozhodnuto o zproštění obžaloby (od 1. ledna 2014).**

V trestním stíhání, které bylo zastaveno z důvodu uvedeného v písmenu a), b) nebo i), se však pokračuje, prohlásí-li obviněný do **tří dnů** od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení trestního stíhání oznámeno, že na projednání věci trvá. O tom je třeba obviněného poučit.

20.2 Subjekty trestního řízení

Subjekty trestního řízení jsou:

- a) orgány činné v trestním řízení (soud, státní zástupce a policejní orgán),
- b) osoba, proti níž se trestní řízení vede (v každém procesním stádiu, se tato osoba nazývá jinak – podezřelý, obviněný, obžalovaný nebo odsouzený),
- c) poškozený, zúčastněná osoba, osoby se samotnými obhajovacími právy, úředník probační a mediační služby, obhájce, svědek, znalec či tlumočník.

20.3 Soudy

Co se týče organizace soudů, jmenování soudců, struktura soudů apod. – viz kapitola č. 5.

Věcná příslušnost:

Okresnímu soudu přísluší konat v prvním stupni trestního řízení zásadně o všech trestných činech. Výjimku tvoří věcná příslušnost krajského soudu, kdy ten koná řízení v prvním stupni v případech:

- jde-li o zločin (dolní hranice trestní sazby činí nejméně 5 let), nebo pokud za spáchaný trestný čin lze uložit výjimečný trest (20-30 let či doživotí),
- jde-li o trestný čin uvedený v § 17 odst. 1 TR (zabití, vražda novorozeného dítěte matkou, porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže, sabotáž, zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace, vyzvědačství apod.).

Pravomoci soudu:

- rozhoduje o vině a trestu či ochranném opatření (u mladistvých – ochranné, výchovné a trestní opatření),
- rozhoduje o vazbě,
- rozhoduje o použití agenta,
- vydává příkaz k zatčení,
- nařizuje domovní prohlídku nebo prohlídku jiných prostor a pozemků,
- nařizuje odposlech a záznam telekomunikačního provozu,
- rozhoduje o nárocích poškozeného,
- a mnoho dalšího.

20.4 Státní zastupitelství

Hlavním úkolem státního zástupce v rámci trestního řízení je **podání obžaloby**. Dále státní zástupce zejména:

- dbá na to, aby byly všechny trestné činy řádně zjištěny, a stíhá osoby, které je spáchaly,

- o vykonává dozor nad přípravným řízením, činí meritorní rozhodnutí v přípravném řízení, rozhoduje o některých operativně pátracích prostředcích (viz kapitola č. 23.2.5),
- o nařizuje zadržení zásilky, sledování zásilky, dává souhlas k zadržení podezřelého nebo k odnětí věci.

Pouze státní zástupce je oprávněn:

- rozhodnout o zastavení, podmíněném zastavení nebo přerušení trestního stíhání a o postoupení věci jinému orgánu,
- podat obžalobu,
- sjednat s obviněným dohodu o vině a trestu a podat soudu návrh na její schválení (od 1. září 2012),
- rozhodnout o propuštění obviněného z vazby, o propuštění obviněného z vazby za současného nahrazení vazby některým opatřením nahrazujícím vazbu nebo o změně důvodů vazby, pominul-li některý z důvodů vazby,
- nařídít exhumaci mrtvol,

20.5 Policejní orgán

Policejními orgány jsou:

- útvary Policie České republiky
- Inspekce Policie České republiky (trestné činy příslušníků a zaměstnanců zařazených v PČR),
- Vojenská policie (trestné činy příslušníků ozbrojených sil České republiky)
- pověřené orgány Vězeňské služby České republiky (trestné činy příslušníků Vězeňské služby České republiky),
- pověřené orgány BIS (Bezpečnostní informační služba) a ÚZSI (Úřad pro zahraniční styky a informace (trestné činy příslušníků této služby, resp. úřadu),
- pověřené orgány Vojenského zpravodajství (trestné činy příslušníků Vojenského zpravodajství),
- pověřené celní orgány (v řízení o trestných činech spáchaných porušením celních předpisů a předpisů o dovozu, vývozu nebo průvozu zboží, a to i v případech, kdy se jedná o trestné činy příslušníků ozbrojených sil nebo bezpečnostních sborů, a dále porušením právních předpisů při umístění a pořízení zboží v členských státech Evropských společenství, je-li toto zboží dopravováno přes státní hranice České republiky, a v případech porušení předpisů daňových, jsou-li celní orgány správcem daně podle zvláštních právních předpisů),
- pověřené orgány GIBS – Generální inspekce bezpečnostních sborů (zaměstnanci zařazení v GIBS).

Hlavním úkolem policejního orgánu je pod dozorem státního zástupce prověřovat trestní oznámení a ostatní podněty k trestnímu stíhání a vyhledávat důkazy svědčící o pachatelově vině či nevině.

- Působnost PČR stanovuje vám známý zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

20.6 Pomocné osoby orgánů činných v trestním řízení

Zapisovatel – usnadňuje práci osobě řídící jednání – sepisuje protokoly, zapisuje průběh jednání.

Vyšší justiční úředník – vydává a vykonává jednoduchá rozhodnutí, činí administrativní úkony.

Tlumočník – tlumočí obsah výpovědi nebo písemnosti.

Probační úředník – vykonává dohled v případech, kdy bylo podmíněčně zastaveno trestní stíhání, uloženo podmíněčné odsouzení s dohledem, podmíněčné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, propuštění obviněného z vazby apod.

- o Jeho úkolem je pozitivně vést pachatele trestného činu, pomáhat, aby pachatel vedl řádný život apod.

Probační a mediační služba

Probační a mediační služby je státní organizace podřízena Ministerstvu spravedlnosti, která zajišťuje kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, připravuje podklady pro jejich ukládání a nabízí možnost jednání mezi pachatelem a obětí o urovnání následků trestného činu. Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.

20.7 Podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený

Osoba, proti níž se trestní řízení vede, má různé procesní postavení v závislosti na tom, ve kterém stádiu trestního řízení se zrovna nachází.

Podezřelý

Podezřelý je ten, proti kterému zatím nebylo zahájeno trestní stíhání (může jít o osobu např. zadrženou – viz kapitola č. 21). Podezřelá je osoba, u které existuje důvod, pro který bychom mohli zahájit trestní stíhání. Může jít o pachatele, který byl přistižen při spáchání trestného činu nebo bezprostředně poté nebo osoba uvedená v trestním oznámení.

Obviněný

Obviněným se podezřelý stává v okamžiku, kdy proti němu bylo zahájeno trestní stíhání (kdy mu byl doručen opis usnesení o zahájení trestního stíhání).

Obžalovaný

Obžalovanou se osoba stane tehdy, kdy je proti ní nařízeno hlavní líčení.

Odsouzený

Odsouzený je ten, proti němuž směřoval odsuzující rozsudek, který již nabyl právní moci.

20.8 Poškozený, zúčastněná osoba

Poškozený je:

- ten, komu byla způsobena trestným činem majetková újma,
- ten, komu bylo ublíženo na zdraví,
- ten, komu byla způsobena trestným činem nemajetková újma,
- ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.

- Poškozeným může být fyzická i právnická osoba.
- Poškozený v některých případech vyslovuje souhlas s trestním stíháním.
- Poškozený má právo na náhradu majetkové i nemajetkové újmy (v rámci tzv. adhezního řízení).
- Poškozený má právo na informace o pobytu obviněného nebo odsouzeného.

- **Soud nemůže zamítnout nárok poškozeného v adhezním řízení, může nárok pouze:**
 - v celém rozsahu přiznat,
 - zčásti přiznat a se zbytkem odkázat do civilního řízení nebo
 - s celým nárokem odkázat do civilního řízení.

Zúčastněná osoba je ta osoba, jejíž věc byla zabráná nebo podle návrhu má být zabráná (o zabrání věci a náhradní hodnoty – viz kapitola č. 17.4.3).

21. KAPITOLA

Trestní právo procesní III: Zajištění osob, věcí a náhradních hodnot důležitých pro trestní řízení.

Klíčové pojmy

nezúčastněná osoba
příkaz k zadržení
domovní prohlídka

osobní prohlídka
Předvolání
Předvedení

pořádková pokuta
zadržení obviněného
zadržení podezřelého

zajištění osoby PČR
úkony po zadržení
lhůty u zadržení

Osnova výkladu

21.1 Obecně k institutům zajištění pro účely trestního řízení

21.2 Zajištění a opatření osob důležitých pro trestní řízení

21.3 Zajištění věcí a jiných majetkových hodnot důležitých pro trestní řízení

21.1 Obecně k institutu zajištění pro účely trestního řízení

Trestní řád upravuje mnoho prostředků, kterými disponují orgány činné v trestním řízení proto, aby naplnily účel trestního řízení. Zajišťovací prostředky slouží k zajištění přítomnosti osoby, proti které se trestní řízení vede (i jiných osob) nebo k opatření věci důležité pro trestní řízení.

OSOBY	ÚPRAVA	VĚCÍ A JINÉ MAJETKOVÉ HODNOTY	ÚPRAVA
Předvolání	§ 90	Vydání a odnětí věci	§ 78, 79
Předvedení	§ 90	Zajištění peněžních prostředků na účtu u banky	§ 79a
Pořádková pokuta	§ 66	Zajištění zaknihovaných cenných papírů	§ 79c
Zákaz vycestování do zahraničí	§ 77a	Zajištění nemovitosti, nehmotné věci a zajištění náhradní hodnoty	§ 79d,e,f
Zadržení podezřelého policejním orgánem	§ 76	Domovní prohlídka	§ 82 (1)
Zadržení obviněného policejním orgánem	§ 75	Prohlídka jiných prostor nesloužících k bydlení a pozemků	§ 82 (2)
Omezení osobní svobody kýmkoliv	§ 76 (2)	Vstup do obydlí, jiných prostor a na pozemek	§ 83c
Příkaz k zatčení	§ 69	Osobní prohlídka	§ 82 (3)
Vazba – upravena v kapitole č. 22	§ 67-74	Zadržení a otevření zásilek, jejich záměna a sledování	§ 86-87c
Předběžná opatření – kapitola 22.6.5	§ 88b-88o	Odposlech a záznam telekomunikačního provozu	§ 88

21.2 Zajištění a opatření osob důležitých pro trestní řízení

Trestní řád upravuje celkem 9 prostředků, kterými se zajišťuje přítomnost osoby na úkonech v trestním řízení. Některé prostředky lze použít pouze proti obviněnému, resp. podezřelému. Předvolat, předvést a uložit pořádkovou pokutu lze i jiné osobě (např. svědkovi).

21.2.1 Předvolání, předvedení a pořádková pokuta

Instituty sloužící k zajištění přítomnosti osoby pro účely trestního řízení:

- Předvolání a předvedení obviněného – § 90 TŘ
- Předvolání a předvedení svědka – § 98 TŘ
- Předvedení osoby, která nevyhověla výzvě, aby se dostavila k podání vysvětlení – § 158 odst. 3 písm. a) TŘ

Předvolat a předvést lze i právnickou osobu – § 36 TOPO (resp. osobu, která za tuto právnickou osobu jedná). Nelze předvést znalce nebo tlumočníka

A. Předvedení a předvolání obviněného – podmínky předvedení:

- 1) nedostaví se obviněný
- 2) na základě řádného předvolání
- 3) bez dostatečné omluvy
- 4) na následky nedostavení se, musí být poučen

➤ Možný následek - § 66 odst. 1 TŘ – pořádková pokuta.

- Předvolání se doručuje do vlastních rukou - § 64 odst. 1 písm. a) TŘ.

B. Pořádková pokuta

- Prostředek k zajištění nerušeného a klidného průběhu procesních úkonů.
- Preventivní a represivní funkce.
- Výše pokuty: 50.000 Kč zavedena v roce 1993 (v roce 1962 – 500 Kčs).
- Právníkové osoby – až 500.000 Kč.
- I advokát či státní zástupce – kárné opatření.
- Lze podat stížnost – má suspenzivní (odkladný) účinek.

C. Předvolání a předvedení svědka

Povinnost svědčit – každý je povinen na předvolání se dostavit a vypovídat jako svědek o tom, co je mu známo o trestném činu a o pachateli nebo okolnostech důležitých pro trestní řízení.

- Důležitý důkazní prostředek (§ 89 odst. 2 TŘ).
- Možnost spáchání trestného činu krivé výpovědi (§ 346 TZ).

Předvedení svědka – podmínky:

- 1) nedostaví se svědek
- 2) řádné předvolání
- 3) bez dostatečné omluvy
- 4) poučení o následcích nedostavení se

21.2.2 Zadržení obviněného, podezřelého a omezení osobní svobody

Zadržení je jedno z procesních zajišťovacích opatření, které lze použít proti osobě **podezřelé** ze spáchání trestného činu nebo proti osobě již **obviněné** (bylo-li proti ní zahájeno trestní stíhání). Mezi další zajišťovací opatření patří předvolání, předvedení, zákaz vycestování do zahraničí, příkaz k zatčení nebo vazba. Zadržení je institut trestního práva procesního, jehož podstatou je omezení osobní svobody pro účely trestního řízení. Omezení osobní svobody u zadržení je mnohem kratší, než např. u vazby.

Trestní řád rozlišuje zadržení podle procesního postavení osoby a podle toho, kdo osobu zadržuje:

- A. Zadržení **obviněného** policejním orgánem.
- B. Zadržení **podezřelého** policejním orgánem.
- C. Omezení osobní svobody (zadržení) osoby **podezřelé** kteroukoliv jinou osobou.

A. Zadržení obviněného policejním orgánem

V § 75 TŘ jsou stanoveny podmínky, za kterých může policejní orgán obviněného zadržet:

- a) musí se jednat o osobu **obviněnou** (tedy o osobu, proti které bylo zahájeno trestní stíhání),
- b) existuje některý z **důvodů vazby** (útěková, koluzní, předstízná – viz kapitola č. 22.3),
- c) **nelze-li rozhodnutí o vazbě opatřit předem**.

Zadržení provádí zpravidla policejní orgán, avšak zákon předpokládá také zadržení státním zástupcem, byť v praxi toto zadržení bude marginální. Zadržení musí policejní orgán ohlásit **bezodkladně** státnímu zástupci. Spolu s ohlášením mu policejní orgán předává opis protokolu či další materiály potřebné k případnému podání návrhu na vzetí do vazby.

- ✓ Jelikož je zadržení opatření (nikoli rozhodnutí), nelze proti němu podat opravný prostředek.

B. Zadržení podezřelého policejním orgánem

V § 76 odst. 1 TŘ jsou stanoveny podmínky, za kterých může policejní orgán podezřelého zadržet:

- a) zadržet lze osobu, která je **podezřelá** ze spáchání trestného činu (nikoli přestupku),
- b) existuje některý z **důvodů vazby** (útěková, koluzní, předstízná – viz kapitola č. 22.3),
- c) Musí jít o **bezodkladný případ** (naléhavý – kdybychom ho nezadrželi, mohlo by dojít ke zmaření nebo ztížení dosažení účelu trestního řízení).

K tomu, aby policejní orgán mohl zadržet osobu podezřelou ze spáchání trestného činu, je potřeba souhlasu státního zástupce. Běžně však souhlasu státního zástupce nelze předem dosáhnout, neboť osoba může být přímo přistižena u spáchání trestného činu nebo zastížena na útěku. Policejní orgán může zadržet osobu podezřelou ze spáchání trestného činu bez souhlasu státního zástupce, jestliže:

- ✓ **věc nesnese odkladu a**
- ✓ **souhlasu nelze předem dosáhnout** (přistižení nebo zastížení na útěku).

Tyto podmínky musí být splněny kumulativně (obě dvě zároveň).

C. Omezení osobní svobody (zadržení) osoby podezřelé kteroukoliv jinou osobou

V § 76 odst. 2 TŘ jsou stanoveny podmínky, za kterých může jakákoliv osoba zadržet podezřelého:

- a) podezřelý musí být přistižen při spáchání **trestného činu** nebo bezprostředně poté nebo
- b) existuje zde nutnost zjistit **totožnost** podezřelého nebo nutnost zamezení jeho **útěku** či **zajištění důkazů**.

Z první podmínky je patrné, že podle tohoto ustanovení nelze omezit osobní svobodu osoby, která je přistižena při spáchání přestupku nebo bezprostředně poté (na revizory a ostatní osoby dopadá ustanovení o svépomoci dle občanského zákoníku).

Ten, kdo omezil podezřelého ze spáchání trestného činu je povinen:

- a) jej ihned **předat** policejnímu orgánu
- b) nebo tuto skutečnost bez odkladu **oznámit**.

Úkony po zadržení podezřelého nebo obviněného

Osobu, která byla zadržena, musí policejní orgán ve lhůtě **48 hodin vyslechnout** (neučiní-li tak, dopouští se policejní orgán porušení základního práva na osobní svobodu, garantovaného Listinou základních práv a svobod v čl. 8 odst. 3). Po této lhůtě musí policejní orgán osobu propustit na svobodu, anebo předložit materiály státnímu zástupci k podání návrhu na vzetí do vazby. Návrh na vzetí do vazby musí být státním zástupcem doručen soudu.

Soudce pak musí zadrženou osobu do 24 hodin vyslechnout a buď:

- ✓ rozhodne o jejím propuštění na svobodu
- ✓ nebo rozhodne o vzetí do vazby.
- V případě zadržení podezřelého policejním orgánem, je potřeba rozhodnout o zahájení trestního stíhání (vyhotovení usnesení) a zadrženého předat státnímu zástupci.
- To platí i v případě, kdy dojde k zadržení podezřelé osoby kýmkoliv.
- Lhůta (48h.) limitující zadržení u osob, které byly omezeny na osobní svobodě kýmkoliv, pro jejich podezření ze spáchání trestného činu, počíná běžet od převzetí této osoby policejním orgánem.
- Orgán činný v trestním řízení, který provedl zadržení či zatčení, předá obviněnému bez zbytečného odkladu písemné poučení o jeho právech; obviněnému musí být umožněno si toto poučení přečíst; obviněný má právo ponechat si toto poučení u sebe po celou dobu omezení svéprávnosti.

Rozptýlené podezření – jestliže odpadne důvod, pro který byla osoba zadržena, je policejní orgán povinen tuto osobu propustit na svobodu (nemůže tedy čekat, až vyprší 48 hodinová lhůta).

Útek zadrženého, který byl zadržen – jestliže osoba uteče složkám policie, kterého střežily, dopouští se zadržený trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 337 TZ (i když se o rozhodnutí nejedná – je to opatření).

!Neplést! - Zadržení od zajištění osoby policistou (Bezpečnostní příprava - § 26 zákona o Policii České republiky) – zajištění osoby plní pořádkový účel.

D. Příkaz k zadržení

Je-li dán některý z důvodů vazby a nelze-li osobě podezřelé ze spáchání trestného činu doručit opis usnesení o zahájení trestního stíhání a takovou osobu nelze předvolat, předvést nebo bez odkladu zadržet, vydá soudce na návrh státního zástupce příkaz k jejímu zadržení.

21.3 Zajištění věcí a jiných majetkových hodnot důležitých pro trestní řízení

21.3.1 Ústavní zakotvení zásahů do nedotknutelnosti obydlí

Listina základních práv a svobod chrání obydlí, jako ústavně zaručené právo proti zásahům jak civilistů, tak i příslušníků PČR. V čl. 12 odst. 3 LZPS jsou taxativně vymezeny legitimní cíle, na základě kterých je možno zasáhnout do obydlí (např. krajní nouze, svolení poškozeného; u příslušníku PČR v případě, že se v obydlí nachází mrtvola apod.). Nás však bude zajímat čl. 12 odst. 2 LZPS, kde je vymezena domovní prohlídka, jakožto specifický zásah do nedotknutelnosti obydlí, prováděný policejním orgánem. „*Domovní prohlídka je přípustná jen pro účely trestního řízení, a to na písemný odůvodněný příkaz soudce. Způsob provedení domovní prohlídky stanoví zákon.*“

Pro vstup do obydlí, jiných prostor a na pozemek platí již zmíněný čl. 12 odst. 3 LZPS, kdy lze vstoupit do obydlí, jiných prostor a na pozemek za účelem odstranění naléhavého nebezpečí.

V případě osobní prohlídky je u osoby chráněna zejména její nedotknutelnost a soukromí – čl. 7 odst. 1 nebo čl. 10 odst. 1. LZPS.

Jestliže úkony (rekonstrukce, rekonognice, prověrka na místě nebo vyšetřovací pokus) nelze provést jinde, provedou se v obydlí, jiné prostoře nebo na pozemku. Podmínky výkonu těchto úkonů jsou obdobné jako při provádění domovní prohlídky, prohlídky jiných prostor či pozemků.

21.3.2 Domovní prohlídka a prohlídka prostor nesloužících k bydlení a pozemků

Domovní prohlídku upravuje trestní řád v § 82 odst. 1 TR: „*Domovní prohlídku lze vykonat, je-li důvodné podezření, že v bytě nebo v jiné prostoře sloužící k bydlení nebo v prostorách k nim náležejících (obydlí) je věc nebo osoba důležitá pro trestní řízení.*“

A. Domovní prohlídku provádí policejní orgán, a to na základě příkazu:

- v přípravném řízení – **soudce** na návrh státního zástupce

- v řízení před soudem – **předseda senátu** (samosoudce)
- Proti příkazu k domovní prohlídce není možné podat opravný prostředek (jedná se o rozhodnutí svého druhu – viz kapitola č. 24.1.4).
- Příkaz k domovní prohlídce se doručuje osobě, u které má být prohlídka konána (24h.).
- Před domovní prohlídkou je potřeba osobu vyslechnout.
- K provedení prohlídky se přistoupí pouze tehdy, když se výsledkem osobu nepodařilo přimět k tomu, aby hledanou věc dobrovolně vydala (subsidiárně).
- Jestliže věc nesnese odkladu nebo výslech nelze provést okamžitě, může se domovní prohlídka provést bez předchozího výslechu.
- Při domovní prohlídce je třeba umožnit účast osobě, u níž se prohlídka koná nebo některému ze členů domácnosti.
- O provedené domovní prohlídce se sepisuje protokol, ve kterém se uvedou odňaté věci.
- K výkonu domovní prohlídky je potřeba účasti nezúčastněné osoby (např. domovník, starosta, studenti).
- Pokud při domovní prohlídce osoba klade odpor, je možno jej po marné výzvě překonat či překonat touto osobou vytvořenou překážku.

B. Prohlídka prostor nesloužících k bydlení a pozemků

Prohlídku prostor nesloužících k bydlení a pozemků lze vykonat, je-li důvodné podezření, že se zde nachází věc nebo osoba důležitá pro trestní řízení. Prohlídku jiných prostor a pozemků nařizuje výlučně jen **předseda senátu** (samosoudce) – změna oproti předchozí úpravě. Bez takového to souhlasu lze prohlídku provést, nesnese-li věc odkladu a souhlasu nelze předem dosáhnout nebo v případě, kdy má policejní orgán písemné prohlášení uživatele těchto prostor či pozemků, že s prohlídkou souhlasí.

Podmínky výkonu prohlídky jiných prostor a pozemků platí obdobně, jako u domovní prohlídky.

21.3.3 Vstup do obydlí, jiných prostor a na pozemek

Jak již bylo řečeno – vstoupit do obydlí, jiných prostor a na pozemek může policejní orgán za účelem odstranění naléhavého nebezpečí (tehdy, kdy věc nesnese odkladu a vstup odůvodňuje legitimní cíl).

Mezi legitimní cíle patří případy, kdy je to nezbytné pro:

- ochranu života nebo zdraví osob
- ochranu jejich práv a svobod
- odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku

Vstoupit do obydlí, jiné prostory či na pozemek lze také, byl-li vydán:

- příkaz k zadržení
- příkaz k zatčení
- příkaz k předvedení
- příkaz k dodání výkonu trestu odnětí svobody
- nebo je potřeba tuto osobu zadržet

- Vstup provádí policejní orgán.
- Při vstupu do obydlí, jiných prostor či na pozemek nelze provádět žádné jiné úkony (jako např. domovní prohlídku nebo prohlídku jiných prostor a pozemků).
- O realizaci tohoto institutu rozhoduje sám policejní orgán.
- V případě možného ohrožení života nebo zdraví, nemusí policejní orgán přibrat nezúčastněnou osobu.

21.3.4 Osobní prohlídka

§ 82 odst. 3 TŘ stanovuje, že: „*osobní prohlídku lze vykonat, je-li důvodné podezření, že někdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení.*“

Osobní prohlídku nařizuje:

- předseda senátu
- v přípravném řízení státní zástupce
- policejní orgán se souhlasem státního zástupce

Policejní orgán může sám vykonat osobní prohlídku jen tehdy, jestliže:

- příkazu nebo souhlasu nelze předem dosáhnout a věc nesnese odkladu
- jde o osobu přistiženou při činu
- jde o osobu, na kterou byl vydán příkaz k zatčení
- existuje podezření, že osoba, která byla zatčena nebo která se bere do vazby, má u sebe zbraň nebo jinou věc, jíž by mohla ohrozit život nebo zdraví vlastní nebo cizí.

- Proti rozhodnutí o osobní prohlídce není přípustný opravný prostředek.
- Také u osobní prohlídky je potřeba předchozího výslechu.
- Předchozího výslechu není třeba, jestliže věc nesnese odkladu a výslech nelze provést okamžitě.
- Osobní prohlídku vykonává vždy osoba stejného pohlaví.

22. KAPITOLA

Trestní právo procesní IV: Vazba

Klíčové pojmy

předběžná opatření	trvání vazby	rozhodnutí o vazbě	koluzní vazba
důvodnost vazby	opatření nahrazující vazbu	prodloužení vazby	role státního zástupce
důvody vazby	příkaz k zatčení	peněžitá záruka	důvěryhodná osoba

Osnova výkladu

- 22.1 Podstata vazby
- 22.2 Zákonné podmínky pro zajištění osoby vazbou
- 22.3 Konkrétní důvody vazby
- 22.4 Délka trvání vazby
- 22.5 Rozhodnutí o vazbě
- 22.6 Opatření nahrazující vazbu
- 22.7 Vazba mladistvého
- 22.8 Příkaz k zatčení

22.1 Podstata vazby

Vazba je nejzávažnější procesně právní institut, který slouží k zajištění osoby pro účely trestního řízení. Uvalení vazby nemá podobu trestního opatření – jedná se pouze o zajišťovací institut. I při takovém zajištění je potřeba na obviněného hledět, jako na nevinného (presumpce nevinny). Podstatou vazby je její dočasnost. **Obviněný je dočasně omezen na osobní svobodě** na základě rozhodnutí soudu. Zajištění vazbou probíhá ve vazebních věznicích (oblast spadá pod Ministerstvo spravedlnosti). Vazba nesmí být zneužívána, musí být ukládána pouze v těch nejzávažnějších případech, kdy by jiný zajišťovací institut zřejmě nenaplňoval svůj účel (princip zdrženlivosti a subsidiarity).

22.2 Zákonné podmínky pro zajištění osoby vazbou

- ✓ Vztít do vazby lze pouze obviněného (musí být zahájeno trestní stíhání) např. vazba podezřelého je nepřipustná.
- ✓ Existence konkrétního důvodu vazby (kapitola č. 22.3).
- ✓ Musí být učiněn závěr o důvodnosti vazby – existuje důvodné podezření.
- ✓ Podmínka subsidiarity – jiný zajišťovací prostředek (např. zadržení) by zřejmě nedosáhl účelu, pro který byl obviněný zajištěn.
- ✓ Obviněný musí být stíhán pro trestný čin – vztít do vazby nelze obviněného, který je stíhán pro úmyslný trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje **dvě léta**, nebo pro trestný čin spáchaný z nedbalosti, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje **tři léta** – to neplatí, je-li dán důvod koluzní vazby.
- ✓ Vzetí do vazby je podmíněno rozhodnutím soudu.
- ✓ Vazba je vždy fakultativní – výjimku tvoří obligatorní extradiční a předávací vazba.

22.3 Konkrétní důvody vazby

Obviněný smí být vzat do vazby jen tehdy, jestliže z jeho jednání nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava:

- že uprchne nebo se bude skrývat**, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest (útěková vazba),
- že bude působit** na dosud nevyšlechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (koluzní vazba),
- že bude opakovat trestnou činnost**, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, **nebo vykoná trestný čin**, který připravoval nebo kterým hrozil (předstižná vazba).

Z judikatury:

Za důvod vazby nelze vždy považovat situace:

- kdy se obviněný chystá na cestu do ciziny s platným cestovním dokladem, i když jí obviněný nenahlásil orgánům činných v trestním řízení,
- kdy se obviněný nedostavil k hlavnímu líčení, i když byl předvolán – nelze učinit závěr, že se hned skrývá,
- hrozba abstraktního nebezpečí, že obviněný uprchne, jen proto, že je cizincem,
- Hrozba vysokého trestu je pojem abstraktní – ÚS: *výše kolem 8 let*.

Dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán, má všechny znaky trestného činu, jsou zřejmé důvody k podezření, že tento trestný čin spáchal obviněný, a s ohledem na osobu obviněného, povahu a závažnost trestného činu, pro který je stíhán, nelze v době rozhodování účelu vazby dosáhnout jiným opatřením, zejména uložením některého z předběžných opatření (princip subsidiarity vazby).

22.4 Délka trvání vazby

Vazba musí trvat jen nezbytně nutnou dobu (zásada rychlosti trestního řízení).

Celková doba trvání vazby v trestním řízení nesmí přesáhnout:

- a) **jeden rok**, je-li vedeno trestní stíhání pro přečin,
- b) **dva roky**, je-li vedeno trestní stíhání pro zločin,
- c) **tři roky**, je-li vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin,
- d) **čtyři roky**, je-li vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin, za který lze podle trestního zákona uložit výjimečný trest.

- Přičemž **jedna třetina** doby připadá na přípravné řízení a **dvě třetiny** na řízení před soudem.
- **Vazba koluzní** může trvat nejdéle tři měsíce, avšak pokud už obviněný působil na svědky či spoluobviněného, může se vazba prodloužit.
- Doba trvání vazby se počítá **ode dne, kdy došlo k omezení osobní svobody obviněného**.

Př. Obviněný je trestně stíhán pro spáchání zvlášť závažného zločinu loupeže podle § 173 odst. 1 TZ. Nejvyšší přípustná doba trvání vazby je v přípravném řízení jeden rok a v řízení před soudem 2 roky.

22.4.1 Přezkoumávání trvání důvodů vazby

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny průběžně zkoumat, zda důvody vazby u obviněného ještě trvají nebo se nezměnily a zda nelze vazbu nahradit některým z opatření nahrazujících vazbu (viz kap. č. 21.6).

Soudce rozhoduje o:

- a) žádosti obviněného o propuštění z vazby,
- b) návrhu státního zástupce na rozhodnutí o ponechání obviněného ve vazbě,
- c) změně důvodů vazby, jestliže byl shledán nový důvod vazby (rozšíření důvodů vazby),
- d) stížnosti proti usnesení státního zástupce o vazbě.

Obviněný musí být neprodleně propuštěn z vazby, jestliže:

- a) pomine důvod vazby, nebo
- b) je zřejmé, že vzhledem k osobě obviněného a k povaze a závažnosti věci trestní stíhání nepovede k uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, a nejsou-li dány důvodné obavy o tom, že uprčne nebo se bude skrývat, nepodaří se sjednat jeho účast při provádění úkonů trestního řízení, je neznámé totožnosti (nelze zjistit totožnost), již působil na svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařil objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání atd.

22.4.2 Žádost o propuštění z vazby

Obviněný má právo kdykoli po právní moci rozhodnutí o vzetí do vazby žádat o propuštění z vazby. Za žádost o propuštění z vazby se považuje i návrh obviněného na přijetí některého z opatření nahrazujících vazbu (viz kapitola č. 22.6). O takové žádosti musí být rozhodnuto bez zbytečného odkladu. Byla-li žádost zamítnuta, může ji obviněný, neuvede-li v ní jiné důvody, opakovat až po uplynutí **30 dnů** od právní moci posledního rozhodnutí, kterým byla zamítnuta jeho žádost o propuštění z vazby, nebo kterým bylo rozhodnuto o dalším trvání vazby nebo o změně důvodů vazby.

22.4.3 Rozhodování o dalším trvání vazby

Nejpozději každé tři měsíce od právní moci rozhodnutí o vzetí do vazby nebo právní moci jiného rozhodnutí o vazbě je v přípravném řízení soudce povinen rozhodnout na návrh státního zástupce o tom, zda se obviněný i nadále ponechává ve vazbě, nebo zda se z vazby propouští. Jinak musí být obviněný neprodleně propuštěn z vazby.

Soud je povinen nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy u něj byla **podána obžaloba** proti obviněnému, který je ve vazbě, nebo kdy mu byl doručen spis na základě rozhodnutí o postoupení nebo příkázání věci obviněného, který je ve vazbě, rozhodnout, zda se obviněný ponechává i nadále ve vazbě, nebo zda se z vazby propouští; jinak musí být obviněný neprodleně propuštěn z vazby.

22.5 Rozhodnutí o vazbě

O vzetí obviněného do vazby rozhoduje:

- v řízení před soudem – předseda senátu (samosoudce)
- v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce

- o vazbě obviněného – zatčeného (na základě příkazu k zatčení – viz kapitola č. 22.8) rozhoduje v řízení před soudem soudce.

A. Žádost obviněného o propuštění z vazby

Rozhoduje soud a v přípravném řízení státní zástupce. Nevyhoví-li státní zástupce žádosti o propuštění z vazby, je povinen ji nejpozději do pěti pracovních dnů od doručení předložit k rozhodnutí soudci. Souhlasí-li státní zástupce s propuštěním obviněného z vazby, může v řízení před soudem o propuštění z vazby rozhodnout předseda senátu.

B. Další trvání vazby obviněného

Rozhoduje soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce.

C. Změna důvodů vazby

Rozhoduje soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce; pominul-li některý z důvodů vazby, může o pominutí důvodu vazby rozhodnout v přípravném řízení i státní zástupce (zúžení důvodů vazby).

D. Žádost o zrušení omezení spočívajícího v zákazu vycestování do zahraničí nebo předběžného opatření

Rozhoduje soud a v přípravném řízení státní zástupce.

E. Rozhodnutí, kterým se obviněný propouští z vazby

Může v přípravném řízení učinit i státní zástupce. V případě překročení lhůty pro rozhodnutí o dalším trvání vazby nebo překročení nejvyšší přípustné doby trvání vazby vydá soud a v přípravném řízení soudce nebo státní zástupce pouze příkaz k propuštění obviněného z vazby.

22.6 Opatření nahrazující vazbu

Pouze vazbu útěkovou a předstížnou lze nahradit jedním z následujících opatření:

- 1. Záruka zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby**
- 2. Písemný slib obviněného**
- 3. Dohled probačního úředníka**
- 4. Peněžitá záruka**
- 5. Předběžné opatření**

Náhrada za koluzní vazbu není možná (výjimku tvoří řízení ve věcech mladistvých – lze umístit do péče důvěryhodné osoby).

22.6.1 Záruka zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby

Tyto osoby se zaručí za další chování obviněného, pozitivním působením zajistí, aby se obviněný na vyzvání dostavil k příslušnému orgánu činného v trestním řízení a spolupracoval.

- Zájmové sdružení občanů** – odborové organizace, organizace zaměstnavatelů, spolky, církve, náboženské spolky atd.
- Důvěryhodná osoba** – vychovatel, nadřízený, příbuzní atd.

22.6.2 Písemný slib obviněného

Písemný slib obviněného o tom, že bude nadále vést řádný život (nebude pokračovat v trestné činnosti), že bude dodržovat uložené omezení apod.

22.6.3 Dohled probačního úředníka

Obviněný se tímto zaručí, že se bude ve stanovených lhůtách dostavovat k probačnímu úředníkovi. Probační úředník mu uloží omezení a při jeho porušení lze znovu rozhodnout o vzetí do vazby.

22.6.4 Peněžitá záruka

Trestní řád stanovuje, u kterých taxativně vymezených trestných činů není z útěkové a předstížné vazby možná peněžitá záruka. Mezi takové trestné činy patří vražda, loupež, válečné trestné činy atd. Se souhlasem obviněného může peněžitou záruku složit i jiná osoba.

Výši peněžitě záruky stanovuje soud s přihlédnutím k majetkovým poměrům obviněného nebo toho, kdo za něho složení peněžitě záruky nabízí, k povaze a závažnosti trestného činu a závažnosti důvodu vazby. Výše peněžitě záruky je od 10.000 Kč, maximální limit není stanoven.

Soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce rozhodne, že **peněžitá záruka připadá státu**, jestliže obviněný:

- uprchne, skrývá se nebo neoznámí změnu svého pobytu, a znemožní tak doručení předvolání nebo jiné písemnosti soudu, státního zástupce nebo policejního orgánu,
- zaviněně se nedostaví na předvolání k úkonu trestního řízení, jehož provedení je bez jeho přítomnosti vyloučeno,

- c) opakuje trestnou činnost nebo se pokusí dokonat trestný čin, který dříve nedokonal nebo který připravoval nebo kterým hrozil, nebo
- d) se vyhýbá výkonu uloženého trestu odnětí svobody, peněžitého trestu nebo výkonu náhradního trestu odnětí svobody za peněžitý trest.

➤ Při změně kvalifikace skutku nebo zastavení trestního stíhání se záruka vrací.

22.6.5 Předběžná opatření

Předběžným opatřením může být obviněnému uložen:

- a) zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými nebo s jinými osobami, zejména svědky,
- b) zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí,
- c) zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,
- d) zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě,
- e) zákaz vycestování do zahraničí,
- f) zákaz držet a přechovávat věci, které mohou sloužit k páčání trestné činnosti,
- g) zákaz užívat, držet nebo přechovávat alkoholické nápoje nebo jiné návykové látky,
- h) zákaz hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, nebo
- i) zákaz výkonu konkrétně vymezené činnosti, jejíž povaha umožňuje opakování nebo pokračování v trestné činnosti.

22.7 Vazba mladistvého

Vzít do vazby mladistvého lze pouze ve výjimečných případech.

Trvání vazby

Maximální délka trvání vazby se odvíjí podle toho, zda je mladiství obviněn ze zvlášť závažného provinění nebo provinění nižší závažnosti:

- Vazba nesmí trvat déle než 2 měsíce, přičemž může být výjimečně prodloužena o další dva měsíce v přípravném řízení a o další dva měsíce v řízení pře soudem. Vazba mladistvého tak může trvat nejdéle po dobu 6 měsíců.
- Vazba mladistvého, který je stíhán pro zvlášť závažné provinění (horní hranice trestní sazby činí nejméně 10 let), nesmí trvat déle než 6 měsíců, přičemž může být výjimečně prodloužena o dalších šest měsíce v přípravném řízení a o dalších šest měsíců v řízení pře soudem. Vazba mladistvého pro zvlášť závažné provinění tak může trvat nejdéle po dobu 18 měsíců.

O dalším trvání vazby rozhoduje v přípravném řízení soudce okresního soudu pro mládež na návrh státního zástupce. V řízení před soudem o dalším trvání vazby rozhoduje soudce soudu pro mládež nadřízeného soudu pro mládež, který je příslušný věc projednávat.

Vazbu lze u mladistvého nahradit stejnými prostředky jako v případě dospělého. U mladistvého však lze navíc nahradit vazbu svěřením do péče důvěryhodné osoby:

- a) taková osoba vykazuje schopnost a ochotu ujmout se péče o obviněného a
- b) obviněný s tím souhlasí.

22.8 Příkaz k zatčení

Konečně poslední podkapitolou, kterou se budeme zabývat v rámci problematiky vazby, je příkaz k zatčení. **Příkaz k zatčení** vydává v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce a v řízení před soudem předseda senátu jestliže:

- a) je dán některý z **důvodů vazby** (útěková, koluzní či předstízná) nebo
- b) **nelze obviněného předvolat, předvést nebo zadržet** a zajistit tak jeho přítomnost u výslechu

Příkaz k zatčení musí obsahovat:

- stručný popis skutku,
- označení trestného činu a
- přesný popis důvodů, pro které se příkaz k zatčení vydává

- Zatčení provádí **policejní orgány**.
- Pokud se obviněný zdržuje v cizině, je potřeba vydat mezinárodní zatýkácí rozkaz nebo evropský zatýkácí rozkaz.
- Policejní orgán, který zatkl obviněného je povinen ho nejpozději do **24 hodin** dodat soudu.
- Soudce musí poté neprodleně obviněného vyslechnout a rozhodnout o vazbě nebo obviněného propustit.
- Obviněný má právo, aby obhájce byl přítomen při jeho výslechu.
- Proti příkazu k zatčení není přípustný opravný prostředek.³⁹

³⁹ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 326-328.

23. KAPITOLA

Trestní právo procesní V: Stádia trestního řízení, způsoby zahájení trestního řízení, úkoly a pravomoci policejního orgánu ve fázi prověřování. Přípravné řízení. Způsoby skončení vyšetřování.

Klíčové pojmy

odklony	oznamovací povinnost	neopakovatelný úkon	zastavení řízení
narovnání	trestní oznámení	odložení věci	předstíraný převod
stádia trestního řízení	neodkladný úkon	vyšetřování	obžaloba

Osnova výkladu

- 23.1 Stádia trestního řízení
- 23.2 Postup před zahájením trestního stíhání
- 23.3 Skončení prověřování
- 23.4 Zahájení trestního stíhání - vyšetřování
- 23.5 Způsoby skončení vyšetřování

23.1 Stádia trestního řízení

Trestní řízení můžeme rozdělit do dílčích časových úseků. Pro každé stádium trestního řízení platí určitá specifika. Trestní řízení se dělí na tato stádia:

1. Přípravné řízení
 - o standardní
 - o zkrácené
 - o rozšířené
2. Předběžné projednání obžaloby
3. Hlavní líčení
4. Opravné řízení
5. Vykonávací řízení

23.1.1 Přípravné řízení

Účelem přípravného řízení je nashromáždit co nejvíce relevantních důkazů, které by mohly odůvodnit postavení podezřelého/obviněného před soud. Přípravné řízení je velmi důležité stádium trestního řízení, neboť zde orgány činné v trestním řízení (zejména policejní orgán) prověřují a objasňují skutečnosti nasvědčující tomu, že konkrétní osoba spáchala trestný čin. Trestní řád stanovuje lhůty, do kterých by mělo skončit vyšetřování. Důvodem stanovení lhůt je fakt, že s přibývajícím časem ztrácí důkazy svou sílu, pachatel se pokusí zmařit řízení, poškození a svědci zapomínají apod.

23.1.2 Předběžné projednání obžaloby

Po skončení přípravného řízení, tj. skončením vyšetřování, může nastat fakultativní fáze (nepovinná) trestního řízení – předběžné projednání obžaloby, ve které předseda senátu soudu zkoumá, zda státním zástupcem podaná obžaloba dostatečně odůvodňuje postavení obžalovaného před soud. Výsledkem tohoto zkoumání je buď nařízení hlavního líčení, vrácení věci státnímu zástupci s tím, aby věc řádně došetřil, postoupení jinému orgánu (přestupkové komisi, kárnému senátu apod.), nebo zastavení trestního stíhání. Postoupením a zastavením trestního stíhání trestní řízení končí. Předběžné projednání obžaloby se nekoná v řízení, které vede samosoudce.

23.1.3 Hlavní líčení

Tím nejdůležitějším stádiem trestního řízení je bez pochyby hlavní líčení. V této fázi rozhoduje soud o skutku, který je uveden v obžalobě. Soud v hlavním líčení hodnotí získané důkazy. Soud se řídí zásadou volného hodnocení důkazů – kapitola č. 19.8.2. Hlavní líčení končí zpravidla vyhlášením rozsudku (zprošťujícím obžaloby nebo odsuzujícím k trestu). Dále může rozhodnout tak, že věc postoupí, zastaví trestní stíhání apod.

23.1.4 Opravné řízení

Opravné řízení je fáze trestního řízení, která by měla sloužit k napravení vadných rozhodnutí, případně jejich nedostatků. Opravné řízení se zpravidla rozděluje podle toho, ve kterém okamžiku je opravný prostředek podáván. Jestliže je opravný

prostředek podáván předtím, než rozhodnutí nabude právní moci, hovoříme o řádném opravném prostředku (odvolání, odpor, stížnost), jestliže je však opravný prostředek podáván až po nabytí právní moci rozhodnutí, nazýváme ho mimořádným opravným prostředkem (dovolání, stížnost pro porušení zákona, obnova řízení). K této problematice viz kapitola č. 25.

23.1.5 Vykonávací řízení

Vykonávací řízení je poslední fází trestního řízení, ve které se vykonává pravomocný rozsudek soudu. Výkon rozhodnutí může mít různou formu. Nejznámější formou výkonu rozhodnutí je samozřejmě výkon trestu odnětí svobody (podmíněný, podmíněný s dohledem nebo nepodmíněný).

23.2 Postup před zahájením trestního stíhání

23.2.1 Podnět k trestnímu stíhání

Podnětem se rozumí určitý zdroj, ze kterého se orgán činný v trestním řízení dozvídá o tom, že byl pravděpodobně spáchán trestný čin – podezření ze spáchání trestného činu. Podněty přijímá policejní orgán nebo státní zástupce. Tento podnět může pocházet od různých osob či orgánů nebo dokonce od samotného policejního orgánu či státního zástupce (při studiu spisů apod.).

Oznamovací povinnost (o tom, že byl spáchán trestný čin) **mají**:

- státní orgány (zákonodárné orgány, orgány státní moci a státní správy)
- fyzické osoby starší 15 let v taxativně vymezených trestných činech (§ 368 TZ)
- Mezi zvláštní kategorie patří i přijímání podnětů od samého pachatele trestného činu (doznání).

Význam podnětu – podmínka k zahájení úkonů trestního řízení, podnět je často i důkazem, v horším případě i základ pro trestní odpovědnosti za trestný čin křivého obvinění.

Policejní orgán je povinen na základě těchto podnětů učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele (§ 158 odst. 1 TR).

Trestní oznámení může mít písemnou, ústní formu, může být učiněno v elektronické podobě, telefaxem apod. Jestliže je trestní oznámení podané ústně, poznamená se do protokolu. Před sepsáním protokolu se musí oznamovatele poučit za vědomě nepravdivé údaje, a pokud o to oznamovatel požádá, do jednoho měsíce od oznámení jej vyzkoušet o učiněných opatřeních.

23.2.2 Záznam o zahájení úkonů trestního řízení

V záznamu o zahájení úkonů trestního řízení se uvádí skutkové okolnosti, pro které se trestní řízení zahajuje. Dále se v tomto záznamu uvede, jakým způsobem se o skutkových okolnostech policejní orgán dozvěděl. Opis tohoto úředního záznamu musí policejní orgán zaslat do 48 hodin státnímu zástupci. V záznamu nemusí být přesně právně kvalifikován skutek.

Sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení počíná běžet **přípravné řízení**.

23.2.3 Objasňování a prověřování

Tuto problematiku vystihuje § 158 odst. 3, věta čtvrtá TR – K objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, opatřuje policejní orgán potřebné podklady a nezbytná vysvětlení a zajišťuje stopy trestného činu. V rámci toho je oprávněn, kromě úkonů uvedených v této hlavě, zejména:

- a) vyžadovat vysvětlení od fyzických a právnických osob a státních orgánů,
- b) vyžadovat odborné vyjádření od příslušných orgánů, a je-li toho pro posouzení věci třeba, též znalecké posudky,
- c) obstarávat potřebné podklady, zejména spisy a jiné písemné materiály,
- d) provádět ohledání věci a místa činu,
- e) vyžadovat provedení zkoušky krve nebo jiného podobného úkonu, včetně odběru potřebného biologického materiálu,
- f) pořizovat zvukové a obrazové záznamy osob, snímat daktyloskopické otisky, provádět osobou téhož pohlaví nebo lékařem prohlídku těla a jeho zevní měření, jestliže je to nutné ke zjištění totožnosti osoby nebo ke zjištění a zachycení stop nebo následků činu,
- g) zadržet podezřelou osobu,
- h) činit rozhodnutí a opatření v těchto ustanoveních naznačená,
- i) provádět neodkladné nebo neopakovatelné úkony, pokud podle tohoto zákona jejich provedení nepatří do výlučné pravomoci jiného orgánu činného v trestním řízení.

Dále je policejní orgán oprávněn používat operativně pátrací prostředky (viz kapitola č. 23.2.5).

23.2.4 Neodkladné a neopakovatelné úkony

V § 158a TR je stanoveno: Je-li při prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a zjišťování jeho pachatele třeba provést neodkladný nebo neopakovatelný úkon spočívající ve výslechu svědka nebo v rekognici, provede se na návrh státního zástupce takový úkon za účasti soudce; soudce v takovém případě odpovídá za zákonnost provedení úkonu

a k tomu cíli může do průběhu úkonu zasahovat. Soudci však nepřísluší přezkoumávat závěr státního zástupce o tom, že úkon je podle zákona neodkladný nebo neopakovatelný.

V případě výslechu svědka nebo rekognice se vyžaduje:

- návrh státního zástupce
- účast soudce

Neodkladným úkonem je takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání.

Neopakovatelným úkonem je takový úkon, který nebude možno před soudem provést.

- V definicích nenajdeme, které okolnosti můžeme pokládat za neodkladné či neopakovatelné, a proto je třeba přihlížet ke konkrétním okolnostem případu.
- Např. odběr krve, rekognice, výslech svědka, který umírá, domovní prohlídka, odposlech, soudní pitva, apod.
- Neodkladný úkon se vztahuje toliko na fázi před zahájením trestního stíhání.
- Důkazy získané provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů mohou být použity jako **důkaz u soudu**.
- Pokud nejsou splněny podmínky pro provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu, nelze takto získaný důkaz použít u soudu. Byl by takový důkaz použit, jednalo by se pak o podstatnou vadu řízení a důkaz by byl procesně neúčinný.⁴⁰

23.2.5 Operativně pátrací prostředky

Mezi operativně pátrací prostředky patří:

1. Předstíraný převod (§ 158c TR)
2. Sledování osob a věcí (§ 158d TR)
3. Použití agenta (§ 158e TR)

Jedná se o prostředky trestního práva procesního, které se použijí **subsidiárně**, tedy tehdy, nelze-li sledovaného účelu dosáhnout jinak nebo bylo-li by jinak jeho dosažení podstatně ztíženo. Používání těchto prostředků musí být **priměřené** – musí se co nejvíce šetřit základní práva a svobody dotčených osob. Záznamy získané použitím operativně pátracích prostředků lze použít jako **důkaz** v trestním řízení. Operativně pátrací prostředek lze použít v jakémkoliv stádiu trestního řízení.

23.2.5.1 Předstíraný převod

Předstíraným převodem se rozumí předstírání koupě, prodeje nebo jiného způsobu převodu předmětu plnění včetně převodu věci,

- a) k jejímuž držení je třeba zvláštního povolení (zbraně, léky),
 - b) jejíž držení je nepřípustné (drogy ve větším množství, chemické zbraně),
 - c) která pochází z trestného činu, nebo
 - d) která je určena ke spáchání trestného činu.
- Podmínkou použití předstíraného převodu je písemné povolení **státního zástupce**.
 - Když věc nesnese odkladu, lze předstíraný převod provést i bez souhlasu státního zástupce, poté však policejní orgán musí bezodkladně požádat o dodatečné povolení. Když jej nedostane do **48 hodin**, je policejní orgán povinen provádění předstíraného převodu ukončit a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nesmí použít.

23.2.5.2 Sledování osob a věcí

Sledováním osob a věcí se rozumí získávání poznatků o osobách a věcech prováděné utajovaným způsobem technickými nebo jinými prostředky.

- **Pořizování zvukových, obrazových nebo jiných záznamů**
 - potřeba písemného povolení státního zástupce
- **Zásahy do nedotknutelnosti obydlí, listovního tajemství či jiných písemnosti**
 - písemné povolení soudce

Bez písemného povolení lze sledovat osobu či věc, jen pokud s tím výslovně souhlasí ten, do jehož práv a svobod má být zasahováno.

23.2.5.3 Použití agenta

Použití agenta může PČR nebo GIBS (Generální inspekce bezpečnostních sborů) je-li:

- trestní řízení vedeno pro zločin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně **osm let**,

⁴⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 4. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 807.

- čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny
 - a v dalších skutkových podstatách.
- Agent zpravidla zastírá skutečný účel své činnosti.
 - Použití agenta povoluje na **návrh státního zástupce vrchního státního zastupitelství soudce vrchního soudu**, v jehož obvodu je státní zástupce, podávající návrh, činný (Vrchní soud – Praha, Olomouc).
 - **Agent je beztrestný** (okolnost vylučující protiprávnost – viz kapitola č. 16) pro trestný čin účasti na organizované zločinecké skupině a v taxativně uvedených trestných činech v § 363 TZ (bездrestnost agenta).

23.3 Skončení prověřování

Policejní orgán je povinen prověřit skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin,

- do dvou měsíců** od jejich přijetí, jde-li o věc patřící do příslušnosti samosoudce, v níž se nekoná zkrácené přípravné řízení,
- do tří měsíců**, jde-li o jinou věc patřící do příslušnosti okresního soudu, a
- do šesti měsíců**, jde-li o věc patřící v prvním stupni do příslušnosti krajského soudu.

- Lhůtu počíná běžet od obdržení podnětu a lze ji prodloužit.

Po skončení prověřování státní zástupce nebo policejní orgán:

- věc odloží
- věc odevzdá
- dočasně odloží trestní stíhání
- zahájí trestní stíhání

23.3.1 Odložení věci

Policejní orgán nebo státní zástupce věc odloží, jestliže:

- nejde o podezření z trestného činu a není-li možné odevzdání jinému příslušnému orgánu**,
- trestní stíhání je **nepřípustné** (viz kapitola č. 20),
- trestní stíhání je **neuúčelné**,
 - **faktická konzumpce** – př. podezřelý spáchá trestný čin vraždy na dítěti a trestný čin krádeže nikoli nepatrné hodnoty – vražda pohlcuje krádež, protože krádež je mnohem méně závažnější, než vražda).
 - **už samotné projednání věci dosahuje účelu trestního řízení** (pachatel nahradil škodu, činu upřímně litoval a společenská škodlivost jeho trestného činu je malá).
- nepodařilo se zjistit skutečnosti opravňující zahájit trestní stíhání** (zřejmě nejčastější skončení ve věci).

O odložení věci se rozhoduje usnesením. Proti usnesení je přípustná stížnost.

23.3.2 Odevzdání věci

Nejde-li o podezření z trestného činu, ale např. z přestupku či kárného provinění. V takovém případě policejní orgán nebo státní zástupce věc **odevzdá** příslušnému orgánu, který je k projednání a rozhodnutí příslušný.

23.3.3 Dočasné odložení věci

Jestliže to je třeba k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny, nebo jiného úmyslného trestného činu, anebo zjištění jejich pachatelů, může policejní orgán se souhlasem státního zástupce **dočasně odložit zahájení trestního stíhání** na nezbytnou dobu, nejdéle však o dva měsíce.

- Lhůtu lze prodloužit, nejdéle však o další dva měsíce, a to i opakovaně (státní zástupce na návrh policejního orgánu).
- Pominou-li důvody pro dočasné odložení trestního stíhání, policejní orgán trestní stíhání neprodleně zahájí.

23.4 Zahájení trestního stíhání (vyšetřování)

Nasvědčují-li prověřováním zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán neprodleně o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného.

- ✓ **byl spáchán trestný čin**
- ✓ **spáchala ho určitá osoba**
- ✓ **změna procesního statusu z podezřelého na obviněného**
- ✓ **zahájením trestního stíhání začíná běžet vyšetřování**

- Trestní stíhání je oprávněn zahájit policejní orgán nebo státní zástupce.
- Trestní stíhání je zahájeno doručením opisu usnesení o zahájení trestního stíhání (tzv. sdělením obvinění).
- Jinak je tomu u zkráceného přípravného řízení (tam se obvinění nesděluje, ale podává se návrh na potrestání soudu).

V rámci vyšetřování policejní orgány shromažďují důkazy důležité pro usvědčení obviněného z trestného činu. Rozsah získávaných důkazů je závislý od druhu přípravného řízení. **Ve standardním přípravném řízení lze vyslýchat svědky pouze tehdy:**

- a) jde-li o neodkladný nebo neopakovatelný úkon,
- b) jde-li o výslech osoby mladší 15 let,
- c) jde-li o výslech osoby, jejíž psychický stav budí pochybnosti o schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si, reprodukovat,
- d) je dáno podezření, že na svědky by mohl být činěn nátlak,
- e) předpokládá se delší doba trvání vyšetřování (vznikne obava o možnosti ztráty důkazní hodnoty svědecké výpovědi).
 - **Ve zkráceném přípravném řízení** je dokazování omezeno toliko na neodkladný nebo neopakovatelný úkon.
 - **V rozšířeném přípravném řízení** není rozsah dokazování omezen.
 - Rozšířené přípravné řízení se koná o trestných činech, o nichž koná řízení v prvním stupni krajský soud – dolní hranice trestní sazby je nejméně 5 let.

23.5 Skončení vyšetřování

Uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené a jeho výsledky za postačující k podání obžaloby, předloží státnímu zástupci spis s návrhem na podání obžaloby se seznamem navrhovaných důkazů a zdůvodněním, proč nevyhověl návrhům na provedení důkazů dalších, nebo učiní návrh na:

- ✓ **podmíněné zastavení trestního stíhání,**
- ✓ **schválení narovnání,**
- ✓ **zastavení trestního stíhání,**
- ✓ **přerušování trestního stíhání,**
- ✓ **postoupení věci,**
- ✓ **odstoupení od trestního stíhání.**

Účelem skončení vyšetřování je umožnění obviněnému nebo jeho obhájci seznámit se a důkladně prostudovat spis a případně navrhnout doplnění vyšetřování. **Význam** – úplnost a objektivnost.

Policejní orgán je povinen skončit vyšetřování nejpozději:

- do dvou měsíců od zahájení trestního stíhání, jde-li o věc patřící do příslušnosti samosoudce,
- do tří měsíců od zahájení trestního stíhání, jde-li o jinou věc patřící do příslušnosti okresního soudu,
- do šesti měsíců od zahájení trestního stíhání, jde-li o věc patřící do příslušnosti krajského soudu v prvním stupni.
- *Lhůtu lze prodloužit*

23.5.1 Obžaloba

Obžalobu podává státní zástupce, jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud.

O podání obžaloby vyrozumí obviněného, obhájce a poškozeného, pokud jsou jeho pobyt nebo sídlo známé.

Obžaloba může být podána jen pro skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání.

Obžaloba musí obsahovat

- ✓ označení státního zástupce a den sepsání obžaloby,
- ✓ jméno a příjmení obviněného, den a místo jeho narození, jeho zaměstnání a bydliště, popřípadě jiné údaje potřebné k tomu, aby nemohl být zaměněn s jinou osobou; jde-li o příslušníka ozbrojených sil nebo ozbrojeného sboru, uvede se též hodnost obviněného a útvar, jehož je příslušníkem,
- ✓ žalobní návrh, v němž musí být **přesně označen skutek,** pro který je obviněný stíhán, s uvedením místa, času a způsobu jeho spáchání, popřípadě s uvedením jiných skutečností, pokud je jich třeba k tomu, aby skutek nemohl být zaměněn s jiným a aby bylo odůvodněno použití určité trestní sazby; musí tu být dále uvedeno, jaký trestný čin obžaloba v tomto skutku spatřuje, a to jeho zákonným pojmenováním, uvedením příslušného ustanovení zákonů a všech zákonných znaků včetně těch, které odůvodňují určitou trestní sazbu,
- ✓ odůvodnění žalovaného skutku s uvedením **důkazů,** o které se toto odůvodnění opírá, a seznam důkazů, jejichž provedení se v hlavním líčení navrhuje, jakož i právní úvahy, kterými se státní zástupce řídil při posuzování skutečností podle příslušných ustanovení zákona.

23.5.2 Návrh na ochranné opatření

Státní zástupce navrhne v obžalobě nebo samostatně současně s přerušováním nebo zastavením trestního stíhání, aby soud uložil:

- ochranné léčení (nepříčetnost, zmenšená příčetnost a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný)
- zabezpečovací detenci (větší intenzita duševní poruchy – nestačí-li ochranné léčení)
- ochrannou výchovu (u mladistvých – viz kapitola č. 17.4.4)
- zabrání věci nebo náhradní hodnotu (viz kapitola č. 17.4.3)

23.5.3 Podmíněné zastavení trestního stíhání, schválení narovnání, odstoupení od trestního stíhání

A. Podmíněné zastavení trestního stíhání

V řízení o **přechinu** může se souhlasem obviněného soud a v přípravném řízení státní zástupce podmíněně zastavit trestní stíhání, jestliže:

- obviněný se k činu doznal,
- nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradu uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě,
- vydal bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná vhodná opatření k jeho vydání,
- a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

V rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání se stanoví zkušební doba na **šest měsíců až dva roky**. V případě, že se ve zkušební době **osvědčil**, nastanou účinky jako u zastavení trestního stíhání.

Podmíněné zastavení trestního stíhání – kvalifikované

Je-li to odůvodněno povahou a závažností spáchaného přechinu, okolnostmi jeho spáchání anebo poměry obviněného, soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodne o podmíněném zastavení trestního stíhání pouze tehdy, pokud obviněný splní podmínky uvedené v odstavci 1 a

- zaváže se, že se během zkušební doby zdrží určité činnosti, v souvislosti s níž se dopustil přechinu, nebo
- složí na účet soudu a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přechinu,
- a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

V rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání se stanoví zkušební doba na **2 až 5 let**. V případě, že se ve zkušební době **osvědčil**, nastanou účinky jako u zastavení trestního stíhání.

B. Schválení narovnání

V řízení o **přechinu**, může se souhlasem obviněného a poškozeného soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodnout o schválení narovnání a zastavit trestní stíhání, jestliže:

- obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě,
- uhradí poškozenému škodu způsobenou přechinem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem,
- vydá bezdůvodné obohacení získané přechinem nebo učiní jiná vhodná opatření k jeho vydání,
- složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přechinu,

a považuje-li takový způsob vyřízení věci za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl přechinem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům.

C. Odstoupení od trestního stíhání (mladiství)

V řízení o **provinění**, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce z důvodu chybějícího veřejného zájmu na dalším stíhání mladistvého a s přihlédnutím k povaze a závažnosti provinění a osobě mladistvého odstoupit od trestního stíhání mladistvého, jestliže:

- trestní stíhání není účelné a
- potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění.

Odstoupit od trestního stíhání lze zejména v případě, jestliže mladistvý již úspěšně vykonal vhodný probační program, byla úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil, bylo úplně nebo alespoň částečně vráceno bezdůvodné obohacení získané proviněním a poškozený s takovým rozsahem vrácení bezdůvodného obohacení souhlasil, anebo bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné.

23.5.4 Zastavení trestního stíhání

Státní zástupce zastaví obligatorně trestní stíhání:

- je-li nepochybné, že se nestal skutek, pro který se trestní stíhání vede,
- není-li tento skutek trestným činem a není důvod k postoupení věci,
- není-li prokázáno, že skutek spáchal obviněný,
- je-li trestní stíhání nepřípustné (viz kapitola č. 20.1),
- nebyl-li obviněný v době činu pro nepříčetnost trestně odpovědný, nebo
- zanikla-li trestnost činu. (účinná lítost)

Státní zástupce zastaví fakultativně trestní stíhání:

- je-li trest, k němuž může trestní stíhání vést, zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obviněnému již uložen nebo který ho podle očekávání postihne (*faktická konzumpce př. podezřelý spáchá trestný čin vraždy na dítěti a trestný čin krádeže nikoli nepatrné hodnoty – vražda pohlcuje krádež, protože krádež je mnohem méně závažná než vražda*),
 - bylo-li o skutku obviněného již rozhodnuto jiným orgánem, kázeňsky, kárně anebo cizozemským soudem nebo úřadem a toto rozhodnutí lze považovat za postačující (*ne bis in idem – ne dvakrát v téže věci*),
 - jestliže vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo.
- Lze podat stížnost, která má odkladný účinek.
 - V trestním stíhání, které bylo zastaveno z některého z výše uvedeného důvodu, se pokračuje, prohlásí-li obviněný do tří dnů od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení trestního stíhání oznámeno, že na projednání věci trvá.
 - Zastavení trestního stíhání má fakticky podobné účinky jako zprošťující rozsudek.

23.5.5 Přerušování trestního stíhání

Státní zástupce přerušuje trestní stíhání:

- nelze-li pro nepřítomnost obviněného věc náležitě objasnit,
- nelze-li obviněného pro těžkou chorobu postavit před soud,
- není-li obviněný pro duševní chorobu, která nastala až po spáchání činu, schopen chápat smysl trestního stíhání,
- navrhuje-li se předání trestního stíhání do ciziny, nebo byl-li obviněný vydán do ciziny nebo vyhoštěn.

Před rozhodnutím o přerušování trestního stíhání je nutno učinit vše, čeho je třeba k zabezpečení úspěšného provedení trestního stíhání. **Pomine-li důvod přerušování, státní zástupce rozhodne, že se v trestním stíhání pokračuje.**

✓ Přerušování trestního stíhání má dočasnou povahu.

23.5.6. Postoupení věci

Státní zástupce postoupí věc jinému orgánu, jestliže výsledky přípravného řízení ukazují, že nejde o trestný čin, nýbrž o skutek, který by mohl být jiným příslušným orgánem posouzen jako:

- **Přestupek či**
- **kárné provinění**

Př. Od spáchání přestupku uplynula doba 1,5 roku – došlo tudíž k promlčení – v takovém případě musí státní zástupce zastavit trestní stíhání – tento skutek není trestným činem a není důvod k postoupení věci.

- Usnesení o zastavení trestního stíhání a o postoupení věci doručí státní zástupce bezodkladně po právní moci Nejvyššímu státnímu zastupitelství.

23.5.7. Vracení věci k doplnění

Podle ustanovení trestního řádu může státní zástupce vrátit věc policejnímu orgánu se svými pokyny k doplnění. Policejní orgán je povinen provést další úkony, či úkony již provedené doplnit.

- Státní zástupce v pokynech stanoví také lhůtu, do kdy mají být provedeny.

23.5.8. Zvláštní způsoby řízení

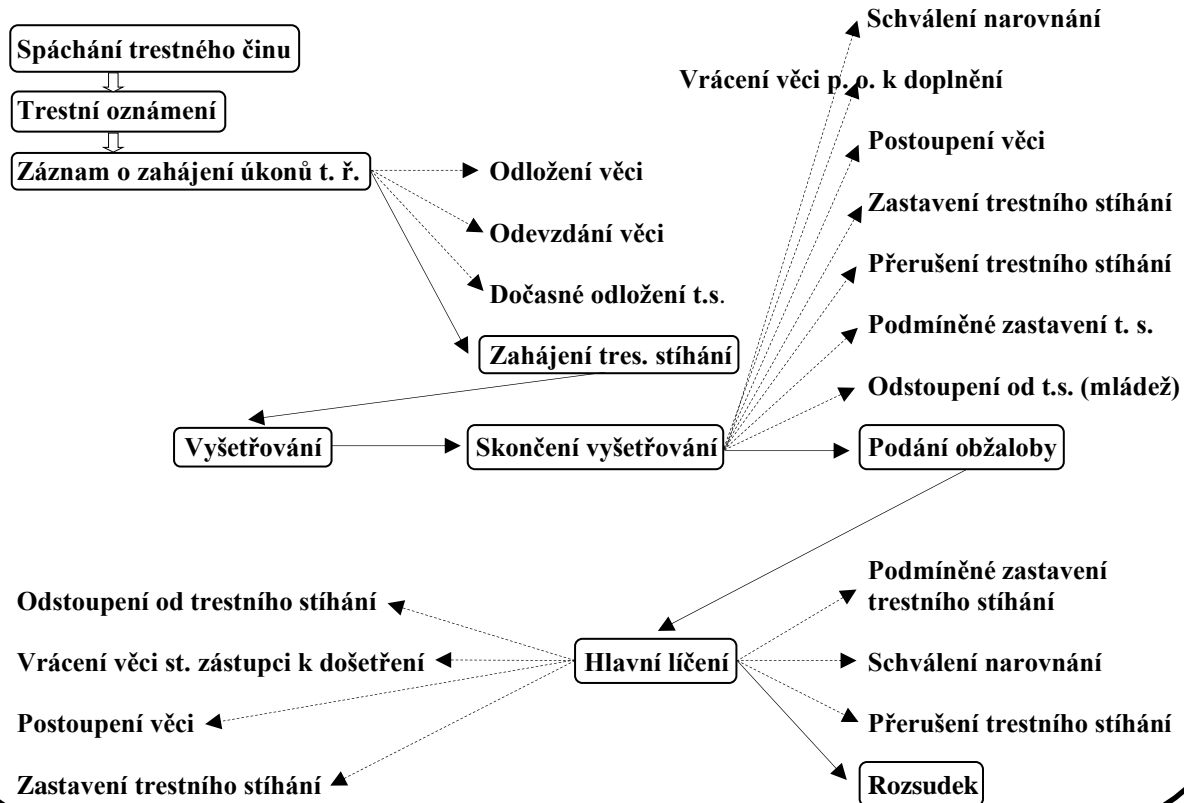
Mimo standardního trestního řízení známe také tzv. odklony nebo zvláštní způsoby řízení. Tyto formy řízení jsou alternativní a použijí se v případě splnění zákonných podmínek. Tak např. u podmíněného zastavení trestního stíhání je potřeba, aby se obviněný k činu doznal a zavádal se nahradit škodu poškozenému. **Mezi zvláštní způsoby řízení patří:**

- **Řízení ve věcech mladistvých** (řízení o provinění, věcná příslušnost soudu = specializovaný soud pro mládež, zvláštní zásady, specifický přístup k mladistvému, nutná obhajoba)
- **Řízení proti uprchlému** (nutná obhajoba, nepřítomnost obviněného)
- **Řízení před samosoudcem** (omezený výčet trestů, které lze uložit, pouze přečiny, trestní příkaz a k němu specifický opravný prostředek = odpor)

Mezi odklony v trestním řízení patří:

- **Narovnání** (přečin, souhlas poškozeného i obviněného, prohlášení obviněného, že spáchal skutek, povinnost přispět na pomoc obětem trestných činů, skutečné uhrazení škody)
- **Podmíněné zastavení trestního stíhání** (přečin, souhlas obviněného, doznání, slib nahradit škodu, určí se zkušební doba)
- **Odstoupení od trestního stíhání** (u mladistvých)
- **Řízení o schválení dohody o vině a trestu** (dohoda o vině a trestu mezi státním zástupcem a obviněným, která následně podléhá schválení soudem)
- **Podmíněné upuštění od podání návrhu na potrestání** (shodné s podmíněným zastavením trestního stíhání s tím, že se tak děje v rámci zkráceného přípravného řízení)

SCHÉMA TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

24. KAPITOLA

Trestní právo procesní VI: Rozhodnutí v trestních věcech, pojem, formy struktura, právní moc a vykonatelnost rozhodnutí.

Klíčové pojmy

meritorní rozhodnutí
usnesení
trestní příkaz

rozhodnutí sui genesis
obsah rozsudku
vyhlášení rozsudku

doručení rozsudku
právní moc
oddělená právní moc

vykonatelnost
předběžná vykonatelnost
relativní právní moc

Osnova výkladu

24.1 Rozhodnutí podle trestního řádu

24.2 Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí

24.1 Rozhodnutí podle trestního řádu

Rozhodnutí je autoritativní procesní úkon orgánů činných v trestním řízení, kterým se upravuje postup řízení nebo kterým se řízení končí. Rozhodnutí může mít různou formu:

- A. rozsudku
- B. usnesení
- C. příkazu
- D. rozhodnutí svého druhu (sui generis)

A. Soud rozhoduje rozsudkem tam, kde to zákon výslovně stanoví. V ostatních případech rozhoduje usnesením, nestanoví-li zákon jinak. Typy rozsudku:

- odsuzující rozsudek,
- zprošťující rozsudek,
- odsuzující rozsudek, kterým se schvaluje dohoda o vině a trestu (uzavřena mezi státním zástupcem a obviněným).

B. Policejní orgán a státní zástupce rozhodují primárně usnesením, pokud trestní řád nestanoví něco jiného. Např.:

- usnesení o zahájení trestního stíhání
- usnesení o zastavení trestního stíhání
- usnesení o zajištění peněžních prostředků na účtu u banky
- usnesení o uložení pořádkové pokuty atd.

C. Samosoudce rozhoduje příkazem, který má povahu odsuzujícího rozsudku.

D. Některá rozhodnutí však nemají typickou formu, hovoříme o tzv. rozhodnutích svého druhu (sui generis), která vykazují různé odlišnosti.

- příkaz k zatčení
- rozhodnutí o odnětí věci
- příkaz k domovní prohlídce
- rozhodnutí o sledování zásilky
- rozhodnutí o odposlechu atd.

Meritorní rozhodnutí – rozhodnutí ve věci samé (ostatní rozhodnutí pouze zařizují jeho výkon nebo jsou podmínkou pro jeho vydání). Meritorními rozhodnutími se řízení končí – odsuzující rozsudek, zprošťující rozsudek, usnesení o zastavení trestního stíhání aj.

24.1.1 Rozsudek

Rozsudek vydává pouze soud, když rozhoduje ve věci samé (odsuzující x zprošťující). Odsuzujícím rozsudkem soud uznává vinným pachatele za spáchaný trestný čin a ukládá mu za něj trest. Každý rozsudek obsahuje:

- ✓ **Hlavičku** – („jménem republiky“), dále označení soudu, který rozsudek vydává, označení soudců, den, místo vyhlášení a přesné označení obžalovaného.
- ✓ **Výrok** – nejdůležitější část rozsudku, rozhoduje se o předmětu řízení – vina pachatele a uložený trest, případně další výroky – náklady řízení, výrok o nároku poškozeného, výrok o zabrání věci nebo výrok, ve kterém ukládá pachateli ochranné opatření.
- ✓ **Odůvodnění rozsudku**
- ✓ **Poučení o možnosti podat opravný prostředek**

Ve výroku je nutné přesně označit obžalovaného (jméno, příjmení, datum narození, trvalé bydliště nebo název právnické osoby, její sídlo a identifikační číslo; některé soudy uvádějí i zaměstnání obžalovaného). Ve výroku musí být rovněž přesně specifikován skutek, který pachatel spáchal. Všechny tyto prvky mají vliv na tzv. totožnost skutku, neboť o témže skutku může být rozhodnuto pouze jednou – projev zásady *ne bis in idem* – ne dvakrát v téže věci.

V odůvodnění soud stručně vyloží, které skutečnosti vzal za prokázané a o které důkazy svá skutková zjištění opřel a jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů, zejména pokud si vzájemně odporují.⁴¹

V poučení o odvolání, které musí být obsaženo v každém rozsudku soudu prvního stupně, se uvede lhůta, ve které musí být podáno (do osmi dnů od doručení opisu rozhodnutí), označení soudu, ke kterému má být odvolání podáno, označení soudu, který o podaném odvolání bude rozhodovat, rozsah, ve kterém mohou rozsudek napadat oprávněné osoby, a vymezení obsahu odvolání (viz kapitola č. 25).

Proces tvorby rozsudku

Předpokladem nabytí právní moci rozsudku je splnění určitých fází:

- hlasování (děje se tak v případě senátních věcí)
- usnesení členů (usnese se na základě výsledků hlasování)
- vyhlášení rozhodnutí (taková povinnost je u rozsudků; u usnesení, jen je-li to možné, např. usnesení o udělení pořádkové pokuty)
- písemné vyhotovení
- doručení (popř. někdy postačí i vyhlášení nebo oznámení)
- uplynutí lhůty k podání opravného prostředku, je-li přípustný.

A. Hlasování a usnesení členů

Poradě a hlasování nesmí být kromě soudců a přisedících zúčastnivších se jednání, jež rozsudku bezprostředně předcházelo, a zapisovatele přítomen nikdo jiný. O obsahu porady je nutno zachovat mlčenlivost.

Při hlasování rozhoduje většina hlasů. Nelze-li většiny dosáhnout, připočítávají se hlasy obžalovanému nejméně příznivé k hlasům po nich příznivějším tak dlouho, až se dosáhne většiny. Je-li sporné, které mínění je obžalovanému příznivější, rozhodne se o tom hlasováním.

Každý člen senátu musí hlasovat, i když byl v některé předchozí otázce přehlasován. Při hlasování o trestu se však mohou hlasování zdržet ti, kdo hlasovali pro zproštění obžaloby; jejich hlasy se přičítají k hlasu pro obžalovaného nejpříznivějšímu.

Přisedící hlasují před soudci. Přisedící a soudci mladší hlasují před staršími. Předseda senátu hlasuje naposledy.

B. Vyhlášení rozsudku

Rozsudek je nutno vždy vyhlásit; vyhlašuje jej předseda senátu. Vyhlašují se úvodní slova "Jménem republiky", plné znění výroku, aspoň podstatná část odůvodnění a poučení o opravném prostředku. Vyhlášení musí být v naprosté shodě s obsahem rozsudku, tak jak byl odhlasován.

Rozsudek se vyhlásí zpravidla hned po skončení jednání, které rozsudku předcházelo; není-li to možné, lze pro vyhlášení rozsudku jednání odročit na dobu nejdéle tří dnů.

C. Vyhotovení rozsudku

Každý rozsudek je nutno vyhotovit písemně. Vyhotovení rozsudku musí být ve shodě s obsahem rozsudku, tak jak byl vyhlášen.

Jestliže se po vyhlášení rozsudku nebo v soudem stanovené lhůtě po vyhlášení rozsudku státní zástupce a obžalovaný vzdali odvolání a prohlásili, že netrvají na vyhotovení odůvodnění, a obžalovaný zároveň prohlásil, že si nepřeje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby, může soud vyhotovit zjednodušený rozsudek, který neobsahuje odůvodnění. Pokud oprávněné osoby mohou podat odvolání ve prospěch obžalovaného i proti jeho vůli, lze zjednodušený rozsudek vyhotovit pouze v případě, že se vzdají odvolání. Mají-li právo podat odvolání i poškozený nebo zúčastněná osoba a nevzdali-li se tohoto práva, je rovněž třeba odůvodnit ty výroky, proti kterým mohou podat odvolání.

Vyhotovení rozsudku podepíše předseda senátu a ten, kdo je vypracoval. Nemůže-li předseda senátu podepsat vyhotovení rozsudku pro překážku delšího trvání, podepíše je za něho jiný člen senátu; důvod toho se na vyhotovení rozsudku poznamená.

⁴¹ Z odůvodnění musí být patno, jak se soud vypořádával s obhajobou, proč nevyhověl návrhům na provedení dalších důkazů a jakými právními úvahami se řídil, když posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona v otázce viny a trestu. Při odůvodnění uloženého trestu uvede jakými úvahami byl veden při ukládání trestu, jak posoudil povahu a závažnost trestného činu z hlediska významu konkrétního chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následků, okolností, za kterých byl čin spáchán, osoby pachatele, míry jeho zavinění a jeho pohnutky, záměru nebo cíle, jakož i polehčujících a přitěžujících okolností, doby, která uplynula od spáchání trestného činu, případné změny situace a délky trestního řízení, trvalo-li nepřiměřeně dlouhou dobu, při zvažování složitosti věci, postupu orgánů činných v trestním řízení, významu řízení pro pachatele a jeho chování, kterým přispěl k průtahům v řízení; uvede též, jak přihlédl k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele, k jeho dosavadnímu způsobu života, k chování pachatele po činu, zejména k jeho případné snaze nahradit škodu či jiné škodlivé následky činu, a pokud byl označen jako spolupracující obviněný též k tomu, jak významným způsobem přispěl k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Jestliže byly do rozsudku pojaty další výroky, je třeba je rovněž odůvodnit. Ukládá-li soud nepodmíněný trest, vyloží, jakými úvahami byl veden při tomto rozhodnutí a proč nebylo možno uložit trest přímo nespojený s odnětím svobody.

D. Doručení rozsudku

Rozsudek se v opise doručí obžalovanému, státnímu zástupci, zúčastněné osobě a poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, a to i když byli při vyhlášení rozsudku přítomni. Má-li obžalovaný obhájce nebo zákonného zástupce, doručí se opis rozsudku též jim. Mají-li zúčastněná osoba nebo poškozený zákonného zástupce, doručí se opis rozsudku jen zákonnému zástupci; mají-li zmocněnce, doručí se jen zmocněnci.

24.1.2 Trestní příkaz

Samosoudce může bez projednání věci v hlavním líčení vydat trestní příkaz, jestliže skutkový stav je spolehlivě prokázán opatřeními důkazy, a to i ve zjednodušeném řízení konaném po zkráceném přípravném řízení. V rámci řízení před samosoudcem lze uložit omezený okruh trestů:

- a) trest odnětí svobody do jednoho roku s podmíněným odkladem jeho výkonu,
- b) domácí vězení do jednoho roku,
- c) trest obecně prospěšných prací,
- d) trest zákazu činnosti do pěti let,
- e) trest zákazu držení a chovu zvířat
- f) peněžitý trest,
- g) trest propadnutí věci
- h) vyhoštění do pěti let,
- i) zákaz pobytu do pěti let,
- j) trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce do pěti let.

Trestní příkaz nelze vydat:

- a) v řízení proti osobě, jejíž svéprávnost je omezena,
 - b) jestliže má být rozhodováno o ochranném opatření,
 - c) jestliže má být uložen souhrnný trest nebo společný trest a předchozí trest byl uložen rozsudkem,
 - d) jestliže se jedná řízení ve věci mladistvého.
- Trestní příkaz má povahu odsuzujícího rozsudku. Účinky spojené s vyhlášením rozsudku nastávají doručením trestního příkazu obviněnému.
 - Proti trestnímu příkazu lze podat odpor, a to do 8 dnů od jeho doručení.
 - Trestní příkaz nemusí obsahovat odůvodnění.
 - Trestním příkazem nelze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody.

24.1.3 Usnesení

Usnesením může rozhodnout policejní orgán, státní zástupce i soud. Usnesením lze rozhodnout o různých věcech. Nejdůležitějšími usneseními jsou:

- usnesení o zahájení trestního stíhání
 - usnesení o zastavení trestního stíhání
 - usnesení o přerušení trestního stíhání
 - usnesení o postoupení věci jinému orgánu
- Proti usnesení je přípustná stížnost. Proti usnesení policejního orgánu je přípustná stížnost neomezeně. Proti usnesení státního zástupce je přípustná stížnost pouze tam, kde to zákon výslovně stanoví (viz kapitola č. 25).

24.1.4 Rozhodnutí svého druhu

Některá rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení mají zvláštní povahu. Rozhodnutí svého druhu vykazují odlišnosti od ostatních forem rozhodnutí. Mezi rozhodnutí svého druhu patří:

- příkaz k domovní prohlídce
- příkaz k zatčení
- podání obžaloby
- rozhodnutí o odnětí věci
- rozhodnutí, kterým se zadržuje, zaměňuje nebo sleduje zásilka

Mezi rozhodnutí svého druhu lze zařadit i ta rozhodnutí, o kterých rozhodují jiné orgány než orgány činné v trestním řízení. Např. Ministerstvo spravedlnosti nebo prezident republiky, využívaje svého práva amnestovat nebo udělovat milost.

24.2 Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí

Právní moc je vlastnost rozhodnutí, která spočívá v jeho závaznosti (materiální právní moc) a nezměnitelnosti (formální právní moc). Právní moc je aspekt právní jistoty, neboť svou vlastností podstatným způsobem zasahuje do práv a povinností

dotčených osob (zejména odsouzenému). Pokud rozhodnutí nabylo právní moci, není proti němu přípustný řádný opravný prostředek – tj. odvolání, odpor nebo stížnost. Právní moci může nabýt pouze výrok rozhodnutí, nikoli jeho odůvodnění. Právní teorie rozděluje právní moc na absolutní a relativní:

- **Absolutní právní moc** – rozhodnutí se stalo pravomocné vůči všem osobám, které jsou oprávněny podat řádný opravný prostředek.
- **Relativní právní moc** – rozhodnutí nabylo právní moci vůči určité osobě, avšak u jiných osob zatím nikoli.

Př. Rozsudek byl doručen obžalovanému v pátek 27. dubna 2018, osmý den odvolací lhůty připadl na sobotu 5. května 2018, proto odvolací lhůta končí první pracovní den – tj. v pondělí 7. května 2018. Rozsudek nabývá právní moci dnem následujícím – tj. v úterý 8. května 2018 (státní svátek tomu není na újmu). Státnímu zástupci byl rozsudek doručen již ve středu 25. dubna 2018, proto konec odvolací lhůty připadl na čtvrtek 3. května 2018 a pro státního zástupce rozsudek nabyl právní moci již v pátek 4. května 2018. Státnímu zástupci tedy rozsudek nabyl právní moci čtyři dny dříve (relativní právní moc). 7. května 2018 nastala absolutní právní moc.

Rozsudek je pravomocný i tehdy, jestliže zákon proti němu odvolání sice připouští, nicméně:

- a) odvolání ve lhůtě podáno nebylo,
- b) oprávněné osoby se odvolání výslovně vzdaly nebo je výslovně vzaly zpět, nebo
- c) podané odvolání bylo zamítnuto (pro opožděnost nebo tím, že bylo podané neoprávněnou osobou).

Oddělená právní moc

Odvolání podané jen poškozeným a odvolání podané jen zúčastněnou osobou nebrání tomu, aby ostatní části rozsudku nabyly právní moci a byly vykonány. Stejně tak odvolání týkající se jen některého z více obžalovaných nebrání tomu, aby rozsudek u ostatních obžalovaných nabyl právní moci a byl vykonán (nicméně se zde uplatní princip benefitium cohaesionis – viz kapitola č. 25).

Prominutí zmeškání odvolací lhůty

Žádost o navrácení lhůty je jednou z možností, jak porušit princip nezměnitelnosti rozhodnutí. Ve výjimečných případech lze žádosti vyhovět (např. dočasná hospitalizace).

Prolomení nezaměnitelnosti

Nezměnitelnost rozhodnutí však není absolutní. Právní moc lze prolomit mimořádnými opravnými prostředky (dovolání, stížnost pro porušení zákona a obnova řízení), rozhodnutím prezidenta republiky (amnestií nebo milostí), uložením souhrnného trestu nebo společného trestu za pokračující TČ.

Vykonatelnost je vlastnost rozhodnutí, která spočívá v jeho vynutitelnosti. Okamžik vykonatelnosti splývá u rozsudků s nabytím právní moci. Stejně tak to platí i pro trestní příkaz. „Právní moc je nezbytným předpokladem vykonatelnosti.“⁴² Jiná situace je u usnesení. Usnesení může být vykonatelné, i když ještě nastala právní moc – jde o usnesení, proti kterým je přípustná stížnost, nicméně zákon vylučuje odkladný účinek (tzv. předběžná vykonatelnost).

⁴² Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 477.

25. KAPITOLA

Trestní právo procesní VII: Přezkoumávání rozhodnutí v trestním řízení – důvody a podmínky odvolání, stížnosti, dovolání, stížnosti pro porušení zákona, obnovy řízení a ústavní stížnosti.

Klíčové pojmy

opravné prostředky	kasační princip	zákaz reformatio in peius	stížnost
odvolání	apelační princip	iudicium rescidens	odpor
revizní princip	devolutivní účinek	autoremedura	dovolání

Osnova výkladu

- 25.1 Opravné prostředky – obecně
- 25.2 Řádné opravné prostředky
- 25.3 Mimořádné opravné prostředky
- 25.4 Ústavní stížnost

25.1 Opravné prostředky – obecně

Trestní řád upravuje prostředky, kterými lze napravit vadné rozhodnutí. Proces, jehož předmětem je vadné rozhodnutí, se nazývá opravné řízení. Každé opravné řízení se zahajuje procesním úkonem – opravným prostředkem. Opravné prostředky dělíme tradičně na:

- a) **řádné** (odvolání, stížnost)
- b) **mimořádné** (dovolání, stížnost pro porušení zákona, obnova řízení)

Rozdíl spočívá v tom, že řádný opravný prostředek je přípustný proti doposud nepravomocnému rozhodnutí, zatímco mimořádný opravný prostředek směřuje proti pravomocnému rozhodnutí. Dělítkem je tedy okamžik nabytí právní moci.

Mimo výše uvedené opravné prostředky známe také specifický prostředek nápravy, který směřuje proti trestnímu příkazu – odpor. Proti vadným rozhodnutím obecných soudů lze podat také ústavní stížnost nebo stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva (Štrasburk).

25.1.1 Principy opravných prostředků

Opravné prostředky jsou založeny na určitých principech, které je navzájem odlišují:

- a) **princip revizní** – revizní princip je charakteristický tím, že soud přezkoumává všechny výroky rozhodnutí.
 - o úplný – přezkoumávají se veškeré výroky rozhodnutí, i když se to dané osoby netýká – např. poškozeného
 - o omezený – přezkoumávají se jen ty výroky, které se týkají určité osoby – např. pokud podá opravný prostředek zúčastněná osoba, přezkoumá se pouze výrok o zabránění věci.
 - **Princip beneficium cohaesionis** (čti beneficium kohesionis) – „*Prospívá-li důvod, pro který je vyhověno opravnému prostředku, změni se napadené rozhodnutí i ve prospěch osoby, která opravný prostředek nepodala*“⁴³
- b) **princip kasační** – kasační princip je založen na tom, že orgán, který rozhodnutí přezkoumává pro jeho vadnost, má oprávnění rozhodnutí zrušit a věc vrátit orgánu, který o věci rozhodl.
- c) **princip apelační** – pokud orgán zjistí, že dané rozhodnutí je vadné, sám jej změní, resp. rozhodne ve věci novým rozhodnutím.

➤ Opravné prostředky jsou založeny na smíšeném principu. Dominantním principem je však apelace, která se prolíná s principem kasace.

25.1.2 Účinky opravných prostředků

- ✓ Účinek devolutivní (odvalovací) – jeho podstatou je přenesení funkční příslušnosti na orgán vyššího stupně.
- ✓ Účinek suspenzivní (odkládací) – podstatou suspenzivního účinku je odložení právní moci a vykonatelnosti rozhodnutí.
Devolutivní účinek nemá např. stížnost, o které rozhodne ten orgán, který rozhodnutí vydal (tzv. autoremedura).⁴⁴ Devolutivní účinek nemá také odpor, neboť včasně podaným odporem se trestní příkaz automaticky ruší a ve věci se nařizuje hlavní líčení. O odporu rozhoduje orgán, který trestní příkaz vydal.

⁴³ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 618.

⁴⁴ § 146 odst. 1 TR: „*Orgán, proti jehož usnesení stížnost směřuje, může jí sám vyhovět, nedotkne-li se změna původního usnesení práv jiné strany trestního řízení. Jde-li o usnesení policejního orgánu, které bylo vydáno s předchozím souhlasem státního zástupce nebo na jeho pokyn, může policejní orgán sám stížnosti vyhovět jen s předchozím souhlasem státního zástupce.*“

Suspenzivní účinek má odvolání (výjimku tvoří odvolání zúčastněné osoby a poškozeného). Stížnost však jen pokud to zákon výslovně stanoví. Mimořádné opravné prostředky suspenzivní účinek zpravidla nemají.

25.2 Řádné opravné prostředky

25.2.1 Odvolání

Charakteristika odvolání:

- Nejčastější podávaný opravný prostředek.
- Odvolání směřuje proti dosud nepravomocnému rozsudku, proto se jedná o řádný opravný prostředek.
- Lhůta k podání odvolání činí **8 dnů**, počínaje od doručení opisu rozsudku (lhůtu lze ve výjimečných případech prominout).
- Jestliže se rozsudek doručuje jak obžalovanému, tak i jeho obhájci a zákonnému zástupci, běží lhůta od toho doručení, které bylo provedeno nejpozději (k tomu srov. relativní právní moc).
- Odvolání se posuzuje podle jeho obsahu (nikoli, jak je podání nazváno).
- U odvolání se uplatní princip apelace s prvky principu kasace.
- O odvolání rozhoduje soud druhého stupně (krajský soud, resp. vrchní soud) – devolutivní účinek.
- **Zákaz reformatio in peius** – odvolání obžalovaného nemůže být k jeho neprospěchu (nelze novým rozhodnutím zhoršit jeho postavení).
- Odvolat se lze pouze proti výrokům rozsudku (nikoli proti odůvodnění).
- Odvolání může podat:
 - **státní zástupce** (i v neprospěch obžalovaného a proti jeho vůli)
 - **obžalovaný** (pouze ve svůj prospěch)
 - nebo jeho příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, osvojitelé, osvojenci, manžel, partner nebo druh (ne však proti vůli obžalovaného)
 - zákonný zástupce (opatrovník) a obhájce (vždy však v zájmu obžalovaného)
 - orgán sociálně právní ochrany dětí může podat odvolání pouze ve prospěch obžalovaného mladistvého – i proti jeho vůli
 - **poškozený** (pouze do výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení)
 - nebo jeho zákonný zástupce či zmocněnec
 - **zúčastněná osoba** (pouze do výroku o zabrání věci)
 - nebo jeho zákonný zástupce či zmocněnec
- Práva podat odvolání, se může oprávněná osoba výslovně vzdát.
- Odvolání může být vzato zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě.
- Soud v rámci odvolacího řízení může rozhodnout následujícím způsobem:
 - a) soud odmítne odvolání, které nesplňuje náležitosti obsahu odvolání;
 - b) soud zamítne odvolání, bylo-li podáno opožděně, osobou neoprávněnou nebo osobou, která se odvolání výslovně vzdala nebo znovu podala odvolání, které v téže věci již předtím výslovně vzala zpět;
 - c) soud zamítne odvolání, shledá-li, že není důvodné;
 - d) soud zruší napadené rozhodnutí:
 - a věc vrátí soudu I. stupně k novému projednání (či státnímu zástupci);
 - a postoupí jinému orgánu (disciplinární delikt, přestupek)
 - a trestní stíhání zastaví
 - a trestní stíhání přeruší, měl-li tak učinit již soud prvního stupně
 - trestní stíhání podmíněně zastaví nebo rozhodne o schválení narovnání
 - e) soud zruší napadené rozhodnutí bez dalšího (z důvodu uvedených v § 11 trestního řádu)

25.2.2 Stížnost

Charakteristika stížnosti:

- Stížnost směřuje proti usnesení.
- Proti usnesení policejního orgánu je přípustná stížnost bez omezení.
- Proti usnesení státního zástupce nebo soudu je přípustná stížnost pouze tehdy, stanoví-li tak zákon.
- Stížnost může podat pouze ta osoba, které se usnesení týká (i nepřímo).
- Stížnost lze podat do 3 dnů od oznámení usnesení (doručení nebo vyhlášení – podle povahy).
- Stížnost má suspenzivní účinek, jen pokud to zákon výslovně stanoví.
- I zde platí zákaz reformatio in peius.

25.2.3 Odpor

Charakteristika odporu:

- Odpor je specifickým prostředkem nápravy vadných rozhodnutí.
- Podává se proti nepravomocnému trestnímu příkazu, jež vydal samosoudce.
- Lhůta k podání odporu je **8 dnů**, počítána od doručení trestního příkazu.

- Včasným podáním odporu se trestní příkaz automaticky ruší a samosoudce nařídí ve věci hlavní líčení.
- Neuplatní se zde zákaz reformatio in peius (novým rozhodnutím lze trest i zvýšit).

25.3 Mimořádné opravné prostředky

25.3.1 Dovolání

Charakteristika dovolání:

- Jedná se o mimořádný opravný prostředek – směřuje proti pravomocným rozhodnutím (i proti usnesení).
- O dovolání rozhoduje Nejvyšší soud České republiky (sídlo v Brně).
- Uplatní se zde zákaz reformatio in peius.
- Dovolání může podat pouze odsouzený (zákonný zástupce, opatrovník, obhájce) a státní zástupce.
- Dovolání nemá suspenzivní účinek (lze jej však na žádost přiznat).
- Samotné dovolání lze podat pouze prostřednictvím obhájce + v řízení o dovolání – povinnost zastoupení.
- Lhůta k podání dovolání činí 2 měsíce a běží od doručení rozhodnutí, proti kterému dovolání směřuje.

25.3.2 Stížnost pro porušení zákona

Charakteristika stížnosti pro porušení zákona:

- Stížnost pro porušení zákona může podat pouze ministr spravedlnosti.
- Podanou stížnost projednává Nejvyšší soud České republiky.
- Lze podat v neprospěch i v prospěch odsouzeného (je-li zákon porušen ve prospěch odsouzeného, omezí se Nejvyšší soud na vyslovení tzv. akademického výroku, tzn., že postavení odsouzeného se nemůže změnit k horšímu).

25.3.3 Obnova řízení

Charakteristika obnovy řízení:

- V neprospěch obviněného může návrh na povolení obnovy podat jen státní zástupce.
- Ve prospěch obviněného mohou návrh na povolení obnovy podat kromě obviněného též osoby, které by mohly podat v jeho prospěch odvolání. Jestliže by tak mohly učinit i proti vůli obviněného, mohou proti jeho vůli podat i návrh na povolení obnovy.
- Lhůta k podání návrhu na povolení obnovy řízení je neomezená, pokud jde o návrh ve prospěch odsouzeného. V jeho neprospěch však nejpozději před uplynutím poloviny promlčecí doby za trestný čin, pro který byl odsouzen.
- Obnova řízení má dvě fáze:
 - řízení o povolení obnovy řízení – *iudicium rescidens*
 - řízení po povolení obnovy řízení – *iudicium rescitorium*

25.4 Ústavní stížnost

Charakteristika ústavní stížnosti:

- Ústavní stížnost je oprávněna podat fyzická nebo právnická osoba, jestliže tvrdí, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánů činných v trestním řízení bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním pořádkem.
- Ústavní stížnost lze podat ve lhůtě 2 měsíců od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje (i když byl odmítnut) nebo do 2 měsíců ode dne, kdy se stěžovatel o takovém zásahu dozvěděl. Nejpozději však do jednoho roku ode dne, kdy k takovému zásahu došlo.
- Ústavní stížnost je nepřipustná, jestliže stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje (lze však výjimečně prominout).
- Ústavní stížnost nemá odkladný účinek.
- Ústavní soud rozhodne **nálezem**, kterým ústavní stížnosti zcela vyhoví nebo ústavní stížnost zcela zamítne anebo jí zčásti vyhoví a zčásti ji zamítne.
- Bylo-li vyhověno ústavní stížnosti fyzické nebo právnické osoby, Ústavní soud:
 - a) zruší napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci, nebo
 - b) jestliže porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody spočívalo v jiném zásahu orgánu veřejné moci, než je rozhodnutí, zakáže tomuto orgánu, aby v porušování práva a svobody pokračoval, a přikáže mu, aby, pokud je to možné, obnovil stav před porušením.
- Viz kapitola č. 5.5.5.